

**ІМПЕРАТОРСЬКО-КОРОЛІВСЬКА
ШКОЛА АКУШЕРОК У ЛЬВОВІ
(1875–1918 рр.)**

Львівська акушерська школа, осяяна благочестивим і милосердним духом свого засновника Андрея Крупинського – ученого з непохитною вірою у Всемогутнього Бога, – набула життєздатної сили. Її благородна діяльність не припинялася і в роки реорганізації університету та медичного факультету.

У постанові австрійського уряду від 24 квітня 1871 року вказувалось, що закриття медико-хірургічної студії університету не означатиме ліквідації акушерської школи. Більше того, у 1875 р. її було перейменовано на імператорсько-королівську школу акушерок у Львові.

Школа з пологово-гінекологічним відділенням входила до складу загальної міської лікарні. У 1871–1875 рр. вона знаходилася в орендованому приватному будинку Гофліха на вулиці Личаківській, 14; в 1875–1894 рр. – у філії Хофмана, лікарні по вулиці Кульпарківській.

У 1895 р. на вулиці Піярів (нині вулиця Некрасова) завершилось спорудження комплексу, який було відведено для акушерської школи, пологового відділення та акушерсько-гінекологічної клініки. З жовтня 1898 р. тут знаходилась кафедра акушерства і гінекології медичного факультету Львівського університету. Заняття проводились за попередніми програмами. На державні екзамени виносились теоретичне та практичне акушерство.

Навчалися в школі, крім поляків та українців, представники інших національностей. Школу щороку закінчувало в середньому 50 учениць.

Провідний професор акушерства Адам Чижевич відмічав, що акушерський заклад у Львові (школа з пологовим відділенням) належить до числа найбільших в Австрії: він щорічно приймав 400–500 пацієнтів, не рахуючи дітей та породіль; тут щороку проводилось до 80 найскладніших операцій. Слухачі школи у вільний час допомагали сестрам милосердя лікарні Св. Софії лікувати дітей з бідних сімей.

Імператорсько-королівською школою акушерок керували: 1875–1876 рр. Ігнацій Ян Рессіг, доктор медицини, директор медико-хірургічної студії Львівського університету; 1877–1889 рр. – Альфред

М. Шегедин, О. Рузанов

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
МЕДИЧНИЙ КОЛЕДЖ
імені Андрея Крупинського**

ВИДАННЯ ЧЕТВЕРТЕ І РОЗШИРЕНЕ

*Рекомендовано Центральним методичним кабінетом
з вищої медичної освіти МОЗ України як навчальний посібник
для студентів вищих медичних навчальних закладів
I-II рівнів акредитації*

Тернопіль
“Укрмедкнига”
2003

ББК
Л
УДК

Автори: МАРІЯ ШЕГЕДИН – доктор медичних наук,
заслужений лікар України;
ОЛЕКСАНДР РУЗАНОВ – кандидат історичних наук

Рецензенти: Б.П.КРИШТОПА – доктор медичних наук,
професор, завідувач кафедри управління охороною
здоров'я КМАПО ім. П.Л.Шупика;
А.А.СНІГУР – кандидат історичних наук, завідувач
кафедри українознавства Львівського державного
медичного університету ім. Данила Галицького.

Шегедин М., Рузанов О.

Львівський державний медичний коледж імені Андрея Крупинського. –
Тернопіль: Укрмедкнига, 2003. – с.
ISBN

1 жовтня 2003 року Львівському державному медичному коледжу імені Андрея Крупинського, найстарішому медичному навчальному закладу в Україні, виповнюється 230 років.

Історія зародження, становлення та розвитку медичної освіти на західно-українських землях висвітлена за цей час через історичні події та персоналії людей, які їх творили.

Особлива роль в організації та реалізації освітніх медичних інновацій на теренах Галичини належить першому протомедику Галичини, доктору медицини, професору, першому ректору медичного та акушерського колегіумів Андрею Крупинському.

Книга вміщує цінну інформацію про видатних представників різних медичних шкіл світу IX-XVIII століть, написана на основі численних архівних документів та вітчизняних і зарубіжних наукових джерел, може служити навчальним посібником для студентів з історії медицини та для всіх тих, хто цікавиться історією медичної освіти.

ББК
УДК

ISBN

© М. Шегедин, О. Рузанов, 2003.

Угорщини: поляки, українці, чехи, хорвати, австрійці, німці, угорці, вірмени, євреї, росіяни.

Навчальний план передбачав такі предмети: анатомію, фізіологію, гігієну, патологію, акушерство, догляд за матір'ю та дитиною, дитячі хвороби, хірургію. По дві години тричі на тиждень відводилось на практику – чергування у пологовому відділенні.

Після закінчення курсу навчання слухачі школи складали державні екзамени з акушерства та хірургії. Перед одержанням диплому випускники давали клятву:

“Присягаю Всемогутньому Богові, найсвітлішому монарху з Божої милості імператорові австрійському..., присягаю також панові крайовому губернаторові, зобов'язуюся поважати повітового лікаря, виявляти йому послух, виконувати його розпорядження, приписи з акушерства, бути найретельнішим у всьому, що пов'язано з моїми обов'язками, уникати будь-яких збиткових намірів, нікого не ображати, надавати всіляку допомогу породіллям, незалежно від того, багаті вони чи бідні.

Урочисто клянуся свято виконувати покладені на мене обов'язки, як мене цього навчили.

Присягаю також, що не вступатиму в жодні таємні союзи і товариства як у монархії, так і за її межами...

Те, що мені тут було прочитано, я зрозуміла цілком і повністю і не шкодуватиму сил для виконання присяги. Нехай мені допоможе у цьому Всемогутній Бог!”

Дипломи і свідоцтва випускникам акушерської школи вручали декан медичного факультету і директор медико-хірургічної студії Львівського університету. При цьому вони виголошували напутне слово: *“Кожна акушерка повинна при виконанні своїх обов'язків поводитись ввічливо, розумно і з гідністю. Вона мусить знати, що за свої вчинки відповідає перед Богом і власним сумлінням”.*

Разом з дипломом або свідоцтвом про закінчення акушерської школи випускники одержували відповідну інструкцію про свої обов'язки і права. Зокрема, у статті 31 цієї інструкції зазначалося: акушерка, яка протягом тривалого часу зразково справлялася зі своїми обов'язками, має право на отримання звання заслуженої акушерки і грошову винагороду.

У 1850–1871 рр. акушерська школа була розташована у кількох аудиторіях університетського корпусу (на знімку зліва), який тепер займають біологічний і геологічний факультети (на вулиці М. Грушевського).

Протягом сімдесяти років Львівська акушерська школа перебувала у віданні медико-хірургічної студії ліцею (1805–1817 рр.) та університету (1817–1875 рр.). У 1850–1871 рр. вона розміщувалась при університеті у величному палаці, збудованому за проектом архітектора Фіделіса Штадлера на вулиці Св. Миколая (нинішній корпус біологічного та геологічного факультетів Національного університету ім. І. Франка, на вулиці М. Грушевського).

Викладали у школі вчені медико-хірургічної студії ліцею. Акушерство й хірургію читали професори Йоганн Махан, Фелікс Пфау, Фердинанд Штехер, Ігнацій Рессіг, Адам Чижевич, які пройшли наукове стажування у клініках Австрії та Німеччини.

В акушерські школи Австрії того часу приймалися особи обох статей у віці від 20 до 35 років. Обов'язковою умовою було вміння вільно читати, писати і виконувати арифметичні дії. Вступники проходили співбесіду, де виявлявся їх нахил до акушерської професії. Плату за навчання вносили станові комітети за місцем проживання слухачів школи. Ці ж комітети виплачували відмінникам стипендію у розмірі 100 флоринів на рік.

Львівська акушерська школа мала велику популярність. Тут навчалися представники багатьох національностей імперської Австро-

**Доктор медицини, професор,
перший протомедик Галичини,
перший ректор Львівського акушерського колегіуму
Андрей Крупинський**

Полегшуючи муки народження,
акушерка приймає на свої руки немовля.
Вона, сестра милосердя, мусить поводитися ввічливо і гідно,
відповідаючи за свої вчинки перед Богом і сумлінням.

.... Ставити діагноз слід дуже зважено.
Необрунтоване, передчасне прийняття того чи
іншого рішення приносить лікареві погану славу.

Андрей Крупинський

**ГІМН
ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ
імені АНДРЕЯ КРУПІНСЬКОГО**

Муз. Ярослава Ковальчука

Сл. Анни Канич

Ми шлях милосердя обрали
Не ради похвал, ані слави.
Народу, що болем сповитий,
Йдемо дух і тіло зцілити.

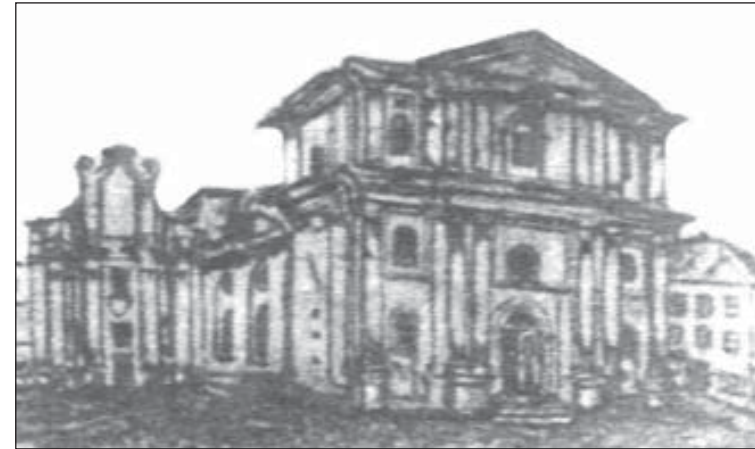
Клянёмось словом Гіппократа,
Знання здобувши тут глибинні,
Їх до краплини повертати
З любов'ю, віддано людині.

Коледж медичний, зміна чудова
Древнього Львова, славного Львова.

Наставників дух, професорів,
Учених, магістрів, докторів
Нам дасть і натхнення, і сили,
Щоб ми вірно людям служили.

Клянёмось словом Гіппократа,
Знання здобувши тут глибинні,
Їх до краплини повертати
З любов'ю, віддано людині.

Коледж медичний, зміна чудова
Древнього Львова, славного Львова.

Колишній монастир тринітаріїв, де у 1784-1848 рр. розміщувалися університет і акушерська школа. Згодом на цьому місці спорудили Преображенську церкву (вулиця Театральна).

околиці Краківського передмістя, де згодом було споруджено Преображенську церкву. На першому поверсі розміщувалися кафедри медичного факультету, зокрема кафедра акушерства і материнства, у віданні якої була акушерська школа з однорічним терміном навчання, що продовжувала славні традиції акушерського колегіуму. Завідували кафедрою Йоганн Вальц (1784–1788 рр.), Томаш Кнауер (1789–1802 рр.), Йоганн Махан (1802–1805 рр.) – доктори медицини з Віденського університету, професори акушерства і хірургії. Водночас вони керували пологовим відділенням загальної лікарні імені Св. Лазаря, а також вели теоретичний і практичний курси акушерства і догляду за немовлятами. Викладання велося польською та німецькою мовами.

Акушерська школа постійно відчувала благодійний вплив учених університету. З метою поглиблення знань багато її слухачів відвідували також лекції на медичному факультеті університету, особливо лекції з філософії медицини та природознавства. І не випадково: їх читав французький учений Бальтазар Аке (1740–1815 рр.) – яскрава зірка в науці, гарячий послідовник Жан Жака Руссо.

Львівська акушерська школа відзначалася сильним науковим потенціалом і високою духовністю. Вона, поряд з аналогічними школами у Відні, Зальцбурзі, Празі, Кракові, Трієсті, належала до провідних акушерських навчальних закладів Європи.

вим було знання польської та німецької мов, якими велося викладання в колегіумі.

За статутом навчання в колегіумі тривало один-три роки. При колегіумі діяли курси прискореної підготовки акушерок. Це сприяло значному покращанню акушерського обслуговування в Королівстві. Акушерки, які сумлінно ставилися до виконання своїх обов'язків, щорічно одержували грошову винагороду – від 100 до 200 флоринів.

Навчальний план включав філософію, анатомію, фізіологію, гігієну, патологію, ботаніку з поглибленим вивченням лікарських рослин і рецептуру, акушерство, догляд за дітьми, дитячі хвороби, терапію, хірургію.

Викладачами колегіуму були професори Львівського університетського медичного колегіуму. Акушерською практикою керувала головна акушерка Львова і лікарні Св. Лазаря Франциска Вайдингерін.

За десять років існування (1773–1783 рр.) Львівський акушерський колегіум випустив понад 100 акушерок, у тому числі сорок з трирічним терміном навчання. Дипломи і свідоцтва завірялися підписами Андрея Крупинського і секретаря Франциска Альбріха, скріплювалися печаткою університетського медичного колегіуму.

АКУШЕРСЬКА ШКОЛА ПРИ ЛЬВІВСЬКОМУ УНІВЕРСИТЕТІ (1784–1875 рр.)

Андрей Крупинський подбав про заснування університету у Львові. Імператорський декрет про його відкриття з'явився у жовтні 1784 р. Університет почав діяти у листопаді того ж року з факультетами: теологічним, філософським, юридичним і медичним. У 1784–1786 рр. деканом медичного факультету був проректор медичного колегіуму Якоб Костшевський – соратник Андрея Крупинського.

Марія Терезія та її наступник імператор Йосиф II, які постійно цікавилися діяльністю Андрея Крупинського на ниві медичної освіти й науки, вважали його найбільш достойним кандидатом на посаду декана цього факультету і одночасно – завідувача кафедри патології та клініки. На жаль, передчасна смерть ученого перешкодила здійсненню їхнього задуму.

Упродовж шістдесяти чотирьох років (1784–1848 рр.) університет знаходився у приміщенні колишнього монастиря тринітаріїв, на

Розділ 1 ЗАРОДЖЕННЯ, СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

“COLLEGIUM MEDICUM”. АКУШЕРСЬКИЙ КОЛЕГІУМ (1773–1784 рр.)

Львівський державний медичний коледж ім. Андрея Крупинського – один із найстаріших середніх медичних навчальних закладів не тільки в Україні, а й у Європі. 1 жовтня 2003 року йому виповнюється 230 років.

Історія створення цього навчального закладу тісно пов'язана з діяльністю першого протомедика (головного лікаря) Галичини Андрея Крупинського – відомого вченого-реформатора, чиє ім'я золотими літерами написано на скрижалях літопису Західної України.

Андрей Крупинський, за метричними даними, народився 11 листопада 1744 р. у містечку Беляни (Польща) в багатодітній сім'ї: він мав двох братів і трьох сестер. Їхні метричні свідоцтва зберігаються в Белянському костелі. Мати Анна Дзюбковська і батько Юзеф Крупинський, які походили із старовинних шляхетних родів, виховували дітей у дусі християнського милосердя і моралі. Дитячі та юнацькі роки Андрея проходили серед мальовничої природи рідного краю.

У Белянах він здобув середню освіту, відзначався допитливим розумом, старанністю, чуйністю. Природним його покликанням було зцілення та оздоровлення всього живого. Заповітна мрія Андрея здійснилася в 1765 р., коли він вступив на медичний факультет Віденського університету. Цей славетний храм науки, заснований у середньовічні часи (1365 р.), був одним з осередків передової на той час науково-філософської думки в Європі.

Жадоба до знань у студента Андрея Крупинського була невичерпною. Крім медицини, він ґрунтовно вивчав філософію, теологію, історію медицини, філологію, мистецтвознавство. За університетські роки оволодів німецькою, англійською, італійською, французькою мовами, а також латиною.

Відомі імена професорів, яких слухав Андрей Крупинський: Герард ван Світен (клінічна медицина), Антоні де Гаєн (клінічна медицина і патологія), Йоганн Кранц (акушерство, фізіологія, бальне-

ологія), Матеуш Коллін (анатомія), Лаугер (ботаніка), Фердинанд Лебер (анатомія і теоретична хірургія), Антоні Шторк (практична медицина) та інші.

Особливо могутній вплив на формування науково-медичного світогляду Крупинського мав Антоні де Гаєн (1704–1776 рр.). Андрей Крупинський з надзвичайною теплотою згадував цього видатного вченого, називав його “душею медицини”, відзначав “магічну силу” його “божественних” лекцій.

У 1772 р. Андрей Крупинський успішно закінчив університет і став доктором медицини...

На жаль, про особисте життя вченого відомо дуже мало. В архівних документах вдалося знайти лише дані про його одруження: 27 лютого 1780 р. він взяв шлюб з дочкою вірменського купця Анною Бернатович. Вінчав їх вірменський єпископ у Львівському Кафедральному соборі.

Незважаючи на свій короткий вік (долею йому було відміряно лише тридцять дев'ять неповних років життя, яке обірвалося 27 квітня 1783 р.), Андрей Крупинський залишив після себе чимало цінних трактатів і досліджень. Вони охоплюють широке коло питань медицини: анатомію, фізіологію, патологію, акушерство, терапію. Серед праць вченого підручник для лікарів та акушерок польською мовою, що складається з п'яти частин, 2170 с.; трактати: про гарячку (латинською мовою), 567 с.; про причини виникнення гарячки та її лікування (німецькою мовою), 350 с.; наука про людське тіло (німецькою мовою), 500 с.

Андрей Крупинський – особа багатогранна, учений з енциклопедичними знаннями – був глибоко віруючою людиною. Його праці закінчуються зображенням ангела-охоронця і початковими літерами латинських слів “Quam ad maiorem Dei Gloriam”, що в перекладі означає “Для більшої слави Бога”.

Численні архівні документи свідчать, що доктор медицини Андрей Крупинський – учений високої моральної чистоти – по праву вважається засновником медичної освіти і охорони здоров'я на західноукраїнських землях.

... Минали роки і століття. Приєднана після першого поділу Польщі до імперської Австрії (1772 р.) Галицька Русь – благословенна західноукраїнська земля – стала на шлях духовного і наукового відродження та всебічного розвитку, що яскраво виявилось і в царині медицини.

через відсутність дипломованих акушерок під час пологів часто помирають матері зі своїми немовлятами, вказував на необхідність відкриття у Львові акушерського колегіуму. Уряд Австрії задовольнив клопотання Андрея Крупинського. З цього приводу було видано розпорядження імператорської канцелярії від 10 вересня 1773 р. У свою чергу відповідне розпорядження видав губернатор Королівства:

“Її найсвятіша імператорсько-королівська величність, наша найласкавіша государиня не тільки з особливої материнської милості і безмірної любові до підданих Королівства Галичина і Лодомерія (Володомірія) звеліла надіслати найдосвідченіших лікарів, цирульників і акушерок для допомоги тим, хто її потребує, а також і через природжену схильність до примноження наук... милостиво полегшила опанування навиків цирульного мистецтва і акушерської допомоги, бажаючи, щоб цих наук навчалися відкрито, не рахуючись з витратами; тому згідно з цим наймилостивішим дозволом 1 жовтня цього року розпочинаються публічні лекції з вказаних наук – двічі на тиждень, польською і німецькою мовами...”

Бажаючи запрошуються взяти участь у публічному слуханні у вказані дні, попередньо узгодивши це з його милістю, вельмишановним паном Крупинським, крайовим лікарем, без будь-якої винагороди чи іншої плати”.

ГРАФ ФОН АНТОНІ ПЕРГЕН Дня 10 вересня 1773 р.

Слід зазначити, що аналогічні навчальні заклади з'явилися у Франції в 1728 р., у Німеччині і Австрії – у 1751 р., в Росії – у 1754 р., в Англії у – 1765 р. Термін навчання в них був від одного до трьох років.

Урочисте відкриття Львівського акушерського колегіуму відбулося 1 жовтня 1773 р. Цей день ознаменував зародження середньої медичної освіти на західноукраїнських землях.

Навчання в колегіумі було безкоштовним. Більш того, слухачі перебували на повному утриманні землевласників, які скеровували їх на навчання. З губернаторського фонду вони одержували по одному гульдену на тиждень.

Слухачами колегіуму могли стати фізично здорові, морально стійкі особи обох статей віком від двадцяти одного до тридцяти років. Звичайно відбирали інтелектуально розвинених, які відзначалися милосердям і любов'ю до акушерської справи. Обов'язко-

У тезах докторської дисертації “Про гарячку”, затверджених вченою радою медичного факультету Віденського університету 24 грудня 1772 р., він застерігав: “Погано роблять ті лікарі, які приступають до лікування хвороби навмання, не визначивши її основних причин. При такому лікуванні залишається невідомою природа багатьох симптомів”. У тезах підкреслюється: “...ставити діагноз слід дуже зважено. Необгрунтоване, передчасне прийняття того чи іншого рішення приносить лікареві погану славу”.

Провідними вченими медичного колегіуму, крім Андрея Крупинського, були Йоганн Спавенті, Йоганн Вальц, Франц Огессер, Антоні Кремлер, а з 1775 р. – Якоб Костшевський – доктор медицини і філософії. Всі вони – представники науково-медичної школи Віденського університету. Заслужують на згадку добрим словом і такі сподвижники Андрея Крупинського, як вихованці Сорбоннського університету, доктори медицини Жан Ніколя Ноель, Жан Станіслав Комбальюзьє, лікарі Анрі Коломб, Ян Баранек, Карл Лемет, Антоні Шторк, Франциск Обстрірер, а також представники інших університетів Ян Капка, Антоні Мігеш, Антоні Балаш, Августин Ріпперт, Фердинанд Зейлер, Джузеппе Білельмі, Моше Левін, Самуел Розенберг та інші.

Зазначимо, що медичного факультету в ті роки не було ні у Львівській (1661–1783 рр.), ні у Замойській академіях (1593–1783 рр.). Відкриття їх тільки планувалося. Як свідчать першоджерела та польська наукова історична і медична література, у цих вищих навчальних закладах діяли теологічний, філософський і юридичний факультети. Отже, з повним правом можна вважати, що Андрей Крупинський започаткував і вищу медичну освіту на західноукраїнських землях.

Медична програма протомедика Андрея Крупинського була високогуманна. Важливе місце в ній відводилося материнству та дитинству. Свої зусилля Крупинський спрямував на те, щоб кожний, навіть найменший населений пункт, мав досвідчених акушерок. Андрей Крупинський – учений-лікар за покликом серця – говорив: “Полегшуючи муки народження, акушерка приймає на свої руки немовля. Вона, сестра милосердя, мусить поводитися ввічливо і гідно, відповідаючи за свої вчинки перед Богом і сумлінням”. Крупинський вимагав суворо заборонити приймати пологи непідготовленим особам, бо це часто призводило до трагічних наслідків.

У доповідних записках губернатору від 30 травня і 30 серпня 1773 р. протомедик Галичини з болем і гіркотою констатував, що

Імператриця Австрії Марія Терезія з метою поліпшення медичного обслуговування населення, розвитку медичної освіти і науки у Королівстві Галичина і Лодомерія (Володимирія) декретом від 22 грудня 1772 р. призначила доктора медицини Андрея Крупинського крайовим протомедиком Галичини і професором, доктора медицини Йоганна Спавенті – провінційним протомедиком і професором; трьох магістрів медицини Йоганна Вальца, Франца Огессера та Антоні Кремлера – крайовими хірургами і акушерами, а також ад’юнктами.

Андрею Крупинському було доручено створити на західноукраїнських землях систему медичної служби і медичної освіти за планом лейб-медика імператриці, професора Віденського університету Герарда ван Світена.

Тим же декретом передбачалося відкриття у Львові університетського медичного і акушерського колегіумів.

6 лютого 1773 р. Андрей Крупинський і його вірні соратники Йоганн Спавенті, Йоганн Вальц, Франц Огессер і Антоні Кремлер прибули до древнього Львова. Посланців освіченої Австрії, як дорогих гостей, за слов’янським звичаєм зустрічали хлібом-сіллю.

Львів з двома передмістями налічував на той час 2399 будинків з двадцятьма п’ятьма тисячами мешканців (згідно з фондом Олександра Чоловського, колишнього директора магістратського архіву м. Львова – 22546 мешканців). У місті було лише кілька дипломованих лікарів, випускників Сорбоннського (Франція), Краківського, Празького, Віденського і Римського університетів.

Із доступних населенню лікарень виділялися такі: св. Духа (з XV ст., на нинішній площі Івана Підкови), Успенського Ставропігійського братства (з XVI ст., була розташована біля Успенської церкви на вул. Руській), і Св. Лазаря (з XVII ст., на Калічій горі, вулиця Сокільницька, нині вулиця Коперника).

Аптек у Львові було сім. Одна з них, відкрита ще 1735 р., діє і нині (аптека-музей на площі Ринок).

Про медико-санітарний стан Львова і всього королівства Галичина і Лодомерія (Володимирія) дає уявлення один із фрагментів доповідної Андрея Крупинського губернатору графу Антоні Пергелю від 30 травня 1773 р.:

“Хворі, бідні, убогі і немічні старці, вкриті виразками і брудом, лежать у гною або тиняються вулицями. Я неодноразово просив сестер милосердя подати їм медичну допомогу і помістити їх в лікар-

ню. Сестри стверджують, що в лікарнях немає вільних місць. За таких умов може спалахнути епідемія. Слід зробити все, щоб запобігти цьому нещастю”.

Перед протомедиком Галичини Андреем Крупинським був непочатий край роботи... Як просвітителю і гуманісту, він вступив на землю України з благородними помислами і намірами – утвердити в краї золотистих нив і чарівних незайманих лісів дух милосердя, оздоровлення людини, екологічної чистоти та безкорислива турбота про материнство і дитинство. Крупинський прагнув, щоб медицина стала надбанням народу і служила народові. Тому першочерговим завданням він вважав відкриття у Королівстві якнайбільше медичних навчальних закладів.

При цьому костелі, приміщення якого збереглося донині (на вулиці Коперника), з 1634 р. у двох дерев'яних будинках знаходилася лікарня Св. Лазаря для неімущих, де пізніше були клініки медичного та акушерського колегіумів, медичного факультету і медико-хірургічної студії Львівського університету.

На його клопотання губернатор граф Антоні Перген 20 березня 1773 р. видав розпорядження, згідно з яким у Львові розпочалося читання лекцій з усіх галузей медичної науки для осіб, що займалися лікарською, акушерською і аптекарською практикою, але не мали дипломів (текст цього розпорядження у скороченому вигляді міститься у додатках).

У квітні 1773 р. при Духовній академії почав діяти медичний колегіум – свого роду малий медичний факультет. Крупинський вважав його медичною академією. Крім медицини, тут викладали філософію і теологію. За 1773–1784 рр. цей навчальний заклад підготував понад шістдесят лікарів широкого профілю. Серед них були поляки, українці, австрійці, німці, чехи, угорці, італійці, французи та представники інших національностей – переконливе свідчення того, що за короткий час колегіум здобув добру славу не тільки в Галичині, а й далеко за її межами.

Колегіум був не тільки центром медичної освіти, науки і культури – важливою його функцією був нагляд за беззастережним дотриманням санітарних правил на території Королівства.

Андрей Крупинський закликав лікарів до глибокого пізнання таємниць медичної науки, щоб бути гідними спадкоємцями Гіппократа. Адже, за мудрим висловом Крупинського, краще хворіти без лікаря, ніж з допомогою лікаря-невігласа.

Будинок Духовної академії. У квітні 1773 р. тут почав діяти медичний колегіум, при якому у жовтні того ж року було відкрито акушерський колегіум.

Львівським державним медичним коледжем під керівництвом директора коледжу, кандидата медичних наук, доцента, дійсного члена Української академії наук національного прогресу Марії Шегедин для всіх вищих медичних закладів освіти України I і IV рівнів акредитації розроблені:

– три навчальні плани 1993 та 1994 рр. для II рівня акредитації за спеціальностями “Сестринська справа”, “Лабораторна діагностика” та “Стоматологія”;

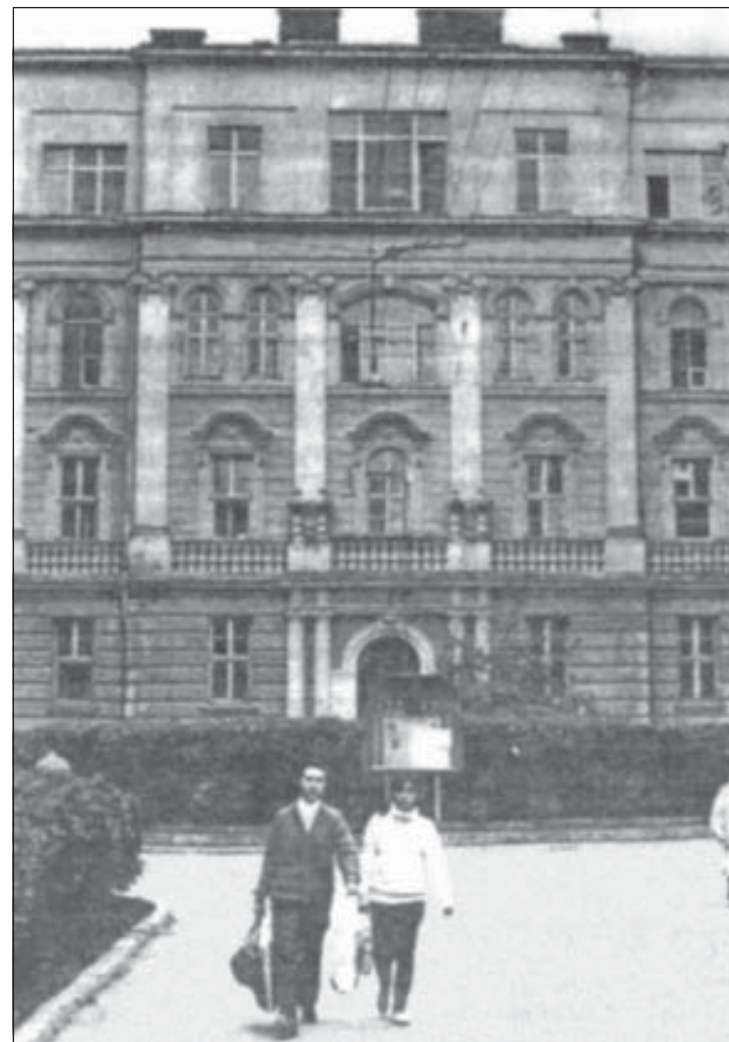
– сім освітньо-професійних програм (1994/1995 н.р.) підготовки молодшого спеціаліста за спеціальностями “Лікувальна справа”, “Акушерська справа”, “Сестринська справа”, “Медико-профілактична справа”, “Лабораторна справа”, “Стоматологія ортопедична”, “Фармація”;

– три освітньо-професійні програми вищої освіти за професійним спрямуванням “Медицина” (бакалавр медицини) за спеціальностями “Сестринська справа”, “Лабораторна діагностика”, “Стоматологія”.

На основі освітньо-професійних програм з вище перерахованих спеціальностей викладачами розроблено: сім навчальних планів (1995 р.) для I рівня підготовки і три навчальні плани для II рівня підготовки; навчальний план 1996 року із “Сестринської справи” для працюючих медсестер (вечірня форма навчання); інтегровані навчальні плани (1996 р.) зі спеціальностей II рівня підготовки “Сестринська справа”, “Лабораторна діагностика”, “Стоматологія”; відповідно до навчального плану 1996 року спеціальності “Лікувальна справа” та “Стоматологія” медичних університетів.

Викладачі Львівського державного медичного коледжу є авторами 45 програм навчальних дисциплін з різних спеціальностей, за якими здійснюється навчання в усіх медичних закладах освіти України I-IV рівнів акредитації. Крім цього, складено тести для перевірки кінцевого рівня знань студентів з усіх дисциплін та спеціальностей I-II рівнів підготовки. Серед цих авторів заслуговують на особливе відзначення С. Орібко, О. Гуменюк, І. Смачило, Г. Цегелик, У. Федорович, О. Грибальська, Т. Заяць, М. Зайченко.

У різних збірниках та журналах України та за рубежом було опубліковано чимало друкованих праць викладачів коледжу, а саме: М. Шегедин – 67; О. Гуменюк – 13; С. Орібко – 5; Х. Мазепи – 7; І. Смачило – 11; В. Кінаш – 9; Н. Салаяк – 7; Н. Крупки – 12; М. Забабуріної – 6 та інших.

У 1895 р. на вулиці Піярів (нині – вулиці Некрасова) завершилося спорудження цього комплексу, що був відведений для пологового відділення, акушерсько-гінекологічної клініки та імператорсько-королівської школи акушерок, яка з 1919 р. називалася державною акушерською школою, перейменованою в 1939 р. на фельдшерсько-акушерську школу. Нині тут – кафедра акушерства і гінекології медичного університету ім. Данила Галицького та пологове відділення обласної клінічної лікарні.

Бесядецький, доктор хірургії, магістр акушерства, професор патологічної анатомії; 1889–1912 рр. – Юзеф Мерунович, доктор медицини, доцент соматології і гігієни Львівського університету; 1912–1918 рр. – Здислав Ляхович, доктор медицини.

Професори школи акушерок: 1875–1910 рр. – Адам Чижевич, доктор медицини, професор акушерства медико-хірургічної студії Львівського університету; 1890–1896 рр. – Юзеф Шпільман (читав курс загальної гігієни); 1910–1918 рр. – Адам Соловій, доктор медицини, професор акушерства і гінекології Львівського університету.

ДЕРЖАВНА АКУШЕРСЬКА ШКОЛА У ЛЬВОВІ (1919–1939 рр.)

Після розпаду Австро-Угорщини і переходу Західної України під панування Польщі у 1919 р. імператорсько-королівську школу акушерок у Львові було перейменовано на державну акушерську школу з терміном навчання два роки на базі семи класів. Вона знаходилася, як і раніше, на вулиці Піярів, 4. Тут же розміщувалися кафедра акушерства і гінекології, акушерсько-гінекологічна клініка і пологові відділення.

У школу приймали дівчат і юнаків, насамперед, з Львівського, Тернопільського, Станіславського та Волинського воєводств. При зарахуванні до школи перевага надавалася жителям провінцій, особливо тих, де бракувало акушерів. Цікаво, що до заяви слід було долучити, крім завірених копій свідоцтва про народження, свідоцтва про освіту, паспорта з підтвердженням польського громадянства, також довідку з поліції про поведінку. Склад слухачів був багатонаціональним: українці, поляки, євреї, чехи, росіяни, вірмени, німці та інші.

Вік вступників – від 17 до 35 років. Неповнолітні повинні були мати дозвіл батьків із підписом, засвідченим місцевою владою. Плата за кожний рік навчання становила двісті злотих. Кожна учениця повинна була мати термометр, годинник із секундною стрілкою, три довгих полотняних халати, полотняні шапочки і м'які тапочки.

Навчальний план державної акушерської школи включав такі дисципліни: фізіологію вагітності і пологів; патологію вагітності і пологів; загальну гігієну, включаючи гігієну жінки; гігієну немовляти; інфекційні хвороби та дієтетику; суспільну гігієну та законодавство про вагітних; педіатрію, анатомію; бактеріологію. Кожна уче-

Україні потрібні освічені, компетентні спеціалісти з високим рівнем національної самосвідомості та поваги до загальнолюдських цінностей. Щоб реалізувати цю мету, необхідно подолати комплекс національного нігілізму (почуття меншовартості), насадження чужих нетрадиційних для українців обрядів, упереджене ставлення до релігії, занедбання родинних зв'язків, фальсифікацію історичних фактів і подій.

Виховна робота в коледжі розглядається як система, тобто, як цілісний педагогічний процес формування і розвитку особистості майбутнього медика, що повинен здійснюватися на основі органічної єдності з навчальним процесом, взаємодії з соціальним середовищем з урахуванням особистісних інтересів, нахилів студента та матеріальної бази навчального закладу.

Систематично вивчається і пропагується передовий досвід кращих керівників груп, а саме: М.П. Литвин, Д.П. Грицевич, О.В. Грибальської, І.О. Гнатюк, У.М. Федорович та інших.

Для виховання медичного спеціаліста духовно багатого, істинного патріота своєї Батьківщини – у педагогічному та студентському колективах коледжу систематично і планомірно відроджують національні традиції, звичаї та обряди; залучають провідних вчених, митців, літераторів, істориків до проведення просвітницької роботи; організують зустрічі, конференції, диспути, присвячені дослідженню свого родоводу; дають можливість студентам осмислити моральні та етичні цінності, положення, правила, принципи, погляди, яких повинні дотримуватися медичні фахівці в своїй роботі; викривають та засуджують негативні якості: пияцтво, наркоманію, безладні статеві зв'язки, лінощі, нещирість, злодійство, скупість, неробство, недбалість; проводять зустрічі зі священниками, вченими-релігієзнавцями; вчать і виховують на прикладах звичайної праці провідних українських медиків; проводять добровільну діяльність, допомагають німецьким людям, хворим; виступають з концертами в лікарнях, дитячих закладах, геріатричних інтернатах, в інших навчальних закладах, беруть участь у релігійних, національних і громадських святах, акціях, відправах тощо.

Такий підхід до проведення виховної роботи істотно впливає на сприйняття студентами усіх навчальних дисциплін, поглиблює фахові знання, розширює їх кругозір, а також вчить студентів цінувати здобутки українського народу, формує почуття милосердя, а найголовніше – почуття відповідальності за свої вчинки.

торію клінічної стоматології, нормальної і патологічної фізіології, розширено зуботехнічні лабораторії.

Укладено 52 угоди з лікувально-профілактичними установами міста, на базі яких студенти проходять всі види практик. На даний час на лікувальних базах створено 22 навчальні кімнати, які обладнані медичною апаратурою, інструментарієм, предметами догляду, а також необхідною методичною документацією (інструкціями для практичних занять, методичними вказівками, роздатковим матеріалом, навчально-методичними комплексами). Матеріальне забезпечення навчальних кімнат на практичних базах становить 80 %, що дає право вважати їх навчальними кабінетами. Ряд лікувальних закладів допомагають забезпечити навчальні кабінети коледжу апаратурою, предметами догляду, інструментарієм (пологовий будинок № 1 – кювезом, онкодиспансер – наркозним апаратом, лікарня швидкої медичної допомоги – набором хірургічного інструментарію і т.д.). Останнім часом дооформлені кабінети доклінічної практики із сестринської справи, створено навчальні кабінети з терапії, сестринської справи з маніпуляційною (тренажерний кабінет) на базі 5-ї Міської клінічної лікарні, дерматології та венеричних хвороб (на базі обласного шкірвендиспансеру), які відповідно обладнані для проведення практичних занять, відпрацювання практичних навичок, елементів догляду за хворими тощо.

Коледж диспонує унікальною практичною базою – першою в Україні лікувальною установою для невиліковних хворих – “Хоспісом”, де майбутні медичні сестри мають змогу поглибити свої знання та практичні навички з проблем загального та спеціального догляду, виховати в собі такі необхідні моральні та фізичні якості, як милосердя, здатність співпереживати, уважність, терпеливість, витривалість та інші.

В основу виховного процесу у Львівському державному медичному коледжі закладено національну систему виховання, яка реалізує мету, визначену статтями Конституції України і Державною національною програмою “Освіта. Україна ХХІ століття”, нормативними документами і актами з проблем виховання студентської молоді. Головна мета національного виховання сьогодні – набуття молодим поколінням соціального досвіду, успадкування духовних надбань українського народу, досягнення високої культури міжнародних взаємин, формування у молоді, незалежно від національної приналежності, особистісних рис громадянина Української держави.

ниця зобов’язана була відпрацювати 100 годин в акушерському відділенні та пологовому залі.

На державні іспити виносилися акушерство, гігієна, бактеріологія і педіатрія. Після закінчення курсу навчання і успішного складання екзаменів випускникам вручався диплом з правом практикувати у всій Польщі.

З 1919 до 1939 р. Львівською акушерською школою керували вчені медичного факультету університету: 1919–1930 рр. – Адам Соловій, доктор медицини, професор акушерства; 1930–1939 рр. – Станіслав Мончевський, доктор медицини, доцент акушерства.

ЛЬВІВСЬКА ФЕЛЬДШЕРСЬКО-АКУШЕРСЬКА ШКОЛА (1939–1954 рр.)

Серпень 1939 р... У пам’яті народів ще не згладилися сліди жахів першого світового побою, коли людство було втягнуто у нечуваній за своїми масштабами і жорстокостями вир другої світової війни. Першою її жертвою стала Польща.

У цей грізний час беззахисна Західна Україна під гаслом “возз’єднання з матір’ю Україною” була включена до складу УРСР. На священній землі Шашкевича і Франка настала політична і духовна криза. У такій обстановці восени 1939 р. відбувалася реорганізація навчальних закладів Львова, що негативно позначилось на їх діяльності. Свідомо робився розрив між минулим і сьогоденням, замовчувалася, а часто очорнювалася, наукова значимість досягнень попередніх століть.

Не дивлячись на це, Львівська фельдшерсько-акушерська школа, яка була створена у грудні 1939 р. на базі Львівської державної акушерської школи, діяла за принципом спадкоємництва, і це благотворно впливало на якість навчально-наукового процесу. У цьому заслуга, насамперед, директора школи, доктора медицини, доцента акушерства медичного факультету Львівського університету Станіслава Мончевського. Упродовж двадцяти років (1921–1941 рр.) він самовіддано трудився у галузі акушерства і гінекології. Десять років (1930–1939 рр.) керував державною акушерською школою у Львові і два роки (1939–1941 рр.) – Львівською фельдшерсько-акушерською школою.

Заняття у Львівській фельдшерсько-акушерській школі розпочалися в січні 1940 р. Вона мала такі профілі: фельдшерський і

акушерський (трирічний) та медсестринський (дворічний). Всього у школі навчалось 109 осіб. У червні 1941 р. відбувся перший випуск акушерської групи, яка почала навчання ще до возз'єднання.

Війна перервала діяльність школи. Фашистські недолюдки сіяли смерть і страх на землях Західної України. 4 липня 1941 р. після жорстоких катувань гестапівці на пагорбах, що на вулиці Вулицькій (нині вулиця Сахарова), розстріляли двадцять відомих вчених і діячів культури, в тому числі директора фельдшерсько-акушерської школи Станіслава Мончевського та колишнього її директора професора Адама Соловія.

Свою діяльність школа відновила після вигнання гітлерівських окупантів зі Львова у серпні 1944 р. До березня 1945 р. школу очолював доктор медицини Я.В. Бачинський, потім півроку нею керував завуч Р.Ю. Сливка.

З метою підготовки більш кваліфікованих фельдшерів і акушерок ці відділення з 1948–1949 навчального року перейшли з трирічного на чотирирічний термін навчання, їх об'єднали в одне відділення – фельдшерсько-акушерське. Його випускники діставали спеціальність фельдшера-акушера. У січні 1949 р. облздоровідділ передав Львівській фельдшерсько-акушерській школі будинок № 70 на нинішній вулиці П. Дорошенка. У школі було створено лабораторії: хірургічну, анатомічну, фізико-математичну, хімічну, біологічну, фармакологічну, клінічну, терапевтичну.

У 1953–1954 навчальному році у Львівській фельдшерсько-акушерській школі, як і в інших середніх медичних навчальних закладах України, було відкрито вечірнє відділення для підготовки медсестер без відриву від виробництва із числа осіб, що мали загальноосвітню підготовку не нижче семи класів. Термін навчання – три роки. Для осіб, які закінчили курси з підготовки медичного персоналу або які мали не менше як трирічний стаж роботи за спеціальністю, – з терміном навчання два роки.

Авторитет Львівської фельдшерсько-акушерської школи неухильно зростає. Вона з кожним роком утверджувалася на шляху свого повнокровного розвитку.

Директором Львівської фельдшерсько-акушерської школи з лютого 1945 р. працювала Айкуї Дубашидзе (1907–1967 рр.), вірменка за національністю, учасниця Великої вітчизняної війни, яка мала звання майора медичної служби. Вона продовжувала працювати і після перейменування цієї школи у Львівське медичне училище, до 1967 р.

вальних закладів Львова для викладання спеціальних фахових дисциплін на бакалаврському рівні.

Відповідно до концепції про ступеневу медичну освіту в 1995 році заключено договір з двома середніми школами м. Львова про підготовку учнів в спеціально створених медико-біологічних класах. Заняття в цих класах проводяться за спеціально розробленими навчальними планами, в які включено поглиблене вивчення хімії, біології, а також викладачами коледжу читаються такі дисципліни, як історія медицини, основи латинської мови, основи фармакології, основи мікробіології, перша медична допомога, догляд за хворими. Кращі випускники цих шкіл мають пільги при поступленні в коледж.

У 1993 році укладено договір про спільну діяльність з Львівським державним медичним університетом, відповідно до якого кращі студенти Львівського державного медичного коледжу, які навчаються за бакалаврськими програмами, можуть переводитись для продовження навчання на II або III курс за спорідненою спеціальністю в медуніверситет на контрактній основі. Студенти медуніверситету, які з певних причин не можуть там навчатись, переводяться на навчання на I або II рівень підготовки в коледж. Студенти коледжу можуть користуватись бібліотечним фондом університету. Для проведення занять із фундаментальних дисциплін використовуються кабінети та лабораторії профільних кафедр медичного університету. Викладачі коледжу та медуніверситету виконують спільні методичні проекти, науково-дослідну роботу.

Велика увага в коледжі приділяється практичній роботі студентів, яка є невід'ємною складовою частиною процесу підготовки спеціалістів у вищих закладах освіти і складається з навчальної, виробничої та переддипломної практик.

Для проведення всіх видів практичного навчання використовуються 23 кабінети та 25 лабораторій коледжу, а також лікувально-профілактичні установи та санітарно-епідеміологічні станції міста та області.

Практичні заняття для студентів, що навчаються за II рівнем акредитації проводять викладачі з науковими та вченими ступенями та викладачі з вищими кваліфікаційними категоріями.

У коледжі за останні роки створені лабораторії з мікробіології, вірусології та імунології, дообладнано кабінети основ права, гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, організовано лабора-

Особливим досягненням колектив коледжу вважає розробку пакета навчально-медичних документів та одержання права на підготовку медичних сестер-бакалаврів з дипломованих медичних сестер без відриву від основної праці, тобто з неповним навчальним днем. Така форма вперше започаткована в коледжі і викликала велику зацікавленість серед медичних сестер лікувально-профілактичних закладів Львова, і в першу чергу, головних та старших медичних сестер.

Починаючи з 1993 року, в коледжі введено в дію Положення про модульно-рейтингову оцінку знань студентів. Згідно з даним положенням, оцінювання студентів з усіх дисциплін проводиться за 100-бальною системою. У кінці семестру визначається середнє арифметичне суми балів і оцінка студента, яка є підставою для:

- визначення розміру стипендій;
- призначення іменних стипендій.

У кінці навчального року визначається річна рейтингова оцінка, яка є підставою для:

- визначення розміру стипендій;
- призначення іменних стипендій;
- переведення студентів з платного навчання на безплатне і навпаки;
- першочергового направлення на роботу або продовження освіти в медуніверситеті.

У коледжі запроваджено дві іменні стипендії: стипендію імені Андрея Крупинського та стипендію імені Олени Степанівни. З 1994 року коледжу виділено стипендію Президента України, а з 1996 року – стипендію Верховної Ради України.

Велика увага в коледжі приділяється викладанню іноземної мови. Працює лінгафонний кабінет на 24 робочих місця. Кабінет іноземних мов постійно поповнюється медичною літературою, яку коледж отримує з навчальних закладів Канади та США. Широко впроваджується комп'ютерна техніка. Функціонує комп'ютерний клас на 16 робочих місць. Є в наявності навчальні та контролюючі програми. Більшість викладацького складу освоїли роботу з комп'ютерами.

Навчальний процес у коледжі забезпечується 185 викладачами, з яких 113 штатних (докторів медичних наук, професорів – 1, кандидатів наук – 8, викладачів вищої категорії – 52, з них викладачів методистів – 13, старших викладачів – 7, викладачів першої категорії – 27) та 72 викладачів-сумісників, серед яких докторів наук – 9, кандидатів наук – 41, які запрошуюються з університетів та ліку-

ЛЬВІВСЬКЕ МЕДИЧНЕ УЧИЛИЩЕ (1954–1993 рр.)

Високий професіоналізм, чуйність, милосердя середнього медичного працівника завжди були запорукою порятунку хворих. З метою поліпшення середньої медичної освіти в Україні у липні 1954 р. середні медичні школи реорганізовано у медичні училища. Базовою освітою поступово стає середня школа. Це дало можливість учням більш свідомо обирати майбутню професію, глибше опанувати спеціальні знання.

З початку 1955 р. медичне училище заслужено стає базовим середнім медичним закладом на Львівщині, у жовтні 1955 р. до нього приєднали Львівське медичне училище № 3. Училище почало свою діяльність, маючи профілі: фельдшерський, акушерський, фельдшерсько-лаборантський, санітарно-фельдшерський, медсестринський; у 1963 р. відкрито фармацевтичне, а у 1975 р. – зуботехнічне відділення.

1970–1971 навчальний рік училище зустріло у новому просторому чотириповерховому комплексі. Тут розміщені п'ятнадцять добре обладнаних аудиторій, двадцять один кабінет, двадцять п'ять лабораторій, бібліотека з читальним залом, спортивний зал.

У 1970 р. студенти, педагоги і всі працівники училища відсвяткували новосілля у цьому корпусі.

– “Лабораторна діагностика” (молодший спеціаліст, підготовлений до професійної діяльності в галузі охорони здоров'я для лікувально-профілактичних установ, санітарно-епідеміологічних станцій, медичних інститутів (університетів, академій) та науково-дослідних інститутів на первинних посадах фельдшера-лаборанта);

– “Акушерська справа” (молодший спеціаліст, призначається для роботи в міських та районних акушерсько-гінекологічних закладах, пологових будинках, пологових відділеннях лікарень, жіночих консультаціях, фельдшерсько-акушерських пунктах, здоров'я пунктах, лікувально-профілактичних закладах на первинних посадах акушерки, медичної сестри);

– “Медико-профілактична справа” (молодший спеціаліст, призначається для роботи в санітарно-епідеміологічних і лікувально-профілактичних закладах помічником лікаря-епідеміолога, інструктором з санітарної освіти, лаборантом санітарним фельдшером);

– “Стоматологія ортопедична” (молодший спеціаліст, підготовлений до професійної діяльності в зуботехнічних лабораторіях стоматологічних закладів всіх галузей народного господарства на первинних посадах зубного техніка).

Починаючи з 1993 року в коледжі розпочата підготовка бакалаврів медицини за II рівнем з наступних спеціальностей:

– “Сестринська справа” (денна і вечірня форми навчання) (медична сестра-бакалавр може займати посади головної медичної сестри лікувально-профілактичного закладу, старшої медсестри відділення, медичної сестри спеціалізованого відділення, медичної сестри-викладача медичних навчальних закладів I та II рівнів акредитації, медичної сестри сімейного лікаря);

– “Лабораторна діагностика” (лаборант-бакалавр може очолювати роботу лабораторій та їх структурних підрозділів, займати посаду старшого лаборанта, викладати професійно-орієнтовані дисципліни в медичних навчальних закладах I рівня акредитації);

– з 1994 року – “Стоматологія” (помічник стоматолога – бакалавр медицини готується для роботи в терапевтичних і профілактичних установах охорони здоров'я, які надають стоматологічну допомогу населенню в профілактиці і лікуванні стоматологічних захворювань, переважно у організованого контингенту населення, наданні невідкладної стоматологічної допомоги. Помічник стоматолога працює разом з лікарем-стоматологом або самостійно).

ження вітчизняної системи підготовки медичних фахівців середньої ланки до міжнародних стандартів.

Це вимагало значних інтелектуальних і організаційних зусиль, але колектив гордий тим, що вони увінчалися успіхом.

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ КОЛЕДЖ (1993–1998 рр.)

У великій родині медичних навчальних закладів в Україні (їх приблизно 110) з'явився коледж. Саме такого статусу – статусу медичного коледжу з правом здійснення освітньої діяльності за I-II освітньо-кваліфікаційними рівнями (з підготовки молодших спеціалістів і бакалаврів) – надано Львівському медичному училищу рішенням Міжгалузевої акредитаційної комісії Міністерства освіти України від 24 березня 1993 р. Тим самим гідно оцінено внесок училища у справу підготовки висококваліфікованих медичних працівників середньої ланки, його відчутну допомогу іншим училищам, зокрема західного регіону, у поліпшенні навчально-методичної роботи, враховано також наявність відповідної матеріально-технічної бази та висококваліфікованого педагогічного колективу.

Діяльність за I освітньо-кваліфікаційним рівнем – це два або два з половиною роки підготовки медичних фахівців за навчальними планами, передбаченими для молодших спеціалістів.

Діяльність за II освітньо-кваліфікаційним рівнем – це чотирирічна, на базі 11 класів, підготовка бакалаврів медицини за навчальними планами для бакалаврів.

Організація навчально-виховного процесу у Львівському державному медичному коледжі базувалась на Законі України “Про освіту”, Положенні про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах, затвердженого Міністерством освіти України 12.06.93 за № 161 та Положенні про модульно-рейтингову оцінку знань студентів, розробленому і затвердженому на педагогічній раді коледжу у 1993 році.

Коледж, акредитований Державною акредитаційною комісією України, проводив підготовку фахівців з наступних спеціальностей та кваліфікацій I рівня:

– “Сестринська справа” (молодший спеціаліст, підготовлений для професійної діяльності в галузі охорони здоров'я на первинних посадах медичної сестри);

У 1975 р. Львівське медичне училище за високий рівень навчально-методичної роботи удостоїлось права бути школою передового досвіду в Україні.

В училищі діяли дві форми навчання – денна і вечірня. На денній навчалося близько 1200 осіб за такими профілями: сестринська справа загального профілю, сестринська справа із спеціалізацією з педіатрії, лабораторна справа; гігієна, санітарія та епідеміологія; стоматологія ортопедична. Без відриву від роботи навчалося понад 350 осіб – майбутніх медсестер і зубних техніків.

Практичні заняття проходили в головному корпусі училища і в навчальних кабінетах, що знаходилися в лікувально-профілактичних установах. Це максимально наближало навчальний процес до умов, у яких доводилося працювати випускникам.

В училищі на той час працювало понад сто штатних викладачів, з них — три відмінники народної освіти: Х.П. Мазепа, Р.І. Олійник, Л.А. Цимар; тринадцять відмінників охорони здоров'я: Л.М. Діміна, Л.А. Живко, І.Б. Ковалів, Л.М. Косташук, Л.Н. Красиленко, О.С. Манастирська, Л.С. Новосад, С.Д. Орібко, В.С. Прокопенко, Г.В. Романишин, Х.Ю. Шидула, М.Б. Шегедин, Л.С. Юст.

Керівництво училища постійно дбало про створення і підтримання в педагогічному колективі належного морально-психологічного клімату, творчого духу, що сприяло зменшенню плинності кадрів. Про це свідчить велике число педагогів – ветеранів праці. Щедро і вміло протягом кількох десятиліть передають свої знання учням, охоче діляться з молодшими колегами своїм багатим досвідом ветерани училища Є.І. Головацький, Т.М. Гребенюк, Л.А. Живко, М.М. Зайченко, І.Б. Ковалів, Л.Я. Зіменковська, Л.Д. Копчак, Л.М. Косташук, Л.М. Красиленко, Ш.А. Ліхман, Л.С. Новосад, Р.І. Олійник, С.Д. Орібко, В.С. Прокопенко, К.М. Райко, Н.О. Саяк, О.О. Скакун, І.С. Смачило, Х.Ю. Шидула.

Викладач Л.Я. Зіменковська – співавтор підручника “Основи загальної і медичної психології” (“Вища школа”, 1991 р.).

Сотні вихованців училища трудяться у лікувальних установах України та за кордоном. Чимало випускників продовжили навчання у ВНЗ, багато з них займають відповідальні посади: головних лікарів, завідувачів відділень, викладачів та інших. Багато випускників училища очолюють структурні підрозділи середньої медичної ланки в лікувально-профілактичних установах України.

Після закінчення інститутів повернулися на викладацьку роботу в училище Х.Ю. Шикула, О.С. Манастирська, Н.Є. Косован, Г.М. Качмарик, І.М. Ляхович, О.Т. Мисак, О.В. Грибальська. Перші три з них очолили відділення.

Серед випускників училища є і відомі науковці: А.Ю. Лаврик – доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри шкірних хвороб Львівського медичного університету, Л.В. Лозюк – кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник Інституту молекулярної біології і генетики АН України (м. Львів) та інші.

Слід відмітити, що Львівському медичному училищу щастило на директорів. Особливо вагомий внесок у його становлення і розвиток зробив директор Анатолій Михайлович Шершньов (1931–1992 рр.).

З 1959 до 1962 р. він працював директором Камінь-Каширського медичного училища, а з 1962 до 1967 р. – директором Самбірського медичного училища. У 1967 р. наказом Міністерства охорони здоров'я УРСР його було переведено у Львівське базове медичне училище. Досвідчений і знаючий лікар-педагог він паралельно викладав “Догляд за хворими з хворобами вуха, горла, носа”, володів сучасними принципами і методами керівництва, вміло організував і скеровував навчально-виховну роботу.

За час його роботи значно зміцніла матеріально-технічна база училища, модернізовано навчальні кабінети і лабораторії. У 1970 р. побудовано новий корпус училища. З 1982 до 1987 р. реконструйовано і переобладнано хімічні лабораторії, лабораторії гігієни харчування, комунальної гігієни, гігієни з технікою санітарно-гігієнічних досліджень, хімії, біології; кабінети хірургії, педіатрії, анатомії, технічних засобів навчання, фізичного виховання, філософії, охорони праці, права; зуботехнічні лабораторії. У 1970 р. Анатолія Шершньова було нагороджено почесним знаком “Відмінник охорони здоров'я СРСР”, у 1971 р. орденом “Знак Пошани”, у 1980 р. – медаллю М.І. Пирогова “За заслуги в гуманній діяльності Радянського товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця СРСР”, у цьому ж році одержав звання “Заслуженого працівника охорони здоров'я УРСР”. У 1973, 1975, 1977, 1979 рр. обирався депутатом районної Ради народних депутатів Залізничного району м. Львова. Принциповий і вимогливий до себе і колективу, він оперативно вирішував питання діяльності училища. При цьому завжди прислуховувався до думки колег по роботі, чим заслужив авторитет і повагу серед викладачів і учнів. У січні 1991 р. пішов на пенсію, а в грудні 1992 р. помер.

У березні 1991 р. на альтернативній основі переважною більшістю голосів директором училища було обрано Марію Броніславівну Шегедин, яка працювала тут з 1974 р.: до 1978 р. була викладачем терапії, у 1978–1981 рр. – завідувачкою однорічними курсами з підготовки медсестер для дитячих дошкільних установ, 1981–1987 рр. – базовим методистом, потім заступником директора з навчальної роботи. Віддаючи свої голоси за М. Шегедин, педагогічний колектив підтримав її програму відродження і розвитку національної середньої медичної освіти в Україні. Авторитет М. Шегедин як серед працівників училища, так і серед студентів, незаперечний. Їй притаманні почуття відповідальності за доручену справу, працелюбність, чесність і принциповість, творчість і людяність.

З одержанням Україною незалежності та самостійності (1991 р.), поряд з реформуванням державності та всіх галузей народного господарства, гостро постала потреба в рунтовному оновленні змісту і системи вищої освіти, в тому числі і медичної.

З виходом Закону України “Про освіту” колектив училища взявся за нелегку, але благородну працю відновлення кращих традицій медичної освіти, запозичення досвіду передових країн світу, набли-

ХВИЛЮЮЧИЙ ПРОЦЕС НАВЧАННЯ

- вихованням у студентів правової культури та відповідальності, поваги до державної символіки, Конституції України;
- вихованням культури поведінки студентів у сім'ї, колективах лікарень і з хворими;
- підготовкою високопрофесійного спеціаліста-медика зі стійкими моральними засадами, почуттям відповідальності та трудовою активністю;
- утвердженням принципів загальнолюдської моралі: справедливості, доброти, толерантності, працелюбності, милосердя та інших чеснот фахівця-медика;

Виконуючи вимоги наказу Міністерства освіти України “Про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, педагогічний колектив коледжу багато зусиль прикладає для створення науково-методичного забезпечення всіх ділянок навчально-виховного процесу. Найвагоміший внесок у цю справу зробили викладачі Н. Москвяк, І. Гнатюк, О. Манастирська, Я. Балко, Д. Дуда, Х. Шичула, О. Мисак та інші.

Стало традицією щорічно проводити науково-практичні конференції. Так, в 1993/1994 н.р. проведена конференція “З проблем підготовки медичних кадрів I та II рівнів в сучасних умовах”, присвячена 220-літтю Львівського медичного колегіуму, в роботі якої взяли участь медичні заклади освіти України I-II рівнів акредитації, представники МОЗ України та Міністерства освіти України. У грудні 1994 року з нагоди 250-ліття від дня народження Андрея Крупинського, засновника медичної освіти на західноукраїнських землях та першого ректора коледжу, проведена Урочиста Академія і науково-методичний колоквиум викладачів та конференція студентів з науково-дослідницької та гурткової роботи у вищих медичних навчальних закладах України I-II рівнів акредитації, в роботі яких взяли участь представники МОЗ України, Львівського державного медичного університету, медичних училищ та коледжів України. Викладачі коледжу беруть активну участь в роботі конференцій, організованих МОЗ України і Міністерства освіти України та в міжнародних конференціях.

Львівський державний медичний коледж підтримує тісні ділові контакти не тільки з Львівським державним медичним університетом, а й з Інститутом фізичної культури, Львівським державним університетом ім. Івана Франка, університетом “Львівська політехніка”, науково-методичним центром освіти, надає активну організаційну та методичну допомогу вищим медичним закладам освіти України I-IV рівнів акредитації, зокрема з питань організації підготовки фахівців за бакалаврськими програмами. Особливо цінною для коледжу є співпраця з зарубіжними партнерами: Грант МакКюен коледжем в Едмонтоні (штат Альберта, Канада), медсестринським коледжем Іллінойського університету в Чикаго (штат Іллінойс, США). Шляхи співпраці: удосконалення навчальних планів та програм підготовки медичних фахівців рівнів диплому та бакалавра; збагачення наочними засобами, оснащенням, методичними матеріалами та підручниками; опрацювання планів спільної науково-дослідної роботи в різних галузях охорони здоров'я, медичної

освіти, громадського здоров'я. Планується та здійснюється обмін викладачами та студентами.

Директор Львівського державного медичного коледжу М. Шегедин ознайомила із системою ступеневої освіти та працевлаштуванням випускників відповідно до рівня підготовки в Канаді та Швеції (1995 р., 1998 р.), США (1996 р.). Два викладачі відділення “Стоматологія ортопедична” пройшли стажування у Відні на фірмі “Comessa” (1995 р.). Заступник директора з навчальної роботи О. Гуменюк вивчала розвиток стоматологічної освіти та діяльності в Канаді (1997 р.).

У липні 1997 році відбувся перший випуск бакалаврів медицини за спеціальностями “Сестринська справа” та “Лабораторна діагностика”, а через рік – і спеціальності “Стоматологія”. Україна одержала перших 118 бакалаврів медицини, які зайняли належне місце в практичній медицині та поповнили студентські колективи старших курсів медичного університету.

Вперше на урочистості з нагоди випуску бакалаврів прозвучав гімн Львівського державного медичного коледжу, освячено хоругву навчального закладу. Керівництво коледжу та бакалаври постали перед громадськістю та гостями в академічних шатах, символізуючих їх посадовий стан. Випускники одержали дипломи бакалаврів, пам'ятні медалі, склали присягу випускника Львівського державного медичного коледжу.

З 1997/1998 навчального року в коледжі запроваджена єдина студентська форма з відзнаками за відповідними спеціальностями.

Безповоротними стали позитивні зміни в системі медичної освіти – її неперервність та ступеневість; спільними зусиллями МОЗ України та колективів вищих медичних навчальних закладів України І-ІV рівнів акредитації реалізується план реформування освіти та діяльності закладів охорони здоров'я в сторону підвищення їх мобільності.

ня, як: дискусії, розв'язання проблемних та ситуаційних задач, робота з тестами, аналіз філософських текстів та історичних документів, підготовка та заслуховування доповідей, рефератів, історичні диктанти.

Заняття з фізичного виховання та здоров'я студентів проводяться в спортзалі спорткомплексу “Динамо”, на стадіоні “Юність”, в басейні “Динамо”.

Важливим завданням сьогодення є виховання студентської молоді, зокрема майбутніх медичних спеціалістів, котрі спроможні забезпечити охорону здоров'я нації, що є важливою складовою соціально-економічного розвитку держави. А це вимагає перебудови змісту, форм і методів підготовки та виховання майбутніх медиків.

Головною стратегічною метою виховної роботи у Львівському державному медичному коледжі ім. Андрея Крупинського є формування особистості громадянина української держави для досягнення відповідного рівня розвитку його інтегративних якостей – високого професіоналізму, моральної вихованості, громадянської, правової, трудової, господарсько-економічної, комунікативної, естетичної, екологічної культури, культури сім'янина.

Основне завдання педагогічного колективу – це поліпшення національно-громадянського виховання студентів шляхом забезпечення системного підходу до організації виховної роботи, підвищення ефективності навчальної і позааудиторної діяльності студентів, активізація студентського самоврядування та педагогічне забезпечення всіх ділянок виховної роботи.

В основу виховного процесу в коледжі закладено національну систему виховання, яка реалізує мету, визначену 10-ю, 35-ю та 53-ю статтями Конституції України та Державною національною програмою “Освіта. Україна ХХІ ст.”, Законом України “Про вищу освіту”, нормативними документами та методичними рекомендаціями Міністерства освіти та науки, Міністерства охорони здоров'я України.

Виховання національно свідомого громадянина Української держави, висококваліфікованого, конкурентноспроможного та ініціативного фахівця-медика зі стійкими моральними і правовими засадами забезпечується такими конкретизованими цілями та виховними завданнями:

– утвердженням у майбутніх медиків національної свідомості, гідності, патріотизму;

Оцінювання студентів коледжу з 1993 р. проводиться відповідно до Положення про модульно-рейтингову систему оцінки знань студентів, яке розроблене педагогічним колективом коледжу, за 100-бальною шкалою. Для встановлення відповідності бальної оцінки державній оцінці за чотирибальною шкалою застосовується така шкала переведення:

50 балів і нижче	– “незадовільно”;
51-69 балів	– “задовільно”;
70-89 балів	– “добре”;
90-100 балів	– “відмінно”.

У кінці кожного семестру підводиться підсумок успішності студентів та їх рейтинг з кожної спеціальності, що враховується при:

- призначенні стипендій, зокрема іменних;
- зменшенні оплати за навчання;
- вирішенні питань працевлаштування.

Навчальними планами з усіх спеціальностей передбачається вивчення дисципліни “Основи обчислювальної техніки та медичної інформатики”. У коледжі використовується комп’ютерний клас, який нараховує 16 сучасних комп’ютерів. В інших кабінетах, лабораторіях та бібліотеці використовується ще 9 сучасних комп’ютерів, які забезпечують навчальний процес та управління ним. Розроблені та закуплені навчально-контролюючі програми з різних дисциплін та спеціальностей в цілому. У навчальному процесі та науковій діяльності використовується мережа Internet, до якої є власне підключення, своя електронна пошта.

З іноземних мов вивчаються: англійська, німецька, французька та іспанська мови. Їх вивчення проводиться у лінгафонному класі, розрахованому на 24 робочих місця. З метою вдосконалення викладання іноземної мови придбано понад 150 посібників з медичних дисциплін англійською, німецькою та французькою мовами.

Велика увага приділяється вивченню гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, в основу яких покладено Державну національну програму “Освіта. Україна XXI ст.”, зокрема, такі її найголовніші принципи: демократизацію освіти, гуманізацію, національну спрямованість, нероздільність навчання та виховання. На заняттях звертається увага на формування національної свідомості, долучення до здобутків української та світової культури. Вивчення гуманітарних та соціально-економічних дисциплін проводиться лекційно-семінарським методом. Широко застосовуються такі методи навчан-

ПЕРШИЙ ВИПУСК БАКАЛАВРІВ

З вітальним словом та подякою звертається випусниця спеціальності “Лабораторна діагностика” – бакалавр, відмінниця навчання Ольга Джура.

Зведений хоровий колектив студентів та викладачів коледжу.

Ось вони – перші випусники-бакалаври медицини.

Вручення диплома бакалавра медицини.

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ МЕДИЧНИЙ КОЛЕДЖ
імені АНДРЕЯ КРУПІНСЬКОГО
(1998–2003 рр.)**

Відповідно до рішення Державної акредитаційної комісії України від 20 червня 2000 р. (протокол № 27), коледж визнано атестованим з усіх спеціальностей і в цілому (свідоцтво про атестацію серії ФД-П № 143129). Термін дії свідоцтва до 1 липня 2005 р.

Відповідно до рішення ДАК України від 9 липня 2002 року, протокол №40, Львівський державний медичний коледж визнано акредитованим за всіма спеціальностями I та II рівнів підготовки та в цілому за статусом вищого закладу освіти II (другого) рівня акредитації (сертифікат серії СД-П № 147817). Термін дії сертифікату до 1 липня 2007 р. На цій підставі продовжена ліцензія надання освітніх послуг, пов'язаних з одержанням вищої освіти на рівні кваліфікаційних вимог до молодшого спеціаліста та бакалавра напряму 1101 “Медицина”.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 2001 р. № 887 “Про внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1999 р. № 617”, розпорядженням голови Львівської обласної державної адміністрації від 24 вересня 2001 р. № 1092 “Про Львівський державний медичний коледж” та наказом Управління охорони здоров'я Львівської обласної державної адміністрації від 04.10.01 р. № 408-В Львівському державному медичному коледжу присвоєно ім'я першого ректора Андрея Крупинського.

У коледжі навчається щороку від 1000 до 1100 студентів. Навчання проводиться за денною і вечірньою формами. Підготовка фахівців здійснюється за двома освітньо-кваліфікаційними рівнями з таких спеціальностей:

І рівень підготовки:

1. 5.110102 “Сестринська справа” (молодший спеціаліст, підготовлений для професійної діяльності в галузі охорони здоров'я на первинній посаді медсестри).

2. 5.110103 “Лабораторна діагностика” (молодший спеціаліст, підготовлений до професійної діяльності в галузі охорони здоров'я для проведення основних видів досліджень в лабораторіях всіх типів лікувально-профілактичних установ, санітарно-епідеміологічних

З 01.09.98 р. за дозволом МОЗ України розпочато підготовку студентів з числа глухонімих дітей за спеціальністю 5.110103 “Лабораторна діагностика”. Термін навчання 2,5 роки. Для цього керівництвом коледжу розроблено навчальний план, який дещо відрізняється від навчального плану з даної спеціальності для здорових студентів, а саме: збільшено кількість годин з усіх дисциплін за рахунок збільшення терміну навчання та годин іноземної мови, яку вони не вивчають у зв'язку з тим, що не вивчали її в школі. Особливістю підготовки даної категорії студентів є те, що на заняттях, поряд із викладачами, працює перекладач-сурдолог. Викладачами готуються з усіх дисциплін опорні конспекти. Опитування студентів проводиться у письмовій формі, за тестами та шляхом усного спілкування, що сприяє розвитку і вдосконаленню у студентів розмовної мови.

Навчальні заняття проводяться у формі лекцій, семінарських та практичних занять.

Відповідно до навчальних планів при вивченні всіх дисциплін відводиться певна кількість годин на самостійну позааудиторну роботу студентів. Самостійна робота є основним засобом оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять. Навчальний час, відведений для самостійної роботи студентів, регламентується робочим навчальним планом, а тематика – робочими навчальними програмами. Викладачами коледжу розроблені методичні рекомендації та вказівки для самостійного опрацювання студентами окремих тем з усіх дисциплін, передбачених навчальними планами всіх спеціальностей.

1	2	3	4	5	6	7
Акушерська справа	56	58	89	93	91	82
держзамовлення	50 (89%)	47 (81%)	71 (80%)	75 (81%)	75 (82%)	75 (81%)
контрактна форма	6 (11%)	11 (19%)	18 (20%)	18 (19%)	16 (18%)	17 (19%)
Стоматологія	-	-	30	59	58	57
держзамовлення	-	-	30 (100%)	59 (100%)	53 (91%)	53 (93%)
контрактна форма	-	-			5 (9%)	4 (7%)
Стоматологія ортопедична	63	64	63	65	73	67
держзамовлення	-	8 (13%)	12 (19%)	12 (18%)	12 (16%)	15 (22%)
контрактна форма	63 (100%)	56 (87%)	51 (81%)	53 (72%)	61 (84%)	52 (78%)
II рівень підготовки						
Сестринська справа	239	310	303	175	188	152
держзамовлення	198 (83%)	244 (79%)	255 (82%)	153 (87%)	170 (90%)	119 (78%)
контрактна форма	41 (17%)	66 (21%)	48 (18%)	22 (13%)	18 (10%)	33 (22%)
Лабораторна діагностика	114	111	121	148	160	144
держзамовлення	109 (96%)	107 (93%)	115 (78%)	132 (89%)	147 (92%)	132 (92%)
контрактна форма	5 (4%)	4 (7%)	6 (22%)	16 (11%)	13 (8%)	12 (8%)
Стоматологія	126	99	68	30	-	-
держзамовлення	109 (87%)	87 (88%)	57 (84%)	28 (93%)	-	-
контрактна форма	17 (13%)	12 (12%)	11 (16%)	2 (7%)	-	-
Всього:	1116	1133	1182	1111	1121	1075
за держзамовленням	875 (78%)	849 (75%)	916 (77%)	848 (76%)	818 (73%)	746 (69%)
контрактна форма	241 (22%)	284 (25%)	266 (23%)	263 (24%)	313 (27%)	329 (31%)

Навчально-виховний процес у Львівському державному медичному коледжі ім. Андрея Крупинського здійснюється відповідно до Конституції України, Законів України “Про вищу освіту”, “Про мови”, Державної національної програми “Освіта. Україна XXI століття”, “Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах”, затвердженого наказом Міністерства освіти України № 161 від 02.07.93 р., Концепції національного виховання студентів ЛДМК ім. Андрея Крупинського та інших нормативних документів.

станцій, медичних інститутів (університетів, академій) та науково-дослідних інститутів на первинній посаді медичного лаборанта).

3. 5.110105 “Медико-профілактична справа” (молодший спеціаліст, підготовлений для роботи в санітарно-епідеміологічних і лікувально-профілактичних закладах на первинних посадах помічника лікаря-епідеміолога, санітарного фельдшера, інструктора з санітарної освіти, лаборанта).

4. 5.110106 “Стоматологія” (молодший спеціаліст, підготовлений для роботи в стоматологічних лікувально-профілактичних закладах охорони здоров'я на первинних посадах асистента-гігієніста та асистента лікаря-стоматолога).

5. 5.110107 “Акушерська справа” (молодший спеціаліст, підготовлений для роботи в міських та районних акушерсько-гінекологічних закладах, пологових будинках, пологових відділеннях лікарень, жіночих консультаціях, фельдшерсько-акушерських пунктах, здоров'я пунктах, лікувально-профілактичних закладах на первинній посаді акушерки).

6. 5.110109 “Стоматологія ортопедична” (молодший спеціаліст, підготовлений до професійної діяльності в зуботехнічних лабораторіях стоматологічних закладів всіх галузей народного господарства на первинній посаді зубного техника).

II рівень підготовки:

1. 6.110100 “Сестринська справа” (медична сестра-бакалавр може займати посади головної медичної сестри лікувально-профілактичної установи, старшої медичної сестри відділення, медичної сестри спеціалізованого відділення, медичної сестри-викладача вищих медичних навчальних закладів I рівня акредитації, медичної сестри сімейного лікаря).

2. 6.110100 “Лабораторна діагностика” (лаборант-бакалавр може очолювати роботу лабораторії та її структурних підрозділів, займати посаду старшого лаборанта, викладати професійно-орієнтовані дисципліни за даною спеціальністю у вищих медичних навчальних закладах освіти I рівня акредитації).

За спеціальністю 6.110100 “Сестринська справа” на денній і вечірній формі навчання продовжують фахову освіту випускники I рівня підготовки спеціальності 5.110102 “Сестринська справа” та 5.110101 “Лікувальна справа” і 5.110107 “Акушерська справа”. За спеціальністю 6.110100 “Лабораторна діагностика” на денній та вечірній формах навчання продовжують фахову освіту випускники

I рівня підготовки спеціальностей 5.110103 “Лабораторна діагностика” та 5.110105 “Медико-профілактична справа”. Таким чином, з шести спеціальностей першого рівня чотири мають продовження на бакалаврському рівні, що складає 2/3 від існуючих спеціальностей.

На сьогоднішній день у коледжі організацію навчально-виховного процесу здійснюють відповідні структурні підрозділи.

Коледж очолює директор – доктор медичних наук, доцент, заслужений лікар України, академік Української академії наук національного прогресу **Шегедин Марія Броніславівна**.

Заступник з навчальної роботи – відмінник освіти України, викладач вищої категорії, викладач-методист **Гуменюк Ольга Михайлівна**.

Заступник з навчально-практичної роботи – Заслужений лікар України, викладач вищої категорії, викладач-методист **Орібко Світлана Данилівна**.

Заступник з гуманітарної освіти та виховання – кандидат педагогічних наук, заслужений працівник народної освіти України **Мазепа Христина Петрівна**.

Заступник з науково-методичної роботи – відмінник освіти України, викладач вищої категорії, викладач-методист **Смачило Іванна Семенівна**.

Заступник з економічних питань – **Корман Володимир Романович**.

У коледжі функціонує шість відділень, якими керують:

I рівень підготовки

– “Сестринська справа” – Чернюк Галина Дмитрівна;

– “Сестринська справа” та “Акушерська справа” – **Киричук**

Галина Іванівна;

– “Медико-профілактична справа” та “Лабораторна діагностика” – **Манастирська Ольга Степанівна**;

– “Стоматологія” та “Стоматологія ортопедична” – **Снядецький Орест Юрійович**.

II рівень підготовки

– “Сестринська справа” (денна та вечірня форми навчання) – **Косован Надія Євстахіївна**;

– “Лабораторна діагностика” (денна та вечірня форми навчання) – **Кінаш Володимира Степанівна**.

За останні п’ять років конкурс на місця державного замовлення складав:

– на спеціальність “Сестринська справа” II рівня акредитації (денна форма навчання): 1,1-1,9 особи на 1 місце;

– на спеціальність “Сестринська справа” II рівня акредитації (вечірня форма навчання): 1,2-2,6 особи на 1 місце;

– на спеціальність “Лабораторна діагностика” II рівня акредитації: 1,6-2,6 особи на 1 місце;

– на спеціальність “Сестринська справа” I рівня акредитації: 1,6-2,2 особи на 1 місце;

– на спеціальність “Лабораторна діагностика” I рівня акредитації: 1,2-1,7 особи на 1 місце;

– на спеціальність “Медико-профілактична справа”: 1,2-1,7 особи на 1 місце;

– на спеціальність “Акушерська справа”: 1,8-2,5 особи на 1 місце;

– на спеціальність “Стоматологія”: 1,1-1,3 особи на 1 місце;

– на спеціальність “Стоматологія ортопедична”: 5,0-7,0 особи на 1 місце;

Навчання в коледжі проводиться як за держзамовленням, так і за контрактною формою.

Співвідношення числа студентів, які навчаються за держзамовленням та за контрактом

Спеціальність	1997/ 1998 н.р.	1998/ 1999 н.р.	1999/ 2000 н.р.	2000/ 2001 н.р.	2001/ 2002 н.р.	2002/ 2003 н.р.
1	2	3	4	5	6	7
I рівень підготовки						
Сестринська справа	364	339	356	386	408	430
держзамовлення	258 (71 %)	208 (61 %)	230 (65 %)	245 (64 %)	231 (57 %)	229 (53 %)
контрактна форма	106 (29 %)	131 (39 %)	126 (35 %)	141 (36 %)	177 (43 %)	201 (47 %)
Лабораторна діагностика	63	62	61	66	59	60
держзамовлення	60 (95 %)	59 (95 %)	60 (98 %)	60 (91 %)	54 (92 %)	55 (92 %)
контрактна форма	3 (5 %)	3 (5 %)	1 (2 %)	6 (9 %)	5 (8 %)	5 (8 %)
Медико-профілактична справа	91	90	91	89	84	73
держзамовлення	91 (100 %)	89 (99 %)	86 (95 %)	84 (94 %)	76 (90 %)	68 (93 %)
контрактна форма	-	1 (1 %)	5 (5 %)	5 (6 %)	8 (10 %)	5 (7 %)

ЗВЕДЕНІ ДАНІ
про випуск медичних фахівців Львівським державним медичним коледжем
ім. Андрея Крупинського з 1773 по 2003 роки

№	Фахівці	1773–1946		1947–1974		1975–1985		1986–1995		1996–2003		Всього за 1773–2003 рр.	
		випуск	в т.ч. з відзнакою	випуск	в т.ч. з відзнакою	випуск	в т.ч. з відзнакою	випуск	в т.ч. з відзнакою	випуск	в т.ч. з відзнакою	випуск	в т.ч. з відзнакою
I рівень підготовки – молодші спеціалісти													
1.	Фельдшерів	-	2764	353	-	-	-	-	-	-	-	2764	353
2.	Фельдшерів-акушерок	-	509	39	-	-	-	-	-	-	-	509	39
3.	Акушерок	4460	1209	182	-	-	26	2	221	23	5916	207	
4.	Медичних сестер загального профілю	-	1417	142	1058	212	2918	477	1660	127	7053	958	
5.	Медичних сестер дитячих установ	-	672	64	716	124	1075	167	281	22	2744	377	
6.	Фармацевтів	-	631	161	867	139	30	3	-	-	1528	303	
7.	Фельдшерів-лаборантів	-	1932	248	905	136	996	90	145	12	3978	486	
8.	Санітарних фельдшерів	-	120	18	572	141	668	78	239	24	1599	261	
9.	Зубних лікарів	-	90	3	-	-	-	-	-	-	90	3	
10.	Зубних техніків	-	30	2	485	113	965	159	244	15	1724	289	
11.	Асистентів лікаря-стоматолога	-	-	-	-	-	-	-	-	80	7	80	7
Всього молодших спеціалістів		4460	9374	1212	4603	865	6678	976	2870	230	27985	3283	
II рівень підготовки – бакалаври медицини													
1.	Медсестра-бакалавр	-	-	-	-	-	-	-	-	504	107	504	107
2.	Лаборант-бакалавр	-	-	-	-	-	-	-	-	202	35	202	35
3.	Помічник лікаря-стоматолога-бакалавр	-	-	-	-	-	-	-	-	82	23	82	23
Всього бакалаврів медицини		-	-	-	-	-	-	-	-	788	165	788	165
Всього по коледжу		4460	9374	1212	4603	865	6678	976	3658	395	28773	3448	

Згідно з розпорядженням МОЗ України (лист № 8.03-21/1569 від 02.07.99 р.) у 1999 році вперше в Україні з ініціативи коледжу розпочато підготовку медичних фахівців за спеціальністю 5.110106 “Стоматологія” освітньо-кваліфікаційного рівня – молодший спеціаліст, кваліфікації – асистент лікаря-стоматолога.

За спеціальністю 5.110103 “Лабораторна діагностика” в межах ліцензованого обсягу з 1998 р. вперше в Україні з ініціативи коледжу за державним замовленням проводиться прийом студентів з вадами слуху (глухонімих) (дозвіл МОЗ України за № 8.03-21/701 від 13.05.98 р., № 8.03/1459 від 22. 06.99 р.).

Відповідно до листа МОЗ України за № 8.03-07/1607 від 30.06.2000 р. з ініціативи коледжу вперше в Україні запроваджено підготовку бакалаврів медицини за спеціальністю 6.110100 “Лабораторна діагностика” з вечірньою формою навчання за власним розробленим навчальним планом. За цією формою навчаються працюючі в лабораторіях лікувально-профілактичних закладів фельдшери-лаборанти та випускники біологічних факультетів без відриву від основного місця роботи.

За погодженням з Міністерством оборони України, згідно з домовленістю про спільну діяльність коледжу та військового інституту при Національному університеті “Львівська політехніка” (1999–2004 рр.) на базі коледжу та при безпосередній участі викладачів коледжу проводиться підготовка курсантів інституту спеціальності “Музичне мистецтво” як санітарних інструкторів на час військових дій або надзвичайних ситуацій.

Коледж успішно співпрацює з навчальними закладами III-IV рівнів акредитації: Національним фармацевтичним університетом (м. Харків), Інститутом екології та медицини (м. Київ), Львівським державним медичним університетом ім. Данила Галицького, Буковинською державною медичною академією, Тернопільською державною медичною академією ім. І.Я. Горбачевського, Донецьким державним медичним університетом ім. М. Горького, Івано-Франківською державною медичною академією. Метою договорів є: проведення спільної наукової та навчально-методичної роботи; ефективне використання кадрів; обмін спеціалістами та студентами; спільна видавнича діяльність, що спрямовано на розвиток спеціальностей “Сестринська справа” та “Лабораторна діагностика”.

З метою реалізації Закону України “Про освіту”, Постанови Кабінету Міністрів України від 7 серпня 1999 року № 1247 “Про

розроблення державних стандартів вищої освіти” наказом Міністерства освіти і науки України від 31.07.98 р. № 285 “Про порядок розробки складових нормативно-методичного забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою” базовим навчальним закладом для складання нових проектів Державних стандартів вищої освіти з напрямку 1101 “Медицина” ряду спеціальностей визначено Львівський державний медичний коледж ім. Андрея Крупинського:

6.110100 “Сестринська справа”

Робоча група коледжу під керівництвом директора – д-ра мед. наук, доц. М. Шегедин; у складі: С. Орібо, Н. Косован, О. Лесик-Лісної, Л. Подносової, Г. Чернюк, С. Шустакевич, Б. Дмитришин, Л. Дацко, В. Кравців, Л. Левицької, Р. Чорненької, Н. Кокот, М. Капко, О. Байдали, У. Весклярів;

6.110100 “Лабораторна діагностика”

Робоча група коледжу під керівництвом директора – д-ра мед. наук, доц. М. Шегедин; у складі: Г. Цегелик, І. Смачило, О. Грибальської, І. Гнатюк, Я. Балко, М. Барської, Н. Крупки, Н. Салаяк, Р. Рибак;

5.110103 “Лабораторна діагностика”

Робоча група коледжу під керівництвом директора – д-ра мед. наук, доц. М. Шегедин; у складі: Г. Цегелик, І. Смачило, О. Грибальської, І. Гнатюк, Я. Балко, М. Барської, Н. Крупки, Н. Салаяк, Р. Рибак;

5.110106 “Стоматологія”

Робоча група коледжу під керівництвом заступника директора з навчальної роботи О. Гуменюк; у складі: О. Снядецького, Т. Заяць, М. Мазуренко, Д. Дуди, Х. Дедик, Л. Жуковської, Л. Ульянець.

За заключенням Науково-методичного центру з вищої освіти МОН України проекти створених Державних стандартів визнано такими, що відповідають вимогам і можуть бути апробованими.

Крім цього, викладачі коледжу входили в робочі групи з розробки та рецензування проектів стандартів вищої освіти зі спеціальностей:

- 5.110102 “Сестринська справа”;
- 5.110105 “Медико-профілактична справа”;
- 5.110107 “Акушерська справа”;
- 5.110109 “Стоматологія ортопедична”.

За період з 1773 по 2003 рр., тобто за весь час діяльності, коледжем підготовлено 28773 фахівців медичного профілю, з них: 27985 молодших спеціалістів та 788 бакалаврів медицини.

Якщо у 1993 р. ЛДМК ім. Андрея Крупинського був першим і єдиним вищим медичним навчальним закладом в Україні, який почав підготовку бакалаврів медицини, то на сьогоднішній день в Україні налічується 17 медичних коледжів та 10 медичних університетів і академій, де ця справа знайшла свою підтримку і розвиток.

При організації та проведенні прийому студентів Львівський державний медичний коледж ім. Андрея Крупинського дотримується законодавчих і нормативних документів, традиційних та ексклюзивних форм профорієнтаційної роботи та фахового відбору абітурієнтів. Із традиційних форм профорієнтаційної роботи коледж практикує: виступи в школах та лікувально-профілактичних закладах області, оголошення в масових виданнях та “Дні відкритих дверей”, виступи на телебаченні та радіо, участь у різних молодіжних акціях. З ексклюзивних форм особливої уваги заслуговує співпраця з рядом середніх шкіл міста Львова та області.

Для кращого відбору професійно орієнтованої молоді для вступу в коледж з 1995 р. у середніх школах м. Львова № 5 та № 85, у Новояворівському ліцеї, а з 2001 р. – у середніх школах м. Львова № 13 та № 33, Золочівській середній школі № 1 та Новороздільській середній школі № 5 відкриті медико-біологічні ліцейні класи, що закріплено двосторонніми угодами. Заняття в цих класах проводяться за спільно розробленою вибірковою компонентою навчального плану, в яку включено поглиблене вивчення хімії, біології, а також вивчення таких предметів, як: історії медицини, введення в медичні спеціальності, синології та здорового способу життя, першої медичної допомоги, загального догляду за хворими, – які викладаються викладачами коледжу або фахівцями з медичною освітою. Кращі випускники зазначених шкіл мають суттєві пільги при вступі у коледж. Так, на пільгових умовах за останні 5 років у коледж зараховані на різні спеціальності 105 випускників медико-біологічних ліцейних класів вказаних шкіл.

Для здобуття бакалаврської освіти за спеціальністю “Сестринська справа” щорічно проводиться прийом студентів за співбесідою з числа тих, хто закінчив навчання за I рівнем відповідної спеціальності і був направлений на навчання педагогічними Радами Львівського державного медичного коледжу, Бориславського та Самбірського медичних училищ, медичного училища Львівської державної залізниці.

- “Анатомія людини” (О. Мисак);
- “Гістологія, ембріологія та цитологія” (канд. мед. наук, доцент Ю. Шегедин);

для спеціальності “Сестринська справа”

- “Мікробіологія, вірусологія та імунологія” (Я. Балко, У. Федорович, Г. Цегелик);
- “Медсестринство при інфекційних хворобах” (В. Кравців);
- “Медсестринські моделі” (д-р мед. наук, доцент М. Шегедин, О. Лесик-Лісна);
- “Медсестринський процес” (канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, О. Лесик-Лісна);
- “Основи сестринської справи” (канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, О. Лесик-Лісна);
- “Медсестринство в хірургії” (С. Шустакевич);
- “Медсестринство в терапії” (Л. Подносова);
- “Медсестринство в педіатрії” (С. Орбіко, Г. Киричук);
- “Медична генетика” (М. Панкевич);

для спеціальності “Медико-профілактична справа”

- “Епідеміологія та медична паразитологія” (Ю. Шашков);
- для спеціальності “Стоматологія ортопедична”
- “Техніка виготовлення бюгельних протезів” (I-II частини) (О. Гуменюк, Х. Дедик);
- “Техніка виготовлення незнімних протезів” (М. Мазуренко, Р. Конюх, Л. Жуковська, Л. Ульянець);
- “Нові технології в ортопедичній стоматології” (Р. Конюх);

для спеціальності “Стоматологія”

- “Терапевтична стоматологія” (Д. Дуда, О. Снядецький, Р. Конюх) і т. ін.

Продумане планування та проведення кожного заняття з врахуванням міжпредметних зв'язків, комплексне використання різноманітних технічних засобів навчання (комп'ютери, кодоскоп, слайдоскоп, відеомагнітофон, спеціальні монітори та ін.), наочності, особливо “німих” демонстраційних таблиць нового покоління, сучасних педагогічних технологій, зокрема впроваджена ще з 1993 р. модульно-рейтингова система оцінки знань студентів, сприяють розвитку активної розумової діяльності студентів, підвищенню їх інтересу до навчальних дисциплін, поглиблюють знання, формують у них професійно важливі якості та забезпечують наукову організацію праці.

- формуванням у студентів мовної культури, вдосконаленням знань з української мови;
- вихованням у студентів поваги до батьків, жінки-матері, до культури та історії рідного народу;
- створенням для студентів умов для опанування надбаннями національної та світової культури;
- розвитком індивідуальних здібностей і талантів студентів;
- формуванням художньо-естетичної освіченості та вихованості студента-медика;
- фізичним вдосконаленням студентів, оволодінням основами валеологічної культури та екологічним вихованням;
- формуванням почуття господаря і господарської відповідальності, підприємливості та ініціативи, підготовкою студентів до життя в умовах ринкових відносин.

Зміст виховної роботи в медичному коледжі визначається навчальними планами та програмами дисциплін гуманітарного та соціально-економічного, природничо-наукового і професійно-практичного циклів та планами позааудиторної діяльності студентів.

- Основними напрямками виховної роботи медичного коледжу є:
- глибоке оволодіння студентами професійними знаннями, уміннями і навичками, психологічна підготовка їх до праці за майбутньою спеціальністю;
- участь студентів у різноманітних суспільно-корисних заходах;
- розвиток суспільної активності студентів, участь у громадському житті навчального закладу;
- просвітницько-пізнавальна робота та інформування студентів;
- культурно-масова робота з метою формування духовності, художньо-естетичної освіченості й вихованості особистості майбутнього медика;
- участь студентів у науковій творчості та самодіяльному мистецтві;
- спортивно-оздоровча діяльність і фізичне загартування студентів;
- організація культурного відпочинку студентів.

У коледжі впроваджена система організації виховної роботи, теоретичне обґрунтування якої передбачене в Концепції організації національно-громадянського виховання студентів Львівського державного медичного коледжу (рис. 1).

Системні організаційно-педагогічні форми навчання (лекції, семінарські та практичні заняття) та позааудиторної роботи (клуби,

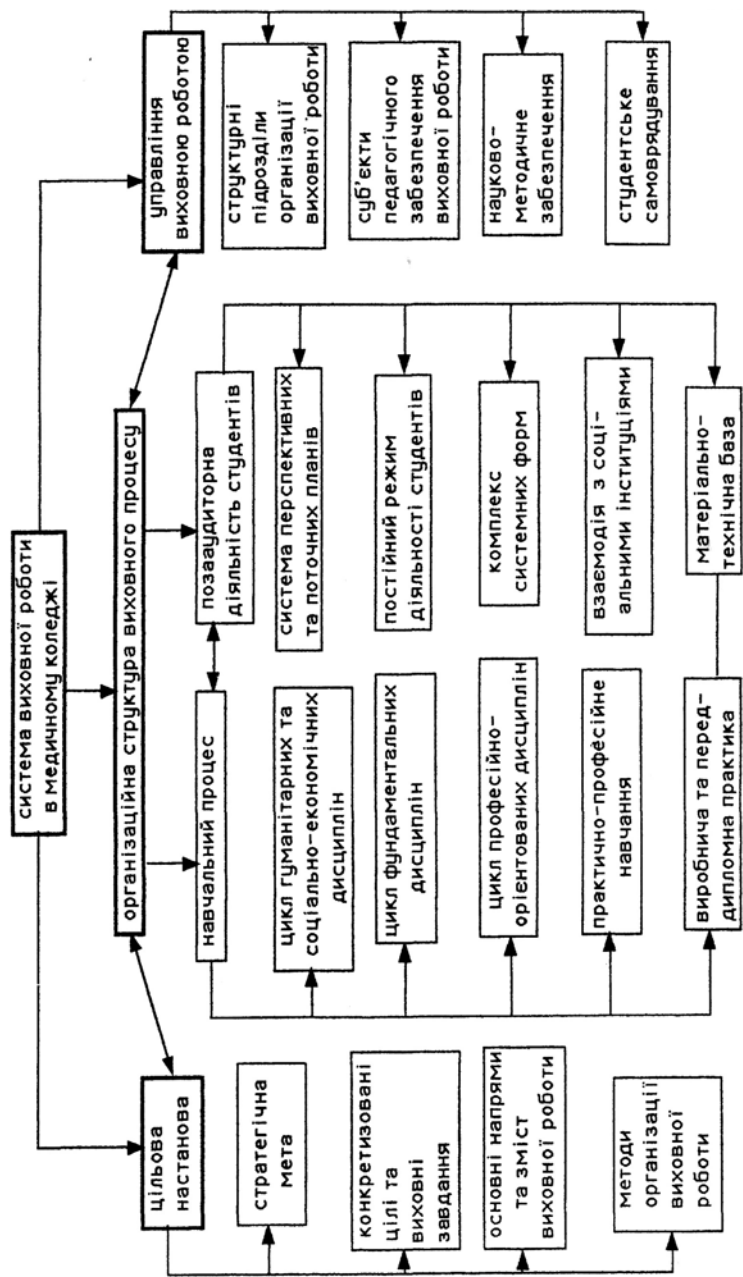

Рис. 1. Система виховної роботи в медичному коледжі.

- “Гігієна та екологія з гігієнічною експертизою” (канд. мед. наук, доцент Б. Пластунов Н. Крупка);
- “Мікробіологія, вірусологія, імунологія з мікробіологічною діагностикою” (канд. мед. наук, доцент Й. Федечко, Я. Балко, Г. Цегелик);
- “Біологічна хімія з біохімічною діагностикою” (канд. біохім. наук М. Барська).

Типові програми спеціальність “Лабораторна діагностика” I рівня (2003)

- Аналітична хімія (Х. Мазепа, О. Грибальська)
 - Мікробіологія з технікою мікробіологічних досліджень та основами імунології (Л. Балко, Г. Цегелик, У. Федорович)
 - Біологічна хімія з біохімічними методами дослідження (Л. Сойка)
 - Техніка лабораторних робіт (Х. Шикун, Г. Цегелик)
 - Перша медична допомога (А. Поцюрко)
 - Основи медичної інформатики та обчислювальної техніки (Д. Грицевич)
 - Анатомія і фізіологія (О. Мисак)
 - Медична паразитологія з ентомологією (Н. Саяк)
 - Медична статистика (М. Леус)
 - Основи латинської мови з медичною термінологією (Л. Пасічнюк)
 - Основи фармакології (Л. Пасічнюк)
 - Інфекційні хвороби з основами епідеміології (С. Барчук)
 - Гігієна з основами екології та технікою санітарно-гігієнічних досліджень (Ж. Головацька)
 - Клінічна патологія (Л. Джулай)
- З більшості навчальних дисциплін розроблені методичні рекомендації для практичних занять і самостійного опрацювання студентами програмного матеріалу:

для спеціальності “Лабораторна діагностика”

- “Мікробіологія, вірусологія та імунологія з мікробіологічною діагностикою” (Я. Балко, У. Федорович, Г. Цегелик);
- “Клінічні лабораторні дослідження” (О. Манастирська, І. Гнатюк);
- “Аналітична хімія” (О. Грибальська);
- “Клінічна лабораторна діагностика” (І. Смачило, І. Гнатюк);
- “Гігієна та екологія з гігієнічною експертизою” (Н. Крупка);

- “Терапевтична стоматологія” (Т. Белова, У. Скиба (Житомирське базове медичне училище), О. Гуменюк, Л. Ульянець);
- “Перша медична допомога” (Л. Джулай, О. Гуменюк);
- “Основи інфекційних хвороб” (С. Барчук, О. Гуменюк);
- “Стоматологія дитячого віку” (Т. Белова, У. Скиба (Житомирське базове медичне училище), Х. Дедик, О. Гуменюк);
- “Анатомія та фізіологія людини з ембріологією, гістологією та патологією органів порожнини рота” (О. Гуменюк, Д. Дуда);
- “Основи фармакології” (М. Перетятко, О. Гуменюк);
- “Основи мікробіології, вірусології, імунології” (канд. мед. наук, доцент Й. Федечко, Я. Балко, Г. Цегелик);
- “Основи шкірних та венеричних хвороб” (М. Зайченко);
- “Загальна гігієна з основами екології” (Н. Крупка).

“Лабораторна діагностика”

II рівня (1999)

- “Аналітична хімія з технікою лабораторних робіт” (канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, О. Грибальська);
- “Клінічна лабораторна діагностика” (І. Смачило);
- “Лабораторна діагностика паразитарних інвазій” (Н. Саляк);
- “Сучасні аспекти роботи санітарно-гігієнічної лабораторії” (канд. мед. наук, доцент Б. Пластунов, Н. Крупка);
- “Сучасні методи досліджень в біохімічній лабораторії” (канд. біохім. наук М. Барська);
- “Клінічна мікробіологія” (канд. мед. наук, доцент Й. Федечко, У. Федорович);
- “Клінічний діагноз – лабораторні основи” (І. Смачило, І. Гнатюк);
- “Акушерство і гінекологія” (канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, Л. Красиленко);
- “Інфекційні хвороби з епідеміологією” (канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, В. Кравців);
- “Педіатрія з доглядом за хворими” (С. Орібко, Л. Живко);
- “Терапія з доглядом за хворими” (канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, Л. Подносова);
- “Шкірні та венеричні хвороби” (М. Зайченко);
- “Основи медсестринства” (канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, Л. Стечак);
- “Пропагандистика дитячих хвороб” (С. Орібко, Б. Дмитришин);

лекторії, гуртки, секції) разом утворюють комплекс системних форм виховної роботи.

Виховний процес протягом 1998-2003 років ведеться згідно з перспективними планами виховної роботи та планами роботи структурних підрозділів:

- ради виховної роботи;
- ради пропаганди правових знань та профілактики правопорушень;
- методичного об’єднання керівників академічних груп;
- студентських об’єднань (гуртків, клубів, шкіл, лекторіїв, гуртків художньої самодіяльності, спортивних секцій).

Згідно з рішенням колегії Міністерства освіти України від 28.10.98 р., протокол № 14/6-8, “Про стан та проблеми національно-громадянського виховання у ВНЗ” в коледжі створено раду виховної роботи, яка координує виховну діяльність викладацького та студентського колективів.

Радою проведено науково-практичну конференцію “Актуальні проблеми виховної роботи зі студентською молоддю” (1999 р.) та організовано два педагогічні семінари – “Проблеми адаптації студентів нового прийому” (2000 р.) та “Морально-правова відповідальність педагога” (2001 р.).

Вагомий внесок в організацію і проведення виховного процесу вносять циклові (предметні) комісії гуманітарних та соціально-економічних дисциплін, фундаментальних та професійноорієнтованих дисциплін. Вони проводять заходи, які спрямовані на підвищення теоретичного рівня знань студентів та викладачів, оволодіння новими технологіями виховання студентів, формування у них професійних умінь та навичок, національної свідомості, моральної, естетичної, правової, екологічної, валеологічної та фізичної культур.

Методичне об’єднання керівників академічних груп проводить роботу з підвищення психолого-педагогічного рівня керівників академічних груп, оволодіння ними теорією та методикою виховної роботи.

Інститут наставництва – важлива ланка у здійсненні виховного процесу серед студентської молоді, що відіграє важливу роль у формуванні особистості майбутнього медичного спеціаліста.

Кожного навчального року в коледжі працюють в середньому 38-40 керівників академічних груп денної форми навчання та 4-6 кураторів в групах вечірньої форми навчання. Виховна робота в

групах планується відповідно до таких розділів: національно-громадянське виховання студентів; моральне, правове та сімейне виховання на засадах християнства; естетичне виховання; формування любові до професії; трудове виховання; вивчення народознавства; краєзнавча робота.

Національно-громадянське виховання студентів здійснюється перш за все при вивченні дисциплін гуманітарного та соціально-економічного, природничо-наукового та професійноорієнтованого циклів.

Знання, набуті на заняттях, закріплюються під час виконання позааудиторної роботи.

Важливе місце у формуванні особистісних рис громадянина України, його патріотичних почуттів посідає виховання поваги до Конституції держави, законодавства, символів.

Прикладами можуть бути загальноколеджні виховні години: “Конституція у моєму житті” (1998), “Вчимося жити в мирі та злагоді” (1999), “Я громадянин держави – Україна” (2000), “Моя Україна десятиріччя як вільна, я з нею пов’язую долю свою” (2001), “Передаймо нащадкам наш скарб – рідну мову” (2002).

Підготовлено і використано методичні матеріали при проведенні в групах бесід з тем: “Конституція України про права і обов’язки громадян України” (1998), “Право і демократія” (1999), “Норми поведінки громадянина України” (2000), “Українська національна культура в контексті надбань світової цивілізації” (2001), “Україна у другій світовій війні мовою документів” (2002).

Викладачами комісії гуманітарних та соціально-економічних дисциплін були підготовлені та проведені виховні години: “Жінки в історії України” – викладачем історії С.О. Лозинською, “Образ Христа на сторінках Кобзаря” – викладачем ділової української мови А.М. Медвідь; “Проблема узалежнення. Наркоманія” – практичним психологом Л.В. Трач.

У коледжі кожного року відбуваються фольклорно-етнографічні конкурси: “Мова рідна з пісні та любові” (1998/1999 н.р.); “Щоб множилось українське дивослово” (1999/2000 н.р.); “О мово рідна, душа голосна України” (2000/2001 н.р.); “Пізнай себе і народ свій через мову” (2001/2002 н.р.). Проводяться вони за участю всіх груп коледжу. На підсумкових концертах переможців цих конкурсів були присутні поети, композитори, барди, представники творчої інтелігенції м. Львова.

I-II, а й III-IV рівнів акредитації, які проводять підготовку фахівців аналогічних освітньо-кваліфікаційних рівнів з таких спеціальностей:

“Сестринська справа” (1999)

- “Основи права та законодавство про охорону здоров’я” (Т. Ліхачова);
- “Анатомія та фізіологія з патологією” (Т. Бондарчук, М. Семенюта);
- “Основи фармакології з рецептурою” (канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, М. Перетятко);
- “Мікробіологія, вірусологія та імунологія” (канд. мед. наук, доцент Й. Федечко, Я. Балко, І. Федорович, Г. Цегелик);
- “Біонеорганічна хімія” (канд. мед. наук, доцент М.Шегедин, канд. хім. наук, доцент І. Копійчук);
- “Біоорганічна хімія” (О. Грибальська, канд. мед. наук, доцент М. Шегедин);
- “Фізична та колоїдна хімія” (канд. хім. наук, доцент А. Ковальова);
- “Медсестринство в психіатрії” (канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, Н. Кокот);
- “Медсестринство в сімейній медицині” (канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, Л. Подносова, С. Орібко);
- “Професійна етика та деонтологія” (канд. мед. наук, доцент М.Шегедин, С. Орібко, І. Смачило, Л. Ляхович);
- “Медсестринська етика та деонтологія” (канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, С. Орібко, І. Смачило, І. Ляхович);
- “Медсестринство в офтальмології” (канд. мед. наук, доцент І. Кордонєць, канд. мед. наук, доцент М. Шегедин, Л. Дацко);
- “Медсестринство в стоматології” (О. Гуменюк, Х. Дєдик).

“Стоматологія” (1999)

- “Стоматологічне матеріалознавство та інструментарій” (О. Гуменюк, Р. Конюх);
- “Ортодонтія та ортопедична стоматологія” (О. Гуменюк, Д. Варес, М. Мазуренко);
- “Фізіотерапія в стоматології” (О. Гуменюк, О. Войтюк);
- “Хірургічна стоматологія” (О. Гуменюк, О. Снядецький, Т. Белова, Л. Волковська (Житомирське базове медичне училище));
- “Профілактика стоматологічних захворювань” (О. Гуменюк, Т. Белова (Житомирське базове медучилище), Т. Заяць);

У коледжі є хор, вокально-інструментальний ансамбль, гурток художнього читання, учасники яких беруть участь в організації та проведенні студентських акцій та святкових дійств.

Робота з фізичного виховання в коледжі ведеться відповідно до Законів України “Про фізичну культуру і спорт”, “Про освіту”, Державної програми розвитку фізичної культури і спорту в Україні. Головним напрямком є удосконалення фізичного виховання та оздоровлення молодого покоління.

Збірні команди коледжу щороку беруть участь у змаганнях з різних видів спорту серед вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації Львівщини і систематично займають призові місця з таких видів: волейболу, плавання, настольного тенісу та легкоатлетичної естафети вулицями Львова, присвяченої Дню фізичної культури і спорту.

У коледжі працює студентське спортивне об'єднання “За здоровий спосіб життя”, яке включає клуб туризму і мандрівок; спортивні секції з: волейболу, плавання, легкої атлетики, настольного тенісу, міні-футболу; лекторій “Національне відродження України в спорті”, якими охоплено приблизно 30 % студентів. Метою спортивного студентського об'єднання є виховання здорової, фізичнорозвиненої особистості, пропаганда здорового способу життя, популяризація досягнень національного спорту.

Щороку для студентів проводяться спортивні вечори до Дня студента, Дні здоров'я, туристичні походи, змагання з різних видів спорту серед навчальних груп.

Навчальний процес у Львівському державному медичному коледжі ім. Андрея Крупинського базується на принципах науковості, гуманізму, демократизму, наступності.

За інтегрованими з медичними факультетами Львівського державного медичного університету ім. Данила Галицького, Буковинської державної медичної академії навчальними планами, складеними М. Шегедин, О. Гуменюк, В. Кінаш, І. Смачило, навчаються студенти зі спеціальності “Лабораторна діагностика” II рівня акредитації, що дає можливість кращим випускникам продовжити свою освіту на III курсі медичного факультету цих вищих медичних навчальних закладів.

Викладачі коледжу, систематизувавши весь багаж знань і досвід зуміли висвітлити наукові узагальнення при розробці навчальних програм для вищих медичних навчальних закладів України не тільки

У коледжі створена система правового виховання та профілактики правопорушень. Активно працює рада з профілактики правопорушень та пропаганди правових знань (РПП).

При раді функціонує гурток “Правознавець” та лекторська група, що веде профілактичну роботу серед студентів. Проводяться спільні засідання РПП з методичним об'єднанням керівників академічних груп, де розглядаються питання соціального захисту студентів, роль громадських організацій, проводиться аналіз профілактичної правової роботи у відділеннях та в групах, заслуховуються звіти керівників академічних груп з профілактичної роботи в групах, аналіз соціологічних та психологічних тестувань з виявлення проблем, що виникають у студентів навчального закладу. У бібліотеці підібрана література з питань профілактики алкоголізму, наркоманії та СНІДу.

Крім цього, проводиться систематичне інформування керівників груп психологом коледжу з проблем правопорушень серед молоді і визначення суті спільної праці психолога й керівника групи з метою їх профілактики.

Щороку практикується проведення анонімного анкетування з метою виявлення причин, що перешкоджають нормальному процесу навчання та побуту студентів. Результати його обов'язково обговорюються, відповідно узагальнюються та розробляються конкретні заходи щодо усунення виявлених проблем.

У всіх групах коледжу традиційно відбуваються зустрічі з працівниками ДАІ, прокуратури, суду, працівниками районних відділень міліції, спеціалістами-наркологами, лікарями різних профілів.

Певна увага приділяється зміцненню трудової дисципліни, наслідками якої є стійка тенденція до зменшення пропусків занять без поважних причин. Правопорушень кримінального характеру в медичному коледжі за 1998-2003 рр. не було.

Спільна робота з батьками студентів є важливим напрямом діяльності педколективу. Надається допомога в підвищенні інформованості батьків з правових та педагогічних питань. Розроблено тематику батьківських зборів. До участі в них запрошуються юристи, психологи, викладачі, адміністрація коледжу.

Важливе місце в процесі виховної роботи відводиться утвердженню принципів загальнолюдської моралі: чесності, справедливості, патріотизму, працелюбності і, що особливо для фахівця-медика важливо, співчуття, співпереживання, самопожертви, милосердя, доброти, поваги до людської гідності.

З питань морального виховання велика увага приділяється таким аспектам, як:

- моральні якості медичного працівника;
- краса людських відносин;
- культура міжособового спілкування – джерело духовного багатства.

Серед кращих заходів, які були проведені в групах за 1998-2003 рр., слід відзначити: “Любить людей мене навчила мати” (група ІІ МС-12, керівник Н. Кучерепа); “Шлях до милосердя” (група ІІІ МС-13, керівник О. Шавала); “Спасибі, брате, за любов жагучу до рідної української землі, повік твою “Червону руту” співати будуть солов’ї” – до 49-ї річниці з дня народження В. Івасюка (група ІІ МС-12, керівник Д. Грицевич); “В чому цінність людського життя” – на прикладі біографії Василя Слапчука (група ІІ ЛД-21, керівник О. Грибальська).

З метою підготовки висококваліфікованих молодших медичних спеціалістів і бакалаврів медицини та виховання у студентів милосердя, співчуття до хворого, сумлінного ставлення до обов’язків медпрацівника:

- щороку проводяться відділенські заходи “Ласкаво просимо” для студентів першого року навчання з метою ознайомлення з роботою відділень, їх традиціями, викладачами;
- проводяться зустрічі студентів з ветеранами праці, випускниками коледжу, членами “Лікарського товариства”;
- студенти постійно залучаються до надання посильної допомоги пацієнтам в лікувально-профілактичних закладах, активно працює “Штаб милосердя”;
- традиційно готуються виступи студентів до державних та релігійних свят для колективів медпрацівників та пацієнтів львівських лікарень;
- на відділенні “Стоматологія ортопедична” щороку в час функціонування міжнародної стоматологічної виставки проводяться конференції “Нові технології у виготовленні зубних протезів”, на яку запрошуються гості – лікарі-стоматологи з різних країн світу.

Значна увага приділяється сімейному вихованню, цінуванню батьків, акцентується значення родини, цінність родинних свят.

Традиційно проводяться вечори до Дня матері, зустрічі з психологом, кандидатом психологічних наук Н.І. Жигайло: “Від щасливої родини до щасливого суспільства”, конференції “Родовід – духовний діалог поколінь”, святкове дійство до Свята Миколая та інші.

Студент Корній Михайло (гр. ІІІ МПС-11) у 2003 р. посів ІІ місце на обласній олімпіаді з інформатики та обчислювальної техніки серед ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації Львівської області (керівник – викладач медичної інформатики Д. Грицевич)

У коледжі ведеться систематична краєзнавча робота.

Члени методичного об’єднання керівників академічних груп провели туристичну поїздку Львів – Почаїв – Кременець – Остріг (екскурсовод професор І. Зарічний, 1998), тематичну екскурсію в курортну місцевість с. Східниця з обговоренням книги А. Стоцької “Цілющі води Східниці” (1999), в копальні (шахти) біля м. Соsnівки (2002), по “золотій підкові” львівських замків (2003).

З краєзнавчою метою відбулася поїздка викладачів спеціальності “Лабораторна діагностика”, які були учасниками наради з підготовки державних стандартів вищої медичної освіти в м. Києві та Умані. Вони ознайомилися з історією цього краю, оглянули історичні та культурні пам’ятники (2000).

Викладачі спеціальності “Сестринська справа” (І рівня акредитації) відвідали Кременецьке медучилище з метою надання методичної допомоги з оновлення змісту медсестринської підготовки і одночасно ознайомилися з історичними та культовими пам’ятками Почаєва та Кременця (2001).

Проводяться також екскурсії вихідного дня в Крехівський монастир та Свірський замок, музей козацької слави у Пляшеві, музей-садибу І. Франка у Нагуєвичах, музей-садибу Л.Українки у Колодязному, м. Київ тощо.

Цікавою була подорож групи з 10 студентів, директора коледжу М. Шегедин, заступника директора з навчальної роботи О. Гуменюк, заступника директора з навчально-практичної роботи С. Орібко в м. Ланьцут Жешувського воєводства (Польща) для знайомства з системою та змістом підготовки медсестер в місцевій медсестринській школі (2000). У 2001 р. групою із 34 студентів та викладача офтальмології Ю. Антоненко здійснено поїздку у м. Сосновець (Польща) в медичну школу з метою ознайомлення з особливостями навчальної та практичної підготовки студентів школи. Була проведена екскурсія в м. Краків.

Традиційними є змагання команд КВК всіх відділень коледжу: “Мода ІІІ тисячоліття” – тема студентської гри 2001 р., “Краса врятує світ” – 2002 р., “В здоровому тілі – здоровий дух” – 2003 р.

Студенти – члени “Школи народознавства” (керівник О. Байдала), проводять екскурсії в м. Почаїв, де знайомляться з історією Почаївської Лаври, Крехівський монастир та інші історичні місця західного регіону, організували школу писанкарства, підготували цикл лекцій “Традиції української родини” та організували конференцію “Історія українського родоводу”.

Цікаву роботу проводить лекторій “Поетичне відлуння” (керівник Д. Дзеса), виявляючи талановитих студентів, що пишуть поезії та літературні твори. Проведено конкурс на кращу студентську поезію. Члени лекторію випустили газету до 130-річчя з дня народження В. Стефаника, провели літературний вечір, присвячений Дню міста Львова, та літературну годину до 110-річниці від дня народження П. Тичини.

Студенти – члени предметних гуртків – працюють над поповненням матеріальної бази кабінетів та лабораторій (виготовляють стенди, альбоми, муляжі і т.д.), виконують науково-дослідницьку роботу, удосконалюють практичні навички, працюють над виготовленням зразків зубних протезів у стоматологічному кабінеті (“жива робота”).

Щорічно проводяться науково-теоретичні конференції для студентів-гуртківців коледжу і медучилищ регіону.

Кожного року проводяться конкурси “Кращі за фахом” на всіх спеціальностях. Особливо цікавим та новим за формою і змістом є конкурс для студентів спеціальності “Сестринська справа”. Організували цей конкурс молоді викладачі-бакалаври медицини, які є випускниками коледжу, Р. Чорненька і Н. Кучерепа.

На обласних олімпіадах з іноземних мов серед вищих навчальних закладів І-ІІ рівнів акредитації Львівської області у 2001 р. студентка групи І ЛД-21 Ласкіна Олена зайняла ІІІ місце (керівник – викладач англійської мови Н. Смолікевич) та студентка гр. ІІ МС-16 Ягнишак Ярина здобула ІІ місце (керівник – викладач французької мови О. Халавка); у 2003 р. студентка групи ІІ МС-11 Ляхович Ольга посіла ІІ місце з англійської мови (керівник – викладач Т. Колеснікова), а з групи ІІ МС-17 Микуш Наталія – І місце з французької мови (керівник – викладач О. Халавка).

На ІХ обласній олімпіаді з історії України у 2001 р. студенти коледжу Васенько Любов (гр. ІІ МПС-11) та Самойліченко Оксана (гр. ІІ ЛД-11) здобули, відповідно, ІІ та ІІІ місце (керівник – викладач історії України М. Омельчук); у 2003 р. студент Олива Михайло (гр. ІІ МПС-11) здобув ІІ місце (керівник – викладач С. Лозинська).

Систематично проводяться різні заходи, які формують любов до професії. Традиційним в коледжі стало щорічне відзначення Всесвітнього дня медсестринства. До нього готуються всі викладачі та студенти. Науково-практична конференція продовжується у професійному конкурсі на кращу медсестру коледжу, в якому сценічно відображають становлення медсестринства в світі від Флоренс Найтінгейл до Матері Терези та сестер милосердя, учасників визвольних змагань за волю України.

Серед найкращих заходів, які проведено в академічних групах за означений період, були: зустріч з американським психологом Джорджією Досколоне (гр. ІІ СО-11, О. Войтюк), зустріч з волонтером міжнародної організації “Лікарі без кордонів” Христіною Музичук (гр. ІV ЛД-12, керівник групи І. Гнатюк), тематична виховна година “Нашого цвіту по цілому світу” (гр. ІІІ ЛД-21, керівник групи Н. Крупка), конференція “Починаймо будувати храм із себе” (гр. ІІ МС-16, керівник групи Н. Жигайло).

У коледжі введена і функціонує система самоврядування на рівні відділень, академічних груп та студентських об'єднань.

З 1999 року функціонує Студентське братство. Члени Студентського братства проводять роботу із залучення студентів до громадського життя міста, беруть участь в обласних акціях, організують дозвілля студентів.

Активізувала свою роботу “Молода просвіта”, створена у 1997р. Членами студентської лекторської організації “Молода просвіта” проведені зустрічі з ветеранами просвітницького руху, організовані Шевченківські читання та засідання круглого столу на тему: “Святкування Великодня в українській родині”. Ними створено банк виступів, з якими члени лекторської групи виступають у Львівському коледжі механічної обробки деревини, технікумі легкої промисловості, педагогічному коледжі, середніх школах № 52, 56 та інших середніх та вищих навчальних закладах з питань профілактики наркоманії, куріння, шкідливих звичок. Вони пропагують здоровий спосіб життя, знайомлять молодь з основними принципами профілактики зубних захворювань тощо.

Активну участь студенти бакалаврської програми взяли в міській акції 1998 р. “Мистецтво проти СНІДу”, де за конкурс плакатів, конкурс на краще складання радіонарисів, конкурс емблем та проєктів значків одержали похвальні листи, нагороди та призи.

Традиційними та цікавими є виступи студентів коледжу в серії телевізійної програми “Аудиторія”, яка присвячена проблемам СНІДу

(1998), здоровому способу життя (1999, 2000), профілактиці стоматологічних захворювань (2000, 2002) та іншим.

Для медика важливе значення має стимулювання самопізнання, розвиток пізнавальної та комунікативної діяльності, поглиблення професійних знань. Функціонують 4 студентські об'єднання "Моя земля – Україна", "Позиція", "Медицина – мій фах", "Діалог поколінь", у склад яких входять 2 музеї, 1 клуб, 5 лекторіїв, 2 тематичні школи, 6 гуртків, 5 спортивних секцій, хор, вокально-інструментальний ансамбль, студентська лекторська організація "Молода просвіта". Майже половина студентської молоді систематично бере участь у роботі цих об'єднань.

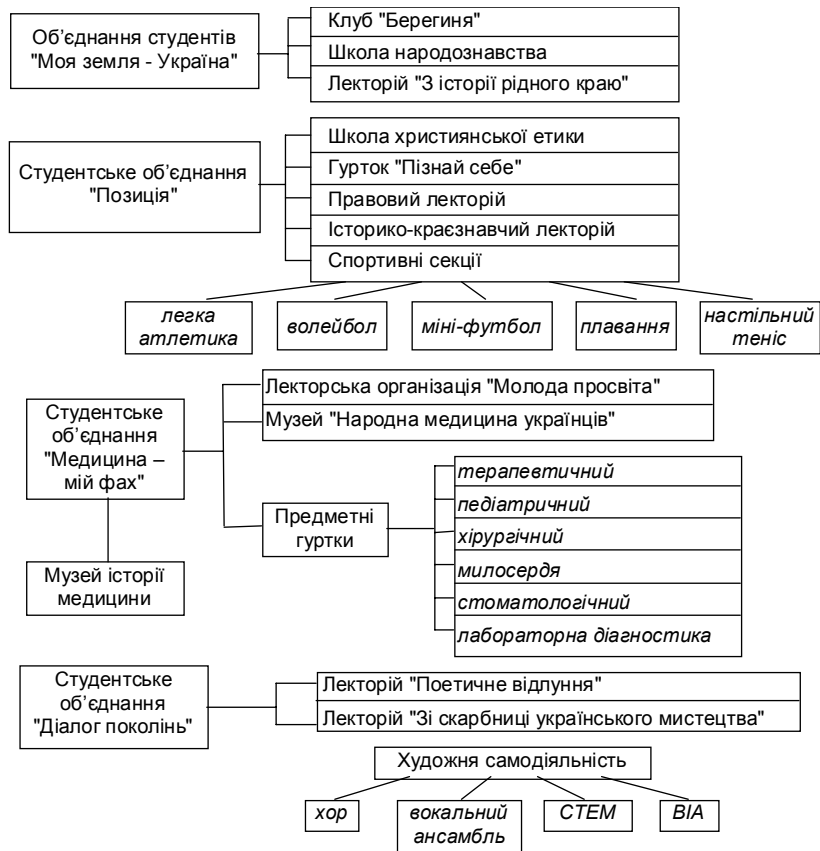

Рис. 2. Структура студентських об'єднань.

Метою студентського об'єднання "Моя земля – Україна" є ознайомлення з традиціями українського народу, виховання патріотів Батьківщини, формування пріоритету особистості, розуміння залежності долі особистості від долі суспільства.

Студентське об'єднання "Позиція" формує і розвиває моральні та духовні цінності.

Студентське об'єднання "Медицина – мій фах" сприяє поглибленню професійних знань, розвитку пізнавальної та комунікативної діяльності, ознайомленню з суттю і традиціями народної медицини українців.

Метою студентського об'єднання "Діалог культур" є ознайомлення з культурами інших народів України, поглиблення знань про українську етнокультуру, осмислення ролі та історичної місії рідної культури, залучення студентів до духовної культури, формування естетичних смаків.

Велика просвітницька робота ведеться в музеях коледжу "Історія медицини" та "Народна медицина українців". Метою роботи музею "Історія медицини" (керівник Н. Кучерепа) є ознайомлення студентів з встановленням, розвитком медицини та медсестринства, виховання поваги та прищеплення любові до обраної професії, формування особистості майбутнього медика. Проводяться тематичні конференції, вечори, зустрічі, екскурсії, готуються доповіді, з якими виступають гуртківці в групах коледжу. Студенти відвідують музей М. Панчишина, традиційно проводять конференції, присвячені діяльності митрополита А. Шептицького.

Члени музею "Народна медицина українців" (керівник Н. Поцорко) знайомлять студентів різних відділень із застосуванням лікарських рослин з метою лікування та профілактики захворювань, проводять круглий стіл "Народна медицина – невід'ємна складова народної культури", семінар "Застосування з лікувальною метою зернових і технічних культур".

Коледж постійно надає консультативну допомогу не тільки вищим медичним навчальним закладам (ВМНЗ) I-II, а й III-IV рівнів акредитації з різних питань навчально-методичної роботи.

За останні 5 років отримали поради та методичну допомогу **57 ВМНЗ України** (деякі по кілька разів):

I рівня акредитації – 33

– Сумське базове медичне училище, Запорізьке базове медичне училище, Харківське медичне училище Укрзалізниці, Херсонське базове медичне училище, Дніпропетровське медичне училище народної медицини, Луцьке базове медичне училище, Харківське медичне училище № 2, Чернігівське базове медичне училище, Хмельницьке базове медичне училище, медичне училище Буковинської державної медичної академії, Дніпропетровське базове медичне училище, Львівський будівельний технікум, Вище професійне училище № 27 (м. Львів), Кіровоградське базове медичне училище, Київське медичне училище № 1, Рівненське базове медичне училище, Львівське медичне училище підвищення кваліфікації, Запорізьке базове медичне училище, Кременчуцьке медичне училище, Кременецьке медичне училище, Самбірське медичне училище, Бориславське медичне училище, Миколаївське базове медичне училище; медичне училище Львівської державної залізниці, Львівський залізничний технікум, Донецьке базове медичне училище, Ялтинське медичне училище;

II рівня акредитації – 12

– Перший Київський медичний коледж, Херсонський медичний коледж, Рівненський медичний коледж, Кіровоградський медичний коледж ім. Є.Й. Мухіна, Закарпатський медичний коледж (м. Хуст); Львівський коледж ужиткового та прикладного мистецтва, медичний коледж Тернопільської ДМА ім. І.Я. Горбачевського, Кримський медичний коледж (м. Симферополь), медичний коледж “Акомед” (м. Івано-Франківськ).

III-IV рівнів акредитації – 12

– Одеський державний медичний університет, Буковинська державна медична академія, Дніпропетровська державна медична академія, Луганський медичний університет, Національна фармацевтична академія, Київський інститут екології та медицини, Тернопільська державна медична академія ім. І.Я. Горбачевського, Ужгородський національний університет, Івано-Франківська державна медична академія.

Практично реалізувати перераховане вище в ЛДМК ім. Андрея Крупинського допомагає методичний кабінет, роботу якого очолює методист коледжу У.Весклярова. Його діяльність спрямована на:

– підвищення педагогічної та професійної майстерності викладачів;

– впровадження найновіших педагогічних технологій, які забезпечать режим найбільшого сприймання для реалізації індивідуальних інтересів і можливостей студентів;

– поширення цінних для практичного використання педагогічних знахідок: комп'ютерних програм, міні-підручників, виконаних в дискетному варіанті з програмним забезпеченням; запису на лазерних дисках навчального матеріалу з наступним відображенням його на моніторах та ін.;

– використання результатів наукових досліджень в навчальному процесі;

– вивчення передового досвіду роботи викладачів шляхом відео-запису показових занять “майстер-класу” з використанням ТЗН, комп'ютерної техніки, багатого дидактичного матеріалу, творчих дискусій тощо, що забезпечує високий рівень сприймання навчального матеріалу, його узагальнення та систематизацію;

– написання нових навчальних програм;

– написання та видання підручників і посібників нового покоління для всіх спеціальностей;

– написання методичних рекомендацій для проведення практичних занять та самостійного опрацювання навчального матеріалу студентами;

– вдосконалення навчально-методичних комплексів і створення нового дидактичного забезпечення занять;

– вдосконалення модульно-рейтингової системи оцінювання знань студентів;

– створення банку тестів з усіх дисциплін для всіх спеціальностей;

– розробку та запровадження комп'ютерних навчальних і контролюючих програм;

– пошук нових форм організації самостійної роботи студентів, яка сприяє формуванню переконань, навичок праці та мислення, розвитку пам'яті, наполегливості та дисциплінованості;

– розвиток професійно-творчого ставлення до обраної професії;

– виховання гармонійно розвиненої особистості з високою моральною громадянською позицією, формування інтелігента, майбут-

нього дослідника як в колективі викладачів, так і в колективі студентів і та інші.

Важливою ділянкою методичної роботи є організація та проведення показових занять в “майстер-класі”. Будучи повновладними господарями у реалізації своїх творчих задумів, викладачі у співпраці зі студентами демонструють тісне поєднання теорії та практики, скеровують майбутніх медиків до формулювання узагальнюючих висновків, на розвиток уваги до питань світоглядного характеру. На таких заняттях наявна висока ефективність використання різноманітних форм та методів навчання, контролю знань, ТЗН (кіно- та відеофільмів, комп’ютерної техніки), дидактичних матеріалів, “ділових ігор” з моделюванням професійних ситуацій, творчих дискусій, що забезпечує високий рівень сприймання навчального матеріалу, його узагальнення та систематизацію. За останні п’ять років в “майстер-класі” проведено понад 70 показових занять.

Традиційною стала присутність на показових заняттях викладачів медучилищ регіону та профільних кафедр Львівського державного медичного університету ім. Данила Галицького і Львівського національного університету ім. Івана Франка. Кращими заняттями визнані:

– практичне заняття на тему: “Ведення дітей з проблемами нижніх дихальних шляхів” з дисципліни “Медсестринство в педіатрії” (Б. Дмитришин);

– практичне заняття на тему: “Спостереження та опіка за пацієнтами при захворюваннях суглобів і сполучної тканини” з дисципліни “Медсестринство в терапії” (Л. Подносова);

– заняття на тему: “У терапевтичному відділенні” з дисципліни “Англійська мова” (Н. Смолікевич);

– практичне заняття на тему: “Визначення фізичних властивостей і хімічного складу стічної води” з дисципліни “Гігієна з основами екології та технікою санітарно-гігієнічних досліджень” (Ж. Головацька);

– практичне заняття з мікробіології, вірусології з мікробіологічною діагностикою на тему: “Лабораторна діагностика стафілокової інфекції” (Я. Балко);

– практичне заняття з французької мови за професійним спрямуванням на тему: “Епідемії в Україні. Спонукальний спосіб” (О. Халавка);

– практичне заняття з терапевтичної стоматології на тему: “Особливості клінічного перебігу та лікування гінгівіту і парадонту” (Д. Дуда).

топедична” О. Снядецький і викладач Р. Конюх проходили стажування в Німеччині (1997) в стоматологічній фірмі “Kulzer” з питань нових стоматологічних технологій (Paladgat-Palajet, “Art-Glass”), які після цього впроваджені в підготовку зубних техніків в коледжі.

Визнанням успішної роботи навчального закладу стало залучення викладачів до співпраці на рівні держави та регіону. Так, відповідно до листа Міносвіти України за № 1/9-186 від 06.05.96 р. “Про організацію роботи фахових рад з ліцензування та акредитації вищих закладів освіти” впродовж семи років членами фахової ради з медицини та фармації Державної акредитаційної комісії України є М. Шегедин і О. Гуменюк.

Згідно з наказом Міносвіти України за № 41 від 09.02.96 “Про роботу і склад комісії науково-методичної ради” (додаток 5) в комісію з медицини увійшли викладачі коледжу:

– М. Шегедин – член Президії, голова групи сестринської справи;

– О. Гуменюк – член групи ортопедичної стоматології;

– С. Орібко – член групи педіатрії;

– І. Смачило – член секції з лабораторної діагностики.

Відповідно до наказу МОН України від 26.12.2000 за № 619 “Про склад Президії Науково-методичної ради. Відділення вищої освіти та комісій з вищої освіти НМР” в групу з сестринської Науково-методичної комісії з медицини та фармації справи увійшла директор коледжу М.Шегедин.

Членами експертної ради з медицини та фармації Державної акредитаційної комісії (ДАК) України з ліцензування та акредитації вищих навчальних закладів I-IV рівнів підготовки фахівців з 2002 року є М. Шегедин та О. Гуменюк.

М. Шегедин, О. Гуменюк, С. Орібко, І. Смачило, Н. Косован, М. Капко, О. Манастирська, Я. Балко, Г. Цегелик, Н. Крупка, У. Весклярєва, Г. Чернюк, О. Снядецький, Ю. Шашков залучались МОН України та МОЗ України до ліцензування, атестації та акредитації вищих медичних навчальних закладів України.

М. Шегедин є членом редакційних колегій журналів “Клінічна фармація” та “Медсестринство України”.

Вона є членом Президії ради директорів вищих навчальних закладів Львівської області I-II рівнів акредитації, членом атестаційних комісій Головних управлінь освіти і науки та охорони здоров’я Львівської облдержадміністрації.

- розвивається видавнича діяльність;
- уніфікуються навчально-контролюючі тести з навчальних дисциплін та спеціальностей;
- впроваджується відео- та комп'ютерна техніка в навчальний процес;
- вдосконалюється модульно-рейтингова система оцінювання знань студентів, яка є найбільш об'єктивною і перспективною;
- створені медико-біологічні класи в середніх школах № 5, № 11, № 85, № 13, № 33, Золочівській № 1, Новороздольській № 5 і Новояворівському ліцеї, де за угодою кращим випускникам передбачені квоти пільгового зарахування на різні спеціальності коледжу за державним замовленням.

Львівський державний медичний коледж ім. Андрея Крупинського підтримує тісні фахові та ділові зв'язки з Львівським державним медичним університетом ім. Данила Галицького. Велика допомога надається викладачам, які проходять стажування на профільних кафедрах медуніверситету та курсах підвищення кваліфікації на факультеті післядипломної освіти.

Крім того, коледж співпрацює з Львівським національним університетом ім. І. Франка, Національним університетом “Львівська політехніка”. На базах цих навчальних закладів проходять стажування викладачі коледжу, а студенти вказаних навчальних закладів проходять практику та медичну підготовку на базі коледжу.

Плідна співпраця існує між коледжем та Буковинською державною медичною академією, медичним коледжем Тернопільської державної медичної академії ім. І.Я. Горбачевського та самою академією, Донецьким державним медичним університетом ім. М. Горького, Національним фармацевтичним університетом (м. Харків), Львівським державним медичним університетом ім. Данила Галицького. Співпраця полягає у спільних розробках науково-методичного забезпечення підготовки фахівців, виготовленні наочностей, виданні навчальної і науково-методичної літератури, обміні студентами та підвищенні кваліфікації викладачів за спеціальностями, які є спільними для цих вищих медичних навчальних закладів.

Підтримуються і міжнародні зв'язки. Директор ЛДМК М. Шегедин вивчала діяльність громадських організацій в охороні здоров'я Канади у 1997 р. Заступник директора з навчальної роботи О. Гуменюк проходила стажування в Канаді (1997) за програмою “Гігієна порожнини рота”. Завідувач відділення “Стоматологія ор-

Одним зі способів удосконалення педагогічної діяльності, що забезпечує якісно новий рівень навчання, виховання медичних спеціалістів, дає можливість виявити доцільні технології навчання, є організація вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду. Ця робота організовується методичним кабінетом спільно з цикловими (предметними) комісіями. Упродовж цих років вивчено досвід роботи таких викладачів:

– Д. Дуди з дисципліни “Анатомія та фізіологія з біомеханікою жувального апарату” на тему: “Організація самостійної роботи студентів в позааудиторний час”;

– Б. Дмитришин з дисципліни “Медсестринство в педіатрії” на тему: “Нові підходи до вирішення проблем пацієнтів з пульмонологічною та алергологічною патологією”;

– І. Шуляр з дисципліни “Медсестринство в терапії” на тему: “Застосування активних форм та методів навчання на заняттях з терапії”;

– Ж. Головацької на тему: “Впровадження новітніх педагогічних технологій в процес викладання дисципліни “Гігієна з основами екології та технікою санітарно-гігієнічних досліджень”.

У 2002/2003 навчальному році вивчається досвід роботи таких викладачів:

– У. Федорович як керівника академічної групи на тему: “Формування професійної спрямованості у студентів-бакалаврів”;

– О. Назар – на тему: “Використання сучасних ТЗН на заняттях з гігієни праці та виробничої санітарії”.

Крім цього, в методичному кабінеті постійно діє виставка методичних матеріалів, на прикладі яких викладачі мають змогу ознайомитися, запозичити все те цінне, прогресивне, що здобує досвідом кращих педагогів.

У Школі молодого викладача щомісячно плануються найрізноманітніші форми роботи (лекції, диспути, круглі столи, індивідуальні заняття: бесіди, наставництво, відвідування показових занять), направлені на вирішення питань методичного і професійного характеру. Молоді викладачі, особливо ті, які не мають педагогічної освіти, мають змогу збагнути специфіку організації навчально-виховного процесу завдяки мудрим наставникам-педагогам, викладачам-методистам, заступникам директора, які щиро діляться своїми педагогічними здобутками, не залишають без уваги жодного запитання, і робота яких є добрим прикладом для наслідування.

Важливою ланкою методичної роботи є організація діяльності циклових (предметних) комісій, яких нараховується 11. Очолюють роботу циклових (предметних) комісій досвідчені викладачі: іноземних мов (О. Халавка); фізичного виховання (Т. Бірюшова); гуманітарних та соціально-економічних дисциплін (А. Оринчук); природничо-наукових дисциплін (О. Мисак); сестринської справи (О. Лесик-Лісна); терапевтичних дисциплін (І. Шуляр); педіатричних дисциплін (Ю. Антоненко); хірургічних дисциплін (В. Журомський); спеціалізованих дисциплін (В. Балко); медико-профілактичних дисциплін (Ю. Шашков); стоматологічних дисциплін (Д. Дуда); та керівник методооб'єднання керівників груп (Х. Мазепа).

Налагоджена співпраця всіх методичних комісій направлена на:

- визначення актуальних проблем та впровадження і використання результатів наукових досліджень у практичній роботі коледжу;
- удосконалення методики проведення занять, вироблення свого змісту і власного стилю викладання;
- поліпшення підготовки медичних фахівців перших двох освітньо-кваліфікаційних рівнів;
- розвиток та вдосконалення професійної майстерності викладачів, підтримку їх творчої самостійності та ініціативи тощо.

Творча, пошукова, теоретична і експериментальна робота узагальнена в доповідях викладачів:

“Особливості спостереження та догляду за тяжкохворими та агонуючими хворими” (О. Лісна);

“Особливості української медичної термінології” (А. Медвідь);

“Зубний технік. Хто він?” (Д. Варес);

“Хіміко-механічний метод усунення каріозних зубів” (Л. Ульянець);

“Організація самостійної навчальної діяльності при вивченні іноземної мови” (Н. Смолікевич);

“Нове у лікуванні артеріальної гіпертензії” (М. Перетятко);

“Молодь і право” (Т. Ліхачова);

“Принципи і методи виховання глухих і слабочуючих” (І. Гнятюк);

“Медична інформатика там, де зустрічаються технології і медицина” (Д. Грицевич);

“Особливості і можливості використання комп'ютера при підборі власних композиційних матеріалів в стоматологічній практиці” (М. Грабова);

У науково-практичних конференціях брали участь:

– **в міжнародних**

М. Шегедин, О. Гуменюк, С. Орібко, І. Смачило, Б. Дмитришин, Т. Бондарчук, А. Медвідь, Г. Чернюк, О. Лесик-Лісна, Н. Кучерча, Л. Стечак; Х. Мазепа, Н. Салаяк, М. Панкевич, Л. Джулай, Н. Жигайло;

– **у всеукраїнських**

М. Шегедин, О. Гуменюк, С. Орібко, Х. Мазепа, І. Смачило, Б. Дмитришин, Т. Бондарчук, А. Медвідь, Н. Крупка, В. Кінаш, О. Лозинська, Л. Джулай, Г. Чернюк, Н. Жигайло, Л. Левицька;

– **у регіональних**

М. Шегедин, О. Гуменюк, С. Орібко, Х. Мазепа, І. Смачило, В. Кінаш, А. Медвідь, О. Лесик-Лісна, І. Ляхович, Р. Чоренька, Л. Левицька.

На основі проведених за останні роки власних наукових досліджень впроваджено такі інновації:

– введено в дію навчальні плани відповідно до нових стандартів вищої освіти (СВО) з таких спеціальностей I рівня підготовки: “Лабораторна діагностика”, “Медико-профілактична справа”, “Акушерська справа”;

– введена міжнародна термінологія, наприклад: “медсестринський діагноз”, “медсестринський процес”, “медсестринські моделі” та інші;

– за участю керівництва коледжу створена лікарня для невиліковних хворих “Хоспіс” у м. Львові, в якій працюють переважно випускники коледжу;

– вводяться в штат лікувально-профілактичних закладів посади заступника головного лікаря з медсестринства і, відповідно, при Головному управлінні охорони здоров'я Львівської облдержадміністрації введена посада головного спеціаліста з сестринської справи на громадських засадах;

– проводяться інтегровані заняття не тільки із залученням викладачів нашого коледжу, а й інших вищих навчальних закладів I-IV рівнів акредитації (наприклад, педагогічного коледжу при Львівському національному університеті ім. І. Франка та ЛДМУ ім. Данила Галицького);

– проводиться анонімне анкетування студентів з метою оцінки якості роботи викладачів за спеціальностями і з навчальних дисциплін з визначенням лауреатів студентського визнання за навчальний рік;

- Жигайло Н. Становлення творчої особистості в контексті психології сімейного виховання. – Львів: Світ, 1999;
- Мазепа Х. Національно-громадянське виховання студентів медичного коледжу. – Львів: Край, 1999;
- Служинська З.О., Семків І.І., Матвієтко Я.В., Гжегоцька І.І., Саляк Н.О. Медична гельмінтологія. – Львів: Арсенал, 1999;
- Воробець З.Д., Служинська З.О., Матвієтко Я.В., Гжегоцька І.І., Саляк Н.О. Медична арахноентомологія. – Львів: Арсенал, 2000;
- Мазепа Х. Методичні рекомендації до організації виховної роботи в медичному коледжі. – Львів: Край, 2000;
- Даценко І.І., Денисюк О.Б., Долошицький С.Л., Пластунов Б.А., Толмачова Є.І., Шегедин М.Б. Загальна гігієна: Посібник для практичних занять. – Львів: Світ, 2001;
- Луцевич Д.Д., Мороз А.С., Грибальська О.В., Огурцов В.В. Аналітична хімія. – Київ: Здоров'я, 2003;
- Крижанська М.О., Грицько Р.Ю., Кравців В.В. ВІЛ-інфекція: Порадник для медичних сестер. – Львів, 2002;
- Даценко І.І., Бардов В.Г., Степаненко Г.П., Гжегоцький Р.М., Толмачова Є.І., Йонда М.Є., Шегедин М.Б., Литюк О.П. Загальна гігієна: Словник-довідник. – Львів: Афіша, 2001;
- Мазепа Х. Організація виховної роботи в медичному коледжі. – Тернопіль. Укрмедкнига, 2003.

П'ять підручників знаходяться у видавництві: “Гігієна дітей та підлітків” (І. Даценко, М. Шегедин, Ю. Шашков), “Шкірні та венеричні хвороби” (М. Зайченко), “Дезинфекційна справа” (І. Даценко, Л. Герболка, І. Ляхович), В. Огурцов), “Клінічна біохімія” (М. Барська), “Медсестринство в терапії” (М. Шегедин, Л. Дацко).

За останні роки коледжем організовано і проведено 8 науково-практичних конференцій.

Участь (виступи) викладачів коледжу в міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференціях:

№ з/п	Конференції	Навчальні роки					
		1997/1998	1998/1999	1999/2000	2000/2001	2001/2002	2002/2003
1.	Міжнародні	1	3	5	6	4	6
2.	Всеукраїнські	11	9	3	18	12	10
3.	Регіональні	5	7	2	3	5	3
Всього:		17	19	7	27	21	19

“Проблеми гепатиту G” (С. Барчук);
 “Пухлини молочних залоз. Сучасна діагностика” (М. Капко) та інші.

Методична робота в навчальному закладі направлена на підвищення науково-теоретичного та загальнокультурного рівня педагогів, на впровадження в практику досягнень науки, передового досвіду. Цінним видом такої роботи є регулярне підвищення фахового рівня викладачів на курсах підвищення кваліфікації (КПК) при Національному медичному університеті ім. О. Богомольця, ЛНУ ім. Івана Франка, участь в роботі обласних методооб'єднань ВНЗ I-II рівнів акредитації, лікарських товариств. План проходження КПК та стажування виконується на 100 %.

У кінці кожного навчального року відбувається огляд навчально-методичної документації викладачів коледжу, їх наукових робіт, здійснюється аналіз виконання індивідуальних планів викладачів. Наступним етапом є підписання контрактів з викладачами на основі даних згаданої оглядової комісії, атестація викладачів.

Процес навчання та виховання здійснюється штатними викладачами і викладачами, які працюють погодинно та за сумісництвом.

Про високі творчі здобутки та успіхи в підготовці медичних фахівців можна судити з таких даних:

Про високі творчі здобутки та успіхи в підготовці медичних фахівців можна судити з таких даних:

У 1998 році

почесного звання заслуженого лікаря України удостоєні:

- директор коледжу М. Шегедин;
- заступник директора з навчально-виробничої роботи С. Орібко; звання заслуженого працівника народної освіти України;
- заступник директора з гуманітарної освіти та виховання Х. Мазепа;
- викладач коледжу Г. Цегелик.

11 працівників пошановані званням відмінника освіти України (О. Гуменюк, І. Смачило, О. Манастирська, В. Кінаш, О. Грибальська, І. Гнатюк, Р. Олійник, М. Зайченко, У. Федорович, Т. Заяць, Н. Саляк);

Грамотами МОЗ України нагороджено 11 осіб (Я. Балко, Х. Борушак, Я. Гаврада, М. Перетятко, Н. Крупка, В. Кравців, Л. Красиленко, Є. Головацький, Х. Дедик, Д. Дуда, В. Кінаш);

Почесною грамотою Львівської обласної державної адміністрації відзначено 8 осіб (Н. Косован, Н. Кунта, М. Литвин, В. Макар, О. Снядецький, Г. Романишин, Х. Шикула);

Грамотами управління охорони здоров'я Львівської обласної державної адміністрації нагороджено 5 працівників (М. Мазуренко, П. Лешко, І. Стефанів, Д. Дзеса, О. Юсик).

**Кадрове забезпечення навчального процесу
за останні роки (станом на 1 жовтня
кожного навчального року)**

№ з/п	Кваліфікаційні категорії викладачів	Навчальний рік									
		1998/1999		1999/2000		2000/2001		2001/2002		2002/2003	
		всього	%	всього	%	всього	%	всього	%	всього	%
1	Всього науково-педагогічних працівників	171	100	172	100	148	100	148	100	177	100
2	Штагні	111	65	108	63	110	74	110	74	111	63
2.1	Вища:	50	45	45	42	55	50	55	50	56	51
	д-р. наук	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
	канд. наук	6	5	3	3	5	5	8	7	5	5
2.2	I категорія	24	22	20	18	17	15	18	16	18	16
2.3	II категорія	11	10	16	15	18	16	14	13	14	13
2.4	Спеціаліст	26	23	27	25	20	18	23	21	18	16
2.5	Викладач-методист	15	14	15	14	27	25	28	25	28	25
2.6	Старший викладач	7	6	7	6,5	14	13	14	13	8	7
3	Викладачі, що працюють погодинно та за сумісництвом	60	35	64	37	38	26	38	26	66	77
3.1	Вища:	60	100	64	100	38	100	38	100	28	42
	д-р. наук	44	73	49	77	35	92	38	100	4	6
	канд. наук									34	52

– О. Лозинська. Тема: “Політика міжнародних відносин Римської імперії з країнами Західної Європи”;

– Г. Чернюк. Тема: “Методи індивідуально-диференційованого навчання при вивченні внутрішніх хвороб”.

За останні п'ять років вийшли 172 друкованих праці в різних наукових збірниках, матеріалах конференцій, журналах, зокрема: М. Шегедин – 51, Х. Мазепа – 14, О. Гуменюк – 11, Н. Жигайло – 11, Н. Крупка – 11, Г. Чернюк – 9, Л. Джулай – 8, А. І. Смачило – 5, Т. Бондарчук – 5, В. Кінаш – 5, Н. Саяк – 5, Б. Дмитришин – 4, С. Орібко – 2, О. Лозинська – 1.

Викладачами коледжу за останні п'ять років написано і видано:

чотири монографії

– Шегедин М., Рузанов О. Львівський державний медичний коледж. – Львів: Край, 1998;

– Шегедин М. Медсестринство у світі. – Львів: Край, 1999;

– Шегедин М. Медсестринство в Україні. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2003;

– Шегедин М., Рузанов О. Львівський державний медичний коледж імені Андрея Крупинського. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2003;

сім підручників

– Федорович У.М. Спеціальна мікробіологія: Частина перша. – Львів: Євровіт, 1998;

– Федорович У.М. Спеціальна мікробіологія: Частина друга. – Львів: Ахілл, 2001;

– Служинська З.О., Семків І.І., Матвієнко Я.В., Гжегоцька Л.С., Саяк Н.О. Медична паразитологія. – Львів: Арсенал, 1999;

– Олійник Р.І., Кінаш В.С. Латинська мова. – Львів: Дивосвіт, 2000.

– Доценко І., Шегедин М., Назар О., Москвяк Н. Гігієна праці та виробнича санітарія. – Київ: Здоров'я, 2002;

– Шегедин М., Мудрик Н. Історія медицини та медсестринства. – Тернопіль: Укрмедкнига, 2003;

– Луцевич Д., Мороз А., Грибальська О., Огурцов В. Аналітична хімія. – Київ: Здоров'я, 2003;

дванадцять посібників

– Служинська З.О., Семків І.І., Матвієнко Я.В., Саяк Н.О. Знати, щоб себе оберігати. – Львів: Арсенал, 1997;

– Служинська З.О., Семків І.І., Матвієнко Я.В., Гжегоцька І.І., Саяк Н.О. Медична протозоологія. – Львів: “Арсенал”, 1999;

“Про Положення про формування педагогічного персоналу вищих навчальних закладів” та інструктивного листа Міністерства освіти України за № 1/9-189 від 19.11.93 р. “Про механізм виконання наказу Міносвіти України від 05.08.93 р. за № 293 та Положення про порядок наймання та звільнення педагогічних працівників закладів освіти, що є у загальнодержавній власності”. Відповідно, з 1993/1994 н.р. викладачі коледжу переведені на контрактну основу терміном на 1-3-5 років і безстроковий термін після 10-річної якісної праці. Контракт з викладачами укладається на різні терміни залежно від результатів підсумкового огляду роботи та віку. Питаннями укладання та розірвання контрактів займається контрактна комісія коледжу, склад якої поновлюється щорічно. Результати засідання цієї комісії протоколюються та затверджуються відповідними наказами по коледжу.

Відповідно до Типового положення про атестацію педагогічних працівників України та наказу Міністерства освіти України № 419 від 01.12.98 р. в коледжі щорічно проводиться атестація викладачів, результати якої оформляються наказами.

З метою координації науково-методичної роботи в штатний розпис введена посада заступника директора з науково-методичної роботи (1999/2000 н.р.), яку обіймає І. Смачило.

За звітний період захистили дисертації 4 штатні викладачі:

– на науковий ступінь доктора медичних наук – М. Шегедин. Тема: “Медико-соціальні основи реформування медсестринських кадрових ресурсів системи охорони здоров’я” (2002);

– на науковий ступінь кандидата педагогічних наук – Х. Мазепа. Тема: “Організаційно-педагогічні умови виховної роботи в медичному коледжі” (2001);

– на науковий ступінь кандидата психологічних наук – Н. Жигайло. Тема: “Психологічна організація процесу засвоєння підлітками математичних понять” (2001);

– на науковий ступінь кандидата медичних наук – Б. Дмитришин. Тема: “Особливості перебігу і лікування харчової алергії у дітей раннього віку” (2001).

Здобувачами наукового ступеня кандидата наук є:

– О. Гуменюк. Тема: “Організаційно-педагогічні умови підготовки молодших спеціалістів стоматологічного профілю”;

– Л. Джулай. Тема: “Дидактична модель інтегрованого модульного контролю знань і вмінь студентів медичних коледжів”;

У 1999 році

кращим освітянином року за номінаціями газети “Освіта” визнано заступника директора з гуманітарної освіти та виховання Х. Мазепу (за номінацією “Струна високого неспокою”).

У 2001 році

за заслуги в розбудові економіки та вагомий внесок у створення гідного міжнародного іміджу України М. Шегедин визнана номінантом, внесена до альманаху “Золота книга української еліти” та нагороджена золотою медаллю.

У 2002 році

директор коледжу М. Шегедин нагороджена срібним орденом “За трудові досягнення” IV ступеня за Міжнародним відкритим Рейтингом популярності та якості “Золота фортуна”;

до Дня вчителя М. Шегедин нагороджена Грамотою Львівської обласної державної адміністрації.

У 2003 році

директор коледжу М. Шегедин та її заступники О. Гуменюк та С. Орібко внесені в альманах “Лікарі третього тисячоліття”;

директор коледжу М. Шегедин відзначена у всеукраїнському альманасі “Портрети сучасниць”;

до Дня медичного працівника директор коледжу М. Шегедин нагороджена в числі перших 30 медиків нововведеною Почесною грамотою Головного управління охорони здоров’я та іменним значком – відзнакою Львівської обласної державної адміністрації;

директор М. Шегедин та колектив коледжу внесені в біографічний альманах “Хто є хто на Львівщині?”, куди внесені кращі представники свого краю.

Однією з кращих традицій нашого коледжу, яка була започаткована у 1998 році, є визначення лауреатів студентського визнання серед викладачів, що проводиться щорічно анонімним голосуванням всіх студентів коледжу. Лауреатами студентського визнання стали такі викладачі:

спеціальність “Сестринська справа” I рівня підготовки
1997/1998 н.р. Ірина Куксенко;
1998/1999 н.р. Лариса Джулай;
1999/2000 н.р. Наталія Поцюрко;

2000/2001 н.р. Софія Шустакевич;
 2001/2002 н.р. Наталія Пощурко;

спеціальність “Сестринська справа” II рівня підготовки

1997/1998 н.р. Богданна Дмитришин;
 1998/1999 н.р. Уляна Весклярова;
 1999/2000 н.р. Оксана Лесик-Лісна;
 2000/2001 н.р. Лідія Дацко;
 2001/2002 н.р. Наталія Окс;

спеціальність “Акушерська справа”

1997/1998 н.р. Марія Капко;
 1998/1999 н.р. Марія Капко;
 1999/2000 н.р. Софія Шустакевич;
 2000/2001 н.р. Марія Капко;
 2001/2002 н.р. Марія Капко;

спеціальність “Лабораторна діагностика” I рівня підготовки

1997/1998 н.р. Неля Крупка;
 1998/1999 н.р. Марина Барська;
 1999/2000 н.р. Ірина Гнатюк;
 2000/2001 н.р. Галина Цегелик;
 2001/2002 н.р. Ірина Гнатюк;

спеціальність “Лабораторна діагностика” II рівня підготовки

1997/1998 н.р. Галина Цегелик;
 1998/1999 н.р. Уляна Федорович;
 1999/2000 н.р. Юрій Шегедин;
 2000/2001 н.р. Юрій Шегедин;
 2001/2002 н.р. Юрій Шегедин;

спеціальність “Стоматологія ортопедична”

1997/1998 н.р. Тетяна Заяць;
 1998/1999 н.р. Дарія Варес;
 1999/2000 н.р. Христина Дедик;
 2000/2001 н.р. Оксана Войтюк;
 2001/2002 н.р. Ростислав Конюх;

спеціальність “Стоматологія”

1997/1998 н.р. Дарія Дуда;
 1998/1999 н.р. Ростислав Конюх;
 1999/2000 н.р. Дарія Дуда;
 2000/2001 н.р. Дарія Дуда;
 2001/2002 н.р. Дарія Дуда;

спеціальність “Медико-профілактична справа”

1997/1998 н.р. Ірина Ляхович;
 1998/1999 н.р. Марія Зайченко;
 1999/2000 н.р. Юрій Шашков;
 2000/2001 н.р. Ірина Ляхович;
 2001/2002 н.р. Ольга Грибальська;

цикл фундаментальних природничо-наукових дисциплін

1997/1998 н.р. Марина Семенюта;
 1998/1999 н.р. Галина Цегелик;
 1999/2000 н.р. Галина Цегелик;
 2000/2001 н.р. Марина Семенюта;
 2001/2002 н.р. Наталія Юристовська;

цикл гуманітарних та соціально-економічних дисциплін

1997/1998 н.р. Ольга Гаврада;
 1998/1999 н.р. Любов Трач;
 1999/2000 н.р. Світлана Лозинська;
 2000/2001 н.р. Оксана Халавка;
 2001/2002 н.р. Василь Шумелда.

Вручення студентських відзнак відбувається щорічно на урочистостях коледжу.

Адміністрація коледжу дотримується виконання законодавчих та нормативних документів з питань формування педколективу, зокрема: наказу Міністерства освіти України за № 21 від 29.01.92 р.

Слід відмітити природний дар Бальтазара Аке до оволодіння мовами. Він знав стародавні, романо-германські і деякі слов'янські мови. Сучасники вважали його поліглотом.

Вивченню іноземних мов сприяли наукові подорожі. Бальтазар Аке об'їздив Іспанію, Італію, Німеччину, Хорватію, Сербію, Чехію, Молдову, Румунію, Галичину, Польщу, а також країни, розташовані вздовж узбережжя Середземного моря і в Північній Африці.

За світоглядом Бальтазар Аке був послідовником Жан-Жака Руссо. Помер і похований у Відні.

Підстава: ДАЛО, ф.26, оп.5, спр.342, арк.1-10.

Якоб Костшевський (? – 1798 рр.)

Народився у Варшаві в сім'ї лікаря. Студював філософію та медицину у Відні. У 1774 р. написав польською мовою підручник з акушерства, який наступного року вийшов у перекладі німецькою мовою. У 1775 р. став доктором медицини і філософії.

У 1775–1783 рр. викладав фізіологію, інфекційні хвороби у медичному колегіумі та акушерській школі. У 1781–1782 рр. вивчав ветеринарію. 1784–1786 рр. – професор фізіології у Львівському університеті. У 1786 р. переїхав до Замостя, де був домашнім лікарем у родині Замойських. Там же і помер.

Підстава: Польська академія наук. Польський біографічний словник, Т. XIV/3, зошит 62. Вроцлав-Варшава-Краків, 1962, С. 362-363 (переклад з польської).

Томаш Кнауер (1741 – 1802 рр.)

Народився у місті Рейтці (Моравія). Навчався в університетах міст Оломоуца та Відня. У 1771–1783 рр. працював на кафедрі анатомії Віденського університету, а також викладачем хірургії і акушерства. У 1785 р. одержав ступінь доктора хірургії. Мав приватну акушерську клініку у Відні. З березня 1789 р. – професор хірургії і акушерства на медичному факультеті Львівського університету і в акушерській школі. Мав великі заслуги у поліпшенні хірургічного та акушерського обслуговування на західноукраїнських землях. Очолював професійну організацію хірургів Галичини.

Підстава: Польська академія наук. Польський біографічний словник, Т. XIII/1, 1967, С. 111. Вроцлав-Варшава-Краків (переклад з польської); ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 869.

Львівський державний медичний коледж ім. Андрея Крупинського являє собою комплекс з навчально-лабораторних корпусів, навчальних кабінетів в лікувально-профілактичних установах, лікарні “Хоспіс”.

У відповідності до навчальних планів 1997-2001 рр. в коледжі для проведення практичних занять зі всіх спеціальностей необхідно мати 27 кабінетів і 26 лабораторій. На даний час в коледжі створено 24 (90 %) кабінети і 25 (96 %) лабораторій (від передбачених діючими навчальними планами). Суміщені кабінети філософії, політології та соціології, іноземної і латинської мов і лабораторія епідеміології та дезсправи. Кабінети і лабораторії коледжу мають перелік типового обладнання та паспорти (100 %). Щорічно проводиться їх атестація відповідно до нормативних документів.

За останні 5 років придбано сучасну медичну техніку та апаратуру, комп'ютери, оргтехніку, відеоапаратуру, нові меблі, маніпуляційні столики, шафи для зберігання ліків, відеоапаратуру, сучасні муляжі ока, зуба, вуха, гінекологічне крісло, кушетки, необхідні прилади та реактиви тощо.

Кабінети і лабораторії мають необхідне 100-відсоткове навчально-методичне забезпечення, обладнання, фантоми, муляжі, предмети догляду за хворими, ТЗН, фонотеку, фільмотеку, навчально-методичну і довідкову літературу.

Кабінети соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін оформлені згідно з сучасними вимогами, мають достатню кількість роздаткового матеріалу, відеофільми, комп'ютерні навчальні і контролюючі програми та інше необхідне обладнання.

Кабінети доклінічної практики з клінічних дисциплін, які забезпечують спеціальності “Сестринська справа” та “Акушерська справа”, мають достатню кількість фантомів, муляжів, інструментарію та іншого унаочнення, яке щорічно поповнюється.

Лабораторії спеціальностей “Лабораторна діагностика” та “Медико-профілактична справа” оснащені сучасною діагностичною апаратурою (автоматичні дозатори, рН-метр, іонометр, мікроскопи, ФЕКи, спектрограф, психометр Августа, лабораторний посуд та інше). У 2001 р. придбано спеціальний монітор з відеоприставкою, яка підключена до мікроскопа, що дає можливість демонстрування на екрані монітора морфології клітин в різних біологічних рідинах, та німі демонстраційні таблиці нового покоління.

Лабораторії та кабінети стоматологічного профілю в коледжі обладнані шістьма зуболікарськими установками та іншою необхідною стоматологічною апаратурою та інструментарієм.

Кабінети і лабораторії коледжу забезпечені устаткуванням, інструментарієм, предметами догляду в середньому на 95-100 %.

В усіх кабінетах та лабораторіях створено комплекси навчально-методичного забезпечення (навчально-методичні карти, інструкції або методичні рекомендації для проведення практичних занять, роздатковий матеріал і таке інше). Забезпеченість навчально-методичними комплексами становить 100 %.

За останні роки розроблено навчальні комп'ютерні програми зі спеціальностей "Акушерська справа" і "Медико-профілактична справа", "Сестринська справа" (I та II рівнів акредитації), "Перша медична допомога" з хірургії, "Захворювання серцево-судинної системи" з терапії та контролюючі програми (з комунальної гігієни, гігієни праці, акушерства, педіатрії, хірургії, терапії тощо). Складено також контролюючі програми зі спеціальностей "Медико-профілактична справа", "Акушерська справа" і "Сестринська справа" для проведення комплексних тестових контрольних зрізів знань студентів. Всього навчальних програм – 52, контролюючих – 35 .

Працює кабінет з розмножувальною апаратурою, який оснащений трьома ксероксами, різнографом, що забезпечує в достатній мірі тиражування навчально-методичних матеріалів.

У коледжі працює відеоаудиторія, створена та постійно поповнюється відеотека, яка зараз налічує 53 відеофільми. Є низка відеофільмів з терапії ("Туберкульоз", "Ревматизм"), педіатрії ("Я малюк, мама", "Рахіт", "Годування немовлят"), акушерства та гінекології, хірургії ("Аборт", "Нормальні пологи", "Переливання крові") та ряд інших, закуплених та виготовлених самими викладачами. Широко використовуються кодоскопи, відеодвійки.

Обладнано 3 лекційні аудиторії на 60 місць. Для читання лекцій використовуються актові та конференцзали лікарень міста – баз коледжу: 1-ї міської поліклініки, 5-ї міської лікарні, лікарні Львівської залізниці та інші.

Практичні заняття з клінічних дисциплін, виробнича і переддипломна практики проводяться на базах різних лікувально-профілактичних закладів Львова та області, з якими укладено відповідні договори. Всі практичні бази затверджені наказом Управління охорони здоров'я Львівської облдержадміністрації. Наказом по обласній

ЖИТТЄПИСИ ДИРЕКТОРІВ ТА ВИКЛАДАЧІВ, ЯКІ ПРАЦЮВАЛИ У ЛЬВІВСЬКОМУ МЕДИЧНОМУ КОЛЕДЖІ У РІЗНІ ПЕРІОДИ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ

Бальтазар Аке (1740 – 1815 рр.)

Народився у місті Ле Конке (Бретань). Тут же одержав середню освіту. Закінчив філософський факультет університету в Понт-а-Мусоні, де здобув ступінь доктора наук. Медицину студював у Монпельє і Парижі (очевидно, у Сорбоннському університеті).

Під час Семирічної війни (1756–1763 рр.) був військовим лікарем-хірургом у французькій, пруській, англійській та австрійській арміях. У 1763–1773 рр. займав посади старшого хірурга і терапевта в госпіталі інвалідів війни у Празі.

Науково-педагогічну діяльність Бальтазар Аке розпочав у Люблянському ліцеї (Словенія), де завідував кафедрою анатомії, хірургії та акушерства. В 1787–1805 рр. професор Аке викладав у Львівському університеті історію природничих наук, історію та філософію медицини.

З 1789 до 1796 рр. займався вивченням флори, фауни і природних багатств Карпат. Разом зі студентами філософського і медичного факультетів здійснював наукові екскурсії по Карпатському регіону. Результатом спостережень і досліджень стала чотиритомна праця, присвячена фізичному опису Карпат (1796). У ній, до речі, вказано місця джерел лікувальних вод.

У 1805 р. Бальтазар Аке переїхав у Краків, куди було переведено Львівський університет. У Ягеллонському університеті він займав посаду декана медичного факультету, в 1809–1815 рр. – посаду професора природничих наук Віденського університету.

Професор Бальтазар Аке був особою багатогранною, з енциклопедичними знаннями. Він написав понад сорок фундаментальних праць з питань медицини, ветеринарії, біології, хімії, геології, географії, етнографії та антропології. Був почесним членом наукових товариств багатьох університетів Європи. Його праці увійшли до скарбниці світової науки.

**ПРИСЯГА ВИПУСКНИКА
ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО
КОЛЕДЖУ
імені Андрея Крупинського**

Нині у моєму житті радісна подія. Мені вручено диплом про закінчення курсу наук у Львівському державному медичному коледжі імені Андрея Крупинського і присвоєно кваліфікацію

назва кваліфікації

У цей хвилюючий момент я, спадкоємець(иця) Гіппократа, перед лицем Всемогутнього Бога, своїх педагогів і колег по навчанню урочисто присягаю:

– якнайсумлінніше виконувати мої професійні обов'язки, самовіддано служити благородній справі охорони здоров'я у вільній, незалежній і соборній Україні;

– вважати найсвятішим у своєму житті посильну допомогу хворим, незалежно від їх віку, національної приналежності, віросповідання і соціального стану; не шкодувати сил для поліпшення здоров'я людини, для порятунку людського життя як найвищого Господнього дару;

– постійно і наполегливо збагачувати свої знання, удосконалювати професійну майстерність, використовуючи найновіші досягнення медичної науки і досвіду як вітчизняні, так і зарубіжні;

– завжди пам'ятати, що медик не має права на помилку в своїй роботі;

– повсякчас виявляти безкорисливу турботу про хворих, ніжність і милосердя до них, бо ж хворого зцілюють не тільки ліки, а й ласкавий теплий погляд, щире і співчутливе слово людей у білих халатах, їх уміння вселити хворому надію на видужання;

– активно проводити серед населення просвітню роботу, спрямовану на профілактику і своєчасне виявлення захворювань; зберігати медичну таємницю;

– не застосовувати медичні знання на шкоду здоров'ю людей;

– з честю і гідністю пронести через усе своє життя високе і почесне звання українського медика.

Клянуся!

Клянуся!

Клянуся!

санепідстанції “Про затвердження санітарно-епідеміологічних станцій області базами для проходження навчальної, виробничої та переддипломної практик” затверджено бази практик в санітарно-епідеміологічних станціях міста та області.

За останні роки створено на базах лікувально-профілактичних закладів міста: кабінет гігієни дітей та підлітків (дитячий садок № 6), лабораторії гігієни з основами екології, комунальної гігієни з основами санітарної освіти (на базі СЕС Львівської залізниці), комплекс кабінетів доклінічної практики з терапії (3-тя, 4-та, 5-та міські лікарні), кабінет доклінічної практики з хірургії (лікарня швидкої медичної допомоги), педіатрії (обласна дитяча клінічна лікарня), кабінети вузьких спеціальностей (на базі 5-ї клінічної лікарні та обласного шкірвендиспансера) та інші.

Практичною базою коледжу є лікарня для невиліковних онкологічних хворих “Хоспіс”, яка відкрита в 1996 році при участі колективу коледжу. “Хоспіс” розраховано на 30 ліжок. У ньому працюють випускники спеціальності “Сестринська справа” (молодші спеціалісти та бакалаври).

У “Хоспісі” виділено приміщення для проведення лекційних та практичних занять студентів медсестринської спеціальності. Студенти відповідно до складеного графіку чергують в “Хоспісі” в позаурочний час.

У лікувально-профілактичних закладах міста створено 25 навчальних кабінетів, які забезпечені методичними матеріалами, навчальною літературою, муляжами, інструментарієм, навчально-методичними комплексами для проведення практичних занять на 5-7 робочих місць відповідно до вимог. Практикується створення блоків навчальних кабінетів для проведення практичних занять за принципом: кабінети доклінічної практики – навчальна маніпуляційна – палати профільного відділення – ліжко хворого.

На сьогоднішній день є таких чотири блоки для проведення практичних занять (міська дитяча лікарня, обласна клінічна лікарня, 5-та міська клінічна лікарня, лікарня “Хоспіс”).

Працює бібліотека та читальний зал на 30 місць. Бібліотека Львівського державного медичного коледжу ім. Андрея Крупинського зареєстрована Львівським міським відділом культури 7.07.76 р. актом 181. Бібліотека є структурним підрозділом коледжу і виконує функції навчальної та спеціальної бібліотеки, взаємодіє з бібліотеками інших систем і відомств.

У бібліотеці працюють: завідувач – Дзеса Дарія Орестівна, бібліотекарі – Гоменюк Віра Іванівна, Ониськів Лідія Степанівна.

Бібліотека сприяє підготовці висококваліфікованих медичних фахівців; виховує різнобічно розвинуту особистість, створює сприятливі умови для її розумового, морального і фізичного розвитку; забезпечує різноманітність освітнього процесу шляхом оперативного і якісного комплектування фондів, бібліотечного та інформаційно-бібліографічного обслуговування читачів; виховує у студентів інформаційну культуру, любов до книги, культуру читання, вміння користуватися бібліотекою, прищеплює потребу в систематичному читанні літератури для розвитку творчого мислення, пізнавальних інтересів і здібностей, успішного засвоєння навчальних дисциплін; сприяє підвищенню методичної, педагогічної майстерності викладачів шляхом пропаганди педагогічної літератури та інформації про неї; допомагає різними формами бібліотечної роботи самоосвіті студентів, викладачів та інших працівників коледжу, забезпечує літературою їх спеціальні, культурні потреби.

Бібліотека коледжу формує універсальний за галузевим складом фонд, але особлива увага звертається на літературу з медицини, природничих наук, краєзнавства.

Якісний і кількісний склад фонду формується відповідно до актуальних завдань навчального процесу і змінюється залежно від числа студентів.

Непрофільна та зайва дублетна література перерозподіляється. Надходження літератури у фонд бібліотеки:

Роки	Загальна кількість примірників	Кількість примірників українською мовою
1998/1999 н.р.	384	358
1999/2000 н.р.	1942	1830
2000/2001 н.р.	1634	1634
2001/2002 н.р.	915	915
2002/2003 н.р.	293	293
Всього:	5168	5030

Сьогодні фонд бібліотеки налічує 37962 примірники, з них:

- політичної літератури – 1278 прим.;
- з них навчальної – 915 прим.;
- природничої, медичної – 23632 прим.;
- з них навчальної – 21637 прим.;
- з мистецтва і спорту – 263 прим.;

приблизно 920 відгуків з обласних, міських, районних лікарень, стоматологічних поліклінік, СЕС, лабораторій.

Головні лікарі лікувально-профілактичних закладів у своїх відгуках відзначають, що випускники коледжу швидко адаптуються в колективах, мають достатній рівень теоретичної та практичної підготовки, добре володіють необхідними практичними професійними навичками. Випускники-бакалаври вигідно вирізняються серед випускників відповідних спеціальностей I рівня акредитації.

Коледж підтримує зв'язки з випускниками. Постійно запрошуються випускники всіх спеціальностей на виховні години, вечори, конференції, дні відкритих дверей, конкурси “Кращий фахівець”, збираються газетні повідомлення, фотографії.

Випускники коледжу в лікарнях і поліклініках є наставниками для студентів під час проходження виробничої і переддипломної практик.

За досягнення в розбудові економіки та вагомий внесок у створення гідного міжнародного іміджу України колектив Львівського державного медичного коледжу ім. Андрея Крупинського визнаний номінантом альманаху “Золота книга української еліти” (грудень 2001 р.) і нагороджений золотою медаллю та дипломом. У 2003 р. він внесений в біографічний альманах “Хто є хто на Львівщині?” як представник кращих ВНЗ краю.

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

1. Розробити проект стандарту освіти за спеціальностями “Сестринська справа”, “Лабораторна діагностика” (II рівень акредитації) рівня спеціаліста, магістра.

2. Продовжувати роботу над написанням підручників, навчальних посібників та методичних вказівок для ступеневої підготовки медичних фахівців.

3. Збагачувати матеріально-технічне забезпечення навчального процесу.

4. Розширювати міжнародні зв'язки з аналогічними навчальними закладами інших країн, а також з Європейським регіональним бюро ВООЗ.

5. Розробити навчальний план для впровадження дистанційної (заочної) форми навчання на бакалаврському рівні за спеціальностями “Сестринська справа” та “Лабораторна діагностика”.

Розподіл на роботу випусників, які навчались за державним замовленням, проводиться перед виходом на переддипломну практику згідно з планом розподілу Головного управління охорони здоров'я Львівської обласної державної адміністрації. У середньому 60-90 % випусників направляються на роботу.

Всі випускники, які закінчили навчальний заклад, працюють на посадах, які відповідають кваліфікаційним вимогам, однак оплату праці випускники-бакалаври за свій більш високий кваліфікаційний рівень не отримують.

З часу першого випуску бакалаврів понад 30 випускників-бакалаврів продовжили навчання на III курсі медичного факультету Львівського державного медичного університету ім. Данила Галицького та Буковинської державної медакадемії.

Випускники, які отримали диплом з відзнакою, рекомендовані педрадою для продовження навчання (в майбутньому) в магістратурі та отримання ступеня магістра з "Сестринської справи" та "Лабораторної діагностики".

З 2001 р. у зв'язку з впровадженням ступеневої медичної освіти на спеціальності "Сестринська справа" за принципом "2+2", тобто навчання за бакалаврським рівнем після одержання рівня молодшого спеціаліста, та змінами в навчальних планах, кращі випускники рекомендуються педрадою тільки для продовження навчання в майбутньому в магістратурі з напрямку "Сестринська справа" при умові її відкриття.

Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики кращі випускники-бакалаври коледжу прийняті на посади викладачів сестринської справи на спеціальність "Сестринська справа" I рівня акредитації: в 1997 р. – Сеньківська О.; в 1998 р. – Кучерепа Н., Чорненька Р.; в 1999 р. – Назар Н.; в 2000 р. – Моран І.; в 2001 р. – Древко Н. Крім того, їх залучають до викладання профорієнтаційних медичних предметів в медико-біологічних ліцейних класах середніх шкіл м. Львова, з якими є угоди про співпрацю.

Випускниці відділення "Лабораторна діагностика" II рівня акредитації: Потешкіна (Кожина) Т. і Двулят І., які отримали дипломи з відзнакою, викладають в коледжі навчальні дисципліни – "Клінічну біохімію" і "Методи лабораторних досліджень" на спеціальності "Лабораторна діагностика" I рівня акредитації.

У коледж постійно надходять позитивні відгуки з лікувальних закладів про роботу випускників. За останні п'ять років отримано

- художньої – 3858 прим.;
- іншої (з мовознавства, літературознавства, техніки) – 2258 прим.

Найбільшу увагу бібліотека звертає на забезпечення студентів підручниками, яке на сьогоднішній день складає 100 %. За останні 5 років придбано 5168 підручників, більше 97 % з них українською мовою.

Як тільки підручник виходить друком, бібліотека намагається його придбати. У фонді є вже всі основні підручники для бакалаврської підготовки.

Бібліотека передплачує 18 назв журналів і 7 назв газет.

Для кращого задоволення потреб і запитів читачів бібліотека користується МБА, є абонентом Обласної науково-медичної бібліотеки, бібліотеки Львівського державного медичного університету ім. Данила Галицького, Обласної юнацької бібліотеки, Центральної міської бібліотеки, бібліотеки університету "Львівська політехніка" та бібліотек закладів освіти I-II рівнів акредитації.

Читачами бібліотеки є студенти, професорсько-викладацький склад, навчально-допоміжний персонал, члени їх сімей.

Фінансово-господарська діяльність коледжу в цілому забезпечує нормальне функціонування навчального закладу.

Фінансове забезпечення навчального процесу в коледжі здійснюється в основному за рахунок коштів, що надходять від юридичних та фізичних осіб, як плата за навчання студентів на контрактній основі. Доходи коледжу, які надходять відповідно до затверджених нормативно-правових актів, використовуються за цільовим призначенням згідно з єдиним кошторисом доходів та видатків.

У 1998 р. бюджетне забезпечення склало 49,7 %, у 1999 р. – 62,1 %, у 2000 р. – 77 %, у 2001 р. – 91,3 %, у 2002 р. – 96,8 %, у 2003 р. 87,0 % від потреби. Для покриття дефіциту бюджетних коштів використовувались позабюджетні (які поступили як плата за навчання) для фінансування освітніх послуг, заробітної плати, придбання обладнання.

Кошти, витрачені на забезпечення життєдіяльності коледжу:

№ за/п	Джерела	Сума в гривнях				
		1998 р.	1999 р.	2000 р.	2001 р.	2003 р.
1.	Бюджет	-	-	-	-	
2.	Спецкошти	114242,0	175137,0	225694,0	275367,0	
3.	Всього	114242,0	175137,0	225694,0	275367,0	

Соціальний захист студентів у Львівському державному медичному коледжі ім. Андрея Крупинського здійснюється за двома пріоритетними напрямками:

– соціальна опіка, надання різних видів соціальної допомоги окремим незахищеним категоріям студентів;

– соціальна діяльність, яка спрямована на розкриття творчого потенціалу молоді і стимулює формування у неї імунітету до різноманітних негативних явищ.

Відповідно до цих завдань найголовнішим у соціальній роботі профкому студентів є перехід від екстенсивних форм впливу до конкретної соціальної допомоги кожному студенту, диференційований підхід у роботі зі студентами-сиротами, інвалідами, студентами з малозабезпечених сімей, студентськими сім'ями.

У коледжі щороку навчаються круглі сироти, студенти, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, студенти-інваліди, зокрема глухонімі, студенти-напівсироти, студенти з багатодітних сімей. Перераховані категорії студентів користуються певними пільгами.

Студентам постійно надається допомога в пошуках житла, як зі сторони профкому, так і зі сторони адміністрації, оскільки в коледжі відсутній власний гуртожиток. Складаються списки квартир із задовільними умовами проживання та розташованих недалеко від коледжу, які пропонуються студентам.

З рядом вищих навчальних закладів м. Львова укладені угоди про поселення студентів коледжу у ввірені їм гуртожитки. Так, щороку понад 150 студентів справується на проживання в гуртожитки Національного університету “Львівська політехніка”, лісотехнічного університету, технікуму легкої промисловості, технікуму механічної обробки деревини та інших. Пільги у поселенні надаються студентам-напівсиротам, студентам з малозабезпечених сімей. Таким чином, потреба іногородніх студентів у гуртожитку задовольняється на 100 %.

Студентам, які гостро потребують соціальної підтримки, профком надає одноразову матеріальну допомогу. Так, з цією метою в 1998 р. було виділено 430 гривень, в 1999 р. – 640 гривень, в 2000 р. – 765 гривні, в 2001 р. – 860 гривень, у 2002 році – 1075 гривень, у 2003 р. – 700 гривень.

Виділяються кошти і на культурно-масову роботу:

– в 1998 р. – 605 гривень;

Навчальні роки	Число випускників	Отримали дипломи з відзнакою	%
5.110102 “Сестринська справа”			
1998/1999	218	11	5
1999/2000	173	5	3
2000/2001	176	6	3,4
2001/2002	202	12	6
2002/2003	190	11	6
Всього:	959	45	5
5.110105 “Медико-профілактична справа”			
1998/1999	25	1	4
1999/2000	33	10	3
2000/2001	27	4	15
2001/2002	26	3	11,5
2002/2003	26	2	7,6
Всього:	137	20	15
5.110109 “Стоматологія ортопедична”			
1998/1999	32	2	7
1999/2000	26	2	7
2000/2001	30	5	17
2001/2002	31	3	10
2002/2003	36	3	8
Всього:	155	15	10
5.110103 “Лабораторна діагностика”			
1998/1999	32	-	-
1999/2000	24	-	-
2000/2001	35	1	3
з них з вадами слуху	6	-	40
2001/2002	24	2	20
з них з вадами слуху	5	1	20
2002/2003	20	3	20
з них з вадами слуху	5	2	40
Всього:	135	3	2
З них з вадами слуху	5	1	20
5.110106 “Стоматологія”			
2000/2001	27	1	4
2001/2002	24	2	9
2002/2003	28	5	18
Всього:	79	8	31
Всього по коледжу:	1996/104 (веч.)	224	11
З них з вадами слуху	11	1	

Навчальні роки	Число випускників	Якісний показник (%)	Середній бал
5.110106 “Стоматологія”			
2000/2001	27	92	4,3
2001/2002	24	83	3,9
2002/2003	28	78	4,2
Всього:	79	84,3	44,1
Всього по коледжу: З вадами слуху	1996 / 104 (веч.) 11	83,2/100 (веч.) 100	4,1/4,4 (веч.) 4,5

Дипломи з відзнакою отримали:

Навчальні роки	Число випускників	Отримали дипломи з відзнакою	%
6.110100 “Сестринська справа”			
1998/1999	30	4	13
1999/2000	56	17	30
2000/2001	77	14	18
2001/2002	83	11	13
2002/2003	32	8	25
Всього:	278	54	19
6.110100 “Сестринська справа” (вечірня форма навчання)			
1998/1999	-	-	-
1999/2000	17	13	53
2000/2001	25	12	48
2001/2002	18	7	39
2002/2003	24	6	25
Всього:	84	38	45
6.110100 “Лабораторна діагностика”			
1998/1999	20	2	10
1999/2000	26	5	19
2000/2001	31	8	26
2001/2002	31	1	3,2
2002/2003	28/20 (веч.)	8/1 (веч.)	28/5 (веч.)
Всього:	136/20 (веч.)	24/1 (веч.)	17,6/20 (веч.)
5.110100 “Акушерська справа”			
1998/1999	-	-	-
1999/2000	26	7	27
2000/2001	32	4	13
2001/2002	31	3	10
2002/2003	28	3	11
Всього:	117	17	15

- в 1999 р. - 356 гривень;
- в 2000 р. - 538 гривень;
- в 2001 р. - 350 гривень;
- в 2002 р. - 287 гривень.

Щорічно діти студентів одержують подарунки до дня Святого Миколая.

Значне місце в роботі студентського профкому займає оздоровлення студентів. Укладена угода із санаторієм-профілакторієм Львівського державного медичного університету ім. Данила Галицького, де щорічно оздоровлюється близько 70 студентів коледжу.

Медичне обслуговування проводиться медиками 1-го поліклінічного відділення 3-ї міської лікарні м. Львова, до якого прикріплений коледж.

В коледжі функціонує медпункт, стоматологічний кабінет, де здійснюється фельдшерський та зуболікарський прийоми. Щороку, в жовтні місяці, проводяться планові профілактичні медичні огляди, якими охоплені студенти нового прийому і на підставі яких формуються диспансерні групи та основні і спеціальні групи для занять з фізичного виховання. Велика робота здійснюється для зниження захворюваності; регулярно, відповідно до календарних термінів, проводяться планові профілактичні щеплення проти дифтерії, кору, реакція Манту.

Два рази в рік студентам диспансерної групи (1998 р. - 320 студентів, 1999 р. - 368 студентів, 2000 р. - 282 студенти, 2001 р. - 245 студентів, 2002 р. - 523 студентів) за показаннями здійснюється протирецидивне лікування. Відвідування студентами медпункту склало:

- в 1998 році - 1580 студентів;
- в 1999 році - 2440 студентів;
- в 2000 році - 1607 студентів;
- в 2001 році - 1237 студентів;
- в 2002 році - 1869 студентів.

Щорічно приблизно 1000 студентів надається зуболікарська допомога.

У коледжі є їдальня, яка обслуговується підприємством громадського харчування “Школярник”. Вона займає один зал близько 80 кв. м на 60 місць. Асортимент продукції їдальні забезпечує широкий вибір страв. На сьогоднішній день середня вартість обіду в їдальні становить 1 грн. 80 коп.

Студентам, які навчаються за контрактом, відповідно до розробленого та затвердженого положення, зменшується кожного семестру оплата за навчання за високі результати навчання та у зв'язку з важкими матеріально-фінансовими обставинами в сім'ях, що підтверджується документально. За показниками рейтингу успішності кращі студенти, які навчаються за контрактами, при появі вакансій в держзамовленні переводяться на ці місця.

Професійний рівень підготовки випускників та їх готовність до практичної діяльності оцінюється за результатами переддипломної практики та державних випускних іспитів, відгуками керівників лікувально-профілактичних закладів, в яких вони працюють.

Згідно із Законом України "Про освіту" (1991 р.) та Положенням про організацію навчального процесу (1993 р.) для проведення державної атестації випускників в коледжі створюються державні кваліфікаційні комісії на I рівні підготовки та державні екзаменаційні комісії на II рівні підготовки, робота яких регламентована, крім того, "Рекомендаціями про порядок створення, організацію і роботу державної кваліфікаційної комісії у вищих навчальних закладах України" (№ 8.3-5/1259 від 29.12.93 р.).

У звітах ДКК та ДЕК позитивно відзначається професійний рівень підготовки випускників та їх готовність до практичної діяльності.

Якість підготовки фахівців за результатами державних іспитів

Навчальні роки	Число випускників	Якісний показник (%)	Середній бал
6.110100 "Сестринська справа"			
1998/1999	30	94	4,4
1999/2000	56 / 17 (веч.)	94 / 100 (веч.)	4,4 / 4,7 (веч.)
2000/2001	77 / 25 (веч.)	94 / 100 (веч.)	4,3 / 4,5 (веч.)
2001/2002	83/18 (веч.)	84/100 (веч.)	4,4/4,5 (веч.)
2002/2003	32/24 (веч.)	90/100 (веч.)	4,5/4,6 (веч.)
Всього:	278 / 84 (веч.)	91 / 100 (веч.)	4,4 / 4,5 (веч.)
6.110100 "Лабораторна діагностика"			
1998/1999	20	99	4,5
1999/2000	26	84	4,2
2000/2001	31	91	4,3
2001/2002	31	90	4,2
2002/2003	28/20 (веч.)	85/95 (веч.)	4,2/4,4 (веч.)
Всього:	136/20 (веч.)	90/95 (веч.)	4,3/4,4 (веч.)

Навчальні роки	Число випускників	Якісний показник (%)	Середній бал
5.110102 "Сестринська справа"			
1998/1999	218	74	3,9
1999/2000	173	62	3,7
2000/2001	176	76	4,0
2001/2002	202	74	4,1
2002/2003	190	85	4,0
Всього:	959	74	4,0
5.110107 "Акушерська справа"			
1998/1999	-	-	-
1999/2000	26	85	4,0
2000/2001	32	86	4,1
2001/2002	31	88,1	4,1
2002/2003	28	82,1	4,1
Всього:	117	85	4,1
5.110105 "Медико-профілактична справа"			
1998/1999	25	71	4,0
1999/2000	33	70	4,0
2000/2001	27	65	3,6
2001/2002	26	77	4,0
2002/2003	26	77	4,0
Всього:	137	72	4,0
5.110109 "Стоматологія ортопедична"			
1998/1999	32	84	4,0
1999/2000	26	86	4,1
2000/2001	30	82	4,0
2001/2002	31	87	4,2
2002/2003	36	82	4,2
Всього:	155	84	4,1
5.110103 "Лабораторна діагностика"			
1998/1999	32	91,0	4,5
1999/2000	24	96	4,8
2000/2001	35	91,5	4,5
з них з вадами слуху	6	100	4,5
2001/2002	24	79	4,2
з них з вадами слуху	3	100	4,5
2002/2003	20	70	3,9
Всього:	135	85,5	4,4
з них з вадами слуху	11	100	4,5

Завдяки його старанням навчальний заклад зберігає кращі зразки матеріально-технічного оснащення та модернізує оформлення сьогоднішніх кабінетів та лабораторій, які забезпечують здійснення навчально-виховного процесу на високому рівні.

Косован Надія Євстахівна

Народилася у 1955 р. у м. Львові.

У 1972 р. закінчила середню загальноосвітню трудову політехнічну з викладанням ряду предметів англійською мовою школу № 56 м. Львова. Має посвідчення перекладача англійської науково-технічної літератури середньої кваліфікації.

У 1974 р. закінчила Львівське державне медичне училище за спеціальністю “медична сестра загального профілю” і отримала диплом з відзнакою

З 1974 по 1975 рр. працювала медичною сестрою-анестезисткою в серцево-судинному відділенні Львівської обласної клінічної лікарні.

У 1975 р. вступила до Львівського державного медичного інституту і в 1981 р. закінчила його за спеціальністю “Лікувальна справа”. Після проходження інтернатури, з 1982 по 1985 рр. працювала лікарем-психіатром в Нестерівській центральній районній лікарні Львівської області.

У 1985 р. прийнята на роботу у Львівське базове медичне училище на посаду викладача хірургії. Була керівником групи, головою

циклової методичної комісії хірургічних дисциплін. З 1991 по 1995 рр. – завідувач відділення “Сестринська справа” та “Акушерська справа”. З 1996 р. по даний час – завідувач відділення “Сестринська справа” II рівня акредитації. Викладач вищої категорії навчальної дисципліни “Анестезіологія та реаніматологія”, старший викладач. Активно займається навчально-виховною роботою та навчально-методичним забезпеченням спеціальності.

Брала участь в складанні навчальних планів 1993, 1995, 2000, 2002 рр. для медичних сестер-бакалаврів, в

Ігнацій Ян Рессіг (1803 – 1876 рр.)

Народився у Львові. У 1827 р. закінчив медичний факультет Віденського університету. Тут же захистив докторську дисертацію.

У 1828 р. Рессіг повернувся до рідного Львова і став першим психіатром психіатричного відділення загальної лікарні. У 1829 р. – окружний лікар у Сяноку, в 1853–1865 рр. – директор медико-хірургічної студії Львівського університету, в 1865–1876 рр. – протомедик Галичини. В останні два роки життя керував акушерською, а далі імператорсько-королівською школою акушерок.

Рессіг – один із засновників Товариства лікарів у Львові. Похований на Личаківському цвинтарі.

Підстава: Польська академія наук. Польський біографічний словник, Т. XXXI/1, Краків, 1988, С. 123-124 (переклад з польської).

Альфред Бесядецький (1839 – 1889 рр.)

Народився в Дуклі. Закінчив гімназію у Львові, вступив на лікувальний факультет Віденського університету, де в 1862 р. одержав ступінь доктора медицини. Був помічником ординатора у центральній віденській лікарні. З 1865 р. – асистент кафедри патологічної анатомії, у 1868 р. став професором такої ж кафедри у Ягеллонському університеті. У 1876 р. доктор хірургії, магістр акушерства Альфред Бесядецький призначений протомедиком Галичини, а наступного року – директором імператорсько-королівської школи акушерок, якою керував до 1889 р.

Опублікував 36 наукових праць і підручників з хірургії та акушерства німецькою та польською мовами в Австрії, Німеччині, Польщі. З 1872 р. був дійсним членом Краківської академії знань.

Підстава: Словник польських лікарів, Варшава, 1983, С. 32 (переклад з польської); Польський біографічний словник, Т. II, Краків, 1936, С.87-88 (переклад з польської).

Адам Чижевич (1841 – 1910 рр.)

Народився у Тарнові. В 1858 р. закінчив гімназію. Медичну освіту здобув у Краківському та Віденському університетах, а ступінь магістра акушерства – у Кракові (1866 р.). Під час навчання у Відні працював в інституті патологічної анатомії.

Докторська дисертація магістра Чижевича, присвячена проблемам акушерства, була зроблена під керівництвом професора Мадуровича в акушерсько-гінекологічній клініці у Львові.

У 1875–1910 рр. Адам Чижевич викладав акушерство в імператорсько-королівській школі акушерок у Львові і одночасно очолював пологове відділення у загальній лікарні. У 1899–1900 рр. виконував обов'язки директора цієї лікарні.

З 1872 р. до кінця життя входив до складу крайової ради охорони здоров'я. У 1889–1895 рр. – посол у крайовому сеймі. Був членом багатьох лікарських товариств у Галичині, Австрії, Німеччині, Франції. Вніс гідний вклад у розвиток охорони здоров'я на західно-українських землях.

Підстава: Польська академія наук. Польський біографічний словник, Т. IV/1, Краків, 1938, С. 380 (переклад з польської).

Юзеф Шпільман (1855 – 1920 рр.)

Юзеф Шпільман у двадцять чотири роки став доктором медицини у Ягеллонському університеті. Проходив наукове стажування в лабораторіях і клініках Відня, Берліна, Берна і Праги. Учасник багатьох міжнародних медичних конгресів.

Професор Юзеф Шпільман – учень Роберта Коха – був засновником бактеріологічної школи у Львові, першим ректором Академії ветеринарної медицини, професором медичного факультету Львівського університету. У 1890–1896 рр. читав курс загальної гігієни в імператорсько-королівській школі акушерок у Львові.

Перу Шпільмана належать понад двісті праць, що видавалися у Польщі, Австрії, Німеччині, Франції та Росії.

Підстава: ЦДІА України у Львові, ф. 639, оп. 1, спр. 58, арк. 17-19; ДАЛО, ф. 46, оп. 1, спр. 113, арк. 1-3.

Юзеф Мерунович (1849 – 1912 рр.)

Народився у Чернівцях. Після закінчення гімназії у Львові навчався на медичному факультеті Ягеллонського університету у Краківі, де в 1873 р. одержав ступінь доктора медицини. У 1874 р. з

заступника директора з науково-методичної роботи Львівського державного медичного коледжу імені Андрея Крупинського.

Співатор стандартів вищої медичної освіти, навчальних планів зі спеціальності “Лабораторна діагностика” I та II освітньо-кваліфікаційних рівнів. Автор і співатор багатьох навчальних програм, розроблених для вищих медичних навчальних закладів I-IV рівнів акредитації. Співатор 11 наукових статей.

За багаторічну творчу працю і успіхи в підготовці медичних фахівців середньої ланки одержала відзнаку “Відмінник освіти України” (1998).

Корман Володимир Романович

Народився 28 жовтня 1963 року у Львові в сім'ї службовців. Закінчив 8 класів загальноосвітньої школи м. Львова у 1979 р. З 1979 по 1983 рр. навчався у Львівському технікумі легкої промисловості за спеціальністю “технік-механік”. З 1983 по 1985 рр. проходив строкову службу в лавах Радянської армії.

У 1985 р. поступив у Львівський політехнічний інститут і закінчив його у 1991 р. з отриманням диплому за спеціальністю “інженер-механік”. Залишився працювати в інституті учбовим майстром.

У 2001 р. здобув другу вищу освіту у Державному університеті “Львівська політехніка” за спеціальністю “економіст”.

З 1997 р. працює у Львівському державному медичному коледжі імені Андрея Крупинського на посаді заступника директора з адміністративно-господарської роботи.

За зразкове ведення навчально-виховної роботи у 1980 р. нагороджена значком “Відмінник народної освіти”.

Почесне звання заслуженого працівника народної освіти України присвоєно Указом Президента України у 1998 р. за вагомий особистий внесок у підготовку кадрів для охорони здоров'я, реформування медичної освіти.

За сподвижницьку роботу з впровадження засад національного виховання в навчальний процес визнана кращим освітянином України 1999 р. та лауреатом премії “Струна висо-

кого неспокою”.

Рішенням президії Вищої атестаційної комісії (ВАК) України від 2001 р. на підставі прилюдного захисту дисертації на тему: “Організаційно-педагогічні умови організації виховної роботи в медичному коледжі” Мазепі Х.П. присвоєно науковий ступінь кандидата педагогічних наук зі спеціальності “Теорія і методика професійної освіти”.

Автор понад 20 наукових праць, двох методичних рекомендацій, методичного посібника з питань національно-громадянського виховання студентів; постійна учасниця міжнародних, всеукраїнських та регіональних практичних та науково-методичних конференцій.

Смачило Іванна Семенівна

Народилася 4 липня 1942 р. в Польщі. У 1945 р. вивезена на Тернопільщину. Після закінчення школи навчалася в Підгаєцькому медичному училищі за спеціальністю “фельдшер”. Після чотирирічної практичної роботи вступила в 1963 р. на біологічний факультет Чернівецького університету, який закінчила в 1968 р.

Працювала на посадах: лікаря-бактеріолога (м. Підволочиськ, Тернопільщина, 1968–1970 рр.); завідувача клініко-діагностичної лабораторії (м. Харків, 1970–1974 рр.; м. Львів, 1974–1980 рр.).

З 1980 р. працює у Львівському базовому медичному училищі: спочатку на посаді викладача клінічної лабораторної діагностики, голови циклової комісії, пізніше – методиста коледжу, а з 1999 р. –

метою поглиблення знань проходив наукове стажування у клініках Лейпціга, Відня і Вроцлава.

Повернувшись до Львова, Юзеф Мерунович зайняв посаду урядового санітарного лікаря, у 1889–1912 рр. – протомедик Галичини і директор імператорсько-королівської школи акушерок. Був багаторічним головою Товариства Червоного Хреста у Львові. За клопотанням учених Львівського університету Юзефа Меруновича затвердили професором соматології та гігієни цього університету. Автор численних наукових праць з фізіології, соматології, гігієни, санітарії та куртології.

Підстава: Польська академія наук. Польський біографічний словник, Т. XX/1, Вроцлав-Варшава-Краків, 1975, зошит 86, С. 454-455 (переклад з польської); ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1247.

Адам Соловій (1859 – 1941 рр.)

Народився у селі Потуриці на Львівщині. Студював медицину спочатку у Кракові, а в 1884–1887 рр. у Відні, де, окрім гінекології та акушерства, вивчав бактеріологію. Відвідував також лекції професорів Хробака, Бандля, Павлика, Ерендорфера, Піскача.

Працював асистентом хірурга в клініці професора Шпета. У 1887–1897 рр. проходив акушерсько-гінекологічну практику у Пресбурзі (Угорщина). 1897 р. переїхав до Львова, де у 1900 р. захистив докторську дисертацію і був призначений доцентом університету. У 1908 р. – надзвичайний професор університету, а з 1910 р. – професор імператорсько-королівської школи акушерок у Львові та ординатор акушерсько-гінекологічного відділення Народної лікарни. Протягом року (1920–1921 рр.) очолював гінекологічну клініку.

Опублікував підручник з акушерства, а також десятки наукових праць. Усі вони відзначаються оригінальним викладом теми, доброю аргументацією, що опирається на багаторічний досвід роботи.

Адам Соловій вважався одним з найкращих хірургів свого часу. Операції виконував на високому рівні, він врятував життя багать-

ом, здавалось, безнадійним хворим. Був надзвичайно вимогливим до лікарів. Заохочував їх до наукової праці, виховував почуття відповідальності за доручену справу. Досконалим опануванням професії йому завдячували сотні лікарів-гінекологів, близько трьох тисяч акушерок.

Адам Соловій брав активну участь у діяльності Гінекологічного товариства у Львові.

Заарештований гестапо 3 липня 1941 р., розстріляний наступного дня на вісімдесят другому році життя.

Підстава: Страта львівських професорів. Липень 1941. Опрацював Зигмунт Альберт, Вроцлав, 1989, С. 364-365; Польська гінекологія, Т. X, вип. X-XII, жовтень-грудень, 1931 р. Вступне слово, С. 620-621; ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 1779.

Станіслав Мончевський (1892 – 1941 рр.)

Народився у селі Вітково Мілаки Серпечького повіту Варшавського воеводства. Вчився у гімназіях міст Серпеч і Плоцьк.

Медичну освіту здобував у Москві (1912–1916 рр.), Краківському (1918–1919 рр.) і Львівському (1919–1920 рр.) університетах. У 1920 р. у Львові захистив докторську дисертацію. У 1921 р. був призначений асистентом гінекологічно-акушерської клініки Львівського університету. З 1923 р. асистент державної акушерської школи у Львові. В 1927 р. став ад'юнктом гінекологічно-акушерської клініки університету. У 1929 р. проходив практику у лікарнях Парижу. У жовтні 1930 р. призначений директором державної акушерської школи і головним лікарем гінекологічно-акушерського відділення Народної лікарни у Львові, яке у 1940 р. було включено у гінекологічно-акушерську клініку. У 1939–1941 рр. – директор фельдшерсько-акушерської школи.

Станіслав Мончевський, талановитий хірург і діагност жіночих хвороб, є автором близько сорока наукових праць, опублікованих у польських та закордонних медичних виданнях. Тематика праць стосується насамперед виявлення, лікування жіночих захворювань, особливо новоутворень, і запобігання цим захворюванням, а також дій у складних випадках при пологах.

У 1929 р. Мончевський одержав нагороду від Гінекологічно-акушерського товариства ім. професора Т. Борисовича за працю “Експериментальні дослідження слизової оболонки, щепленої до яєчника”.

вагомий особистий внесок у підготовку кадрів для охорони здоров'я, реформування медичної освіти їй присуджено звання заслуженого лікаря України.

С.Д. Орбіко – автор чотирьох наукових праць, співавтор чотирьох навчальних програм: “Медсестринство в педіатрії”, “Сімейна медицина”, “Медсестринська етика та деонтологія”, “Професійна етика та деонтологія” для спеціальності “Сестринська справа” І рівня підготовки; співавтор методичних вказівок для позааудиторної самостійної роботи студентів з “Основ медсестринства”, “Педіатрії з курсом дитячих інфекцій та основами імунопрофілактики” для студентів спеціальності “Акушерська справа”. Співавтор програм виробничої та переддипломної практики для студентів спеціальності “Лабораторна діагностика” і “Сестринська справа”. Співавтор стандарту вищої медичної освіти та навчального плану зі спеціальності “Сестринська справа” II рівня підготовки.

Член науково-методичної комісії МОЗ України (секція “Педіатрія”), член комісії з експертних висновків при ЦМК з ВМО МОЗ України.

Неодноразово брала участь у міжнародних і всеукраїнських конференціях з питань реформування медсестринської освіти в Україні, на яких виступала з доповідями.

Мазепа Христина Петрівна

Народилася 10 травня 1944 року в м. Львові у сім'ї службовців. Після закінчення середньої школи працювала. З 1962 по 1967 рр. навчалася у Львівському університеті ім. Івана Франка на хімічному факультеті.

По закінченні університету працювала 5 років у Львівському відділенні Інституту економіки АН України у відділі психофізіологічних проблем управління на посаді інженера, а згодом старшого інженера відділу.

З вересня 1972 р. – викладач хімії у Львівському базовому медичному училищі. З 1987 р. – заступник директора з навчально-виховної роботи, з 1998 р. – заступник директора з гуманітарної освіти та виховання Львівського державного медичного коледжу ім. Андрея Крупинського.

За сумлінну та творчу працю викладача хімії одержала вищу кваліфікаційну категорію є викладачем-методистом.

організації та функціонування медсестринської школи. Розробляла стандарти вищої освіти зі спеціальностей “Стоматологія ортопедична”, “Стоматологія” I рівня підготовки.

Автор 31 наукової статті.

Брала участь у роботі науково-методичних конференцій з проблем підготовки медичних і фармацевтичних кадрів в Україні (м. Харків, 1994 р.; Шепетівка, 1994 р.; Київ, 1996 р., 1998 р.; Львів, 1996 р.; Чернівці, 1998 р., 1999 р.; Полтава, 1998 р.; Тернопіль, 1999 р.; Луганськ, 2000 р.); у роботі науково-практичної конференції Міністерства освіти України “Реформування вищої освіти в Україні (закладів I-II рівнів акредитації)”, Київ, 1998 р.

Орібко Світлана Данилівна

Народилася 9 грудня 1943 року на Рівненщині в сім'ї священика. У 1950 році сім'я переїхала до м. Львова.

З 1959 р. Світлана Данилівна, після закінчення 10 класу середньої школи № 87 м. Львова, протягом 4 років працювала санітаркою в обласній клінічній лікарні м. Львова.

З 1963 р. навчалася на педіатричному факультеті Львівського державного медичного інституту, який закінчила в 1969 р., отримавши диплом з відзнакою.

З серпня 1969 р. працює у Львівському медичному училищі (нині Львівський державний медичний коледж імені Андрея Крупинського). Спочатку – на посаді штатного викладача педіатрії. Одночасно протягом двох років працювала за сумісництвом лікарем-педіатром на міській станції швидкої допомоги.

У 1989 р. обіймала посаду завідувача відділення “Сестринська справа”, а з 1991 року і до сьогодні працює заступником директора з навчально-виробничої роботи.

За результатами атестації має вищу кваліфікаційну категорію, є викладачем-методистом.

У 1979 р. Світлану Орібко було нагороджено значком “Відмінник охорони здоров'я СРСР”, а у 1998 р. за

Уночі 3 липня 1941 р. Станіслав Мончевський був заарештований гітлерівцями, а 4 липня разом з іншими діячами науки і культури страчений на пагорбах, що на вулиці Вулецькій у Львові (нині вулиця академіка О.Д. Сахарова), де їх і було поховано.

Через два роки, щоб замести сліди злочину, фашисти наказали відкопати рештки вбитих і спалити у Кривчицькому лісі поблизу Львова.

Підстава: Польська академія наук. Польський біографічний словник, Т. XX, вип. II, Вроцлав, 1975, С. 329-330 (переклад з польської); ДАЛО, ф. 26. оп.05, спр. 1283.

Сливка Роман Юрійович (1905 – 1971 рр.)

Вчився у класичній гімназії, потім закінчив факультет класичної філології при Львівському університеті. Після закінчення магістратури працював репортером у журналі “Діло”. З 1939 року працював завучем у Львівській фельдшерсько-акушерській школі.

У роки окупації Львова працював секретарем гміни селища Журавно. Після визволення Львова від гітлерівської окупації тодішній завідувач обласного відділу охорони здоров'я запросив Р.Ю. Сливку продовжити роботу у фельдшерсько-акушерській школі, якою він керував півроку. З 1945 року після призначення директором А.В. Дубашідзе працював завучем до 1970 року.

Р.Ю. Сливка був досвідченим педагогом, доброю інтелігентною людиною. Важко було організувати навчальний процес в перші післявоєнні роки. Навчальний заклад в той час не мав постійного приміщення: спочатку це були дві кімнати в приміщенні облздоровідділу, потім приміщення по вулиці Тютора, 14, де були аудиторії та кімнати гуртожитку, далі приміщення по вул. Пушкіна, 45, ще згодом приміщення по вул. Коперника і нарешті, у 1949 році, училище переїхало на вулицю Жовтневу, 70 (сьогодні вул. Дорошенка).

Незважаючи на такі складні умови праці, Р.Ю. Сливка як завуч приділяв велику увагу організації навчаль-

ного процесу, зміцненню матеріальної бази училища, моральному та професійному вихованню молоді.

У 1965 р. Р.Ю. Сливка видав підручник “Латинська мова” для медичних училищ. Користувався заслуженим авторитетом у студентському та педагогічному колективах.

Дубашідзе Айкуї Вагаршаківна (1907 – 1967 рр.)

Вірменка за національністю. В 1933 р. закінчила медичний факультет Бакинського університету. Після закінчення навчання працювала лікарем-хірургом у гірських районах Вірменії. В силу різних життєвих обставин родина Дубашідзе змушена була залишити терени дорогої їй батьківщини. Працювала в різних лікувальних закладах колишнього Радянського Союзу. У роки вітчизняної війни, як майор медичної служби, працювала начальником евакогоспіталю. Після закінчення війни родина Дубашідзе переїхала до Львова.

З лютого 1945 р. була призначена директором Львівської фельдшерсько-акушерської школи, яка згодом була перейменована у Львівське медичне училище, в якому вона працювала до останніх днів свого життя.

Нелегкою була робота в перші роки відновлення підготовки середніх медичних працівників. Крім денного відділення, в училищі було відкрите заочне відділення. Заслугою директора А. Дубашідзе в цей час було те, що вона не побоялась прийняти на дане відділення понад 50 % колишніх політв'язнів, серед яких були сестра генерал-хорунжого Романа Шухевича Наталія, Савчук Володимир (згодом митрополит Стернюк). Не один раз доводилось директору Дубашідзе А.В. давати відсіч кагебістам, які вимагали виключення їх з навчального закладу. Влітку 1960 року Наталії Шухевич таки вдалося отримати диплом фельдшера.

Важкі часи минули. Медичне училище розвивалось, розширювало матеріальну базу завдяки вмілому керівництву та сумлінній праці педагогічного колективу. З 1955 року

За результатами Міжнародного відкритого рейтингу популярності та якості “Золота фортуна” Марія Броніславівна нагороджена орденом “За трудові досягнення” IV ступеня (2002 р.).

Гуменюк Ольга Михайлівна

Викладач вищої категорії, викладач-методист. У 1998 р. за сумлінну працю і вагомий внесок у справу навчання та виховання студентської молоді нагороджена знаком “Відмінник освіти України”.

Народилася в 1957 р. у Львівській області в сім'ї робітників.

У 1974 р. вступила на стоматологічний факультет Львівського державного медичного інституту, який закінчила у 1979 р.

З 1979 по 1980 рр. – лікар-стоматолог-інтерн 3-ї стоматологічної поліклініки м. Львова, з 1980 по 1984 рр. – лікар-стоматолог пансіонату “Мінерал” (м. Трускавець), а з 1985 по 1991 рр. - викладач спецзуботехнічних дисциплін Львівського державного медичного коледжу.

З 1991 р. по сьогоднішній день працює заступником директора з навчальної роботи Львівського державного медичного коледжу імені Андрея Крупинського.

З 1996 р. – член фахової ради з медицини та фармації Державної акредитаційної комісії України. З березня 2000 р. входить до складу комісії з експертних висновків при Центральному методичному кабінеті з вищої медичної освіти та науки МОЗ України.

Брала участь у розробці концепції багатоступеневої підготовки фахівців стоматологічного профілю та медсестринської освіти. Була головою робочої комісії з розробки пакету документів з підготовки нової спеціальності в Україні - асистента лікаря-стоматолога.

У 1997 р. проходила стажування у Канаді, де знайомилася з організацією вищої медичної освіти Канади в двох провінціях (Онтаріо та Альберта) і програмою гігієнічного виховання мешканців Канади. У 1999 р. була у відрядженні в Польщі (м. Ланьцут), де вивчала принципи

проблеми, перспективи” (Київ, 1996); науково-практичній конференції “Розвиток медсестринства в Україні” для головних медсестер лікувально-профілактичних закладів України (Львів, 1997); конференції з створення Асоціації медичних сестер України (Київ, 1997); нараді-семінарі “Питання подальшого удосконалення медсестринської освіти в Україні” (Полтава, 1997); нараді-семінарі директорів медичних училищ і коледжів та деканів медсестринських факультетів вищих медичних закладів освіти III-IV рівнів акредитації “Питання подальшого вдосконалення підготовки медичних (фармацевтичних) спеціалістів в Україні” (Коломия-Яремча, 1997); Всеукраїнському семінарі з теорії медсестринства (Київ, 1998); Республіканській науково-методичній конференції “Проблеми реформування вищої освіти у вищих закладах освіти I-II рівнів акредитації України” (Київ, 1998); I з’їзді середніх медичних та фармацевтичних працівників України (Чернівці, 1999); Науково-теоретичній конференції “Медсестринська освіта на етапі реформування системи охорони здоров’я на залізничному транспорті” (Львів, 2000); навчально-методичній нараді директорів ВМНЗ I-II рівнів акредитації України з проблем підготовки молодших спеціалістів та бакалаврів медицини (Кіровоград, 2000); нараді робочих груп з питань діагностичної оцінки новостворених проєктів стандартів освіти зі спеціальностей “Сестринська справа” та “Лікувальна справа” (Вінниця, 2001). А також брала участь у різноманітних зібраннях на регіональному рівні: науково-практичній конференції з проблем підготовки медичних кадрів I та II рівнів, присвяченій 220-літтю Львівського медичного колегіуму (Львів, 1993); урочистій академії, присвяченій 250-літтю від дня народження А. Крупинського (Львів, 1994); науково-методичній конференції “Шляхи удосконалення навчально-виховного процесу” (Борислав, 1996); науково-практичній конференції “Нові педагогічні технології” (Самбір, 1997); нараді директорів вищих закладів освіти I-II рівнів акредитації Львівської області (Львів, 1997); засіданні президії ради директорів вищих закладів освіти I-II рівнів акредитації Львівської області (Львів, 1998); нараді директорів медичних училищ та коледжів Львівської області (Львів, 2000).

У 2001 р. М.Б. Шегедин стала номінантом альманаху “Золота книга української еліти”. Нагороджена дипломом і пам’ятною медаллю за заслуги в розбудові економіки та вагомий внесок у створення гідного міжнародного іміджу України.

медичне училище стало базовим середнім медичним навчальним закладом на Львівщині. Згодом до нього приєднали Львівське медичне училище № 3. Училище мало профілі: фельдшерський, акушерський, фельдшерсько-лабораторний, санітарно-фельдшерський, мед сестринський. У 1963 році відкрито фармацевтичне відділення. Подальший розвиток медичного училища відбувався вже під керівництвом директора Шершньова А.М.

У березні 1967 року А.В. Дубашідзе відійшла у вічність. Викладачі, які працювали під її керівництвом, та всі, кому доводилось контактувати з Айкуї Дубашідзе, говорять про неї з вдячністю за людяність та готовність допомогти в будь-яку хвилину.

Шершньов Анатолій Михайлович (1931 – 1991 рр.)

Народився в 1931 р. в м. Севастополі в робітничій сім’ї, росіянин за національністю. В 1959 р. закінчив педіатричний факультет Харківського медичного інституту. Після закінчення інституту, до 1962 р. працював директором Камінь-Каширського медичного училища. З 1962 до 1967 року – директор Самбірського медичного училища.

У 1967 р., після смерті А. Дубашідзе, наказом МОЗ УРСР був переведений з Самбірського медучилища до Львівського базового училища на посаду директора, яку займав до виходу на пенсію (1991 р.). Паралельно з адміністративною роботою викладав “Догляд за хворими з хворобами вуха, горла, носа”.

Був вимогливим, але справедливим керівником. На долю А.М. Шершньова випало розпочинати 1970/1971 навчальний рік у новому чотириповерховому корпусі, який за короткий час був естетично оформлений. Велику увагу приділяв А.М. Шершньов матеріальному забезпеченню навчальних кабінетів та лабораторій.

У 1975 р. було відкрито зуботехнічне відділення, що вимагало великих зусиль для створення відповідної матеріальної бази.

За високий рівень навчально-методичної роботи Львівське медичне училище було визнане школою передового досвіду в Україні.

За час роботи А. Шершньова значно зміцніла матеріально-технічна база училища, модернізовані навчальні кабінети і лабораторії, які служать в навчально-виховному процесі і сьогодні.

За сумлінну працю неодноразово відзначався урядовими нагородами. Принциповий і вимогливий до себе і колективу, він оперативно вирішував питання діяльності училища. Прислуховувався до думки колег по роботі, чим заслужив авторитет серед викладачів та студентів.

У січні 1991 р. пішов на пенсію, а в грудні цього ж року помер.

Шегедин Марія Броніславівна

Директор Львівського державного медичного коледжу імені Андрея Крупинського. Заслужений лікар України (1998 р.). Доктор медичних наук (2002 р.). Академік Української академії наук національного прогресу (1997 р.).

Член фахової (з 1996 р.) та експертної (з 2002 р.) рад з медицини та фармації Державної акредитаційної комісії України, секції “Сестринська справа” науково-методичної комісії вищої медичної освіти Науково-методичної ради Міністерства освіти і науки України (з 2000 р.).

Народилася 8 жовтня 1949 року у м. Львові в сім’ї робітників.

У 1966 р. закінчила середню школу із золотою медаллю. Протягом року працювала санітаркою в обласній клінічній лікарні. У 1967 р. вступила на лікувальний факультет Львівського медичного інституту, який закінчила з відзнакою у 1973 році. Навчаючись в інституті, займалась науково-дослідною роботою в СНТ, брала участь в інститутських, республіканських та всесоюзних студентських наукових конференціях.

З 1974 р., після річної інтернатури, працює у Львівському базовому медичному училищі, яке з 1993 р. одержало статус Львівського держав-

ного медичного коледжу. За час роботи пройшла шлях від викладача внутрішніх хвороб до директора коледжу. Працювала викладачем внутрішніх хвороб (1974–1977 рр.), завідувачем однорічних курсів медсестер (1977–1981 рр.), методистом (1981–1987 рр.), заступником директора з навчальної роботи (1987–1991 рр.), директором медичного училища (1991–1993 рр.). З 1993 р. обіймає посаду директора медичного коледжу. Є членом президії ради директорів ВНЗ I-II рівнів акредитації Львівської області, член комісії з експертних висновків при Центральному методичному кабінеті з вищої медичної освіти і науки МОЗ України.

У 1994 р. Марія Броніславівна захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук зі спеціальності “Патологічна фізіологія”. З 1997 р. – доцент. У 2001 р. за спеціальністю “Соціальна медицина” захистила докторську дисертацію, присвячену проблемам сестринської справи та медсестринської освіти.

Має понад 100 наукових друкованих праць з різних проблем медицини та медичної освіти. Є автором і співавтором низки монографій, підручників, навчальних посібників і навчально-методичних видань.

Входить в редакційні колегії фахових журналів: “Клінічна фармація”, “Практична медицина” та “Медсестринство України”.

Є головою робочих груп з розробки новітніх галузевих стандартів з вищої медичної освіти за спеціальностями “Сестринська справа” та “Лабораторна діагностика” (бакалаврського рівня) і “Лабораторна діагностика” (рівня молодшого спеціаліста).

Брала безпосередню участь в науково-практичних форумах: навчально-методичній конференції “Підсумки роботи I Всеукраїнського з’їзду працівників освіти” (Львів, 1993); науково-методичних конференціях “Актуальні проблеми медичної та фармацевтичної освіти в Україні” (Харків, 1994, 1995; Львів, 1996; Одеса, 1997; Тернопіль, 1999; Луганськ, 2000); форумі викладачів вищих навчальних медичних закладів освіти і та II рівнів акредитації МОЗ України “Впровадження нових педагогічних технологій у навчально-виховний процес” (Дніпропетровськ, 1994); курсах підвищення кваліфікації заступників директорів медучилищ України (Київ, 1994); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми безперервної професійної освіти” (Львів, 1995); нараді-семінарі директорів медичних училищ та коледжів України (Вінниця, 1996; Львів, 1996); науково-методичній конференції “Ступенева система вищої освіти: досвід,

висновку, що відчуття виникають у периферійних чуттєвих апаратах, він встановив прямий зв'язок між органами чуття та мозком.

Алкмеон започаткував вивчення пізнавальної здатності людини, вихідним началом якої є відчуття. “Мозок подає нам, – писав Алкмеон, – відчуття слуху, зору й нюху, з останніх же виникає пам'ять і думка, а з пам'яті й думки, які сягнули непохитної міцності, народжується знання, яке є таким внаслідок цієї міцності”. Отже, Алкмеон відкрив залежність відчуттів від мозку.

Алкмеон вважав, що на людину діють протилежні сили. Виходячи з цього, він поставив перед лікарем завдання підтримувати складові елементи тіла людини в рівновазі.

Арістотель стверджував, що саме Геракліт вважав душу началом, з якого складається усе решта. Такої ж думки про душу був і Алкмеон. Він говорив, що душа безсмертна, бо подібна до безсмертних істот. А безсмертя властиве душі, писав Арістотель, оскільки вона перебуває у постійному русі, як і всі небесні тіла – місяць, зорі й небо.

Відкриття мозку Алкмеоном ще у VI ст. до н.е., як органу психіки, свідчило про значне досягнення людської думки. Учений також вважав, що головний мозок є місцем виникнення багатьох недуг. Він гадав, що мозок, крім функції мислення, виділяє слиз, як залози, і коли він виділяється у надлишковій кількості, то подразнює навколишні тканини, спускається у ніс і викликає нежить; потрапляючи до шлунка, викликає його запалення, а якщо в кишечник, то пронос.

На думку Алкмеона, місцем виникнення недуг є і спинний мозок, і кров. Так було започатковано вчення про патогенез хвороб. Незважаючи на свою примітивність, на той час це був фантастичний погляд.

Алкмеон узяв за основу вчення давньогрецького філософа Анаксимена (585–528 рр. до н.е.) про повітря і переніс його в медицину. Він створив так звану “пневматичну” (від грец. повітряний) концепцію, поширену в давньогрецькій медицині.

Вивчаючи природу людини, Алкмеон зробив висновок, що людський організм, як і вся природа, складається з повітря, що є першоматерією, і оскільки матерія рухається, з неї постійно виділяються протилежності. Алкмеон вважав, що людина складається з таких протилежностей.

Отже, Алкмеон за основу брав матерію, але не мертву, а живу, суперечливу, наділену діалектичними протилежностями. Міркування Алкмеона про повітря побудоване на його протилежностях, на мож-

розробці Галузевого стандарту вищої освіти за спеціальністю 6.110100 “Сестринська справа”.

У 1998 р. Львівською обласною державною адміністрацією нагороджена Почесною грамотою за вагомий особистий внесок у підготовку молодших медичних спеціалістів.

Залучається Міністерством освіти і науки України до акредитації та ліцензування вищих медичних навчальних закладів I-II рівнів акредитації України.

Кінаш Володимира Степанівна

Народилася 20 квітня 1952 р. в сім'ї робітників. З 1967 по 1971 рр. навчалася в Самбірському педагогічному училищі. Отримала диплом з відзнакою за спеціальністю “вчитель початкових класів”.

У 1977 р. закінчила Львівський державний університет ім. Івана Франка за спеціальністю “Класична філологія”. В університеті займалася науковою роботою.

За направленням працювала в Запорізькому медичному інституті асистентом кафедри латинської мови.

З 1979 р. працювала у Львівському базовому медичному училищі викладачем латинської мови. Щорічно отримувала Грамоти від дирекції училища за відмінні успіхи у навчально-виховній і методичній роботі. В 1986 р. вивчався досвід роботи Володимири Степанівни на тему: “Оптимізація навчання на заняттях латинської мови”.

З 1987 р. була співголовою Асоціації викладачів середніх спеціальних навчальних закладів Львівщини.

З 1989 р. була головою ради трудового колективу Львівського базового медичного училища.

З 1991 по 1994 рр. очолювала циклову методичну комісію фундаментальних дисциплін; з 1994 по 1996 рр. була завідувачем відділення другого рівня акредитації; з 1996 р. – завідувачем відділення “Лабораторна діагностика” II рівня акредитації. Є викладачем вищої категорії, викладачем-методистом.

У 1998 р. нагороджена знаком “Відмінник освіти України” і Почесною грамотою Міністерства охорони здоров'я України.

Брала участь в розробці Державних стандартів вищої медичної освіти за спеціальностями “Сестринська справа” і “Лабораторна діагностика” бакалаврського рівня.

Має 8 друкованих статей. У 2000 р. в співавторстві з Р.Олійник видала підручник з латинської мови для медичних ВНЗ України.

Манастирська Ольга Степанівна

Народилася 7 лютого 1940 р. в с. Селисько (Польща).

У Львівському медичному училищі № 1 здобула освіту фельдшера (1960–1965 рр.). У Львівському ордені Леніна державному університеті ім. Івана Франка (1970–1975 рр.) здобула освіту біолога, викладача хімії і біології.

З 1956 по 1963 рр. працювала на посаді лаборанта у Львівському обласному будинку санітарної освіти; з 1963 по 1964 рр. – на посаді операційної медсестри хірургічного відділення 3-ї міської лікарні м. Львова; з 1964 по 1965 рр. – на посаді медстатиста обласного протитуберкульозного диспансеру.

З 1965 року переведена на посаду старшого інспектора сектора кадрів обласного відділу охорони здоров'я, де працювала до 1973 р., а з 1973 р. переведена в науково-дослідний інститут туберкульозу на посаду лаборанта в лабораторно-експериментальний відділ. У 1975 р.

переведена на посаду старшого лаборанта, а в 1976 р. – на посаду молодшого наукового співробітника.

У 1978 р. перейшла на посаду завідувача фельдшерсько-лаборантського відділення Львівського базового медичного училища.

Відтоді і до сьогодні працює у Львівському державному медичному коледжі ім. Андрея Крупинського.

Викладач вищої категорії, викладач-методист, “Відмінник охорони здоров'я”, “Відмінник народної освіти України”.

За час роботи видала методичні вказівки зі всіх розділів клінічної

Нижче розповідається про життя і наукову діяльність учених, імена яких записані на скрижалях історії світової науки.

ВЕЛЕТНІ АНТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ ТА ФІЛОСОФІЇ

У медичній літературі склалася думка, що першим лікарем-філософом Давньої Греції був Гіппократ. Він зробив суттєвий внесок у поняття “природа людини”. Містичному походженню недуг протиставив природні причини їх виникнення. Для свого часу Гіппократ був геніальною людиною і його роль у медицині, а також розуміння взаємовідносин людини і навколишнього світу, природи та її умов були настільки значними, що й тепер, через 2500 років, лікарі часто посилаються на його вчення. Віддаючи належне Гіппократові, треба відзначити давньогрецьких лікарів-філософів: Алкмеона та Емпедокла.

Наукова, лікарська та філософська діяльність Алкмеона на 70-80 років передре діяльності Гіппократа, а Емпедокл помер, коли Гіппократ тільки починав її. Алкмеон та Емпедокл були одними з тих, хто залишив пам'ять про себе на початковому етапі формування філософії.

Алкмеон (перша пол. V ст. до н.е.)

Алкмеон – античний лікар і філософ. Він народився і жив у Кротоні (Південна Італія), автор твору “Про природу” (до нашого часу не дійшов), засновник Кротонської медичної школи.

Вчений був учнем великих мислителів античної Греції: Геракліта (535-475 рр. до н.е.), про якого сказано, що він був справді “світовим мудрецем”, та Анаксагора (500-428 рр. до н.е.). На пам'ятнику Анаксагору викарбовано слова: “Тут спочиває прах великого Анаксагора, Розум якого дослідив небесні дороги істини”.

Алкмеон негативно ставився до абстрактного мислення. Він вивчав анатомію, багато лікував. Відомо, що Алкмеон зробив операцію видалення ока.

Серед усіх філософів-лікарів свого часу Алкмеон першим визнав головний мозок вмістилищем розумової діяльності. Такого висновку він дійшов унаслідок лікарських спостережень та хірургічних операцій. Алкмеон встановив, що з півкуль мозку “до очних впадин ідуть дві вузькі доріжки”. Він же виявив нерви органів чуття та простежив їх шлях до центральної нервової системи. Дійшовши

Діоскорида й Авіценни, П'ян Чіао і Ван Шу-Хе, Альберта Великого й Арнольда де Вілланови, Леонардо да Вінчі та Миколи Коперника, Каспара Баугена та Геснера Конрада, Філіпа Парацельса й Амбруаза Паре, Мігеля Сервета й Альберта Галлера, Андрея Везалія та Вільяма Гарвея, Марчелло Мальпігі та Джованні Морганні, Фрідріха Гофмана й Георга Шталя, Джіроламо Кардано та Жака Вінслоуса, Томаса Бартолина і Гаспара Бартолина, Германа Бурхаве та Герарда ван Світена, Лі Ші-Чженя і Войцеха Очка, Томаса Вілліса й Томаса Сіденгама...

За таким порядком було розставлено праці всіх учених. Середня кімната бібліотеки була робочим кабінетом професора. Тут учений за десять років написав свої праці: “Наука про людське тіло” латинською мовою (500 с.), “Анатомічні таблиці” німецькою мовою (100 с.), “Підручник для лікарів та акушерок” з п'яти частин польською мовою (2170 с.) і численні статті з питань патології та фізіології, які друкувались у вісниках Віденського університету (200 с.).

Діяльність великого християнина, зцілителя і рятівника життя на землях Галичини, професора Андрея Крупинського обірвалося на тридцять дев'ятому році. Після його смерті бібліотеку спіткала трагедія – її всупереч волі його дружини Анни Бернатович розпродали на аукціонах.

Так, рідкісна для Львова бібліотека професора Андрея Крупинського припинила своє існування. На превелике щастя, зберігся опис фонду бібліотеки, складений дружиною вченого. Він зберігається у Центральному державному історичному архіві України у Львові.

Унікальна і рідкісна бібліотека професора Андрея Крупинського є доказом того, яким повинен бути вчений-лікар.

П і д с т а в а : ЦДІА України у Львові, ф. 78, оп. 1, спр. 2, С. 1-26.

Пошуки природничо-філософських істин професор Андрей Крупинський проводив все своє життя, починаючи зі студентських років. Завдяки безмежному прагненню до науки професор Андрей Крупинський зібрав свою бібліотеку рідкісних видань фундаментальних праць учених від античності до кінця 70-х рр. XVIII ст. За фондовим складом книгозбірня Крупинського мала унікальну цінність.

Чільне місце в ній займали трактати корифеїв медицини, філософії і природознавства. Вони повсякчас слугували професору Андрею Крупинському і всім ученим акушерського колегіуму джерелом знань і творчого натхнення.

лабораторної діагностики, співавтор стандарту вищої медичної освіти, навчальної програми з клінічної лабораторної діагностики зі спеціальності “Лабораторна діагностика” I рівня підготовки.

У даний час працює над завершенням посібника для практичних занять з клінічної лабораторної діагностики.

Киричук Галина Іванівна

Народилася 25 жовтня 1956 року в с.Темногайці Шумського району Тернопільської області.

У Львівському медичному інституті здобула освіту лікаря-педіатра (1978–1984 рр.).

З 1985 по 1990 рр. працювала у Львівському НДІ туберкульозу в консультативній поліклініці лікарем-педіатром.

З 1990 р. і до сьогоднішнього дня працює у Львівському державному медичному коледжі ім. Андрея Крупинського: спочатку на посаді викладача педіатрії, а з 1996 р. – завідувачем відділення I рівня акредитації за спеціальностями “Акушерська справа” та “Сестринська справа”. Викладач вищої категорії. Автор і співавтор методичних рекомендацій з навчальної дисципліни “Медсестринство в педіатрії”.

Чернюк Галина Дмитрівна

Викладач вищої категорії, викладач-методист, лікар-кардіолог вищої категорії.

Народилася в 1953 р. в учительській родині на Івано-Франківщині. Після закінчення середньої школи в м. Івано-Франківську у 1970 р. вступила на лікувальний факультет Івано-Франківського медичного інституту, який закінчила з відзнакою у 1976 р. Навчаючись в інституті, займалась науково-дослідницькою роботою в СНТ, брала участь у студентських наукових конференціях.

Після річної інтернатури працювала лікарем-кардіологом в обласній клінічній лікарні Івано-Франківська, викладачем терапії місцевого медичного училища.

З 1989 по 1997 рр. обіймала посаду заступника директора з навчальної роботи в медичному училищі Львівської залізниці.

З 1997 р. працює у Львівському державному медичному коледжі викладачем внутрішніх хвороб, а з 1999 р. – завідувачем відділення “Сестринська справа” I рівня підготовки.

Автор 15 наукових статей з проблем підготовки медичних фахівців, реформування медичної освіти. Співавтор підручника “Внутрішні хвороби” для студентів медичних училищ, навчальних програм для

студентів медичних навчальних закладів I-II рівня підготовки “Медсестринство в терапії” та “Пропедевтика внутрішніх хвороб”. Брала участь в розробці навчальних планів, Галузевих стандартів вищої освіти із спеціальності “Сестринська справа”.

Впродовж 1996 р. активно співпрацювала з радником з медичних питань Патрицією Ланг з Бафоло (США), рецензувавши її монографію “Запобігання ризику зараження через кров серед працівників охорони здоров’я”.

Автор винаходу № 1660684 “Стетофонендоскоп для навчання аускультатії”.

Упродовж багатьох років Галина Дмитрівна – член Світової федерації українських лікарських товариств, активний учасник VII і VIII конгресів СФУЛТ (1998, 2000 рр.).

Неодноразово брала участь у науково-методичних конференціях з питань підготовки медичних та фармацевтичних кадрів в Україні (Одеса, 1997 р., Львів, 1998 р., Київ, 1999 р., Луганськ, 2000 р.). Була делегатом з’їзду кардіологів та активним учасником III Національного конгресу ревматологів України (Київ, 2000 р., Дніпропетровськ, 2001 р.)

Працює над дисертацією на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук. Робота присвячена дослідженням шляхів вдосконалення професійної медичної освіти.

Розділ 2 ДЖЕРЕЛА ЗНАНЬ

ОСОБИСТА БІБЛІОТЕКА ПРОТОМЕДИКА ГАЛИЧНИИ ПРОФЕСОРА АНДРЕЯ КРУПИНСЬКОГО

Андрей Крупинський – учений Богошанувальник і Богоприхильник – мав широкий науковий діапазон та енциклопедичні знання. Спрага знань дала змогу Андрееві Крупинському – ученому-поліглоту – у сивих стінах Віденського університету створити унікальну, рідкісну за змістом бібліотеку.

За архівним описом, її фонд налічував більш як шість тисяч одиниць. У ній зібрано праці корифеїв та видатних учених медико-природничих і гуманітарних наук, а також науково-довідкова література стародавніми та європейськими мовами.

Важливе місце належить і богословській історіографії. Це, зокрема, Біблія, Історія Старого та Нового Завітів, Життєпис Святого Іоанна, праці представників Христової Церкви: Василя Великого (“Любомудрість”, “Книга буття”), Августи Блаженного (“Сповідь”, “Про град Божий”), Фоми Аквінського (“Сума теології”, “Сума проти язичників”), монаха-домініканця Вінцента з Бове (“Дзеркало світу”). В останній Вінцент, зокрема, пише: “Усяке знання повинно служити Божій науці, даній нам для навчання, тобто для віри і праведного життя... Бо як Бог є кінцем усіх речей, так і Божа вченість, що має на меті Божі справи, є кінцевою метою усіх знань”.

В описі бібліотеки Андрея Крупинського – праці видатного шведського вченого Еммануеля Сведерборга (“Мудрість ангельська про Божу любов та Божу премудрість”, Амстердам, 1763; “Справжня християнська релігія”, Лондон, 1771).

Можна з усією певністю ствердити, що особиста бібліотека професора Андрея Крупинського за своєю науковою значимістю не поступалася бібліотекам провідних університетів Європи.

Як свідчать архівні документи, особиста бібліотека професора, головного лікаря Королівства Галичина і Лодомерія (Володимирія) знаходилася в його особняку на вулиці Зелений, 676. На першому поверсі у трьох кімнатах на стелажах були акуратно розставлені праці світил медико-природничих і гуманітарних наук: Гіппократа і Емпедокла, Сократа і Платона, Арістотеля і Галена, Полібія і Плутарха, Демосфена і Цицерона, Цезаря і Тацита, Горація і Овідія,

III з'їзду генетиків України" та "Матеріалах IX конгресу Світової федерації українських лікарських товариств". Низка статей надрукована в українському інформаційному бюлетні здоров'я. Доповіді з генеалогії опубліковані в матеріалах Всеукраїнської геральдичної конференції та науково-практичної конференції "Родина, рід, нація".

За досягнуті успіхи в навчально-методичній та виховній роботі була нагороджена Почесними грамотами Міністерства охорони здоров'я УРСР та обласного відділу охорони здоров'я, медаллю "Ветеран праці". Їй присвоєно звання "Відмінник народної освіти" та "Відмінник освіти України".

Красиленко Людмила Никанорівна

Народилася 3 березня 1930 р. в с.м.т. Опішя Полтавської області в сім'ї службовців. В 1948 р. закінчила Горохівську середню школу із золотою медаллю і вступила у Львівський державний медичний інститут на лікувальний факультет, який закінчила з відзнакою в 1954 р. Була зарахована клінічним ординатором кафедри акушерства і гінекології ЛДМІ, в 1956 р. закінчила клінічну ординатуру.

До 1971 р. працювала лікарем Тернопільського клінічного пологового будинку, останній рік завідувала відділом консервативної гінекології.

З 1971 р. працює викладачем акушерства і гінекології в коледжі, має вищу кваліфікаційну категорію.

Відмінник охорони здоров'я з 1978 р.

За свою багаторічну педагогічну працю випустила багато кваліфікованих акушерок та медичних сестер, які застосовують отримані знання і практичні навички на користь пацієнтам в практичній охороні здоров'я.

Снядецький Орест Юрійович

Народився 22 жовтня 1955 р. у м. Львові.

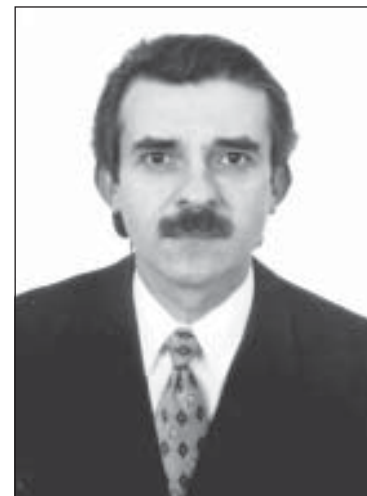
У 1972 р. закінчив середню школу і вступив до Львівського державного медичного інституту на стоматологічний факультет.

У 1977 р. пройшов інтернатуру в м. Івано-Франківську за спеціальністю "Хірургічна стоматологія".

З 1978 по 1982 рр. за направленням працював стоматологом в м. Болехові Івано-Франківської області.

З 1982 р. працює у Львівському базовому медичному училищі, а зараз коледжі, викладачем стоматологічних дисциплін, а з 1992 р. – на посаді завідувача відділень "Стоматологія ортопедична" та "Стоматологія".

Є співавтором Галузевого стандарту вищої медичної освіти за новою спеціальністю "Стоматологія", відповідно до якого ведеться в Україні підготовка асистентів лікаря-стоматолога.

Весклярова Уляна Павлівна

Народилася 19 березня 1957 р. в с.м.т. Букачівці Рогатинського району на Івано-Франківщині. У Львівському державному медичному інституті здобула освіту лікаря-педіатра (1974–1980 рр.).

З 1980 по 1997 рр. працювала на Волині в Луцькому базовому медичному училищі викладачем педіатрії та міській дитячій лікарні лікарем-педіатром. З 1986 р. була завідувачем спеціальностей "Лікувальна справа" та "Медсестринська справа" згаданого училища.

У 1997 р. разом із сім'єю переїхала до Львова. Відтоді і до сьогодні

працює у Львівському медичному коледжі ім. Андрея Крупинського: спочатку – на посаді викладача терапії, а з 1999 р. – методистом коледжу. Викладач вищої категорії, викладач-методист, лікар-педіатр I категорії. Автор і співавтор методичних рекомендацій, Галузевого стандарту вищої медичної освіти спеціальності “Сестринська справа” II освітньо-кваліфікаційного рівня.

Цегелик Галина Володимирівна

Викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист, заслужений працівник народної освіти України.

Народилася 27 березня 1949 р. в м. Зборів Тернопільської області в сім’ї робітників.

У 1966 р. закінчила Зборівську середню школу Тернопільської області.

З серпня 1966 р. по серпень 1967 р. працювала діловодом Зборівського районного відділу соціального забезпечення.

У 1967 р. вступила на навчання на біологічний факультет Львівського державного університету ім. Івана Франка, який закінчила в 1972 р.

Після закінчення університету працювала вчителем біології Львівської середньої школи № 44 ім. Т.Г. Шевченка. В 1974 р. була переведена на посаду організатора позашкільної роботи даної школи.

З вересня 1978 р. по вересень 1980 р. працювала викладачем анатомії однорічних курсів з підготовки медичних сестер для дитячих ясел при Львівському базовому медичному училищі, а тепер коледжі.

З жовтня 1980 р. працює викладачем дисципліни “Мікробіологія, вірусологія, імунологія з мікробіологічною діагностикою” у Львівському базовому медичному училищі, а тепер коледжі.

Розробила навчально-методичні комплекси дисципліни для різних спеціальностей. У співавторстві складала та видала методичні вказівки для практичних занять з даної дисципліни на усіх спеціальностях. Є співав-

Саяк Неоніла Опанасівна

Викладач вищої кваліфікаційної категорії, викладач-методист.

Народилася 7 лютого 1932 року в с.м.т. Олика Ківоцівського району Волинської області в сім’ї робітника.

Після закінчення в 1948 р. Клеванської середньої школи вступила у Львівський педагогічний інститут на біологічний факультет. З 1952 р. працювала у Львівському державному університеті ім. Івана Франка на кафедрі ботаніки.

З 1968 р. і дотепер працює викладачем у Львівському державному медичному коледжі ім. А. Крупинського. У минулому викладала біологію, медичну генетику, а в даний час викладає медичну біологію, медичну паразитологію та лабораторну діагностику паразитарних інвазій.

За час роботи в коледжі нею написані методичні рекомендації для проведення практичних занять з вищеназваних дисциплін.

Є одним із співавторів навчального посібника “Медична паразитологія” для студентів вищих медичних навчальних закладів II-IV рівнів акредитації. Розробила разом з викладачами Львівського державного медуніверситету ім. Данила Галицького навчальні посібники для практичних занять: “Медична протозоологія”, “Медична гельмінтологія”, “Медична арахноентомологія”. Спільно з викладачем коледжу Панкевич М.С. підготувала до друку посібник “Задачник з медичної генетики”.

Автор двох навчальних програм з дисциплін “Медична паразитологія”, “Лабораторна діагностика паразитарних інвазій” для спеціальності “Лабораторна діагностика” бакалаврського рівня.

Протягом багатьох років була керівником академічних груп, головою циклової методичної комісії фундаментальних дисциплін. Керувала біологічним гуртком, роботи якого експонувалися на обласних та республіканських виставках.

Працює над вивченням родоводів студентів коледжу з вадами слуху. Результати дослідницької роботи надруковані в “Матеріалах

Працювала на посаді лікаря-бактеріолога в районній санітарно-бактеріологічній лабораторії м. Городка, м. Пустомитів Львівської області з 1963 по 1965 рр.

З 1965 р. до сьогодні працює в коледжі на посаді викладача мікробіології: з 1971 по 1996 рр. була завідувачем санітарно-фельдшерського відділення.

Склала методичні вказівки для практичних занять з дисципліни “Мікробіологія з основами імунології”, співавтор навчальної програми з дисципліни “Мікробіологія з основами імунології”, працює над атласом з мікробіології.

Викладач вищої кваліфікаційної категорії, ветеран праці, учасник бойових дій Великої Вітчизняної війни, нагороджена нагрудним знаком “Ветеран війни”, неодноразово отримувала почесні грамоти, подяки, премії.

Перетятко Марія Йосипівна

Народилася 10 жовтня 1940 р. в Польщі. У 1945 р. разом з батьками переїхала на Україну в м. Стрий. У 1957 р. успішно закінчила середню школу. У цьому ж році вступила у Львівський державний медичний інститут на фармацевтичний факультет.

1962 р. закінчила інститут і була направлена в розпорядження обласного аптекоуправління м. Львова. 5 років пропрацювала в аптеці № 5.

З 1967 р. і до сьогодні працює у Львівському базовому медичному училищі, а зараз коледжі, на посаді викладача фармакології.

За час 35-річної праці створила зразкове навчально-методичне забезпечення дисципліни, постійно удосконалює зміст і форми навчання цієї складної і дуже важливої для майбутніх медиків дисципліни.

За сумлінну працю відзначена Грамотою МОЗ України (1998 р.).

тором п'яти типових програм з дисципліни “Мікробіологія”. Брала участь у розробці Галузевих стандартів вищої медичної освіти та навчальних планів спеціальності “Лабораторна діагностика” I та II рівнів підготовки. Зробила вагомий вклад в організацію навчання і виховання студентів з вадами слуху.

У 1998 р. за вагомий внесок у підготовку кадрів для охорони здоров'я, реформування медичної освіти їй присвоєно почесне звання заслуженого працівника народної освіти України.

Упродовж останніх чотирьох років – незмінний лауреат студентського визнання. З 1986 р. – голова профспілкового комітету працівників коледжу.

Олійник Романна Іванівна

Народилася 28 березня 1936 р. в м. Львові в робітничій сім'ї.

Освіта вища – в 1958 р. закінчила факультет іноземних мов, відділ класичної філології при Львівському державному університеті ім. Івана Франка. Трудову діяльність розпочала на кафедрі класичної філології викладачем латинської мови.

З вересня 1960 р. працює у Львівському медичному училищі (тоді це було Львівське медичне училище № 1). Протягом усього часу викладає латинську мову.

Р. Олійник – досвідчений і знаючий педагог. При проведенні занять використовує різноманітні сучасні форми навчання та контролю знань. Постійно працює над підвищенням та вдосконаленням власного фахового рівня. До студентів ставиться з повагою, за що вони відповідають їй взаємністю.

За час роботи виконувала обов'язки керівника групи, очолювала циклову методичну комісію, а з 1980 по 1991 рр. працювала методистом училища. До виконання обов'язків завжди відносились добросовісно і відповідально.

За високі показники в навчально-методичній роботі неодноразово нагороджувалась відзнаками Міністерства освіти УРСР та СРСР (“Відмінник середньої освіти УРСР, СРСР”).

Р. Олійник – ветеран праці, викладач вищої категорії, викладач-методист. У 1998 р. нагороджена знаком “Відмінник освіти України”.

Результатом узагальнення багаторічного досвіду роботи є її підручник “Латинська мова” для студентів вищих медичних навчальних закладів I-II рівнів акредитації у співавторстві з В.Кінаш, який був виданий у 2000 р. Працює над написанням методичних рекомендацій для самостійної роботи студентів.

Користується заслуженим авторитетом та повагою в педагогічному та студентському колективах.

Живко Любомира Андріївна

Народилася 23 травня 1934 р. у м. Львові.

У 1951 р. закінчила Львівську середню школу і вступила на педіатричний факультет Львівського державного медичного інституту, який успішно закінчила у 1957 р.

Була направлена на роботу у центральну районну лікарню м. Івано-Франково Львівської області, де працювала 1 рік.

З 1958 по 1960 рр. працювала лікарем-педіатром дитячого садка-ясел у м. Львові.

У вересні 1960 р. прийнята на роботу у Львівське медичне училище № 1, згодом ЛДМК ім. Андрея Крупинського, на посаду викладача анатомії.

З 1965 р. працювала викладачем педіатрії, була керівником академічних груп. Протягом 15 років працювала головою циклової комісії педіатричних дисциплін. Зараз викладає дисципліну “Медсестринство в педіатрії” на відділенні “Сестринська справа” I освітньо-кваліфікаційного рівня.

Викладач вищої категорії, “Відмінник охорони здоров'я”. Випускники, які навчалися у Л.А. Живко, відзначаються високою компетентністю і практичними навичками у догляді за здоровими і хворими дітьми.

Скакун Ольга Онуфріївна

Народилася 11 травня 1941 р. в селі Розкопенці Сокирянського району Чернівецької області.

У 1958 р. закінчила 10 класів середньої школи на станції Окниця Молдавської залізниці.

З 1958 по 1963 рр. навчалася у Дрогобицькому педагогічному інституті на фізико-математичному факультеті.

З 1963 по 1966 рр. працювала вчителькою математики в середній школі.

З 1966 р. і до сьогодні працює в медичному коледжі, спочатку – на посаді викладача математики, а з 1985 року викладача дисципліни “Виховання дітей”. Викладач вищої кваліфікаційної категорії.

З 1985 р. по даний час незмінно обирається секретарем педагогічної ради. Її робота як секретаря педради завжди позитивно відзначалася при всіх перевірках та інспекціях.

У 1976 р. Указом Президії Верховної Ради СРСР нагороджена медаллю “За трудову доблесть”.

Шикла Христина Юріївна

Народилася 29 липня 1940 р. у Польщі. У 1941 р. разом з батьками була примусово вивезена на сільськогосподарські роботи в Німеччину. В Україні проживає з 1945 р. В 1953 р. закінчила семирічну школу. З 1953 по 1957 рр. навчалась у Львівській фельдшерсько-акушерській школі на спеціальності “Фельдшер-акушерка”, тобто є випускницею коледжу.

У 1957 р. вступила на санітарно-гігієнічний факультет Львівського державного медичного інституту, який закінчила в 1963 р. по спеціальності “санітарний лікар”.

лікувальні засоби (Гален мав на увазі лікувальні засоби, виготовлені з рослин).

Згадана ботанічна праця Діоскорида, що складалася з п'яти книг (шоста і сьома книги, очевидно, підроблені), була врятована від забуття арабами, які переклали її на свою мову.

Виклад спеціальних ботанічних відомостей у цьому творі пов'язаний з основним завданням Діоскорида: чітко зареєструвати і докладно описати рослини, що мають відношення до лікарського мистецтва. Цікаві екскурси Діоскорида в галузь лінгвістики

з метою точно встановити назви описуваних ним рослин, вказати їх синоніми у різних мовах. У праці зазначено також місцезнаходження рослин та їх поширення, дано опис рослинних продуктів, говориться про фальсифікати цих продуктів, про способи розпізнавання добрих і поганих сортів та інше. Хоча Діоскорид чимало запозичив у інших авторів, його основна праця свідчить про самобутність та індивідуальність таланту автора. Багато корисного зміг почерпнути з неї і Андрей Крупинський.

Гален (130 – 200 рр., за іншими даними 129 – 201, 131 – 201 рр.)

Гален – давньогрецький і давньоримський лікар, заклав основи наукової медицини. Народився у Пергамі – столиці однойменного царства у північно-західній частині Малої Азії, в сім'ї всебічно освіченого архітектора Нікона. Першим учителем був батько. Потім навчався у філософській школі, у гімназії. Можливо, став би професійним філософом, але батько (під впливом сну, витлумаченого як передвістя біди) вирішив дати йому медичну освіту. Медицину сімнадцятирічний юнак почав вивчати у Пергамі, продовжував заняття у Смирні, Корінфі, Александрії. Оволодів кількома мовами, в тому числі перською. Повернувшись у Пергам, одержав від касти жерців посаду лікаря гладіаторів, яку займав впродовж чотирьох років. Сформувавшись як лікар, у 164 р. переїхав до Риму. Тут

ливості згущуватися і розріджуватися, перетворюючись з одного стану в інший (наприклад, із повітря у туман, далі у хмару, дощ, сніг і т.д.). Це твердження він застосував і до людини, наділивши її усілякими протилежностями: “вологий і сухий, холодний і теплий, гіркий і солодкий та ін.”. Так, хоч і в наївній формі, він діалектично підійшов до вивчення людини.

Алкмеон жив у час гострих класових протиріч. Він був виразником ідеології демократичного напрямку, виступав проти монархії та підтримував громадянську рівноправність. Його прогресивні погляди відбилися і в розумінні здоров'я і хвороби.

Порівнюючи організм з державою, Алкмеон писав: “Здоров'я зберігає рівновага (у тілі) сил вологого, сухого, холодного, теплого, гіркого, солодкого та ін.; перевага ж одного є причиною недуги. Напади хвороби відбуваються внаслідок надміру тепла чи холоду, надміру чи браку їжі, зачіпаючи кров, спинний чи головний мозок... Здоров'я ж є співмірне із змішанням таких сил”.

Алкмеон одним з перших серед давніх греків висловив думку про змішування усіх стихій, що приводило до гармонії. Це також було вираженням діалектики.

За даними письменника давнини Халкідія, Алкмеон був першим, хто “наважився почати розтин тіл”.

Емпедокл (490 – 430 рр. до н.е.)

Емпедокл – видатний давньогрецький лікар, філософ, учений-природознавець, поет, оратор і політичний діяч.

Емпедокл – особистість легендарна. Родом з міста Агригента (Південна Італія). Він – один з перших лікарів, який за свій особливий світогляд увійшов в історію філософії.

Емпедокл – напівміфічна особистість, про яку його сучасники склали легенди. Переказ змалював його магом і чарівником, людиною всезнаючою і всесильною. Емпедокл, за легендою, виступав перед народом у пишних шатах жерця, з дельфійською короною на голові, у супроводі блискучого почту. Він подорожував від міста до міста в супроводі натовпу людей, сіючи своє вчення, “творячи чудеса”, зцілюючи хворих від тяжких недуг, наказуючи вітрам та дощам. Та ж легенда каже, що на схилі своїх днів він, оповитий сяйвом, був занесений живим на небо. Є незаперечні дані про те, що він вивів із летаргічного сну жінку, не раз допомагав населенню як талановитий інженер та досвідчений лікар.

Емпедокл – засновник Сицилійської медичної школи. Згідно з Аецієм (жив, мабуть, наприкінці I ст. н.е.), стверджував, що “народження чоловічих та жіночих істот залежить від тепла й холоду”. Коли сім’я обох батьків “однаково гарячі”, то народжуються хлопчики подібні до батька; коли ж воно в обох батьків “однаково холодне”, то на світ народжуються дівчатка, які нагадують матір; якщо сім’я у батька гарячіше, а в матері холодніше, то народиться дівчинка, яка рисами лица нагадує батька. Виродки, на думку Емпедокла, народжуються тоді, коли на утворення зародка йде більше сімені, ніж треба, чи навпаки – менше норми, а також при “неправильному русі сперми”. Буває і так, що “сім’я розпадається на частини”, – тоді народжуються двійнята або трійнята, і стать їх залежить від таких обставин: якщо при розпаді сімені “обидві частини займуть однаково теплі місця, то народяться хлопчики, якщо однаково холодні – народяться дівчатка; якщо одне місце гарячіше, а інше холодніше, то двійнята бувають різної статі”.

Не менш цікава гіпотеза Емпедокла про те, що форма зародка залежить від фантазії вагітної жінки, “бо жінки іноді закохуються у статуї та портрети і народжують дітей, схожих на них”. Так давній еллін відповідав на проблеми спадковості та статі – проблеми, які його хвилювали і на котрі лише тепер, через двадцять п’ять століть маємо відповіді.

Емпедокл написав декілька філософських поем. Одна з них “Про природу сушого” містила в собі близько 2000 віршів; з неї до нас дійшли тільки 340 віршів. У цій поемі Емпедокл викладає думки про космогонію (походження світу) та космологію (учення про будову й розвиток всесвіту).

Емпедокл визнавав чотири елементи сушого або чотири стихії – коріння усього сушого: вогонь, воду, повітря і землю. З них постало усе, що було, що є і що буде. З них постали дерева, з них стали чоловіки й жінки, звірі та сила-силенна птахів і всяка риба морська. Самі боги з них, багатощановані і недосяжні. Все суть вони, такі різні і такі невіддільні одне від одного.

Чому ж стихії складаються і розкладаються? Що викликає до життя їх з’єднання і розпад?

Дружба і Ворожнеча, Любов і Ненависть – відповідає філософ з Агригента. Два начала, що поборюють одне одного, правлять світом.

“Філія” (любов) творить вічні й незмінні стихії. “Нейкос” (ненависть) їх розкладає, роздробивши світ на частини, і він, колись

обмивання, тривале перебування на повітрі, відповідний режим харчування. Важливе місце у його оздоровчій програмі відводилось кліматичному лікуванню, масажу, а також розтиранню, фізичним вправам, всіляким видам рухів, як от ходьбі, бігу, веслуванню, верховій їзді. “Якщо хворий не міг рухатись самостійно, Асклепід радив носити його і розкачувати”. Лікування він рекомендував просте, природне (“лікувати надійно, швидко і приємно”), засуджуючи складні та болісні прийоми. Обережно ставився до медикаментів і, бувало, під виглядом ліків давав хворим чисту воду, пояснюючи іншим медикам, що це принаймні краще, ніж давати отруту. Вважають, що Асклепід вперше провів трахеотомію (розтин трахеї і введення в її просвіт спеціальної трубки для відновлення дихання при звуженні гортані, а також при реанімації).

Всупереч Арістотелю і Гіппократу Асклепід першим з лікарів вказував, що природа не завжди прихильна до людини, іноді її сили негативно впливають на перебіг хвороби, перешкоджають видужанню. Прогресивнішої точки зору, ніж Гіппократ, дотримувався Асклепід і щодо ролі лікаря, вважаючи, що лікарським втручанням можна припинити перебіг хвороби, не допустити її переходу у небезпечнішу фазу.

Завдяки старанням Асклепіада популярність грецьких лікарів серед римлян зростає настільки, що “той, хто практикував з медицини і не знав грецької мови, не користувався успіхом; лікарі-римляни видавали себе за греків”.

Рекомендації Асклепіада щодо оздоровлення та лікування людини Андрей Крупинський виклав у тезах своєї докторської дисертації.

Діоскорид Педаній (I ст.)

Діоскорид – давньоримський лікар, знавець прикладної ботаніки, за національністю грек. Уродженець міста Анацарби в Кілікії, Діоскорид був освіченим лікарем-практиком, авторитетним у Римі. Він багато подорожував: по Малій Азії, Греції, Єгипті, Німеччині, Іспанії, Італії. Багато спостерігав, чимало знав з безпосереднього досвіду. У своїй основній праці “Про медикаментозні засоби” згрупував за морфологічним принципом понад 500 рослин, систематизував та описав усі відомі тоді медикаменти рослинного, тваринного і мінерального походження. Цей твір був посібником для ботаніків та медиків у середні віки і в епоху Відродження. За словами Галена, Діоскорид найкраще за всіх древніх виклав учення про

Здатність відчувати, почувати, мислити – найвищі блага, сповнені насолоди. Мислення – найдоблесніше заняття людини, найбільше блаженство і радість у житті...” Як світло і бадьоро, заклично і свіжо звучать і нині ці слова, сказані великим елліном понад два тисячоліття тому! Якби Арістотель написав лише цей гімн життю – земному, творчому, нерукотворному, хоча й короткочасному, – то і тоді він заслуговував би на нашу глибоку пошану.

Як свідчить архівний опис бібліотеки Крупинського, в ній зберігалися твори Арістотеля в оригіналі, видані у Мілані.

Асклепід (128 – 56 рр. до н.е.)

Асклепід – давньогрецький лікар. Навчався в Александрії та Афінах. У тридцятирічному віці переїхав у Рим, де швидко здобув визнання у вищих колах і як терапевт, і як хірург, був другом політичного діяча, оратора і письменника Марка Ціцерона та полководця і імператора Марка Аврелія Антонія.

Медичні погляди Асклепіада ґрунтувалися на атомістиці (атомізмі) Епікура і Лукреція, тобто на вченні, згідно з яким матерія складається з окремих неподільних частинок – атомів. У людському організмі атоми утворюються з повітря у легенях та з їжі у шлунку, потім потрапляють у кров і розносяться по всіх органах, живлячи тканини. У тканинах є невидимі пори і каналці, по яких атоми постійно рухаються і через які виділяється піт, завдяки чому регулюється діяльність організму.

Причинами виникнення хвороб Асклепід вважав порушення правильного розташування атомів, змішання рідких і газоподібних атомів, порушення їх руху або застій, викликані надмірним звуженням пор і каналців, що буває, наприклад, при їх засміченні. На стан пор і каналців впливають клімат, спосіб життя людини, зокрема нераціональне харчування, нестача рухів. Поліпшенню шкірного, “невидимого” дихання, а отже й відновленню правильного розташування і руху атомів сприяють, за Асклепіадом, часті купання, теплі

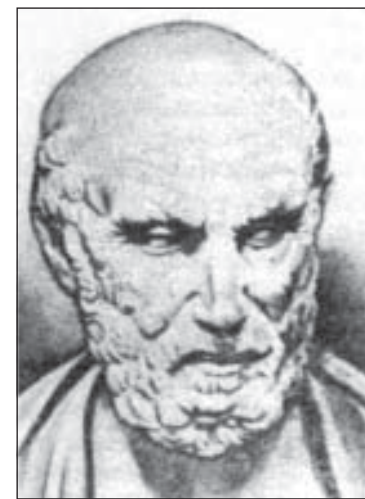
єдиний, стає великою різноманітністю. Проте, якби у природі панувала тільки незгода, то світ перетворився б у хаос, і ми не знайшли б у ньому ні закономірності, ні гармонії. А в той же час ними пройнята вся світобудова, і лише тому, що в ній, поряд з Ворожнечею, началом дезорганізуючим, руйнівним, діє Дружба, начало організуюче, творче, світ є гармонійним.

Життя, на думку Емпедокла, на нашій планеті почалося ще до того, як народилося Сонце. У той час Землю зрошували щедри дощі. Вона ж була подібна на масу твані й зігрівалася внутрішнім вогнем, що час від часу вихоплювався з її надр і підіймав догори грудки баговиння, які набували різних форм. Таким є зміст біогенезу (походження життя) у тлумаченні Емпедокла.

Якщо філософські погляди цього чудового мислителя і затуманені серпанком наївної, іноді навіть химерної фантастики, то не можна вимагати, щоб стародавній еллін, що жив двадцять п'ять століть тому, карбував свою думку в такій формі, як сучасний інтелегентний учений. Емпедокл має великі заслуги перед наукою. Він подав світові ідею вічності речовин. Він перший відчув необхідність відділити поняття “матерії” від поняття “сили”. Він перший встановив поняття про “елемент”, про складання тіл з елементів та розклад перших на елементи.

Гіппократ (460 – 377 рр. до н.е.)

Гіппократ – великий давньогрецький учений-лікар. Народився на острові Кос, де стояв один з найстаріших і найбільш знаменитих храмів бога Асклепія (Ескулапа). Про нього говорили, що він приносить зцілення хворим і передає своє знання жерцям-лікарям, які служать охоронцями присвячених йому храмів. Впродовж багатьох століть на Косі існувала сімейна лікарська школа асклепіадів, вихованцями якої були предки і рідні Гіппократа. Він належав до сімнадцятого покоління лікарів цієї школи. Батько рано почав навчати сина професії лікаря, яка тоді була

спадковою, і вже у двадцять років син став знаменитістю. Після посвячення в жерці, – в ті часи це було обов'язковим для заняття лікарським ремеслом, – Гіппократ побував у Єгипті, Малій Азії, Лівії, у скіфів, де поповнив свої знання, ознайомившись, зокрема, з досягненнями в галузі дієтетики. Повернувшись додому, розгорнув широку діяльність лікаря і вченого.

У 429 р. до н.е. в Афінах спалахнула епідемія чуми, і Гіппократ переїхав туди для боротьби з нею. За його порадою на вулицях міста було розкладено вогнища: вогонь знищував міазми, зародки хвороби, перешкоджав поширенню зарази. Адже, за переконанням Гіппократа, повітря не тільки “дає життя”, а й “переносить хвороби”.

Твори Гіппократа, що разом з працями гіппократиків, тобто інших давньогрецьких лікарів – його послідовників, об'єднані у збірник “Кодекс Гіппократа”, охоплюють майже всі розділи сучасної клінічної медицини, зокрема висвітлюють питання анатомії, ембріології, хірургії та внутрішніх хвороб.

Від багатьох лікарів Гіппократ відрізнявся тим, що не обмежувався лікуванням, а прагнув зрозуміти будову людського тіла, функції окремих органів. Хоча в ту епоху робили розтини лише тварин, він досить докладно описав черепні кістки, другий шийний хребець (перший не згадується), низку м'язів. Щодо загальної кількості хребців, яких є 33 або 34 (в куприку 4 або 5), допущено неточність: то вказується, що їх є 18, то – 22. Шлунок і кишечник вважав двома порожнинами одного і того ж органа. Часто згадується печінка, є відомості про кілька невеликих лімфатичних вузлів та молочні залози. Розглядаються залози як вмістилище вологи, необхідної для життя. До залоз відноситься і мозок, про який говорить: “Загадкова будова, ще більш загадкова функція...”. Про центральну нервову систему – ані слова. Невелика кількість рідини у навколосерцевій сумці, здавалося Гіппократу, охолоджує гаряче серце (насправді ця рідина запобігає виникненню тертя між серцем і навколосерцевою сумкою). Кров, гадав Гіппократ, утворюється в печінці і селезінці і витікає з них (не вказано, яким чином) у праву камеру серця. Спочатку кров холодна, у лівій же камері, яка нібито пов'язана з правою, вона нагрівається і виштовхується з серця по судинах. Те, що сказано про жіночі сечостатеві органи, взято з анатомії тварин.

Говорячи, що в людському оці є три оболонки (“біла”, тобто білкова оболонка разом з роговою; “тонка”, де розрізняється “кольорова”, тобто райдужна, або ірис; павутиноподібна), Гіппократ не

Наприклад, висновки, що діти, народжені до сьомого місяця вагітності, не виживають, що у більшості випадків жінка народжує за один раз по одній дитині, хоча трапляється, що з'являються на світ двое, троє, четверо і навіть п'ятеро близнят.

Неправильні твердження Арістотеля, що стосуються анатомії та фізіології людини, пояснюються об'єктивними факторами, насамперед забороною дослідів на трупах. Ситуація змінилася вже після смерті Стагірита. Засноване Македонським у 332–331 рр. до н.е. портове місто Александрія за Птолемеїв (305–30 рр. до н.е.) стало столицею Єгипту і центром еллінської культури. У Храмі муз, побудованому тут, окрім обсерваторії, ботанічного саду, звіринця, бібліотеки, що налічувала сотні тисяч рукописів, був анатомічний театр, де дозволялися розтини людських трупів – скараних на смерть злочинців. Герофіл та Еразістрат працювали в таких сприятливих умовах для дослідження людини, що Арістотель міг би позаздрити цим найвидатнішим ученим-медикам Александрійського періоду.

Проте слава Арістотеля не тьмяніє при порівнянні його внеску в науку, зокрема в зоологію, з успіхами будь-якого іншого вченого. Попри всі помилки цей внесок вагомий і нетлінний. Тож один з популяризаторів природознавства мав рацію, коли писав, що “стежити за розвитком науково-філософських ідей Арістотеля – істинна насолода”. Для нього Арістотель – це “самовідданий трудівник” з “неспокійною проникливою думкою”, “всеохоплюючим, спрямованим до широких узагальнень розумом”, людина “тонкої спостережливості, наділена високим даром порівняння, умінням відмічати всі нюанси схожості та відмінності, здатністю широко вести індукцію і дедукцію”, при цьому прекрасно володіючи мовою, умінням не тільки ясно викладати свої думки, а й дотепно висміювати своїх противників і попередників, коли цього вимагали інтереси істини. Арістотель “натхненно... оцінює роботу вільної думки, роль її в житті людей, гідних почесного звання “*Homo sapiens*”. Крилатим став вислів Арістотеля: “*Amicus Plato, sed magis amica veritas*” (Платон мені друг, але ще більший друг – істина).

А ось відгук Гегеля: “Арістотель був одним з найбагатших і найглибокдумніших наукових геніїв – людина, рівної якій не народила жодна епоха. Його твори охоплюють усе коло людських уявлень, його розум проник у всі... галузі реального всесвіту...”.

“У системі всесвіту, – писав Арістотель, – нам дано короткий термін перебування – життя. Дар цей високий і прекрасний.

дається з чотирьох камер. Арістотель же вважав його трикамерним. Не відповідає дійсності твердження Стагірита, що серце через свою значимість не може бути серйозно хворим.

Про головний мозок Арістотель правильно говорив, що він відносно більший, ніж у тварин, однак, разом з тим, писав, що мозок людини безкровний, холодний і позбавлений чутливості.

Грудочеревна перепона, або діафрагма, тобто сухожильно-м'язова перегородка, що відділяє у ссавців грудну порожнину від черевної і бере участь у дихальних рухах (опускається при вдиху, підіймається при видиху), за Арістотелем, є ніби захисною стінкою, що затримує тепло, яке надходить знизу. У зв'язку з виконанням такого важливого завдання її вважали центром мислення. "Арістотель, – читаємо в одній з монографій, – виступає проти цього погляду і запитує, яке відношення має грудочеревна перепона до мислення". В іншій праці зазначено, що Везалій "критикує ідеалістичні уявлення Платона і Арістотеля, пов'язані з оцінкою ролі діафрагми", бо вона жодного відношення до душі не має, а "насамперед сприяє диханню і виштовхуванню виділень шлунка".

Не відома була Стагіриту роль нирок. Нирки людини він порівнював з нирками бика, говорив, що їх зовнішній вигляд такий, ніби вони складаються з багатьох маленьких нирок. Це вірно зауваження щодо нирок новонароджених свідчить, що в давній Греції, де розтини, як правило, були заборонені, анатомічні знання все ж поповнювалися внаслідок розтинів неживих малят, очевидно, тих, що мали вроджені вади.

Арістотель плував артерії з венами, вважав м'язи ("м'ясо") провідниками подразнення. Згідно з Арістотелем, людина за розвитком своїх почуттів поступається багатьом тваринам, але має значно тоншу чутливість, завдяки чому є найрозумнішою серед істот.

Деякі з висловлювань Стагірита, що безпосередньо стосуються медицини, мали велике значення для її розвитку. Ним, зокрема описано "велику вену" – легеневу артерію, введено в медичну науку термін "аорта", поняття "гниття", яке нібито спричиняється псуванням природної теплоти сторонньою теплою (з часом слово "гниття" було витіснено словом "інфекція"). Причинами виникнення захворювань Арістотель вважав несприятливе середовище, перепади температури.

Можна зробити висновок: цінні у Арістотеля переважно ті дані про людину, які є результатом безпосереднього спостереження.

згадує про внутрішній шар – сітківку з її клітинами, які, власне, дають можливість бачити. Він знав про зв'язки між оком і головним мозком, хоча не розумів значення "твердого каналу" – очевидно, йдеться про зоровий нерв. Процес зору пояснював наявністю "зорової рідини" у трубках, що ведуть до головного мозку.

Отже, про будову людського тіла Гіппократу було відомо мало. Тим більше захоплення у істориків медицини викликає той факт, що він зробив фундаментальне відкриття, утвердивши думку про єдність організму. Гіппократ першим був переконаний, що "в загальній сукупності частин все у тілі перебуває у взаємній згоді і серед частин все сприяє діяльності кожної з них".

Уявлення Гіппократа про життя ґрунтується на чотирьох стихіях – вогні, воді, повітрі, землі, а також на властивостях – теплий, холодний, вологий, сухий; їм відповідають чотири основні соки (вологи, рідини), що містяться в живому тілі: кров (лат. сангвіс), слиз (від грец. флегма), жовта жовч ("холе"), чорна жовч ("мелос" – чорний, "холе" – жовч). Якщо вказані стихії змішані правильно, то людина здорова; відхилення від "здорової пропорції" викликає хворобу. "Кожна хвороба, – писав Гіппократ, – має свою природну причину, і все відбувається згідно з природою". Різним змішанням основних соків визначається душевний стан людини, звідси чотири темпераменти: сангвінічний, флегматичний, холеричний, меланхолічний. Оцінюючи дану класифікацію, І.П.Павлов назвав Гіппократа геніальним спостерігачем. "Трецький геній в особі індивідуального чи збірного Гіппократа вловив у масі незліченних варіантів людської поведінки капітальні риси". Гіппократ не міг знати про існування гормонів, однак його теорія про соки була новим словом в медицині, мала практичне значення, бо згідно з нею кожний тип душевного складу, як і складу тіла, схильний до певних захворювань. Мистецтво ж лікаря полягає не лише в тому, щоб певними способами впливати на хворобу, а й у лікуванні людини як сукупності душевних і тілесних властивостей з урахуванням і загальних факторів (клімат, погода, стан вітрів, води, ґрунту, рельєф місцевості) і індивідуальних (спосіб життя, звички, вік, стать, темперамент та інші). Згадані фактори можуть викликати хворобу. Так, повітря, за Гіппократом, іноді буває насичене хвороботворними мікробами, що можуть спричинити епідемії. Клімат впливає на формування тіла, духовні нахили, хоробрість і навіть любов до свободи. На думку Гіппократа, який є родоначальником медичної географії,

при тривалих захворюваннях буває корисно змінити місце проживання, навіть переїхати в іншу країну.

“Вміння враховувати особливості кожного хворого набувається завдяки “мислячому спостереженню” біля його ліжка – за зміною зовнішнього вигляду, температури, частоти пульсу, а також внаслідок безперервного поповнення своїх знань. Сестрою медицини, її опорою є філософія. Вони взаємопов’язані, доповнюють одна одну, живуть під одним дахом. Тому корисно переносити мудрість (філософію) у медицину, а медицину в мудрість”. Бо ж “небагато насправді відмінностей між мудрістю і медициною, і все, що шукають для мудрості, все це є і в медицині, а саме: презирство до грошей, сумлінність, скромність, простота в одязі, повага, судження, рішучість, охайність, велика кількість думок, знання всього того, що корисне і необхідне для життя, огида до вад, заперечення забобонного страху перед богами, божественна перевага. Те, що вони мають, вони мають проти нестриманості: проти користоловної і брудної професії, проти непомірної жадоби придбання, проти зажерливості, проти розкрадання, проти безсоромності”. Такої думки був Гіппократ, який працював в оточенні філософів, спілкувався, листувався з ними, був сучасником Емпедокла, Платона, Сократа, Демокріта. Найталановитіший представник Коської школи, він вважав, що “лікар-філософ Богові подібний. Де є любов до людини, там є любов до мистецтва”.

Щоб не помилятися, лікар має глибоко осмислювати досвід. Це виражено в афоризмі Гіппократа: життя коротке, шлях до майстерності довгий, зручний випадок швидкоплинний, досвід обманливий, судження трудне; тому не тільки сам лікар повинен використовувати все необхідне, а й хворий і ті, хто його оточує, повинні сприяти лікареві в його діяльності.

У загальній терапії Гіппократ застосовував гігієно-дієтичний і фармацевтичний методи. У творі “Про діету при гострих захворюваннях” він доводить важливість дієтичної терапії. Встановлення причин хвороби починав з в’яснення того, як харчувався хворий, бо і нестача харчування, і його надлишок шкідливі. “Надмірність – ворог природи... Ні наїдатися досита, ні голод – недобре...”. Між іншим, до харчових речовин, крім різного роду їжі та напоїв, Гіппократ відносив і повітря. Фармацевтичний метод зводився до переважного вживання блювотних, проносних, сечогінних засобів, а також застосування банок і кровопускання. Останнє застосовував лише

“цілепричина” нібито діє при будь-якому іншому онтогенезі, аж до онтогенезу людини (онтогенез – сукупність перетворень, яких зазнає організм від зародження до кінця життя).

Цілеспрямованість у природі Арістотель пояснював існуванням надприродної сили – ентелехії (в перекладі з грецької мови – завершення, здійснення). Це поняття його філософії означає здійснення ким-небудь можливості буття, а також рушійний фактор цього здійснення. Адже Арістотель розглядав душу як цілеспрямовану життєву силу (“душа є причина і початок живого тіла”, “душа є ентелехією тіла”), хоча, правда, іноді не визнавав існування індивідуальної безсмертної душі.

До речі, Тіртамос або Тіртама (370–285 рр. до н. е.), улюблений учень і друг Арістотеля, названий ним Теофрастом (це слово в перекладі означає: Богом натхненний, наділений божественним даром красномовства), прекрасний письменник, блискучий оратор і філософ з оригінальним складом думки, незважаючи на особливу повагу до свого вчителя, не поділяв його поглядів на “цілеспрямованість” як причину перетворень у природі. Не заперечуючи самого факту доцільності в живій природі, Теофраст вказував на такі особливості організму, що суперечать твердженням Арістотеля, ніби “природа нічого не робить надаремне”: непотрібними і навіть шкідливими вважав Теофраст рудименти і деякі надмірно розвинені частини тіла, наприклад, величезні гіллясті роги оленя.

Найменше прислужився Арістотель фізіології, припустившись тут наївностей, помилок, вигадок. Ось як він уявляв, наприклад, процес травлення: їжа надходить у призначений для неї шлунок (тобто вперше правильно вказано її шлях). У шлунку вона попередньо переробляється під дією тепла, з рідкої стає пароподібною, пари надходять у судини, а звідти в серце, де з поживних речовин вариться кров, яка розтікається по всьому тілу, живлячи його. При кипінні поживних речовин у серці воно здригається – і виникає пульс. Випаровування з їжі викликають сон.

Харчуванню Стагірит приписував дуже важливу роль, однак смішним є його твердження, що через недостатнє харчування діти спочатку мають світле рідке і коротке волосся, а згодом, коли споживають більше їжі, воно набуває темнішого забарвлення.

Легені, за Арістотелем, служать для охолодження тіла, а мозок – для зменшення теплоти серця, яке називав центральним органом і приписував йому роль регулятора рухів. Як відомо, серце скла-

Хоча аристотелівська класифікація тварин у праці “Історія тварин” є обмеженою (відсутні поняття “родина”, поняття роду і виду часто вживаються одне замість другого тощо), у ній міститься багато цінного. Нею захоплювався видатний французький натураліст Жорж Кюв’є (1769–1832 рр.), називаючи трактат “Історія тварин” одним з найчудовіших творів, залишених нам давниною, одним з найбільших пам’ятників, створених людським генієм в галузі природознавства.

Описуючи тварин, Арістотель порівнює їх (отож, його називають основоположником порівняльної анатомії), прагне показати зв’язок між їх будовою і способом життя, психічними особливостями. Ним встановлено факт зв’язку між суцільним зубним апаратом і відсутністю рогів, відсутністю різців у верхній щелепі при наявності складного шлунка у жуйних, зменшення числа ніг у ракоподібних залежно від ускладнення їх щелепного апарату. На цій основі Арістотель формулює закон кореляції: природа, “розщедрившись в одному напрямку, заощаджує в інших... Зміна в одному органі викликає зміни в інших”. Цінні думки висловив Стагірит про морфологічний та фізіологічний поділ праці у високоорганізованих тварин (“Природа нічого не створює скупю, а для кожної цілі призначає особливий засіб. Кожний орган може досягти найбільшої досконалості, коли він служить для виконання не багатьох, а однієї лише функції” – трактат “Політика”). Блискуче виявився дослідницький талант Арістотеля при розгляді питань про зародковий розвиток організмів. Простежуючи, наприклад, день у день розвиток курчати, поступовий перехід від зародка невизначених контурів до форм, у яких крок за кроком намічаються і відособлюються окремі органи, Арістотель прийшов до висновку про схожість ембріогенезу у тварин і людини. Його цікавило питання виникнення та розвитку людського зародка. На думку Арістотеля, нове людське начало безтілесне народжується у чоловічих статевих залозах. Через вісімнадцять століть Везалій доведе, що по сім’яній артерії проходить не дух, а кров. Із матеріальних речовин, що приносяться нею, утворюється сім’я, яке у статевих органах жінки дає початок новому життю.

Ембріональний розвиток, утворення видів та інші біологічні явища Арістотель тлумачив з точки зору телеології, тобто процесам і явищам приписував прагнення до завершення, цілі, що нібито є внутрішніми причинами перетворень у природі. Так, метою для курячого яйця є курча. “Образ курчати” спонукає яйце шукати своє завершення у доступній йому “кінцевій формі” – у формі курчати. Та ж

при повнокрів’ї, пухлині печінки і селезінки. Щоб запобігти захворюванням, рекомендував кровопускання і у здорових людей. Застосовувати ліки радив в останню чергу, причому лише випробувані. Їх у арсеналі Гіппократа налічувалося до трьохсот.

Відомий Гіппократ і як видатний хірург, насамперед травматолог. Досі не втратили значення його вказівки щодо застосування пов’язок – простих, спіральних, ромбовидних та інших, щодо лікування переломів, вивихів, ран тощо.

На основі свого лікарського досвіду і досвіду попередніх поколінь медиків Гіппократ розробив вчення про прогностику і симптоматику захворювань. У творі “Прогностика” містяться десятки описів хворих і мотивів, за якими лікар висловлює свої передбачення. Правильний прогноз – основний показник вміння лікаря. У прогнозах Гіппократа звертається увага не тільки на фізичну характеристику хворого, а й на його психічний стан.

Головне – визначити загальні риси хвороби, а не окремі симптоми, можливо спричинені іншими недугами.

Обстежуючи хворого, Гіппократ оглядав його, обмацував, прикладав вухо до грудей і живота, звертав увагу на вигляд і запах виділень, на осад у сечі та інше. Він описав перебіг багатьох захворювань: шум плескоту (спостерігається при одночасній наявності рідини і газу у порожнині плеври чи в іншій порівняно великій патологічній порожнині в органах грудної клітки), шуми, що нагадують кипіння оцту, тертя шкіри при захворюваннях легень тощо.

Впродовж століть залишилися незмінними назви багатьох хвороб (апоплексія, гепатит, дизентерія, діарея, екзантема, епілепсія, нефрит, опістонус, плеврит, пневмонія, тетанус, фліктена та інші), взяті з творів Гіппократа.

З іменем Гіппократа пов’язана уява про високе моральне обличчя і етику поведінки лікаря.

Коротко сформулювати основні принципи Гіппократової системи лікування можна так: лікувати не хворобу, а хвору людину. Обґрунтована понад два тисячоліття тому, ця теза служить медичній науці та практиці й сьогодні, у ній синтезовано факти, що враховують гармонійну єдність тіла і особистості та їх залежність від середовища. “Мисляче спостереження” біля ліжка хворого для виявлення симптомів та їх систематизації, бо тільки таким чином можна опанувати досвід, який є найкращим учителем лікаря. “Освітлення досвіду розумом і перевірка теорії практикою”. На основі

знання про минуле і сучасне організму хворого правильно поставити діагноз. Засоби лікування мають підсилювати лікувальні сили природи, адже “природа виліковує, але лікує лікар”. Застосовувати активніші засоби лиш тоді, коли менш активні не допомагають. Завжди допомагати хворому і ніколи не шкодити.

Особистість та праці Гіппократа невід’ємні від багатотисячолітньої історії медицини. Багато положень його вчення являють собою велику цінність і нині. І хоча мистецтво лікування виникло задовго до нього, саме Гіппократа вдячні нащадки назвали “батьком медицини”: у цьому імені – визнання його видатних заслуг перед людством.

... Помер Гіппократ у Фессалії. Існує легенда, що біля його могили поселився рій диких бджіл, мед яких виліковував дитячі хвороби.

У своїй лікарській діяльності Андрей Крупинський повсякчас керувався “Порадником для всіх лікарів” та “Афоризмами” Гіппократа.

Арістотель (384 – 322 рр. до н.е.)

Арістотель – давньогрецький вчений. Народився у Стагірі, грецькій колонії на Фракійському узбережжі, звідси його друге ім’я – Стагірит. Син придворного лікаря, він також здобув медичну освіту. На вісімнадцятому році вступив до Академії, де перебував двадцять років – до смерті свого вчителя Платона. У 343–339 рр. – був

вихователем Олександра – сина македонського царя Філіпа. Кілька разів подорожував. У 335 р. заснував в Афінах власну школу – Лікей, де працював дванадцять років. Звинувачений у злочині проти релігії, змушений був утекти з Афін. Через рік після цього помер на Евбеї (острів в Егейському морі).

Арістотелю приписують близько трьохсот, а окремі дослідники навіть чотириста, творів, що охоплюють усі тодішні галузі знань – зоологію, філософію, фізику, історію та інші. Багато його праць загинуло, частина збереглася лише у фрагментах. Деякі

твори перероблено, спотворено і доповнено, особливо у середні віки, коли авторитет Арістотеля був незаперечним і кожне його слово коментувалось, викликало гарячі суперечки.

Арістотель – натураліст у повному розумінні цього слова – підніс науково-дослідницьку роботу на небувалу до цього висоту. “Він розтинав трупи різних тварин і робив при цьому висновки про анатомічну будову людини; він вивчив понад п’ятсот видів тварин, описуючи їх зовнішній вигляд (а де можна – і будову), і розповів про їх спосіб життя, норів та інстинкти; він зробив низку цінних відкриттів: простежив спаровування у їжаків, знайшов сечовий міхур у черепахи і яйцепровід в устриць, встановив істинну роль гектокотилуса у статевому житті головоногих, довів існування живородячих акул і змій, констатував розвиток трутнів з незапліднених яєць. Він відмітив своєрідне прикріплення язика у жаб, говорив про наявність третьої повіки у птахів, рудиментарних очей у крота, органів слуху у риб і органів звуку у комах – спеціально у цвіркуна; описав зимову сплячку тварин (зокрема, риб), повний і неповний метаморфоз у комах, будівельне мистецтво тварин, в тому числі колючки, переліт птахів, міграції ссавців і риб; дав нарис життя ос, джмелів, павуків, що тягають зі собою кокон з яйцями, бджіл, і зокрема бджоли-каменярки, розповів про паразитизм зозулі, про риб, що заманюють здобич довгими вусиками, про оригінальний спосіб самозахисту у сепії; зупинився на таких маловідомих на той час тваринах, як зубр (у Македонії), гепард, двогорбий верблюд, дромадер і мавпи, яких кваліфікував як проміжну форму між ссавцями і людиною...”.

Усіх тварин Арістотель поділяв на кров’яних (“безногі, двоногі і чотириногі”) і безкровних (“ті, у яких більше чотирьох ніг, мають лімфу”, тобто “рідину, що замінює кров”). Така класифікація відповідає нашим уявленням про хребетних і безхребетних. Людині відведено у Арістотеля “почесне місце: на вершині кров’яних”. До третьої великої групи, якій Арістотель дав назву “хаос”, він включав переважно низькоорганізовані форми. Кита відніс до групи савців, що є яскравим свідченням проникливості розуму Стагірита, – адже навіть К. Лінней (1707-1778 рр.) через багато століть у перших виданнях своїх праць вважав цю тварину рибою.

Слід відмітити, що систематизуючи тварин, Арістотель враховував не одну якусь їх ознаку, а серію ознак, основні морфологічні особливості.

даментальної праці “Рай знань”, яка на арабському Сході була дуже популярною.

Завдяки великому таланту і сумлінній праці Разі скоро наздогнав і навіть перевершив свого вчителя. Він постійно був у лікарнях, де він тривали “дискусії” з “аптекарями”, які в той час не лише готовили ліки, але й доглядали за хворими.

Нагромадивши великий теоретичний і практичний досвід з медичних питань, Ар-Разі став головним лікарем однієї з лікарень Багдада і організував навчання молодих людей мистецтву лікування недуг. Так навколо Разі утворилася група його послідовників, яка, в свою чергу, мала теж учнів. Через декілька років Разі призначили головним лікарем найбільшої лікарні Багдада.

Цікава легенда про спосіб, за допомогою якого Разі вибирав місця, найпридатніші для будівництва лікарень.

Він розвішував шматки м'яса в різних місцях міста і дивився, де воно довше зберігається, не загниває, – це місце він вважав найздоровшим, а отже, придатним для спорудження лікувального закладу.

Ар-Разі, який виховав ціле покоління лікарів, проводив значну науково-дослідницьку роботу. Йому належать до двохсот праць. Найбільше значення має його праця “Про віспу та кір”, в якій учений першим описав диференційовану діагностику цих хвороб.

Крім підручників з дитячих хвороб, захворювань суглобів та нирок, Ар-Разі написав велику енциклопедію з медицини під назвою “Аль Хаві” (“Континекс, або Всеохоплююча книга з медицини”) у тридцяти томах, де описана уся практична медицина того часу. У цьому творі міститься детальний історичний огляд розвитку медицини античності та раннього середньовіччя. Тут автор використав досвід своїх попередників – античних, візантійських та арабських лікарів, а також чимало власних спостережень та думок. Оригінал рукопису “Аль Хаві” зберігається в бібліотеці Ескуріала в Іспанії. У перекладах латинською мовою ця книга стала відомою в Європі, зокрема деякі томи її були в бібліотеці Андрея Крупинського.

Друга праця Ар-Разі, присвячена халіфу Аль-Манзору, – “Медична книга Аль-Манзора” в десяти книгах. Вона являла собою огляд усієї медицини того часу. Також була перекладена латинською мовою (1490 р.). Нею керувалися при лікуванні різних недуг. Одна з книг – “Патологія” – тривалий час була посібником для занять в європейських університетах. У ній знаходимо дуже цікаві рядки про те, як важливо для лікаря вивчати медичну літературу:

Йому вдалося вилікувати від малярії одного із знатних багатіїв, якому не зуміли допомогти маститі лікарі. Це було початком багатой практики і доброї слави молодого зцілителя. Одночасно займався науковими пошуками. Улюбленець римської знаті, Гален, будучи придворним лікарем, одержав від імператора Марка Аврелія Антонія у нагороду золоту медаль (на золотому ланцюжку) з написом: *Антоній, імператор римлян, Галену – імператору лікарів.* У Римі працював понад тридцять років, після чого з невідомих причин розпродав усе своє майно і через Сирію та Палестину повернувся у Пергам, де знову став лікарем гладіаторів. З наказу Марка Аврелія супроводжував його у поході на маркоманів (маркомани – германське плем'я, що у 166–180 рр. воювало з Римом). Останні роки свого життя провів на батьківщині.

Гален був надзвичайно талановитою і працьовитою людиною. Написав понад чотириста трактатів, з них збереглося сто двадцять п'ять філософських та юридичних і понад сто тридцять медичних. Багато праць втрачено, частина ще за життя автора загинула під час пожежі у римському храмі миру, де вони зберігалися разом з дорогоцінностями багатіїв та трофеями.

У своїх класичних працях Гален узагальнив, синтезував нагромаджені попередніми поколіннями лікарів природничо-наукові і медичні знання, на основі яких спробував створити систему медичних поглядів на природу людини, захворювання та їх лікування, на заході підтримання здоров'я. Впродовж чотирнадцяти століть лікарі черпали з книг Галена знання з анатомії, фізіології, терапії, гігієни, фармакології, акушерства та інших галузей медицини, шукали у нього порад, як лікувати ту чи іншу хворобу. Відображено в цих книгах і власні досягнення Галена – практичного лікаря і вченого. В одній з характеристик Галена образно говориться, що для медиків пізніших епох він здається “ніби басейном, який увібрав у себе знання і досвід усіх лікарів давнини; ... зверху ми бачимо прозоре дзеркало кришталево чистої води, з якої можна черпати без будь-яких зусиль”.

Як послідовник Платона і Арістотеля, Гален був переконаний в одвічній доцільності (а не причинності), в цілеспрямованості усіх явищ природи (таке вчення називається теологією). Звідси, наприклад, і назва одного з його трактатів – “Про доцільність частин людського тіла”. За Галеном, людський організм побудований бездоганно, що немислимо без участі “вищого розуму”, і це є неспростовним доказом існування Бога. Гален закликав “схилятися перед мудрістю всемогутнього, любов’ю та добротою творця всього існуючого”. У зв’язку з цим у літературі зустрічається міркування: виходячи з положення Арістотеля, “природа нічого не робить без цілі”, – Гален при вивченні функцій того чи іншого органа, того чи іншого життєвого процесу “не ставив перед собою питання, чому і як відбувається перебіг цього процесу, а намагався лише з’ясувати, для чого він призначений “вищим розумом”. Частково це твердження вірне. В цілому ж результати і значення численних дослідів Галена значно ширші. Не випадково Кюв’є говорив: “Гален заслуговує захоплення як натураліст і лікар. Це був ум яскраво філософський і узагальнюючий”. Саме завдяки Галену анатомія і фізіологія отримали наукову базу, про що свідчить подальша розповідь.

Безперечно, в анатомо-фізіологічних працях Галена (“Про діяльність частин людського тіла”, “Про анатомічні функції” та інших) чимало недоліків, неточностей, що пояснюються, зокрема, об’єктивними умовами, а саме тим, що досліди на людях тоді заборонялися. І Гален досліджував переважно тварин – мавп (безхвостих макак), корів, свиней, ведмедів, коней та інших. Так, описана ним верхня щелепа належить згаданій породі мавп, що водилася на острові Гібралтар; груднина з семи частин – мавпяча (у людини вона має три частини), анатомія скелета руки і ноги теж є анатомією кісток тварин. Проте Галену належать відкриття, завдяки яким медицина зробила рішучий крок уперед і які стали можливими тому, що він вивчав анатомію і на людях – “на поранених гладіаторах, на тілах мертвих немовлят, викинутих на вулицю, на людях, залишених на поживу диким звірам, на страчених злочинцях і на трупах з театру воєнних дій”.

Галену було відомо, що перший хребець тримає голову і визначає її рухи, попередники Галена цього не знали. Він був добре обізнаний з кістками і мав металічні або мармурові копії скелета, складеного з кісток кількох людей. Деякі остеологічні терміни, введені Галеном, вживаються і нині: “діафіз” – головна частина труб-

Останній розділ присвячено опису 35 лікувальних засобів, що їх отримують від людини. Серед них – жіноче молоко, кров, сеча, сечовий осад.

Книга Лі Ші-Чжена за останні 350 років неодноразово видавалася. Вона є основним посібником з рецептури для лікарів та фармакологів усіх країн світу, оскільки перекладена багатьма мовами.

В останні роки свого життя Лі Ші-Чжен написав книгу про пульс “Лі Тінь Ху Мо Цзе”. В ній описано основні різновидності пульсу при різних захворюваннях. Її декілька разів передруковували без змін.

Учені всіх країн високо цінують великого лікаря-провидця, який вказав на невичерпні природні багатства та можливості їх використання у медицині.

АРАБСЬКІ ВЧЕНІ-ЛІКАРІ

*Хто вирушає в путь задля науки,
тому Бог полегшує дорогу в рай.*

Арабська мудрість

Разі (850 – 923 рр.)

Разі, Ар-Разі Абу Бакр Мухаммед бен Закарія (латинізоване Разес) – один з видатних мислителів-енциклопедистів раннього середньовіччя на Сході.

Ар-Разі належав до плеяди рідкісних талантів, лікарів-філософів освіченого магометанського світу. Ар-Разі – особистість багатогранна. До тридцяти років у своєму рідному місті Реї (Персія) старанно вивчав філософію, математику, астрономію, астрологію та хімію. У зрілому віці відчув своє покликання до медицини настільки сильно, що покинув рідні місця і переїхав до Багдада – великого наукового медичного центру арабського світу того часу. Він став учнем придворного лікаря халіфа Багдада Алі Ібн Раббана, автора фун-

цини побачила світ через три роки після смерті автора. Вона була видана у двадцяти ілюстрованих томах з додатком цілого атласу, в якому були зображення лікувальних рослин. У ній описано 1892 лікувальні рослини, подано їх наукові та народнопопулярні назви, вказано, де вони зустрічаються у природі. Учений розповів про їхні властивості та особливості, за якими їх розрізняють, зокрема про форму, колір, запах і смак, про способи їх заготування та зберігання, розкрив характерну дію кожної речовини на організм, перелічив захворювання, що їх вони лікують, подав способи приготування, уживання і дозування ліків, виготовлених з рослин, вказав на бажані й недопустимі комбінації з іншими лікувальними засобами. Окремо навів перелік захворювань і відповідні рецептурні комплекси.

За розділами матеріал розміщено так: перші два розділи – вступ і обґрунтування питання, а в наступних двох розділах – перелік захворювань і рецептурні приписи, рекомендовані для лікування наведених недуг. Останні сім розділів присвячені опису лікувальних речовин неорганічного походження: препаратів золота, срібла, заліза, міді, цинку, свинцю, ртуті та їх солей, алюмінієвого галуна, сірки і миш'яку у різних сполуках, гіпсу, вапна, поташу, кам'яної й кухонної солі. Двадцять сім подальших розділів розповідають про ліки рослинного походження. У них подано понад шістьдесят відсотків від загальної кількості всіх найменувань. Така велика кількість назв зумовлена тим, що кожен орган тієї чи іншої лікувальної рослини – корінь, стебло, кора, листки, плід, насіння та інше – має особливі фармакодинамічні властивості, а отже, самостійне значення як лікувального засіб.

В основі китайської медицини завжди лежали цілющі трави, тому не дивно, що автор “Бень Цао Гань Му” присвятив їм так багато уваги. Чудовим ліком Лі Ші-Чжен вважав росу. На його думку, випита роса добре діє при недугах легень, зокрема лікує туберкульоз, а “місячна вода”, тобто роса, зібрана в місячну ніч, є чудовим засобом для лікування захворювань очей.

У тридцяти наступних розділах фармакопеї описано лікувальні засоби тваринного походження. Лі Ші-Чжен подав близько чотириста видів тварин: комах, плазунів, земноводних, риб, птахів і ссавців. У китайській медицині ліки тваринного походження поширені значно більше, ніж у європейській. В Європі, наприклад, рідко застосовують порошок з рогів оленя, який додає людині сил, поживляє кров, зміцнює м'язи й кістки.

частих кісток, “епіфіз” – наконечник, що костеніє згодом, “симфіз” – волокниста зв'язка двох кісток. Живучими виявилися і назви, які дав Гален окремим м'язам (“масетер”, “кремастер”), тонкому підшкірному шару, що тягнеться від краю нижньої щелепи до ключиці (“платизма”). Він доводив, що м'язи, а не щось інше, є знаряддям довільних рухів. Першим ґрунтовно описав м'яз колінної сумки, прикріплення ахіллового сухожилля на п'ятці, розрізняв м'язи згиначі і розгиначі, м'язи шийні, грудні, міжреберні, черевні, м'язи обличчя, рота, крил носа, а також ніг, діафрагми, шлунка, кишок, зокрема прямої кишки.

Займався Гален і вивченням будови та функцій нервово-мозкового апарату (у свиней і поросят). Новим у його дослідницькій роботі були вівісекції, завдяки чому визначалася фізіологічна роль різних органів. Якщо Гіппократ, вивчаючи анатомію, робив висновки на основі теорії, то Гален перейшов до спостережень над життєвими процесами у живих тварин. У серії дослідів він перерізував тваринам нерви, що знаходяться у різних м'язах. Це дозволило встановити існування повного або часткового зв'язку між діяльністю м'язів і діяльністю нервів. Присутніх при експериментах вражала ефектна картина паралічу грудної клітки, викликаного перерізанням нервів, які “завідують” механізмом дихання. При перерізання одного з нервів, що зумовлюють роботу гортані, голос слабшав, а при перерізання обох – зникав взагалі. Така ж залежність підтверджувалася при диссекції нервів, що живлять своїми відгалуженнями діафрагму і міжреберні м'язи, м'язи обличчя і спеціально рота, м'язи грудей, рук і ніг. Досліди з нервами органів відчуття переконливо довели органічний зв'язок між діяльністю цих нервів і здатністю сприймати зорові, слухові і нюхові відчуття.

Дослідження центральної нервової системи дозволило Галену зробити висновок, що “...без нерва немає жодної частини тіла, жодного руху, що називається довільним, і жодного відчуття” та висловити ідею про розподіл нервів на рухові, вразливі і змішані залежно від ступеня їх твердості.

Докладно вивчив Гален анатомію головного мозку, описав оболонки, говорив про шлуночки і кровоносні судини мозку, відмічав його звивини, підкреслюючи зв'язок між ними і розвитком інтелекту. Гален першим описав найбільшу вену головного мозку, яка одержала його ім'я, чотиригорбикове тіло, блукаючий нерв з поворотною гілкою, сім пар (з 12) черепних нервів, вказував на важливість

сонних артерій для живлення мозку. Гален відкинув хибне уявлення, зокрема Арістотеля, ніби головний мозок — це залоза, що виділяє слиз для охолодження надмірної теплоти серця (“мозок не охолоджує серце, нерви з нього, а не із серця”), встановив, що не серце, а мозок є центром довільних рухів, джерелом відчуттів і думок, душевних здібностей і душевної діяльності, про що у попередників не було й згадки. “Мозок міститься в черепі подібно до великого царя під захистом фортеці, оточений усіма органами чуттів, як сторожею і почтом, і це змушує думати, що в цій частині вмістище душі”.

Мозкові нерви Гален вважав виступами (відростками) головного мозку. Це пояснюється тим, що, наприклад, нюховий нерв дуже своєрідний: навіть під мікроскопом він відрізняється від інших нервів лише тим, що уже при виході з головного мозку позбавлений м'якоти.

Зоровий нерв описаний Галеном як проміжне утворення між головним мозком і оком. Перехрестя зорового нерва Гален не зрозумів. Він вважав, що у цьому нерві є порожнина, прийнявши за нерв кровоносну судину. Вини дослідника тут немає — у нього не було (і не могло бути в той час) мікроскопа.

Експериментально встановив Гален і основну функцію спинного мозку. Перерізаючи його на різних рівнях впоперек, довів, що при цьому щезають довільна рухливість і чутливість усіх частин тіла, розташованих нижче місця перерізання. Йому було відомо про перехрестя нервових волокон у спинному мозку.

В основному правильно писав Гален про будову серця, вказував на його перегородки, перикардій, клапани, судини. Йому вдалося, зокрема, помітити, що передсердя стискаються раніше, ніж шлуночки, а перестають битися останніми. Гален правильно розглядав систолу як активне скорочення внутрішніх шарів міокарда. Відносно загальноприйнятої думки про те, що Гален не визнавав серце за м'яз, бо воно нібито має іншу тілесну речовину, в одній з монографій говориться: така думка “не відображає його істинних поглядів на це питання. Гален знав, що м'яз серця відрізняється від поперечносмугастого м'яза. У фізіології існують дві теорії серцебиття — невrogenна і міогенна. Гален правильно вказав на ці дві можливості пояснення діяльності серця”.

Експерименти допомогли Галену виявити функцію легень, механізм дихання: діафрагма і грудні м'язи розширюють грудну клітку і в легені втягується повітря. Глибокий зміст має такий вислів Галена: “горіння підтримується тим же, чим і життя”.

Лі Ши-Чжен (1518 – 1594 рр.)

Лі Ши-Чжен — один із знаменитих учених лікарів-фармакологів XVI ст. у Китаї. Він є автором фундаментальної праці “Бень Цао Гань Му” (“Повний травник з додатком до медицини”), який зберіг своє значення донині.

Лі Ши-Чжен народився у повіті Цигуань провінції Хубей. Його дід і батько були лікарями. Коли Лі Ши-Чжен було двадцять років, він захворів на туберкульоз, від якого його вилікував батько.

Свою лікарську практику Лі Ши-Чжен почав у двадцятичотирьохрічному віці. Спочатку він вивчав класичну медичну літературу й водночас під керівництвом батька нагромаджував клінічний досвід. У прочитаних працях з китайської медицини минулого Лі Ши-Чжен помітив серйозні недоліки і поставив собі за мету створити в міру можливого нову фармакопею, узагальнивши досвід своїх попередників. Для того він прочитав понад тисячу стародавніх праць і став проводити спостереження за природою.

Незабаром Лі Ши-Чжен став широко знаний як досвідчений лікар. Чутки про нього дійшли до бегдихана, який запропонував йому посаду керівника великої лікарні в Пекіні. Але довго він в лікарні не пропрацював. Перед ним стояло завдання створити наукову працю з фармакопеї. У цій галузі він сягнув наукових висот.

Для глибокого вивчення природи, дії лікувальних засобів і знайомства з народною медициною Лі Ши-Чжен відвідав провінції Хубей, Хунань, Гундун, Гуансі, Хенань, Цзянсу, Анохой та інші. Тут він зібрав поширені серед населення рецепти, детально записував форми й види рослин, способи отримання ліків з речовин рослинного і тваринного походження, показання до їх застосування та результати лікування. Він зібрав понад десять тисяч рецептів, які пізніше опрацював і включив у свою фармакопею. “Бень Цао Гань Му” — результат двадцятишестирічної праці Лі Ши-Чжена. Вже закінчену книгу він ще протягом десяти років ретельно перевіряв. Ця класична фундаментальна праця китайської меди-

П'ян Чао багато зробив для охорони здоров'я рідного народу й процвітання вітчизняної медицини. Тому в Китаї його ім'я неодмінно вимовляють з великою повагою. У провінції Хубей, звідки родом П'ян Чао, біля підніжжя гори збудовано храм, присвячений великому лікареві.

Ван Шу-Хе (210 – 285 рр.)

Ван Шу-Хе – китайський медик, з 250 р. впродовж тридцяти років був придворним лікарем. Займався в основному вивченням особливостей пульсу. У десяти томній “Книзі про пульс” (280 р.) узагальнив відомі на той час дані, а також результати власних досліджень пульсу у хворих і здорових людей.

Ван Шу-Хе розрізняв двадцять чотири види пульсу і вважав, що кожному захворюванню відповідає певний його вид. Особливості пульсу, на думку Ван Шу-Хе, є важливими діагностичними ознаками та дозволяють судити про стан хворого і прогнозувати. Його вчення про пульс розвинув у своїх працях Ібн Сіна (Авіценна).

У практичній діяльності Ван Шу-Хе не тільки широко використовував засоби китайської народної медицини (припікання, голковколівання та інше), але, розвиваючи традиції Бянь Цію (автора своєї медичної енциклопедії “Книги про тяжке”,

“Трактату про хвороби”, V-VI ст. до н.е.), вдавався також до лікарської терапії. Як і Бянь Цію, він вважав хворобу процесом, що виникає внаслідок порушення співвідношень між організмом людини і навколишнім середовищем, при аналізі причин захворювань враховував психогенний і кліматичний фактори, порушення режиму харчування тощо.

Вчення Ван Шу-Хе про пульс стало для А. Крупинського предметом наукових роздумів. Він зібрав чимало творів, присвячених цьому питанню. Серед них була праця Каспара Баугіна “Вступ до науки про пульс”.

Гален вказав на те, що в артеріях знаходиться кров, а не повітря, як здавалося його попередникам, і наочно це продемонстрував, наклавши дві лігатури на невелику ділянку артерії (“лігатура” з лат. перев'язка).

Чудово описав Гален око. Везалій до цього опису не міг додати нічого істотного. Гален першим зауважив, що стінки шлунка, кишок, артерій, матки та інших органів не є однорідними, а складаються з кількох шарів, що м'язи – це не тільки м'язова речовина, – в них містяться з'єднувальні волокна і розгалуження нервів. Спостерігаючи органи неозброєним оком, він наблизився до розуміння їх будови з тканин. Він розрізняв, хоча й нечітко, артерії і вени, частково простежив шлях руху крові в організмі.

Гален незмінно підкреслював пристосувальний характер різних органів, порівнював їх будову у різних тварин. Говорячи про зв'язок між будовою травного тракту і видом корму, яку вживає тварина, відмічав відмінності між шлунком мавпи, ведмеда, коня, барана. Він встановив, що кишечник людини за своєю будовою займає проміжне становище між кишечником м'ясоїдної і кишечником травної тварин. Розвиток передніх кінцівок Гален пов'язував з розвитком розумових здібностей: “не тому людина розумніша за решту тварин, що володіє руками, а тому-то і володіє ними, що розумніша за всіх, як це правильно встановив Арістотель”. Володіючи ж руками, “вона одна стала прямоходячою і двоногою”.

Два великих узагальнення, зроблені Галеном (перше – про зв'язок між будовою і функціями різних органів, друге – про зв'язок між організацією і способом життя тварин), були його неоціненною послугою біології.

Політ думки Галена стримувало некритичне ставлення до платонівської тези про доцільність будови людини і кожного її органа, до вчення про пневму, до теорії Арістотеля про чотири елементи (повітря, воду, землю і вогонь), чотири якості (сухість, вогкість, холод і тепло), чотири соки (кров, слиз, жовту і чорну жовч). Численних помилок і неточностей допускався Гален там, де робив висновки на основі надмірної віри у свою правоту або правоту попередників. Знаючи, наприклад, що артерії виходять з лівого шлуночка серця, він писав, що вени беруть початок у печінці, внаслідок чого спотворювалась картина великого кола кровообігу. Вважав печінку центром кровоносної системи, у якому утворюється кров, що надходить у серце, а звідти розтікається по артеріях до органів тіла і там повністю споживається.

За Галеном, кровonosні судини містять не тільки кров, а й пневму, причому у венах більше крові і вона густіша, ніж в артеріях, де переважає пневма, стінки вен дуже тонкі, щоб кров могла легко проникати через них і живити тканини тіла, стінки артерій щільніші і товстіші, щоб пневма не випаровувалась.

Неточно визначав Гален положення серця, вважав легені охолоджувачами крові. Іноді Гален просто ігнорував факти. Услід за своїм учителем Марінім він говорив, що з мозку виходять сім пар нервів, хоча ще грецький лікар і анатом Герофіл, який жив у третьому столітті до н.е., вказував на їх більшу кількість, і Галену це було відомо.

Чоловіче сім'я Гален вважав зачатком життя майбутньої дитини, а жіноче, яке нібито "холодніше", має лише сприяти живленню істоти, що зароджується.

Нерідко він приписував людині те, що бачив у тварин, виходячи з будови мавпячих крижів, відмічав у крижовій кістці людини меншу кількість елементів, ніж їх є насправді, писав, що верхня щелепа людини має чотири кістки, тобто стільки, скільки бачив у мавпи, матка у жінки, за Галеном, дворога, хоча цей орган має таку будову у багатьох тварин.

Захворювання органів і розлад їх функцій, за Галеном, спричиняються порушенням правильного співвідношення чотирьох соків, їх надлишком або псуванням (ці рідини він вважав первинним будівельним матеріалом організму).

Розуміючи взаємозалежність середовища і організму, Гален дотримувався тези, що хворого виліковує сама природа, лікар має тільки допомогти їй, вдаючись до засобів, що викликають дії, протилежні захворюванню, високу температуру слід збивати охолодженням, проти сухості ефективною є вологість і так далі.

Гален постійно підкреслював роль дієти, гімнастики, масажу для здоров'я. Великого значення надавав вивченню пульсу. Його особливостям та ролі у діагностиці та прогностиці присвятив приблизно півтора десятка трактатів.

Виходячи з того, що нібито "народ любить ліки", Гален радив застосовувати для лікування різноманітні засоби, в тому числі називав понад 470 лікарських рослин. Він узагальнив відомі до нього способи обробки лікарських речовин і спростував погляди послідовників Гіппократа, які вважали, що у природі ліки є у готовому вигляді. Для виготовлення ліків Гален брав компоненти у певних

ла голова і ніякі засоби йому не допомагали. Так тривало доти, доки цей чоловік не поранив до крові ногу, наступивши на гострий камінь. Біль шез, ніби його і не було. Відтоді головний біль почали лікувати пораненням ноги гострим камінням.

Легендарний китайський повелитель Фусі замість того застосував проколювання ноги кам'яною голкою. Пізніше люди переконалися, що вколювання допомагає і від інших захворювань. Камінні голки замінили металевими і врешті-решт у Китаї зусиллями багатьох учених виникла наука про голколікування. На тілі людини знайдено 693 точки, в яких залежно від виду хвороби та місця больових відчуттів роблять вколювання.

П'ян Чіао мав дар передбачати кінець хвороби. Він називав шість причин, які стоять на перешкоді лікуванню, і якщо їх не усунути, то вони призводять до фатального закінчення недуги. Ось ці причини: нерегульований спосіб життя, гонитва за грішми, неправильні харчування та одяг, слабкість, що робить неможливим вживання ліків, та, що особливо варте уваги – користування послугами жерців тоді, коли потрібна допомога лікаря.

П'ян Чіао, за переказом, написав дві книги: про внутрішні хвороби та про хірургію, проте жодна з них до нас не дійшла. Його вважають автором книги "Нейцин", тобто "Відповіді на важкі питання", але її, ймовірно, написали учні П'ян Чіао. У ній подано, зокрема, детальні вказівки, як досліджувати пульс хворого й застосовувати вколювання.

П'ян Чіао був великим ученим і, водночас, у повсякденному житті дуже скромною і невибагливою людиною. Більшу частину життя провів у безперервних мандрівках по країні, допомагаючи хворим позбуватися своїх недуг. Де б не з'явився П'ян Чіао, його скрізь зустрічали з пошаною і радістю. Ця обставина викликала до нього неприязне ставлення і ворожнечу з боку лікарів-шахраїв, які найняли і підіслали вбивць, щоб усунути небезпечного конкурента.

вибавити самого хворого. Одне з важливих завдань лікаря – запобігти хворобі”.

Олександр Тралесський створив школу. Серед його учнів були вихідці і з слов'янських земель – Болгарії, Сербії, Хорватії, які входили до складу Візантії.

У Візантії медицина і медична професія були у великій пошані. Вчені-лікарі внесли багато нового у лікування внутрішніх хвороб, гінекологію, педіатрію, військову хірургію. У IX ст. у Константинополі було організовано першу в світі вищу школу типу університету. Серед інших наук в ній викладали медицину.

Праці та збірники згаданих учених зберігались у бібліотеці професора Андрея Крупинського.

ВЧЕНІ-ЛІКАРІ КИТАЮ

П'ян Чіао (V ст. до н.е.)

У Китаї приблизно в V ст. до н.е. жив перший широкоvizнаний і відомий лікар та вчений П'ян Чіао, справжнє прізвище його Чжин-Ю-Жен.

З дитинства П'ян Чіао цікавився медициною, проявив великі здібності й став знаменитим лікарем. Чудовий діагностик, він казав, що “розпізнавання захворювання із зовнішнього вигляду – це іскра Божа, через вислуховування – надзвичайна майстерність, за допомогою запитань (анамнезу) – спритність, а через дослідження пульсу – мистецтво”. Учені вважають, що розпізнавання захворювання на підставі дослідження частоти пульсу відкрив саме П'ян Чіао. Цей метод донині є важливим засобом в діагностуванні хвороб. Спосіб промацування пульсу, що його застосував П'ян Чіао, китайські лікарі вдосконалили, і він багато століть лежав в основі діагностики.

П'ян Чіао лікував переважно травмами. У разі потреби – не відмовлявся від хірургічних методів боротьби з хворобою. Легенда оповідає, що П'ян Чіао оперував безболісно, даючи пацієнтові спеціальний настій з трав, рецепт якого до нас не дійшов. Крім того, він одним з перших почав застосовувати акупунктуру (тобто вколювання). Це дуже поширений у Китаї метод лікування, який полягає в тому, що лікар вколює довгими металевими голками тіло пацієнта в певних місцях, причому хворий не відчуває болю. Давній китайський переказ розповідає, що якийсь в одного чоловіка дуже болі-

вагових чи об'ємних співвідношеннях. На честь Галена такі фармацевтичні препарати, що займають значне місце в арсеналі лікувально-профілактичних засобів, називають галеновими. До них належать настоянки, екстракти, гірчичники, масла, сиропи, мила, пластирі, медичні води і спирти, що виготовляються з рослинної або тваринної сировини шляхом механічної чи фізико-хімічної обробки переважно у заводських умовах.

Добру славу мав Гален і як досвідчений хірург. Заради врятування життя хворого йшов на ризик. Збереглося його описання виконаної ним операції розтину середостіння юнакові, що одержав удар під час гімнастичних вправ. Ніхто з лікарів не наважився висікти уражену кістку, “оскільки зліва була помітна пульсація серця; всі боялись перфорації грудної клітки”. Внаслідок хірургічного втручання хлопець “повністю одужав”. Успіхом цієї операції, винятково складної для тих часів, Гален завдячував своєму професіоналізму (“знайшлась людина, що зважилась на резекцію кістки”), “досконалому знанню анатомії”.

Обізнаність з будовою тіла людини, її нервовою системою допомогли Галенові і при лікуванні софіста Павзанія, у якого два крайні пальці і половина середнього пальця лівої кисті втратили чутливість. Місячне лікування у різних лікарів було безрезультатним. Гален же, дізнавшись у пацієнта, що захворювання виникло внаслідок удару в спину (“упав з воза на гострий камінь”), поставив діагноз: “скірозне запалення на місці виходження нерва вище VII шийного хребця” і застосував “розсмоктуючу терапію” не на пальці, а на місці удару, і чутливість у пальцях відновилась.

Майже півтора тисячоліття вклад Галена у медицину лишався неперевершеним, його погляди – незаперечними, а слава навіть затьмарила велич Гіппократа. Якщо при розтинах виявлялися факти, що суперечили твердженням Галена, то, скажемо жартома, тим гірше було для фактів: їх вважали за аномалію або пояснювали тим, нібито в будові людського тіла сталися зміни. Показовим є приклад. Один з учнів Ібн Сіні поїхав подивитися на гори непохованих трупів і скелетів людей, що померли від голоду. Там він переконався, що нижня щелепа має лише одну кістку. А Гален же писав, що дві! Інші лікарі також передивилися сотні щелеп, і всюди – по одній кістці. Очевидно: Гален помилявся. Однак, коли лікар у своїй книзі вказав на помилку Галена, це сприйняли як святотатство.

Реально, без надмірностей оцінювати значення Галена почали лише після виходу знаменитої праці Везалія. За свою безкомпромісність Везалій заплатив життям, про що йдеться далі. Тоді з'явився термін “галенізм”, яким називають спотворене вчення Галена, таке вчення, що не спирається на дослід, експеримент. Схоласти-галеністи, висуваючи на передній план усе найслабше і помилкове у вченні Галена, гальмували розвиток медичної науки.

Праці Галена, за образним висловом одного з дослідників, були “євангелієм лікарів”. У середні віки до імені Галена неодмінно додавали найпочесніший епітет – божественний. Гален удостоївся високої честі стати “божественним” не тільки завдяки своїм досягненням у практичній медицині та науці, а й невтомно утверджуючи думку про існування душі, від якої залежать усі органи людського тіла, прагнучи довести абсолютну доцільність у живій природі, в чому виявилася безмежна мудрість Творця, своїм непримиренним ставленням до атеїзму (він, наприклад, проклинав Епікура). Правда, як відмічається у літературі, “хотів цього Гален чи не хотів, але він у своїх конкретних дослідженнях був провідником лінії Демокріта”.

Загальний внесок Галена у скарбницю медицини, порівняльній анатомії, гігієні, лікувальної ботаніки, дієтики незмірно переважає допущені ним помилки, більшість яких мала об'єктивні причини. І хоча думки вчених щодо місця Галена в історії науки, лікувального мистецтва іноді суперечливі, хоча одні називають його генієм, а інші, більш суворі, – лише талантом, незаперечним лишається той факт, що Гален заклав основи наукової медицини. Це було не просто досягнення – це був науковий подвиг.

У бібліотеці Андрея Крупинського зберігалися збірка творів Галена, видана в Римі у XVI ст., а також праця “Методи лікування”.

ВЧЕНІ-ЛІКАРІ ВІЗАНТІЇ

У той час, коли Західно-Римська імперія внаслідок завоювань тевтонами, кельтами, готами перебувала в стані економічного і культурного занепаду, східна частина Римської імперії – Візантія – зберегла і розвивала ще протягом століть здобутки античної культури, зокрема в галузі наукової медицини.

Ученим-лікарям Візантії належить велика заслуга у складанні збірників, де вони, крім спостережень, вміщували цитати з творів багатьох античних авторів – спеціалістів з медицини. Автором одного

з найвідоміших збірників був Орібазій з Пергама (326-403 рр.), придворний лікар імператора Юліана Відступника. Орібазій уклав збірник “Синописис” з 72 книг класичних літературних праць, до яких увійшли окремі праці Гіппократа, Галена, Еразістрата, Герофіла.

Виняткове значення має збірник Орібазія для історії хірургії. Він навів праці та імена хірургів, які без цього залишилися б невідомими в історії медицини. Серед хірургів він згадує Антілла, Філагрія – авторів відомих методів операції аневризми, якими користується сучасна хірургія. З 72 книжок збірника Орібазія до нас дійшло лише 17. В них знаходимо перший опис слинних залоз, докладніше описано жіночі статеві органи. Орібазій вже визнавав незаперечний авторитет Галена. З нього, можна сказати, починається галенізм.

Збірник Асція Амідського (VI ст. н.е.) складається з шістнадцяти книжок. Найважливішими з наведених у збірнику є праці Архігена і Посідонія. У них зроблено першу спробу пов'язати нервові та психічні захворювання із захворюваннями мозку. Посідоній розрізняв передній, середній та задній мозок. У передньому мозку він локалізував уявлення, в середньому – розум, в задньому – пам'ять, виходячи з того, що порушення кожного з цих видів діяльності мозку може наставати окремо, незалежно від іншого.

Зберігся збірник з 7 книжок Павла Егінського (VII ст. н.е.). Павло Егінський – учень школи в Александрії, де він з великим успіхом продовжував лікарську діяльність навіть після захоплення цього міста арабами. Його збірник класичних медичних праць з додатком власного великого досвіду, головню в галузі хірургії, було перекладено арабською, а потім латинською мовами, він широко використовувався в медичних школах ще в XV-XVI століттях.

З лікарів-учених Візантії найоригінальнішим був Олександр Тралеський (526-605 рр.), родом з Ефеса, лікар імператорського двору. Йому належать праці, зібрані у дванадцяти книгах. У них описано з багатьма новими деталями нервово-психічні захворювання, очні та кишкові хвороби. Серед останніх най докладніше описані кишкові паразити. Тралеський вважав, що лікар повинен передусім запобігати захворюванням, з'ясовувати причини їх, на що мало звертали увагу в ті часи. “На хворого він повинен дивитись як на місто в облозі і намагатися врятувати його всіма засобами науки й майстерності, – писав Олександр Тралеський. – Призначення сильних проносних, припікання, масивні кровопускання – це кара для хворого, а не лікування. Потрібно, вибавляючи від хвороби, не

вища. Зазначив, що клімат залежить від географічної широти місця і положення його над рівнем моря, а також, що існує зв'язок між нахилом сонячних променів і нагріванням ґрунту. Написав про походження гір і долин під впливом “землетрусів і потопів”; розглянув Чумацький Шлях як скупчення найменших зірок. Спростував вчення про вплив комет на долю людей. Визнав існування викопних тварин і рослин.

Отже, Альберт виявив незалежність деяких суджень, що свідчило про певну його сміливість. Адже в ті часи Арістотель ще вважався “зорею, що освітлює землю”, і більшість схоластів називали себе “карликами, що стоять на плечах велетня” (тобто Арістотеля).

У праці про рослини (*De Vegetabilibus*) докладно описано окремі частини стовбура і гілок, величину, форму і розташування листків, загальний вигляд, конфігурацію, забарвлення та запах квітів і плодів, йшлося про віск, мед, масла й отрути. Хоча в основу трактату покладено твір іншого автора (Дамаскіна), це не завадило Альберту мати власні судження. Він прагнув вирватися з-під влади авторитетів античного світу, які, за словами Альберта, багато наплутали (“тому мені доведеться почати заново і викласти загальну ботаніку у відповідності з даними самої природи”). Органографія і морфологія Альберта були дуже ґрунтовні як для свого часу.

Фундаментальний твір “Про тварин” вперше з’явився у Римі (1478 р.), потім у Мантуї (1479 р.). У ньому зібрано майже всі відомості про тварин і людину, які були нагромаджені на той час. Цікаві книги (V, VI, IX, X і XV), де йдеться про розмноження тварин, їх поведінку (VI), норів і життя (VII і VIII), про боротьбу за існування, про архітектурні здібності бджіл, мурашок і павуків (VIII).

Заслуговує на увагу вказівка на “критерій досконалості” (XXI). При цьому враховувалися морфологічні властивості тварин, їх психіка, розумові здібності і поведінка. Підкреслено, що серед тварин тільки людина має руки і користується повсякчас цим “органом органів і органом дійового розуму”. Це одна з тих переваг, завдяки якій людина стоїть незрівняно вище за будь-яке інше живе створіння. У тварин, навіть найбільш схожих на людину, наприклад, у мавп, немає нічого від того “божественного світла”, яким Творець наділив лише людей.

У творі Альберта багато запозиченого, однак описано чимало тварин вперше (нарвал, кашалот, кит). Названо тварин, які зустрічалися в Пруссії та Угорщині; дано розповіді про моржів, білих вед-

“Тисячі лікарів, можливо, вже тисячі літ працювали над удосконаленням медицини, і тому той, хто старанно читає їхні твори, намагається вникати у їх зміст, протягом свого короткого життя відкриває для себе більше, ніж коли б він сам бігав по хворих тисячу літ... Неможливо, щоб одна людина, хоч би й жила вона сто років, – могла лише за власними спостереженнями дійти до пізнання більшості медичних істин, якщо вона не знає досвіду своїх попередників... Лікаря виховує не тільки читання, а й здатність обміркувати прочитане і вміти застосувати усвідомлені істини у відповідних випадках”.

Усім працям Ар-Разі притаманна ретельність клінічних спостережень, глибина наукових знань. Ними цікавився халіф Багдада Аль-Манзор. Арабський володар щедро обдарував ученого. Він навіть виділив велику суму грошей на будівництво печей та апаратів, описаних в деяких його працях з алхімії. Коли все було готово, халіф наказав Разі зробити в його присутності наукові досліди. Проте досліди не вдалися. Розгніваний халіф назвав Разі дурисвітом і вдарив його нагайкою по голові так невдало, що вчений осліп. Так говорить легенда... Учні пропонували вчителю зробити операцію на очі, але розчарований життям і збентежений невдалими дослідями Разі не погодився на операцію. Це стало причиною його смерті.

Ар-Разі належав до плеяди видатних вчених-лікарів, здобутком яких увійшли в скарбницю світової медицини. Він займає таке ж вагомe місце в сузір’ї знаменитостей, як і його співвітчизник Ібн Сіна.

Ібн Сіна (980 – 1037 рр.)

Ібн Сіна (Авіценна) – таджицький учений, філософ, лікар. Повне його ім’я Абу Алі ал Хусейн ібн ал-Хасан ібн Алі ібн Сіна. У Європі останні два слова при вимові злилися в одне Авіценна. Батько, родом з Афганістану, був людиною освіченою, знатною і заможною, займав посаду збирача податків, потім – управителя одного із передмість Бухари (село Афшана), де і народився Ібн Сіна. Мати на ймення Сігара (Зірка) походила з цього села. П’ятирічного хлопчика записали у початкову школу. Не відвідуючи її (вчився вдома), Абу Алі опанував Коран, “літературну науку”. Потім посилено займався математикою, фізикою, а також законодавством, логікою, астрономією, географією, філософією. Вивчення філософії свідчило про певне вільнодумство, бо консервативна частина мусульман в ту епоху ставилася з острахом до цього предмета (“Зазнає невдачі

той, хто прагне пізнати Бога через філософію”). “Бували періоди, – згадував Ібн Сіна, – коли я не спав цілком жодної ночі, а вдень не займався нічим, крім наук”.

Про його любов до знань свідчить такий факт. Одного разу він купив книгу коментарів до “Метафізики” Арістотеля. Твір йому так сподобався, що наступного дня він “віддячив великому Господові”, роздавши біднякам “велику милостиню”.

Захопившись медициною, яку чомусь вважав “наукою не з тяжких”, до шістнадцяти років вивчив її так, що за порадами до нього зверталися

маститі лікарі. “Відвідував я і хворих, в результаті здобутого... досвіду відкрилися передо мною ворота зцілення...”. Почав займатися практикою і став відомим лікарем. Його запросили у палац до хворого еміра. За вдале лікування одержав як нагороду право відвідувати книгосховище у Бухарі – одне із найбільших у той час. Регулярно користувався цією бібліотекою кілька років. Опанував усі досягнення науки, став автором багатьох трактатів з філософії, етики, астрономії.

Після завоювання Бухари іншим ханом та у зв'язку зі смертю батька змушений був переїхати у Хорезм. Потяглися роки поневірянь на чужині. Повернутися ж на батьківщину уже до самої смерті не вдалося...

У Гурганджі, столиці Хорезма, займався педагогічною діяльністю – викладав медицину і філософію. Тут же започаткував найважливіші праці – енциклопедії “Книгу зцілення” (філософську) і “Канон лікарської науки” (медичну).

Переслідуваний ханом Махмудом Газневі за відмову служити при дворі втік до Ірану. Шість років був надимом, а потім – візиром у Хамадані. Жодне важливе рішення, від якого залежала доля держави, не приймалося без участі Ібн Сіни. Ці державні посади погодився зайняти тому, що вони забезпечували йому стійке матеріальне становище, певну можливість займатися науковою діяльністю.

Варто відмітити, що потрапити на посаду надима – співрозмовника царюючої особи – було надзвичайно тяжко. Претендент повинен

Альберт Великий, Альберт фон Больштадт (1193 – 1280 рр.)

Альберт Великий – німецький філософ і теолог, ботанік і зоолог. Освіту одержав у Падуї (Італія), після чого став членом ордену домініканів. Деякий час був єпископом, жив у Римі, Кельні, Парижі.

Наука спочатку давалася йому тугувато. Не раз він збирався взагалі відмовитися від ученої кар'єри, але виняткова працездатність, надзвичайний дар слова піднесли його високо над сучасниками, і став він Альбертом Великим.

У Парижі в нього була така численна аудиторія, що не вміщувалася в жодному приміщенні, і доводилося часто читати лекції і проповідувати на площі, названій згодом Площею Альберта Великого. “З усіх боків збігалися до його кафедри, – писав знавець тієї епохи. – Молодь не хотіла знати нікого, крім цієї маленької людини, виснаженої безсонними нічними заняттями, для якої, здавалось, не існувало більше таємниць ні на небі, ні на землі; наука його порівняно зі знаннями інших була..., як світло сонця біля блідого мигтіння надмогильної лампади, а красномовство захоплювало всіх, підносячи кожного далеко увись і запалюючи пристрастю до знань”.

«Божественним учителем» називав Альберта Великого його учень Фома Аквінський. Інший сучасник Альберта, Данте Аліґ'єрі, знайшов для нього місце у своєму “Раю” (“Божественна комедія”).

У 1651 р. вийшло повне зібрання творів Альберта. Їх зміст – метафізика, теологія, фізика, астрономія, мінералогія, географія, психологія, логіка, ботаніка (“Про рослини”), зоологія (“Про тварин”). У природничо-наукових творах, зокрема присвячених мінералогії, ботаніці, зоології, Альберт часто посилався на власні спостереження, не погоджувався з деякими думками Арістотеля, настоював на необхідності опиратися на факти.

У трактаті з мінералогії Альберт відкинув алхімічні теорії. Описав копальні, назвав ряд мінералів, що не згадувались у використаних ним першоджерелах, вмістив таблицю властивостей різних мінералів і дорогоцінних каменів, вказав їх родо-

від недуги. Втручання Папи Римського допомогло Вілланові “вийти сухим з води”. Йому довелося лише публічно відмовитись від своїх поглядів та засудити деякі свої праці.

Друзі захоплювались ним. Проте були й вороги, які вже після смерті Вілланови віддали його твори на суд інквізиції.

Арнольд де Вілланова залишив після себе багато праць з медицини та алхімії. Писав латинською мовою. Найбільший і найважливіший його твір “Требник з голови до ніг” займає провідне місце серед книжок середньовіччя, які вийшли з-під пера європейських учених.

Правда, у своїх книжках Вілланова неодноразово наводив висловлювання Галена та Ібн Сіни, але часто критикував погляди цих учених, іноді протиставляючи їм свої спостереження. Вілланова навіть звинуватив Ібн Сіну в тому, що він “оглуплює” значну частину європейських лікарів.

Вілланова рішуче виступав проти зайвих узагальнень у медицині, вимагаючи дослідження частковостей, що, на його думку, дуже необхідне в лікарській практиці. Він висміював лікарів, які є “майстрами в теорії, а насправді не вмюють прописати не лише простої клізми чи іншої процедури, а йвилікувати від ододенної гарячки”.

Погляди Арнольда де Вілланови певною мірою передбачали скорий занепад середньовічних забобонів. Але він не міг відмовитися від віри в магію, у силу диявола та демонів. У лікувальній практиці, поряд з ліка-

ми, застосовував амулети, а золото вважав унікальним ліком. Вілланова багато писав про ртуть, тому сучасники вважали, що він знає спосіб перетворення ртуті в золото.

Водночас Вілланова був одним з перших, хто застосовував у медицині сучасні йому досягнення хімії, зокрема солі ртуті та сполуки сірки. Не можна не згадати про рекомендоване Віллановою прищеплення лікувальних рослин до гілок винограду, що нібито давало можливість отримувати цілющі сорти вин.

був відповідати таким п'ятьом вимогам: мати привабливу зовнішність, щоб люди при зустрічах з ним не почували огиди і щоб Хану не набридало дивитися на нього; уміти читати і писати арабською та перською; любити і знати мистецтва, зокрема розумітися в поезії, знати напам'ять багато арабських та перських віршів, уміти самому писати поетичні строфи, уміти грати на музичних інструментах; мати певні знання з медицини і астрології; мати дар оповідача і пам'ятати якнайбільше смішних історій, метких, дотепних відповідей, дивовижних пригод, уміти грати в нарди і шахи. А крім того, знати напам'ять Коран, розбиратися в законодавстві, знати легенди про пророків, життєписи царів, достоїнства владик минулих епох. А Ібн Сіна володів усіма цими якостями, був ідеальним надимом.

Коли емір захворів, Ібн Сіна лікував можновладця. Однак той не виконував його приписів, відправився у похід і помер. Син еміра наказав ув'язнити лікаря. Ібн Сіна переховувався, але його знайшли і кинули у фортецю. Однак і в неволі він продовжував працювати, списуючи щодня по п'ятдесят аркушів. Тут з-під його пера вийшло чимало глав “Канону”.

Останні тринадцять років свого життя Ібн Сіна провів у Ісфагані. У цей період, найпродуктивніший у його творчості, завершено “Канон”, написано трактати з математики, філософії, ряд філологічних праць, зокрема десятитомну “Книгу арабської мови”. До нього ставилися з великою пошаною не тільки вчені, а й сам емір, при якому Ібн Сіна був радником. Перед смертю він роздав бідним усе, що у нього було, відпустив своїх рабів на волю.

Не заростає народна стежка до мавзолею Ібн Сіни у Хамадані. “Канон лікарської науки”, який обезсмертив ім'я автора, складається з п'яти книг.

Книга перша присвячена переважно теорії медицини – анатомії, функціям окремих органів, причинам і проявам захворювань, їх лікуванню, питанням збереження здоров'я, зокрема харчуванню та способу життя. Активну роль лікарю Ібн Сіна відводить уже в самому визначенні медицини: це “наука, що пізнає стан тіла людини... для того, щоб зберегти здоров'я або повернути його, якщо воно втрачено”.

Розділяючи медицину на теоретичну і практичну, він тим самим підкреслював, що практика є одним з шляхів пізнання, яке вимагає ґрунтовних теоретичних знань, або, за його словами, “позивних хвороби”. Без теорії не обійтися, бо ці “позивні” бувають явні і

приховані. При вивченні хворого і хвороби Ібн Сіна виходив з взаємодії середовища і людини (“Натура такого-то народу, наприклад, індійців чи слов’ян, відповідає умовам тієї чи іншої частини світу, тому чи іншому клімату”), враховував цілющі сили природи, визнавав роль психічних факторів і у виникненні хвороби, і при її лікуванні. Залишається в силі вимога Ібн Сіни знаходити індивідуальний підхід до кожного хворого, бо “кожна окрема людина володіє особливою натурою”, звідки випливає потреба індивідуалізувати призначення лікувального засобу, адже: “... лік буває більш гарячим, якщо його давати Амру, і менш гарячим, якщо його давати Зайду”.

Дохідливий виклад матеріалу полегшував вивчення твору напам’ять, як це було прийнято в той час.

У *Книзі другій* описані прості лікарські рослини і їх дія, засоби, що застосовуються у косметичці, при ранах і виразках, захворюваннях суглобів, органів дихання, очей, в лікуванні пухлин, прищів і гарячок.

У *Книзі третій* розповідається про захворювання окремих органів (“від голови до п’ят”) та їх лікування, про характерні особливості хвороб, їх симптоми, перебіг і кінець. Описано запалення плеври, легень, кривавий пронос, хвороби очей, носа, вух, порожнини рота, гортані. В окремому розділі подаються поради з акушерства.

Досвід Ібн Сіни в акушерстві був невеликий, бо мусульманська релігія забороняла лікареві бачити жінку голою і допомога при пологах була справою повивальних бабок, а не лікарів. Однак і в цій галузі медицини він мав певні заслуги. Зокрема Ібн Сіна “рекомендував поворот на голівку”, йому приписують ідею застосування петлі та щипців. У “Каноні” є зауваження щодо видалення мертвого плоду.

Цінні докладні рекомендації Ібн Сіни з догляду за новонародженими (як купати, класти спати, годувати). Здавалося б, звичайні поради: “Спати дитина повинна в такому положенні, щоб голівка її була вище за тіло. Крім того, слід стежити за тим, щоб у сплячої дитини не були зігнутими шия, спина і кінцівки”. А якою щирою любов’ю до маляти, батьківською тривогою за його здоров’я проймає кожне слово! Такий же гуманний характер порад з годування дитини. Напевно, кожна молода мати щось запозичила б у Ібн Сіни, якби ознайомила з цими порадами.

Про теми низки розділів “Канона” свідчать назви: “Про режим дитини з моменту її народження і до того, як вона стане на ноги”, “Про режим годівлі грудьми і відлучення від грудей”, “Про захво-

кий учений, лікар, філософ і письменник, славетний представник Салернської медичної школи на початку XIV ст. виклав у віршах систему здорового способу життя і запобігання захворюванням.

Арнольд де Вілланова написав поему на 390 віршованих рядків під назвою “Regiment sanitatis Salernitanum” або “Medicina Salernitana”. Головна частина твору – це настанови дієтико-гігієнічного змісту, що стосуються режиму дня (сну, праці, відпочинку) і харчування. У ній дано докладний опис властивостей різних харчів і напоїв, а також приблизно п’ятдесяти плодів і рослин, в тому числі винограду, вишні, гороху, гірчиці, груші, родзинок, капусти, цибулі, маку, мальви, м’яти, горіху, перцю, троянди, сливи, часнику. У багатомовній історії медицини немає, мабуть, іншої книги, що заслужила б таку славу і авторитет, як цей невеликий трактат “Салернський кодекс здоров’я”. Вперше виданий у 1480 р., він виходив у світ різними мовами понад двісті разів!

Салернська медична школа проіснувала до середини XIX ст. До цього часу її писемний спадок сягнув 3500 рядків, однак “Regiment sanitatis Salernitanum” Арнольда де Вілланови залишився неперевершеним пам’ятником її тисячолітнього існування.

У середньовічній Європі стався занепад наук, і якби не те, що працю великих лікарів давнини, зокрема Гіппократа та Галена, збереглися в арабських перекладах, то хто знає, як би розвивалась медицина в подальші епохи.

Арнольд де Вілланова (1235 – 1311 рр.)

Медицина переживала період занепаду. Проте й у середні віки були видатні лікарі. Одним з них був Арнольд де Вілланова, якого звинувачували у зв’язку з нечистою силою.

Арнольд походив з простої родини. Виховання отримав в одному з домініканських монастирів, де крім теології, вивчав давньоєврейську та арабську мови. Потім уже в Парижі та Монпельє вивчав природничі науки, медицину та алхімію. Медичну практику проходив у італійських та арабських лікарів. Всупереч панівним у той час поглядам великого значення надавав особистій гігієні. Багато подорожував по Франції, Іспанії та Італії, був придворним лікарем князів та Римських Пап. Кілька років викладав медицину в університеті Монпельє. Був прибічником реформації і за це потрапив під суд інквізиції. Справа для Вілланови могла закінчитись дуже сумно, якби не Папа Римський, якого він незадовго перед тимвилікував

На Заході були й поодинокі цивільні медичні школи, в яких зберігалася спадщина античної медицини. З небагатьох таких шкіл найвідомішою була школа в Салерно, коло Неаполя, заснована в 846 р. Утримувало цю школу об'єднання лікарів. Викладання в ній проводилось за заповітами Гіппократа і тому називалась вона “Civitas Hippokratæ” (Товариство Гіппократа). Навчання у школі тривало дев'ять, для хірургів – десять років. Перші три роки були підготовчими. Після закінчення школи право на практику надавалось лише після річної праці з досвідченим лікарем.

Починаючи з XI ст., в Салернській школі у викладанні почали використовувати праці арабських лікарів. Серед перекладачів з арабської мови на латинську особливо прославився Константан Африканський.

Константан Африканський (1015 – 1087 рр.) з Карфагену (Північна Африка) –досвідчений лікар, лінгвіст, цікавився астрономією. Він багато подорожував, відвідав Єгипет, Ефіопію, Сірію, Месопотамію, Індію. На батьківщині його було обвинувачено в магії, і він знайшов притулок в Салерно, де працював викладачем. Константан Африканський переклав з арабської мови на латинську багато класичних праць, які в цей час на Заході були невідомі. Пізніше він працював придворним лікарем апулійського герцога. Під кінець життя став монахом бенедиктинського монастиря в Монте-Кассіно, де й помер. Там йому споруджено пам'ятник. Викладачами школи було чимало жінок. Серед них Абелла (XI ст.) – авторка трактатів “Про чорну жовч”, “Про природу людського сімені”; Тортула (XI ст.) – авторка праці “Про жіночі хвороби,” “Про приготування ліків”; Константа Календо – доктор медицини, дочка декана Неаполітанського медичного факультету.

XII століття – період найвищого розквіту Салернської медичної школи здоров'я. Імператор Фрідріх II надав їй право присвоювати звання лікаря і заборонив займатися медичною практикою без відповідної ліцензії цієї школи.

Салерно стало знаменитим медичним центром Європи. Оцінюючи Салернську школу, віршувальник XII ст., відомий під іменем німецького Архіпоета, писав, що вчення її – “вірне, що там завжди наплив людей, які прагнуть знайти зцілення, тому школа заслужила безсмертну славу”.

У першій половині XIII ст. з'явилася віршована праця “Цвіт лікарського мистецтва”. На її основі Арнольд де Вілланова – іспансь-

рування грудних дітей і їх лікування”, “Про режим дітей у період переходу в отрочество”.

Про вплив “Канону” на розвиток педіатрії у середньовічній Європі свідчать такі факти: автор першої у світі друкованої книги з цієї галузі (1472 р.) Павло Багеллярд часто посилається на Авіценну, перше видання книги з педіатрії (Варфоломей Метлінгер, 1473 р.) є переказом відповідних глав “Канону”. У наступні століття десятки і сотні праць повторювали і розвивали погляди Ібн Сіни на догляд за хворою і здоровою дитиною. У світлі сказаного Ібн Сіна може вважатися одним з основоположників педіатрії.

До проблеми виховання дитини Ібн Сіна підходив не тільки як медик, а й як видатний педагог-гуманіст. “Необхідно, щоб уся увага вихователя спрямовувалась на поліпшення характеру дитини, на належну спрямованість цього характеру, на те, щоб дитині були чужі сильний гнів, гострий страх, похмурість в поведінці, а також на те, щоб завжди було наявне те, чого вона бажає і чого прагне, і не допускалося в її присутності нічого такого, що їй не до вподоби. Усім цим досягається подвійна користь: одна полягає у тому, що у дитини з раннього дитинства вироблятиметься твердий і незмінний характер, друга – що такий підхід позитивно впливатиме на фізичний розвиток дитини. Адже гнів дуже збуджує, похмурість – сушить, а лінь – зменшує життєві сили і призводить до вироблення флегматика. Отже, від належного виховання залежить і моральне, і фізичне здоров'я”. Історик медицини Б.Д. Петров, навівши цей абзац з “Канону”, справедливо зауважує: “Доводиться жалкувати, що в історії педагогіки ім'я Ібн Сіни незаслужено забуто”.

У *Книзі четвертій* розповідається про гарячку, бешиху, гангрену (омертвіння органів), набряки, золотуху, про зарази (віспа, кір, проказа, чума) і шкірні захворювання, про отрути; розробляється хірургія, насамперед військова (лікування при вивихах, переломах, контузії). Ця книга впродовж століть була обов'язковим підручником для медиків не тільки Сходу, а й Заходу. Статут Ягеллонського університету, наприклад, вимагав, щоб кожен, хто вивчає медицину, знав Книгу першу “Канону” і першу частину Книги четвертої, тобто перші два розділи, присвячені гарячкам, їх симптомам і лікуванню (терміном “гарячка” позначалися різні хвороби, зокрема інфекційні).

У *Книзі п'ятій* описано “складні” ліки, отрути і протиотрути. Всього у “Каноні” дано опис понад 800 лікувальних засобів (а зга-

дано 2600) рослинного, тваринного і мінерального походження. Є інструкції щодо їх виготовлення, збирання лікарських рослин (коли, в який час і як сушити), вказано термін придатності, способи вивчення до і після застосування. Чимало ліків Ібн Сіна виготовляв сам, про що повідомляє у “Каноні”. Ним введено у медичну практику сотні нових лікувальних засобів, в тому числі одержаних хімічним способом, багато засобів народної медицини, ліки іранського, китайського, індійського походження. Серед нововведень – мускус, александрийський лист, камфора, ревінь, тамариндовий порошок. Рекомендуючи ртуть як лікувальний засіб, Ібн Сіна, “можна сказати, підказав європейським лікарям ідею застосування цієї речовини при лікуванні сифілісу”.

Численні матеріали з фармації і фармакології грецьких і римських лікарів він прагнув систематизувати, пов'язати з даними власних клінічних спостережень.

Про лікувальні засоби йдеться і в інших працях Ібн Сіни: у “Книзі про ліки при серцевих захворюваннях”, “Про властивості цюкорію”, “Про властивості оцетомеду”, в одному з віршованих трактатів.

Супроводжуючи правителів під час феодальних війн, Ібн Сіна сам лікував поранених і в “Каноні” описав способи виймання стріл і осколків кістки з тіла, лікування ран, завданих різними видами зброї, способи зрощування переламаних кісток. Він запропонував пристрій для випрямлення викривленого хребта шляхом натискання у поєднанні з витягненням. І нині відомим є “спосіб Авіценни” для безпосереднього вправлення плечової кістки при вивиху.

За оцінкою істориків медицини, не має собі рівних розділ, присвячений отрутам і ознакам отруєння. У ньому перелічується близько ста різних отруйних речовин рослинного, тваринного і мінерального походження, вказано способи лікування (слід випити якнайбільше теплої води, щоб викликати блювання, приймати потогінні засоби, зробити теплу ванну, прикласти до ніг грілку, пити олію, бажано оливкову, і молоко, рекомендується також кровопускання і проносне тощо).

Доводиться визнати, що у “Каноні” є чимало вигаданих теорій, необгрунтованих припущень, що пояснюються загальним станом розвитку тогочасної науки. Помилкове, наприклад, запозичене у греків учення про чотири соки, яке впродовж тисячоліття було загальноновизнаним і гальмувало розвиток медицини. Та “обличчя книги” визначили не фантастичні теорії, а геніальні прозріння, до-

живе без їжі завдяки чудесним пілюлям, приготованим із серця дикого козла, вміє перевтілюватися в різні образи.

Казкові оповіді про Ібн Сіну почали з'являтися ще за його життя. І це зрозуміло: твори Ібн Сіни у перекладах латинською та єврейською мовами за короткий час набули поширення і популярності в різних країнах. Наприклад, “Канон”, який понад п'ятсот років був основним підручником з логіки, філософії, медицини, за кількістю видань поступався хіба що Біблії.

Згідно з твердженням біографа Ібн Сіни в останні дні свого життя він перестав лікувати себе, говорячи: “Управитель, що править мною, уже безсилий правити, і нині лікування марне”. У легенді ж Ібн Сіна, відчувши наближення смерті, вирішив перемогти її. Приготувавши сорок особливих ліків у сорока скляних посудинах, передав їх улюбленому учневі, просячи після останнього подиху застосувати ці ліки. Коли серце Ібн Сіни перестало битися, учень приступив до виконання волі вчителя. Ліки насправді виявилися чудодійними. Тіло почало втрачати старечу в'ялість, оживало, молоділо. Залишилося застосувати останній сороковий лік. Але перетворення мертвого дідуся на прекрасного юнака, що от-от мав прокинутися, так вразило юнака, що він перестав володіти собою – посудина з чудесним розчином випала з рук і розбилася...

Зрештою, і версія біографа характеризує Ібн Сіну як такого, що гідно, без страху зустрів свою смерть.

Легенда ж свідчить, що народна свідомість не могла змиритися з думкою про кончину Ібн Сіни – чесного і працьовитого, мужнього і великодушного, ніжного і доброго мудреця, який присвятив своє життя відданому служінню людям, їх оздоровленню і зціленню.

МЕДИЦИНА КРАЇН ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ ТА ЇЇ СЛАВЕТНІ ВЧЕНІ В ІХ-ХVІІІ СТОЛІТТЯХ

Із загибеллю Західної Римської імперії (476 р.) рівень античної культури, зокрема й медицини, як у самому Римі, так і в усіх його західних провінціях, різко занепав. Шкільна підготовка лікарів припинилася, медицина знов стала почасти фамільним ремеслом, яке передавалося з роду в рід. Разом з тим, на Заході при церквах та монастирях почали влаштовувати притулки для хворих. Духівництво, зокрема монахи, лікували хворих і готували ліки.

це так обурює автора, що його “калам відмовляється писати” про подібних плазунів. І шкода, що про цей вірш, написаний майже тисячоліття тому, ми не маємо нині підстав сказати, що він цілком застарів, утратив свою актуальність...

Про якість поезій Ібн Сіни красномовно свідчить те, що сам Омар Хайям – знаменитий поет – в одному із своїх трактатів (він був також знаним математиком, астрономом, філософом) називає себе учнем і послідовником Ібн Сіни. Існувала думка, що Омар Хайям та Ібн Сіна – одна і та ж людина. Проте незаперечним є факт, що Хайям помер під час читання “Книги зцілення”, написаної Ібн Сіною.

Як знавець музики, Ібн Сіна присвятив їй кілька трактатів, розділ у “Книзі зцілення”. Виклавши основні положення теорії музики, він описав музичні тони, ритми і місце, яке кожна тональність займає на струнах лютні. За переказами, Ібн Сіна з допомогою поета Хосрова сконструював смичковий інструмент – гіджак, на якому грають і нині.

Тож мав підставу французький історик медицини Д. де Клерк назвати Ібн Сіну інтелектуальним дивом. У світлі заслуг Ібн Сіни перед людством, що заперечувалися деякими діячами науки і культури, стає зрозумілою парадоксальна фраза Мікеланджело: “Краще помилятися разом з Галеном і Авіценною, ніж мати рацію, підтримуючи інших”. Так італійський скульптор і живописець в епоху Відродження висловив свою духовну спорідненість з цими світочами розуму. Високо цінуючи Ібн Сіну, Данте у своїй “Божественній комедії” згадує його поряд з “великими”: “І Гіппократ з Галеном, Авіценна...”. (Пекло, пісня четверта, вірш 142).

Видатний шведський натураліст Карл Лінней (1707–1778 рр.) на честь Ібн Сіни назвав “авіценною” рослину з роду вербенових. Зміст символу такий: творіння Ібн Сіни не підвладні часові, вони не втрачають своєї свіжості і краси, як і ця вічнозелена рослина.

Показником рівня популярності Ібн Сіни є розмаїття легенд про нього на мовах усіх народів Середньої Азії, Близького та Середнього Сходу. Він виступає то у ролі чарівника-зцілителя, то володаря таємничої чародійної книги, то відлюдника, що кілька років провів у таємничій печері, де вивчав манускрипт, подарований Піфагором пророку Давиду, то веселого гульця. У подібних творах фольклору реальні факти чергуються з фантастичними мотивами: Ібн Сіна, граючи на чарівній сопілці, виганяє щурів з міста, впродовж року

гадки, достовірно встановлені факти, точні спостереження вмілого діагноста, чудового клініциста, досвідченого лікаря-практика, що правильно розпізнавав хвороби, виділяв їх характерні ознаки. Майже у всіх галузях медицини і науки, якими займався Ібн Сіна, йому вдалося сказати своє мудре слово.

Він розвинув учення Ван Шу-Хе про пульс. Якщо китайський лікар розрізняв 24 різновидності пульсу, то в “Каноні” наводиться 48 видів з характерними назвами: веретенноподібний, пилоподібний, хвилеподібний, мурашиний та інші. Кожному з них відповідає певний стан людини, що важливо не тільки для діагнозу, а й прогнозу, при врахуванні інших ознак.

Далі за Гіппократа просунувся Ібн Сіна у поясненні природи психічних процесів. Новизною відзначалися погляд на локалізацію психічних функцій, думка про те, що руйнування окремих частин мозку спричиняє порушення чутливості і випадання тих чи інших функцій, твердження про залежність пам’яті від “задньої частини мозку”, а відчуттів – від “передньої”.

З небувалою раніше точністю і повнотою він описав симптоми і картину перебігу менінгіту (Ібн Сіна перший вказав, що “менінгіт” – це запалення оболонки мозку), плевриту, туберкульозу легень (Ібн Сіна перший встановив, що це заразна хвороба), діабету, сказу (Ібн Сіна знав про заразність слини скажених тварин майже на вісім століть раніше, ніж Цінке довів це експериментально у 1804 р.), віспи, кору тощо. Чимало нового вніс Ібн Сіна в опис клінічної картини і лікування психічних захворювань (розлади, що супроводжуються маренням, епілепсія, летаргія, паралічі, безсоння), рекомендував методи лікування цих хвороб. До захворювань відносив Ібн Сіна і палке кохання: “Любов – захворювання ніби мана, схоже на меланхолію. Нерідко людина накликає її на себе, підпорядковуючи свої думки захопленню образом і рисами коханої...”.

Неоціненним є внесок Ібн Сіни у розгадку таємниці зору (як бачить око?). Гіппократ і його послідовники вважали: головна частина ока – кришталік, з ока виходять промені, що, обіймаючи предмет і відбиваючись від нього, дають зображення цього предмета. А Ібн Сіна доводив, що жодні промені з ока не виходять – навпаки, форма предмета відбивається в оці завдяки “льодистій волозі”, тобто – за сучасною термінологією – завдяки склистому тілу і кришталіку, а зображення предмета дає сітківка. Ібн Сіна не тільки описав зоровий нерв, а й перший відмітив його роль у процесі зору.

Багато припущень і відкриттів Ібн Сіни дістали підтвердження лише через багато століть, уже з відкриттями мікроскопа, біологічної хімії, експериментальної фізіології. Ібн Сіна висловив припущення про роль якихось невидимих істот, які можуть викликати захворювання, що передається через повітря і воду. Правильна і вимога, що впливає з цієї догадки, – кип'ятити воду або фільтрувати її. Цікава думка про те, що віспою або чумою можна заразитися, якщо вдихати заражене повітря. Такий погляд свідчить про те, що Ібн Сіна був близький до вірного розуміння питання про шляхи зараження цими захворюваннями.

І для нинішнього читача цікаві міркування Ібн Сіни про значення профілактики і гігієни, фізичних вправ для зміцнення організму, про режим, зокрема для старих людей.

Отже, “Канон” у межах досягнень тодішньої науки, в тому числі досягнень самого Ібн Сіни, був всеохоплюючим посібником, ґрунтовне знання якого, підкріплене практичним досвідом лікаря, забезпечувало досить високий рівень і успіх лікування.

Ясність, переконливість, дохідливість викладу були запорукою величезного авторитету “Канону” і його автора. Так, Нізамі Самарканді, який жив у XII ст., ставив Ібн Сіну поряд з Арістотелем, заявляв, що того, хто проти одного з них, слід віднести до божевільних. “Тому, хто осягне першу книгу “Канону”, – писав Самарканді, – не лишиться невідомою жодна з важливих основ медицини... Якби Гіппократ і Гален воскресли, то і вони мали б віддати належне цій праці”. Судження категоричні. Що ж, цим тільки підтверджується ширість захоплення кумиром.

Як один з основоположників хімії, Ібн Сіна знав про хімічні перетворення у вигляді бродіння, згортання, розчинення, перегін, звапнення, описав спосіб приготування і властивості сірчаної кислоти та алкоголю, класифікував хімічні речовини, мінерали з точки зору вчення про якість елементів, піддав різкій критиці “науку” про перетворення “неблагородних” металів у “благородні”, тобто основне теоретичне положення алхімії.

Ібн Сіну називають “батьком геології”, він був також визначним ботаніком, астрономом, філологом. Заслуговує на увагу такий штрих. Один з суперників звинуватив його у незнанні науки про мову. І майже у п'ятдесятирічному віці Авіценна засів за словники і граматичні твори. Через три роки перевага Ібн Сіни і в цій галузі стала безсумнівною.

Хоча Ібн Сіна не належав до професійних літераторів, він залишив по собі чимало художніх творів. Навіть під час ув'язнення у фортеці його кипуча натура не могла залишатися бездіяльною. Тут було написано відоме послання-алегорія “Хай Ібн Якзан” (“Живий син Того, що не спить”), де в образі величного, світлолицього старця Хай ібн Якзана уособлюється вільний і нерукотворний діяльний розум, “вічно молодий”, жадібний до пізнання і досконалості. У творі уславлюються науки, зокрема логіка – “... наука, за яку варто заплатити повноваговою монетою. Вона показує все, що приховано самою природою речей і може принести тобі найбільшу радість і найбільше горе. Якщо до тебе торкнеться її благодворна рука, вона зробить тебе наймудрішим і наймилішим...”.

Народні перекази й легенди використав Ібн Сіна в алегоричних творах “Саламан і Абсаль” (про трагічну любов царевича Саламана до своєї годувальниці, молоді і прекрасної жінки Абсаль), у “Посланні про птахів”, основну думку якого можна сформулювати так: головне у житті – не світські турботи і задоволення, а пізнання істини, від споглядання її душа матиме вічну насолоду, тому не слід боятися смерті.

Майстерно написано рубаї (чотиривірші, у яких римуються перший, другий і четвертий рядки; іноді після слів, що римуються, повторюється ще одне слово – реди́ф). Добре володів Ібн Сіна жанром касиди (так називається один з видів поезії у східних народів – урочистий вірш на честь певної події чи особи). Наведемо переклад (без збереження рим) одного з коротких віршів Ібн Сіни:

*Я скажуся лиш Богові на час і його зрадливість.
Бо час висмоктав мої сили, а сам залишився молодим.
До мене з усіх боків стікаються біди, ніби я
Став магнітом, а вони – мов залізо.*

В інших творах – нарікання на свинину, на прихід старості, на зрадливого друга, на заздрісних і фальшивих людей, розповідь про ангелів, які жбурляють падаючі зірки на злих духів. Окремі ж вірші сповнені рішучого протесту проти соціальної несправедливості: “справи людські далекі від мудрості”, “негідники топчуть достоїнства, ніби достоїнства стали зайвими”, “недолікам віддається честь, бо зараз мало лишилося честі”, “у цьому брехливому світі немає нічого, що б вказувало на істину” – “він ніби яма, де завелися черв'яки”, які “дивляться на людей з презирством і пожадливістю”. Усе

них поглядів не було, гадаю, важливішого, яке зробило величезний вплив на людський розум, ніж учення Коперника”.

Особистість Миколи Коперника багатогранна. Коло його наукових інтересів було надзвичайно широким: астрономія, астрологія, фізика, математика, медицина, богослов'я, філософія, історія та інші гуманітарні науки.

Вартісність людських справ перевіряє час. Великі справи не мізерніють з плином часу, а навпаки – вони спалахують тим яскравіше, чим далі в глибину століть відходить епоха, яка породила їх та їх творця. До таких діянь належать творіння Миколи Коперника.

Учений народився у багатодітній купецькій родині. Його батько – Микола Коперник-старший (1420 – 1483 рр.) належав до освічених купецьких кіл Кракова й Торуня. У 1455 р. він переїхав з Кракова до Торуня, де прожив решту життя. Відомо, що він був чуйною, доброю і милосердною людиною. У Торуні батько одружився з дочкою міського судді Варварою Ватзенроде. У цьому шлюбі подружжя мало четверо дітей. Це були старший син Андрій, сестри Варвара та Катерина і молодший син Микола.

Після смерті батька опіка над дітьми перейшла до брата матері, єпископа Ватзенроде (1447 – 1512 рр.), який у житті Миколи Коперника відіграв надзвичайно важливу роль.

Початкову освіту Микола Коперник отримав у торуньській школі, а трохи пізніше його перевели до кафедральної школи у Вроцлаві, маючи на меті підготувати його до вступу у Краківський університет. Упродовж трьох років Микола Коперник вивчав астрономію, математику, фізику, медицину й гуманітарні науки на факультеті вільних мистецтв Краківського університету. Для поглиблення знань улітку 1496 р. виїхав до Італії. Обдарований могутнім інтелектом, Микола Коперник протягом десяти років був слухачем трьох провідних університетів Італії, зокрема Болоньї, Ферраро і Падуї.

Особливо важливе місце в науковому житті Миколи Коперника в Італії зайняв славнозвісний Падуанський університет, відомий своїми медичним та філософським факультетами. У цьому університеті Микола Коперник впродовж п'яти років поглиблював і вдосконалював медичні та філософські знання. Саме цей навчальний заклад назавжди став для Коперника священним храмом науки, в якому його було удостоєно диплома доктора медицини та філософії.

На початку 1506 р. Микола Коперник повернувся в Польщу й оселився у Фромборку, де до кінця життя служив каноніком церк-

медів і хутрових звірів, зокрема про соболя. Пожвавили виклад оповіді про фантастичних тварин і птахів (наприклад, про грифа – збірну тварину з головою, крилами і передніми ногами, як у орла, та з тулубом і задніми ногами, як у лева; про знаменитого фенікса, який живе 340 років; голова у нього як у пави, на шиї – золота краватка, крила – пурпурового кольору, а пір'я, мов дзеркало, відбиває блиск сонця; гнізда цього птаха легко займаються від сонячних променів, і у вогні, що охоплює гніздо, він згоряє, та наступного дня з попелу виникає черв'ячок, у якого незабаром виростають крила, і фенікс знову відроджується до життя...).

Вважаючи Альберта Великого людиною “середнього калібру”, В.В. Лункевич все ж підкреслює, що такими рисами, як висока працездатність, любов до знання, самовіддане служіння науці, він справді великий.

В описі бібліотеки Андрея Крупинського ім'я Альберта Великого зустрічається двічі.

Леонардо да Вінчі (1452 – 1519 рр.)

Леонардо да Вінчі – геніальний італійський художник і вчений. Природа обдарувала його різноманітними талантами. Живописець, скульптор, архітектор, він серйозно займався анатомією, ботанікою, механікою, фізіологією, математикою, фізикою, цікавився палеонтологією і астрономією.

Тим часом Леонардо жив за принципом, вираженим у старовинному латинському афоризмі: “Я – людина, і ніщо людське мені не чуже”. Був учасником змагань і турнірів, прекрасним плавцем, фехтувальником і вершником; блискучим оповідачем та імпровізатором віршів, байкарем і автором алегорій та шарад, ерудитом-оратором; люб'язним кавалером при дворах Флоренції і Мілану, який викликав посмішки схвалення на вустах манірних великосвітських дам і дотепними анекдотами змушував селян сміятися до сліз; танцюристом, співаком, музикантом і конструктором музичних інструментів; чарівним співрозмовником у колі вчених, красномовним захисником своїх технічних проектів, жартівником, що лякав друзів ящіркою, якій прикріпив крила зі шкіри інших ящірок, а також очі, роги і бороду...

Духовна краса гармоніювала з фізичною. Біографи да Вінчі відзначали надзвичайну привабливість його зовнішності, що “повертала ясність кожній засмученій душі”. “Він прекрасний собою, пропорц-

ійно складений, елегантний з привабливим обличчям... До середини грудей спадала прекрасна борода, кучерява і добре розчесана”. Леонардо відзначався багатирською силою — “правою рукою гнув стінне залізне кільце або підкову, як свинець”.

Невгамовна творча енергія Леонардо, здавалось, була невичерпною. Очевидно, підшуковуючи найбільш виразне гасло для одного з карнавалів, він занотував кілька виразів, які мав намір приписати комусь із правителів: “Нехай навіть смерть, а не втеча”, “Я не втомлюсь, приносячи користь”, “Я ненаситний в слу-

жінні”, “Девіз карнавалу: без втоми”, “Праця не здатна втомити мене” та інші. Ці вирази, проте, характеризували не можновладців, а самого Леонардо — титана праці.

Народився Леонардо в селищі Анкіано, поблизу містечка Вінчі, що між Флоренцією і Пізою. Позашлюбний син нотаріуса П'єро да Вінчі і сільської юної красуні Катарини. З чотирнадцяти років навчався, а потім і працював (до 1477 р.) в одній з найкращих художніх майстерень Флоренції, у відомого скульптора і художника Андреа Вероккіо, який був також музикантом і ювеліром. Знайомство з астрономом, математиком і медиком Паоло Тосканеллі викликало у Леонардо інтерес до науки.

З 1482 до кінця 1499 р. Леонардо служив як архітектор, скульптор, військовий інженер у правителя Мілана — герцога Людовіка Сфорца. З квітня 1500 до травня 1506 р. проживав переважно у Флоренції, а потім до 1513 р. — у Мілані, де ночами у госпіталі досліджував трупи, особливо цікавлячись кровоносною системою.

У 1513-1514 рр. проживав у Римі. Під час анатомічних досліджень у госпіталі Санто Спирито звертав увагу на зв'язок між будовою органів та їх функцією. Та вороги і заздрісники розпускали брехливі чутки, що він богохульник і еретик, який кощунствує над трупами. Настоятель шпиталю, за доносом провокатора, заборонив Леонардо вхід до нього. У 1515 р. вчений знову переїхав у Мілан, у кінці 1516 р. на запрошення короля переселився у Францію. Став

і словами, і діями своїми, подібними до Божого посланця, до апостола. “Лікар повинен знати все: і астрономію, і хімію, і філософію, — писав учений. — Йому відкриті всі таємниці природи. Він знає про них більше, ніж решта вчених... Лікар осягає розумом пульс небохили, хіромантію у мінералах, дихання у вітрах, пропасницю у землетрусах”.

Для правильного розуміння походження хвороб і успішного лікування потрібно, казав Парацельс, докладно вивчати не старі книжки, а природні речі: “Яка користь сьогодні нам від дощу, який випав тисячу років тому!”.

Людина, за Парацельсом, створена із землі, і тіло її побудоване з тих самих складових частин, що й ґрунт. Основу життєвих процесів, відмінність живої природи від мертвої він бачив у дії вищих сил “археїв”.

У своїх працях Парацельс звертав увагу на шкідливість окремих професій, зокрема металургійного виробництва. Він одним з перших обстоював погляд, що лише вивчення природи, досвід біля ліжка хворого і експерименти можуть зумовити процес розвитку медицини.

Парацельс вимагав від лікаря високих моральних якостей і був противником характерного для тих часів погляду на медицину як на ремесло, предмет торгівлі. “... Лікар повинен вдень і вночі думати про свого хворого, щоденно спостерігати його, всі свої думки й гадки спрямовувати на те, як найкраще лікувати”.

*Багато у світі сил великих,
але сильніш від людини у
природі нічого нема.*

Софокл (490 – 406 рр. до н.е.)

Микола Коперник (1473 – 1543 рр.)

Історія життя геніального Коперника — це історія життя великого громадянина нашої планети, ученого-енциклопедиста. Микола Коперник увійшов у світову науку як геніальний реформатор природничих наук, творець геліоцентричної системи світу, зцілитель усього живого на Землі, засновник нової астрономії. Він написав славнозвісний трактат “Про рух небесних світил”.

Микола Коперник — визнаний геній. Німецький поет, філософ Й.В. Гете сказав про нього: “... Серед усіх відкриттів та висловле-

Професор Парацельс – один з основоположників ятрохімії – вважав, що процеси, які відбуваються в організмі людини, є хімічними, тому з хімією повинно бути пов'язано і вивчення цих процесів і лікування недуг.

Згідно з вченням Парацельса, здоров'я людини пов'язано з нормальним вмістом трьох начал: сірки, ртуті й солі. Порушення їх правильних пропорцій викликає захворювання.

Розвиток медичної хімії в епоху Відродження привів до розширення аптекарської справи. Аптеки як самостійні заклади з'являлися у другій половині VIII ст. Перша аптека на Близькому та Середньому Сході була відкрита у 754 р. у Багдаді. В Європі перші аптеки засновано в XI столітті в іспанських містах Толедо та Кордови. До XV ст. вони поширилися на всьому континенті.

У часи Парацельса хірургію в Європі не вважали галуззю медицини і в університетах не викладали. Парацельс наполягав на тому, щоб у Базельському університеті об'єднали хірургію і внутрішню медицину в одну науку, тому що обидві походять з одного кореня. Він з гордістю називав себе “доктором обох медицин”. Його книги “Мала хірургія” (1528 р.), “Велика хірургія” були дуже популярними.

Лекції, праці та висловлювання ученого епохи Відродження (“лікар не сміє бути мучителем, ні катом, ні слугою ката”) налаштували проти нього вчених-схоластів, які очолювали медицину в Швейцарії. Весь синкліт “шанованих учених” був обурений. Долю славнозвісного реформатора науки Парацельса було вирішено: його вигнали з Базельського університету, де він протримався всього два роки. Почалося життя, сповнене блукань, поневірянь, бідності. Але все це не злякало його: голодний, у лахмітті, він до останнього подиху – а життя його обірвалося на 49 році в Зальцбурзі – залишився тим самим гордим Парацельсом, яким створила його природа, котру він обожнював.

Парацельс – титан думки й духу епохи Відродження – був автором численних праць: “Мала хірургія”, “Велика хірургія”, “Про різні хвороби та їх причини”, “Загальні принципи медицини”, “Про причини та походження невидимих недуг”, “Десять книг про таємниці природи”, “Велика астрономія, або Прониклива філософія”, “Бог не створив жодного тіла без духу”, “Про походження елементів”, “Елементи”.

Звання лікаря Парацельс високо цинив. Він вважав, що кожен лікар, якщо він справді лікар за покликанням, має бути і думками,

законодавцем мод при дворі Франциска I. Тут, як і в Італії, йому довелося проектувати гучні свята. Він створив також проект палацу для короля. Франциск I вважав його найосвіченішою людиною (“Ніколи не повірю, щоб знайшлася інша людина на світі, яка б знала стільки ж, скільки Леонардо, не тільки в скульптурі, живопису та архітектурі, а й тому, що він був найбільшим філософом”).

Жив Леонардо у палаці Кло-Люсе, розташованому на південній околиці містечка Амбуаз на берегах Луари, неподалік королівського замку. Там же і помер. Свідком кончини був король Франциск I. Хворий в останні хвилини благав прощення у Бога і в людей за те, що зробив так мало у своєму житті.

Могила Леонардо загубилася ще в XVII ст. Відшукати її вдалося мистецтвознавцю Арсену Гуссе.

Ще в молодості, зокрема в шпиталі при церкві Санта Марія Нуова у Флоренції, Леонардо почав самостійні анатомічні заняття, насамперед з метою удосконалення свого мистецтва живописця. Знання анатомії, розуміння пропорцій людського тіла стали тим надійним і благодатним фундаментом, на який спирався могутній природний дар художника. Це неодмінно підкреслювали мистецтвознавці при оцінці його шедеврів: “Мадонни Бенуа”, “Дами з горностаєм”, “Мадонни у гроті”, “Портрету музиканта”, “Тайної вечери”, “Монни Лізи” (“Джоконди”) та інших. Так, описуючи враження від фрески “Тайна вечеря” (1495–1497 рр.), написаної на стіні трапезної міланського монастиря Санта Марія делле Граціє, один з учених відмічав “... позу учнів, засмучених, здивованих, обурених при думці про запроданство одного з них, гру м'язів на обличчях, положення рук і пальців, що красномовно свідчать про душевний настрій” апостолів, — “все це сповнено руху, що завмер на мить... За художником відчувається проникливий погляд ученого-анатома і фізіолога, що прекрасно орієнтується в рухах кісток – цих важелів і контрважелів, зв'язок і м'язів, складною роботою яких зумовлена вся та “динаміка”, що так різьоче вірно відтворена художником на картині...”.

Спостереження і думки, які Леонардо фіксував у формі малюнків або коротких заміток у зошитах, свідчать, що його цікавила не лише пластична анатомія, – він досліджував і зображав внутрішні органи людського тіла, які не мають значення для художника. На основі цих матеріалів да Вінчі хотів написати широкоплановий трактат з анатомії. Проте цей намір не судилося здійснити. Збереглося тринадцять томів (понад двісті аркушів) анатомічних малюнків.

Леонардо вважав, що без малюнка немає анатомічної будови, бо словами не можна представити форму і будову органа так, як з допомогою пензля. Малюнок має говорити сам за себе. До анатомічного ж опису Леонардо ставився скептично. “О письменнику!.. Якими словами опишеш ти цілісну фігуру з тією досконалістю, як робить це малюнок?.. Якими словами опишеш... серце, не наповнивши цілої книги?...”.

Анатомічні малюнки Леонардо, який поєднував у собі художника-реаліста і вченого-анатома, – надзвичайно важлива частина його наукової спадщини. Вони є синтетичними, тобто результатом узагальнення власних спостережень при численних розтинах. Адже, за словами да Вінчі, “на одному тілі... ти, з усім своїм розумом, не побачиш нічого і ні про що не складеш уяви...”. Ці малюнки створюють враження тривимірності, тобто ілюзії стереометричності. Їх точність і деталізація дозволяють судити про загальні закономірності будови організму.

Непримиренний ворог догматизму, основним шляхом пізнання Леонардо вважав дослід, закладаючи тим самим основи експериментального природознавства. Весь навколишній світ був для нього гігантською лабораторією, де досліджуються думки і почуття. Дослід – це “спільний батько усіх наук і мистецтв”, “мати будь-якої вірогідності”. “Уникайте порад тих мислителів, які не підтверджують своїх міркувань дослідом”. Дослід “не обдурює ніколи”.

Перед нами чітка і нестаріюча програма наукової діяльності у будь-якій сфері досліджень. “Все наше пізнання починається з відчуттів”, – читаємо у Леонардо. І він захоплюється досконалістю ока як органа, що уособлює думку. “Тут дано зразки, фарби, всі дії всесвіту в одній точці, і ця точка є таке диво!” Око – “найпрекрасніша з усіх речей, створених Богом”, і немає похвал, якими “можна було б висловити його благородство”, “око є вікном людського тіла”, завдяки чому людина “насолоджується красою світу”, “всіма творіннями природи, вигляд яких задовольняє душу у людській темниці...”.

Слід відзначити, що такі гімни оку свідчили про незалежність суджень Леонардо, були спрямовані проти тих, хто в його епоху продовжував виправдовувати Демокріта, який нібито осліпив себе. Середньовічні схоласти повторювали мотивування цього вчинку філософа, що давалися в античні часи (“щоб дух якнайменше відволікався від роздумів”, “щоб мати гостріший розум”, “щоб позбутися чуттєвих спокус” тощо). І тут як виклик догматикам – катего-

родної медицини. Після повернення на батьківщину невдовзі став широкознаним лікарем. За легендою, Парацельсу вдалося під час подорожі вилікувати вісімнадцять князів, від лікування яких відмовилися інші лікарі. Багато хто вважав Парацельса геніальним лікарем.

Здобувши славу, Парацельс оселився у Базелі. Незабаром йому вдалося вилікувати одну впливову людину, і Парацельсу запропонували обійняти посаду міського лікаря і професорську кафедру на медичному факультеті Базельського університету (Швейцарія). Завдяки шанувальникам його знань і таланту доктор Парацельс у 1527 р. став професором теоретичної і практичної медицини, хірургії та медичної хімії в університеті. Читав лекції, наперекір традиції, німецькою мовою за власними конспектами.

Він був рішучим противником усіх традиційних авторитетів і думок, стверджував, що досвід – найвищий суддя. Поза досвідом немає знання.

Викладаючи терапію і хірургію, Парацельс вимагав, щоб студенти практикували біля ліжок хворих і висловлювався за використання у медицині досягнень хімії, ввів у лікувальну справу багато хімічних речовин (ртуть, залізо, сурму, олово, мідь, миш'як), широко використовував досвід народної медицини. Із зацікавленням хімією пов'язані відкриття і застосування Парацельсом мінеральних вод.

Аудиторія професора Парацельса завжди була переповнена слухачами. Все цікавило та інтригувало в новому професорові: його оригінальна зовнішність, загадкове минуле, незвичайне подання лекційних тем, його пристрасне захоплення наукою, про яку він говорив з ентузіазмом, насичуючи полум'яну мову парадоксальними аналогіями, яскравими образами, термінами, що звучали таємниче з його вуст – усе це вражало, вабило, створюючи гучний успіх новоявленому мудрецеві.

Професор Парацельс захоплював слухачів тематикою лекцій: “Лабіринт лікаря”, “Небо філософів”, “Життєва еліксира”, “Меркурія життя” та інші.

Парацельс пишався тим, що його науковий шлях осяяний світлом самої природи, а не “аптечною лампою”, і що керівниками його були не професори та їх схоластичні твори, а спостереження і живий досвід. “Хто хоче писати і вчити інших, той повинен робити це на підставі досвіду. Аргументи для того формуються не з голови і не за плітками, а з досвіду, аналізу та вивчення явищ природи”.

дожника було найбільшим даром для Флоренції, так і смерть його була для неї більш ніж тяжка втрата...”

Славне ім'я Леонардо да Вінчі і його багатюща творча спадщина належать не тільки Флоренції, не тільки Італії, а всьому людству.

Парацельс Філіпп Авреол (Теофраст Бомбаст фон Гогенгейм) (1493 – 1541 рр.)

Парацельс – лікар, хімік, філософ. Народився у сім'ї освіченого лікаря в Ейзіндельні (Швейцарія). Медичну освіту здобув в університеті Ферраро (Північна Італія).

Парацельс, як і Леонардо да Вінчі, належав до великих реформаторів епохи Відродження. Вони були близькі за духом. Обидва скинули з себе примари середньовіччя і поринули назустріч новому життю. Обидва мріяли проникнути думкою у саме серце природи, обидва невгамовні, дійові; обидва хотіли знати все, були уособленням нової людини – людини епохи Відродження.

Нова людина жадібна до всіляких знань. Щоб здобути їх, готова штурмувати небо і поринати у найглибші надра землі. Вона, за словами знаменитого гуманіста Марсіліо Фічіно, “вимірює землю і небо, досліджує глибини Тартару. Ні небо для неї не є надто високим, ні центр Землі надто глибоким”.

Такими у своєму житті були Леонардо да Вінчі і Філіпп Авреол Теофраст Парацельс.

Такими у своєму житті були Леонардо да Вінчі і Філіпп Авреол Теофраст Парацельс.

Маючи на меті досліджувати природу, набувати медичної практики й досвіду, Парацельс після закінчення університету тривалий час подорожував по світі. Він як лікар-мандрівник відвідав Польщу й Росію, деякий час жив у Константинополі. Кажуть, що декілька років провів у татарському полоні. Під час походів Парацельс охоче розмовляв з цирульниками-хірургами, ковалями, пастухами, циганами й старими знахарками, навчаючись у них таємничого мистецтва лікування, завдяки чому він дізнався про численні способи на-

рична думка Леонардо: “... той, хто втратив зір, нагадує вигнанців зі світу, бо він більше не побачить ні світу, ні жодної з речей, і таке життя – сестра смерті”.

Про самостійність думок Леонардо свідчить і той факт, що він сміливо вказав на помилки у загальноновизнаному в той час підручнику з анатомії Мондіні ді Луцці, що за період з 1316 по 1580 рр. видавався двадцять п'ять разів. Ці помилки Леонардо доводив своїми малюнками.

Внесок Леонардо у зміст анатомічної науки вагомий і різноплановий. Він “перший правильно і на диво точно зобразив форми і пропорції всіх частин людського скелета... Перший, всупереч традиції, встановив, що крижі складаються з п'ятох, а не трьох хребців, перший правильно представив вигини хребетного стовпа, нахил крижів, нахил і вигини ребер, що дуже важливо для розуміння механізму дихання, нахил таза; визначив навскісне відносно вертикалі положення стегнової кістки у стегні живої людини, тобто всі ті особливості скелета людини, які зв'язані з прямим ходінням; точно дослідив конструкцію черепа, задовго до Гаймара (1651 р.) відкрив повітроносні пазухи у черепі, описав верхню щелепну пазуху; встановив, що стопа має 25 кісток, а не 26, як вважали Ібн Сіна і Гален; перший правильно намалював суглобові поверхні кісток”.

Лише за те, що зробив Леонардо в галузі міології, його можна було б вважати найвидатнішим анатомом своєї епохи. Да Вінчі перший класифікував м'язи за величиною, формою, характером сухожилля і прикріпленням на скелеті, тим самим заклавши основи загальної міології. Він розумів, хоча і нечітко, значення нервів, як провідників стимулів до скорочення м'язів. Знав, що м'яз не може починатися і прикріплюватися на одній і тій же кістці, що сила м'яза використовується в напрямку його довжини. Леонардо правильно замалював ряд м'язів обличчя і поверхнево розташовані жувальні м'язи. Він нарахував 24 м'язи язика, добре передав па аркуші груднинно-ключично-соскоподібний м'яз. Краще, ніж сучасники, розбирався у складній анатомії м'язів шлунка, звернув увагу на перистальтику кишечника. Першим зрозумів механізм руху діафрагми, ребер під час вдиху при русі зовнішніх міжреберних м'язів. Особливо точно зафіксовано на малюнках м'язи плечового пояса, рук і ніг.

Всупереч традиції Леонардо встановив, що серце – порожнистий м'яз, і, як усі м'язи, одержує стимули від нервів, а саме – від

блукаючого нерва. Серце, за Леонардо, – “найсильніший м’яз” і “дивний апарат, твір найбільшого майстра”. Зроблені ним малюнки серця, його судин і клапанів вказують на те, що він добре знав роботу цього “дивного апарату”, а численні згадки про рух крові в судинах дозволяють вважати, що Леонардо був близький до відкриття процесу кровообігу. Не піднявшись до вірного розуміння кровообігу, він, проте, усунув середньовічні уявлення про містичну теплоту, яка нібито надчуттєвим способом породжується в серці, і її походження пояснював чисто механічно – тертям крові по стінках серця в порох, які нібито з’єднують правий і лівий шлуночки серця.

На противагу вченню Галена та Ібн Сіні про початок артерій із серця, а вен – з печінки, Леонардо стверджував, що і артерії, і вени походять із серця. Він відкрив і намалював бронхіальні артерії і перший описав прояви атеросклерозу артерій. На розрізах нирок бачив піраміди мозкової речовини, пізніше описані Марчелло Мальпігі.

Леонардо – один з основоположників ембріології. У медичній енциклопедії наводяться слова відомого англійського вченого Дж.Нідхема, що особливою заслугою да Вінчі в цій галузі “було встановлення ним того факту, що зародок можна вимірювати не тільки в кожний даний момент, а і в послідовний ряд моментів. Якщо Арістотель – батько ембріології як галузі природознавства, то Леонардо – батько ембріології як точної науки”.

Да Вінчі перший намалював маточні труби і круглі зв’язки матки, описав плаценту. Всупереч традиційному погляду, що й у матці є дві камери (за числом молочних залоз), і що у жінки тому двійчата матка (“у правій половині ростуть хлопчики, у лівій – дівчатка”), він правильно зобразив матку жінки з одною порожниною.

Є у Леонардо цінні відомості про нервово-мозковий апарат, про органи чуття. Він знав, “що нерви діють іноді самі по собі, незалежно від будь-яких психологічних імпульсів”, що м’язи, наприклад дихальні, можуть скорочуватися довільно і мимовільно. Завдяки спостереженням Леонардо наблизився до правильного зображення мозку людини, перший представив парні бічні шлуночки (до нього малювали три, причому розміщені один над одним). Йому вдалося помітити особливості будови твердої оболонки спинного і головного мозку. Загалом же для розвитку анатомії мозку Леонардо зробив мало, що пояснюється насамперед тим, що він не вмів законсервувати мозок, щоб запобігти його гниттю.

Не потребують коментарів “пророцтва” Леонардо про диявольську роль золота. У ХІХ ст. на весь світ пролунали слова: “Люди гинуть за метал”. А от як за три з половиною століття до цього трагічного висновку писав да Вінчі: “Вийде з темних і страшних печер дехто і спричинить для всього людського роду великі страждання, небезпеку і смерть. Багатьом своїм переслідувачам він після чималих страждань дарує радощі, але той, хто не буде його прихильником, помре у надриві і незгодах. Він здійснить незліченні зради, він буде рости і умовить на вбивства, на грабунки, на зраду; він викличе підозру у своїх прихильників, він відбере владу у вільних міст, він відбере життя у багатьох, він буде нацьковувати людей один на одного з багатьма хитрощами, обманом, зрадою”. “О потворний звіре! Наскільки було б краще для людей, якби ти повернувся в пекло!” Кожне з цих положень можна підтвердити безліччю конкретних прикладів. Бо ж Леонардо писав, мов у воду дивився. Справжній ясновидець!

Свій допитливий розум Леонардо спрямовував також у бік геології, палеонтології, астрономії. “Вивчення стану Землі у минулі часи є поживою людського розуму”, – вважав він. Розглядаючи питання, як могли рештки морських тварин опинитися на вершинах високих гір, далеко від моря, Леонардо по суті спростував легенду про всесвітній потоп у часи Ноя. Однак, на його думку, “природа завжди і у всьому однакова”, вона “не змінює звичайні види речей, нею створених”, тому немає у Леонардо й натяку на думку про генетичні зв’язки, про еволюцію, в тому числі про еволюцію Землі. Вся історія нашої планети зводиться до постійного переміщення суші і моря. Ідею ж про те, що Земля є центром Всесвіту, да Вінчі відкинув ще за сорок років до появи знаменитого трактату польського вченого-лікаря М. Коперника. Крім того, він не вважав Землю центром не тільки Всесвіту, а й Сонячної системи.

Леонардо закликав гідно вшановувати обдарованих людей, не змушувати їх тікати “в пустелі, печери та інші відлюдні місця, рятуючись від ваших підступів!”. Адже генії, за Леонардо, є “нашими земними богами, що заслуговують від нас статуй і почестей”. “Земним втіленням божества” назвали історики мистецтво і самого Леонардо. “Рідко буває, – писав Вазарі, – щоб в одній людині як надмірний і надприродний дар поєдналися така краса і геніальність... Мужність і сміливість його були сповнені благородства і величності. У Леонардо була велика душа... І як народження цього ху-

сучасник Макіавеллі: “Князь не повинен мати іншої думки, будь-якої справи, яка стала б його ремеслом, крім війни, її установ і правил, тому що це – єдине ремесло, яке личить повелителю”. Для Леонардо ж війна – “найбільш звиряче із безумств”. Він жалкував, що люди багато зусиль витрачають на виробництво мечів, списів та інших засобів знищення. Як же пояснити, що чималий внесок у виготовлення цих засобів зробив і сам Леонардо? В одному з листів (1482 р.) він називав свої винаходи в галузі військової техніки. Серед них – “легкі й міцні мости, з допомогою яких можна переслідувати ворога”, засоби для “спалювання та руйнування мостів противника”, для “руйнування укріплень, неприступних для артилерії”, різні види гармат-бомбард, які, “наче буря”, метають стріли і дрібне каміння.

Пояснення дуже просте. Він вважав антиприродним явищем війни грабіжницькі, загарбницькі, тобто несправедливі (“І те, що знаходилось в одній країні, буде викрадено в іншу”) і з розумінням ставився до національно-визвольних війн, що ведуться заради збереження свободи, яку називав “головним даром природи” (“я винайшов наступальні і оборонні засоби для держав, що їх облягають марнославні тирані”). Однак використовувати деякі досягнення в галузі військової техніки, за Леонардо, неприпустимо за будь-яких умов. “Чому не пишу я про свій спосіб залишатися під водою стільки часу, скільки можна залишатися без харчів? Цього не повідомляю і не оголошую через злу породу людей, які такий спосіб використали б для вбивств на дні моря, проламуючи дно кораблів і топлячи їх разом з людьми, що знаходяться в них”. Невідомо, про який винахід йдеться тут, однак нас цікавлять мотиви відмови від його застосування. Ці мотиви свідчать про високий гуманізм Леонардо.

Нешадно засуджуючи війни за те, що вони спричиняють “величезні втрати і часто смерть для тієї та іншої сторони”, Леонардо таврував ганьбою тих, хто не мав “межі у своїй люті”, хто сіяв “смерть, тугу, муки, страх, гоніння”. Маючи на увазі любителів військових авантур, він говорив “О земле, чому ти не розвернешся і не скинеш їх у глибокі тріщини своїх великих проваль і надр, переставши являти небу страховисько таке жорстоке і безжалісне”. Зазначимо, що ці суворі, сповнені гіркоти рядки, озаглавлені “Про жорстокість людини”, написані під безпосереднім впливом навколишньої дійсності. Адже Леонардо жив тоді, коли пошматовану на великі князівства Італію знекровлювали безперервні війни.

Правильно розглядав Леонардо звуження і розширення зіниці – як пристосування до більш або менш інтенсивного освітлення предметів, що знаходяться перед оком.

Глибоко розумів він обмін речовин. У його записах є спроба розкрити зміст понять асиміляції і дисиміляції, “безперервного вмирання і безперервного відродження” в процесі життя. Ця ідея, як відомо, стала одним з найважливіших завоювань біології.

Висока оцінка досліду як засобу пізнання, недовіра до схоластичного книжкового знання підтримували Леонардо у його прагненні вивчити будову тіла людини, препаруючи трупи. На відміну від своїх сучасників, цю роботу виконував сам. Кардиналу Арагонському, який відвідав його у Франції, він сказав, що власноручно зробив розтини понад тридцяти людських трупів.

Крім того, на рахунку Леонардо десятки секцій тварин: корів, коней, мавп, ведмедів, свиней. Тож багато чим зобов’язана Леонардо і порівняльна анатомія. На жаль, його уява про дихальний апарат людини ґрунтується виключно на розтинах тварин.

Новизною відзначився не тільки метод леонардівських досліджень (дослід, експеримент), а й їх техніка. Для розтину трупів він користувався ножом, пилою і долотом, мацерував трупи для вивчення кісток. Іноді перший привід до експерименту йому підказувала практика. Так, до думки дослідити биття серця він прийшов, спостерігаючи забій свиней у Тоскані. Тут через їх серце пропускали довгий металічний стержень (spillo), за допомогою якого дістають вино з бочок. Ввівши такий стержень через передню стінку грудей у серце живої тварини, він спостерігав биття серця за коливаннями стержня. Пізніше цей метод було покладено в основу роботи кардіографа. “Відаючись незгасній жадобі знань, – писав да Вінчі, – я мрію збагнути походження численних творіннь природи”, стати “всебічним майстром для пізнання природи і для наслідування її”, “все обійняти, все зрозуміти”. Його кредо – мов заповіт нащадкам, зокрема науковцям. При цьому він підкреслював, що займатися наукою треба з любов’ю, з пристрасстю. Леонардо був упевнений, що набувати знання завжди корисно, бо тільки багатий розум може відкинути непотрібне і зберегти цінне.

Вражають своєю актуальністю слова Леонардо, що мають безпосереднє відношення до медиків: “... ліки, що добре застосовуються, повертають здоров’я хворим, і той, хто їх добре знає, правильно їх застосовуватиме, якщо при тому знатиме, що таке людина, що

таке життя і склад тіла, що таке здоров'я. Знаючи все це добре, буде він знати і їх протилежність, а таким чином, лікування буде йому ближче, ніж кому-небудь іншому”.

Леонардо мав моральне право радити іншим “все обійняти, все зрозуміти”, “бути всебічним майстром” своєї справи, постійно збагачувати свій розум, бо й сам не шукав легкого хліба. Ось у яких умовах проводив він розтин: “Леонардо посилено працює по ночах над трупами у шпиталі. Обстановка була жахлива: у повітрі, насиченому запахом гниття, серед безлічі порізаних, знівечених трупів Леонардо терпляче працював”.

На замовлення харківського професора В.П. Воробйова, який захоплювався генієм, працелюбністю та ініціативою знаменитого флорентійця, художник А.М. Любимов, директор Харківського художнього училища, створив (1917 р.) велику фреску, що зображує Леонардо да Вінчі за анатомічними дослідженнями. Цей талановитий твір живопису прикрашає стіну великої аудиторії кафедри анатомії Харківського медичного університету.

Флоренція, яка в той час була насамперед центром текстильної промисловості, дала Леонардо перший поштовх до технічної творчості. Щоб уявити її обсяг, досить бодай перелічити винаходи, проекти, конструкторські задуми да Вінчі: машина для прядіння і сукання шовку, для обробки сукна; верстат для ткання стрічок і виття шнурів; камера-обскура, принцип дії якої використовувався у фотографії (через століття таку камеру винайшов і Кардано); гігрометр – прилад для вимірювання вологості повітря (через триста років його винайшов також швейцарець Соссюр); гідротехнічні проекти – зрошення неродючої місцевості біля Мілану, захист Флоренції від майбутніх повеней, осушення боліт, з'єднання Луари і Сони; інструменти для буріння колодязів, прилади для вимірювання шляху, пройденого кораблем або людиною; пристосування для водолазів, різні блоки і лебідки; рожен, що крутиться під дією нагрітого повітря. У листі до турецького султана Леонардо пропонував свої послуги у спорудженні через Босфор гігантського моста (довжина понад 315 метрів, з них над водою – понад 233 метри, ширина – близько 24 метрів).

“Щодня, – писав про Леонардо його перший біограф Базарі, – виготовляв він моделі і креслення, показуючи, як легко можна зносити і просверлювати гори, щоб з однієї рівнини потрапити на іншу, як можна з допомогою важелів, коловоротів і гвинтів підіймати великі тягарі, яким чином очищати дно морських портів і осушувати

ти низини з допомогою насосів”. Отже, інженерні задуми Леонардо мали прикладне значення, були тісно пов'язані з конкретними вимогами епохи.

Заповітною мрією да Вінчі був літальний апарат. Близько тридцяти років, захоплений ідеєю, вивчав політ птахів, будову крил, споруджував моделі, сумнівався. Планував здійснити свій політ з Монте Чечері (гори Лебеда): “Великий птах почне політ свій зі спини величезного Лебеда, викликаючи подив у всьому світі, наповнюючи всі книги чутками про себе, здобуваючи своїй вітчизні вічну славу”.

Живучи при дворі міланського герцога, Леонардо змушений був витрачати свою технічну винахідливість також для влаштування карнавалів, витівок. До одного з карнавалів він виготовив “планетарій” – величезну машину, яка зображала в грандіозних розмірах усю планетну систему в русі, коли одна з куль, рухаючись, наближалася до нареченої молодого герцога -внучки неаполітанського короля – Ізабелли Арагонської, з цієї кулі вискакував міфічний божок і декламував вірші придворного поета, присвячені герцогині. Іншим разом да Вінчі мав приготувати до приїзду французького короля в Мілан щось таке, що б здивувало високого гостя. І Леонардо виготовив лева, який міг пройти кілька кроків, а потім розкривав груди, з яких сипалися лілії.

Доля рукописів Леонардо, які є скарбницею думок про природу, науку, техніку, мистецтво, мораль, воістину трагічна. Після смерті да Вінчі їх ніби вихор розметав і носив впродовж кількох століть. Значна частина їх, а отже, й численні технічні проекти, назавжди втрачено. Через це розвиток науки загальмовано, можливо, на століття або й на кілька століть. Знайдена і збережена спадщина Леонардо становить близько 7000 рукописних сторінок. Вони, зокрема, свідчать, що технічні ідеї да Вінчі представляють великий інтерес, і тепер моделі машин Леонардо працюють у Музеї науки і техніки в Мілані і в Політехнічному музеї у Москві.

Леонардо був пройнятий почуттям безконечної цінності людського життя. Звертаючись до свого уявного цінителя анатомічних малюнків, він писав: “...знищити мою працю (тобто малюнки) – справа злочинна”, однак набагато більший злочин – “відібрати життя у людини”.

Він категорично виступив проти тверджень про війну як про “природний стан”. Такого погляду дотримувався, наприклад, його

дає великі надії, володіє екстраординарними знаннями медицини, двома мовами, дуже вправний в анатомуванні трупа”.

У 1535-1536 рр. Везалій брав участь у франко-німецькій війні. Після її закінчення повернувся у Лувен. Тут йому вдалося вперше в Європі препарувати скелет людини: ризикуючи життям, Андрій зрізав з шибилиці і приніс додому напівзтілілий труп страченого, а зваривши його, очистив скелет від м'яких частин.

У 1537 р. кілька місяців Андрій практикував з анатомії і медицини у Венеції. Медичну освіту завершив у

Падуанському університеті, де, не маючи ще двадцяти трьох років, захистив докторську дисертацію (1537 р.). І вже наступного дня почав читати лекції як професор хірургії і анатомії. На лекціях Везалій використовував, як навчальні посібники, ілюстровані ним і його земляком – художником Стефаном ван Калькаром, шість анатомічних таблиць, згодом надрукованих у Венеції. На трьох аркушах цього невеликого атласу чудово зображено скелет, на стількох же – внутрішні органи і кровеносні судини. Однак у даній праці Везалій ще дотримувался поглядів Галена, очевидно не відважившись виступити проти його авторитету. Так, на таблиці намальовано п'ятидольну печінку, хоча цей орган має лише дві долі: більшу праву і меншу ліву.

У 1539–1542 рр. Везалій написав тест для керівництва з анатомії, ретельно досліджуючи і описуючи м'язи, які вивчав на трупах, співставляючи характеристику органів, судин, нервів. Діставати трупи було нелегко. Є відомості про те, що Везалій добував їх на падуанських цвинтарях. Викопавши якомсь тіло дівчини, похованої напередодні, він через два тижні препарував його в скелет. Про викрадення стало відомо, і охорону цвинтаря посилили. Коли Везалій знову з'явився туди, його зустріли стрілами. Врятувався втечею. Іноді вдавалося одержати труп і законним шляхом. Так, з дозволу муніципальної ради, він зробив розтин тіла злодія, повішеного після того, як йому відрубали праву руку і викололи очі.

ви й займався лікарською діяльністю. Польські колеги-лікарі вважали Коперника другим Ескулапом (в античній міфології бог лікування). У Фромборку Коперник лікував свого дядька єпископа, колег – членів кафедрального капітулу, а також людей з неможливих сімей. Незабаром Коперник став відомим у народі лікарем. Його запрошували на консилиуми до духовних владик не лише у Польщі, а й за її межами.

Незадовго до смерті Коперника Альберт Пруський запросив його лікувати хворого друга, фон Кунгейма з Кенігсберга. Збереглися деякі рецепти та його поради проти паралічу, чуми та інших хвороб.

Медицина для Миколи Коперника після астрономії стала другою професією.

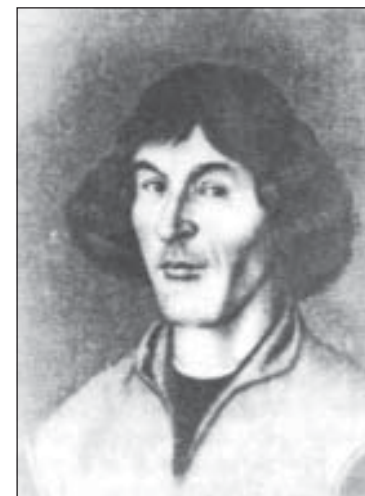
За шість місяців до смерті Коперник уже був тяжко хворий. Після крововиливу в мозок та паралічу, який охопив праву частину тіла, він у самотності постійно втрачав фізичні й духовні сили. 24 травня 1543 р. перестало битися серце геніального астронома й великого ученого-лікаря. Один з найбільших мислителів людства, Коперник був похований у Фромборському соборі без особливих почесностей. Лише 1581 р., тобто через 38 років після смерті, на стіні собору навпроти його могили було встановлено меморіальну дошку.

Джіроламо Фракасторо (1478 – 1553 рр.)

Джіроламо Фракасторо – італійський учений, лікар, астроном, філософ і поет, один з представників італійського Відродження.

Джіроламо Фракасторо першим з великих медиків замислився над тим, як розпізнати заразні недуги і як з ними боротися. У медицині епохи Відродження діяння італійського лікаря Фракасторо справедливо поставлені на перше місце.

Про існування грізних заразних хвороб, які вражали відразу тисячі людей, було відомо споконвіку. Невідомим, таємничим способом ці недуги передаються від однієї людини до іншої, поширюються по всій країні, потрапляють навіть за море. У Біблії (Старому

Заповіті) згадано про “єгипетські страти”. У давніх папірусах, написаних на берегах Нілу за чотири тисячоліття до нашої ери, згадано хвороби, в яких легко розпізнати віспу та проказу. Для боротьби з пошестю в Афінах викликали навіть Гіппократа. Проте в античному світі людські поселення були на значній віддалі одне від одного, а міста не були перенаселені, тому в ті часи епідемії не чинили великих спустошень.

Неабияке значення також мало дотримання особистої гігієни. У середні ж віки прості засоби – вода і мило – були забуті, до того ж в оточених мурами містах-фортецях панувала надзвичайна тіснота, тому не

дивно, що епідемії в цих умовах поширювалися блискавично.

Отже, епідемія чуми, яка спалахнула в 1341-1350 рр. забрала в Європі двадцять п'ять мільйонів людських життів, а в 1665 р. лише в самому тільки Лондоні від чуми загинуло сто тисяч мешканців. Вважають, що у XVIII столітті епідемія віспи збрала в Європі жакливий “урожай”: більш як шістьдесят мільйонів померлих.

Люди давно зауважили, що центрами епідемій були переважно брудні й перенаселені міські нетрища, де тулилася біднота. Тому під час епідемій можновладці особливо дбали про чистоту вулиць, очищення стічних каналів. За межі міста вивозилося сміття та відходи, знищували бездомних собак і котів. Проте ніхто не звертав уваги на щурів, котрі, як встановлено пізніше, були найбільш потенційними переносниками чуми.

Фракасторо Джіроламо був очевидцем багатьох великих епідемій, зокрема висипного тифу, а також значного поширення сифілісу в Європі з кінця XV ст. Йому довелося лікувати багатьох хворих на заразні недуги. Він подав опис сифілісу в поемі “Про сифіліс або французьку хворобу” (1530 р.).

Узагальнення розрізнених відомостей про заразні хвороби, спробу класифікувати ці недуги і внести подальшу ясність в уявлення про їх сутність та шляхи їх передавання зробив теж він – лікар і філо-

Наділений від природи необмеженою уявою, жадібний до знань, Кардано вірив у надприродні сили, в демонів, у передвістя. Так, він втрачав самовладання від місячного світла, що проникало в кімнату, від завивання вітру за вікном, боявся грому і блискавки... У той же час заперечував існування відьм, що було в ті часи ознакою неабиякої сміливості.

Попри всю суперечливість свого мислення і поведінки Джіроламо Кардано був чесною людиною, яка, хоча і помилялася, але завжди намагалася залишитися сама собою, ученим, що сприяв розвитку науки і техніки, мріяв про поліпшення людського існування.

Андрій Везалій (1514 – 1564 рр.)

Андрій Везалій – бельгійський учений-лікар, основоположник наукової анатомії. Син придворного аптекаря. Представник п'ятого покоління лікарської династії Везаліїв. З дитинства виявив надзвичайний інтерес до вивчення природи, зокрема анатомії. Мишей, щурів, кротів, котів, собак, що потрапляли йому в руки, розчленяв, щоб проникнути у таємниці їхнього тіла. У Лувені закінчив спеціальний колегіум, де вивчав гуманітарні науки і античних класиків. Особливо захоплювався грецькою і латинською мовами. Медицину студював у Монпельє, а потім у Паризькому університеті (1533–1536 рр.), де цей предмет читали Якоб Сільвій (латинське ім'я Жака Дюбуа), Гунтер фон Андерпах та інші. Жоден з них не займався розтином трупів. Обмежувалися тим, що знайомили слухачів з вибраними текстами Галена. Про Гунтера Везалій писав, що він тримав ножа в руках лише під час прийняття їжі. Сільвій іноді демонстрував органи собаки. Тож Андрію доводилося ловити тварин, а також приносити з цвинтарів та місць страти людські трупи, щоб розтинати їх самостійно. Він у цьому так напрактикувався, що міг з закритими очима визначати будь-яку людську кістку.

Дуже здивувалися викладачі, коли Везалій вказав на крихітні венозні клапани, які перешкоджають зворотному плинові крові у венах. Наявність цих клапанів встановили ще античні лікарі, але середньовічні анатоми не змогли їх виявити і пояснювали це зміною будови людського тіла за минулі півтора тисячоліття. У двадцять років Андрій зробив перше відкриття: довів, що у людини нижня щелепа, всупереч даним Галена, є непарною кісткою. Рівень знань і досвідченість Везалія як прозектора були гідно оцінені. Гунтер писав про нього, що це “багатообіцяюча людина, Геркулес, що по-

держава і “добрий” уряд повинні виступити в ролі заступників “нешасних перед багатими”, “справедливо служити законам”, “допомагати корисному і чесному”. Отже, Кардано був прихильником сильної монархії як органу захисту права.

Глибина батьківських почуттів. Кардано був добрим батьком. Особливу турботу про дітей виявляв після смерті дружини (Лючія померла в 1546 р. на тридцять першому році життя). Радів за долю доньки Клари, що вийшла заміж за міланського патриція. Подбав про придане (“цей свій обов’язок я виконав з задоволенням і не обділив її”). Дуже любив старшого сина Джамбаттіста. Займався з ним науками, навчив грати на цимбалах і лютні. Джамбаттіст став доктором медицини. Як чайка кидається на захист чаєнят, так кинувся Джіроламо рятувати сина, коли у 1560 р. його заарештували, запідозривши в отруєнні дружини. Не довіряючи професійним юристам, сам виступав на суді як адвокат. І хоча було доведено, що дружина, жінка розпусна, померла не від отруєння, а від гарячки, вирок був найжорстокішим. Батько благав членів суду не посилати сина на ешафот, а покарати вигнанням з міста, був згоден сам прийняти смерть за свого улюбленця. Та врятувати життя сину не вдалося. Старий лікар був близьким до стану божевілля, просив смерті у Бога. У багатьох творах, написаних Кардано, чути стогін батька, що оплакує сина. В одну книгу він вмістив елегію на смерть Джамбаттіста, в іншу – розповідь про його печальну історію. Своє горе вилив Кардано і в діалозі “Тетім, або Про стан людини”. Втра- та Джамбаттіста була незагойною раною. (“Я бідний, хворий і старий. Неправдою я позбувся мого кращого сина, моєї найбільшої надії, юнака, який більше, ніж хтось інший, був дорогий мені...”). Ця рана була особливо болючою ще й тому, що “мій другий син не лишає мені найменшої надії на щастя або на продовження роду; моя дочка ось уже дев’ять років як замужем, – бездітна...”.

Незлопам’ятність. У дитинстві Джіроламо “значно частіше зустрічався... з різкою, ніж з ласкою”. Його без кінця і без причин били: і мати, для якої він був тягарем і ганьбою, і батько, який, хоч і не жив з сім’єю, але вважав своїм обов’язком брати участь у покараннях сина, і тітка...”. Однак ніколи не згадував Кардано своїх жорстоких батьків нешанобливим словом. Коли батько, який “ніжніше любив мене, ніж мати”, помер, син, забувши свої дитячі образи, писав про нього, як про “м’якосердечну і благочестиву”, “непідкупну і воїстину святу людину”.

соф Джіроламо Фракасторо. Учений систематизував, узагальнив доведене його попередниками, розробив положення про специфічне заразне начало, що розмножується – про “контагії”. Заразою (“контагією”) Фракасторо вважав ураження, що переходить від одного до другого. Джіроламо Фракасторо висунув також першу науково обгрунтовану концепцію про заразні недуги.

Медичну освіту він здобув у провідному Падуанському університеті “Патавинській Академії”, з якою пов’язані долі геніальних учених Коперника, Гарвея, Монтано, Везалія, Галілея, Санторіно.

Будучи професором Падуанського університету, Джіроламо Фракасторо написав свою основоположну працю у трьох книгах “Про контагію, контагійні недуги та їх лікування” (1546 р.). Перша його книга містить загальні теоретичні положення і систематичні узагальнення поглядів попередників Фракасторо. Друга ж присвячена опису заразних хвороб (віспи, кору, чуми, пропасниці, сказу, “англійського поту”, прокази), третя – відомим на той час методам їх лікування.

У своїх працях учений виявив велику клінічну спостережливість, подав точний опис деяких заразних захворювань, показав, що прийнята на той час хвороблива форма “чуми і пропасниці” являє собою дві різні хвороби – чуму і висипний тиф, пропасниця із сочевицею, пропасниця із застриками.

Фракасторо погоджувався з догадкою про найдрібніші невидимі чинники заразних недуг, що передаються від хворого до здорового. Він визнавав, що контагії – джерела зарази – тілесні, матеріальні, що зараза являє собою невидимі, “недоступні нашим відчуттям частинки”, які Фракасторо називав насінням зарази. Він стверджував, що контагії бувають трьох родів: “Одні вражають лише при зіткненні, інші, крім того, залишають ще вогнище і через нього є ще контагійними. Деякі ж контагії поширюються не лише через зіткнення як із самого лише вогнища, а ще й на відстані”.

Джіроламо Фракасторо зробив висновок про необхідність знищення заражених речей і про можливість дезінфекції їх особливими порошками. Фундаментальна праця Фракасторо вийшла далеко за межі інтересів історії медицини. Тоді не було майже жодного вченого, котрий би не знав чотирьох чи п’яти мов, не був би спеціалістом у кількох галузях творчості. Дуже важливою пам’яткою у галузі медицини є його твір “Про контагію” – перший за часом повний і закінчений епідеміологічний трактат.

Джіроламо Фракасторо у похилому віці зайняв посаду придворного лікаря Папи Римського.

Мігель Сервет (1511 – 1553 рр.)

Мігель Сервет – іспанський філософ і лікар. Народився у провінції Наваррі (Іспанія) у сім'ї нотаріуса (мати родом з Франції). Загальноосвітню підготовку одержав в Сарагосі. Уже в чотирнадцять років володів латинською, грецькою і єврейською мовами, був підготовлений у математиці і філософії. Батько відправив сина у Тулузу (Франція) для здобуття юридичної освіти. Та духовник іспанського короля Карла V наблизив п'ятнадцятирічного юнака до себе, взяв його на службу секретарем. У 1529–1532 рр. Сервет перебував при дворі короля. У двадцятирічному віці опублікував за свій рахунок твір, де доводив необхідність відмовитися від концепції Святої Трійці як основи християнського віровчення. Тоді уже реформатор Мартин Бучер сказав, що Сервета “слід пошматувати, вирвати з його тіла нутроші”. Єретичну книгу було спалено, а її автор зазнав нападок і переслідувань. Рідні від нього відмовилися. Друзі відреклися. Сервет переселився до Франції. Тут під вигаданим прізвиськом влаштувався коректором у ліонського книгодрукаря.

У 1536–1538 рр. вивчав медицину у Паризькому університеті, одержав ступінь доктора. Практикував у Ам'єні і Шарле, дванадцять років був лейб-медиком у палаці архієпископа у В'єні.

Саме в цей час Сервет надіслав діячеві Реформації, диктаторові Женеви Кальвіну рукопис, де висловив свої погляди на релігію, а також основну книгу Кальвіна з додатком, де назвав усі її недоречності. “Якщо Сервет коли-небудь відвідає моє місто, то живим я його не випущу”, – такою була реакція Кальвіна. Сервета визнали єретиком...

У 1553 р. Сервет випустив у Базелі анонімну працю “Відновлення християнства...”, яка, будучи полемічною, все ж закликала до покірливості. Очевидно саме цей твір мав у своїй бібліотеці Андрей Крупинський

тобою недобре, будь до нього тим більше ввічливий і бездоганний; у всьому слід зберігати спокій”. Сам же Кардано не завжди був таким “ввічливим та бездоганним”: згадаймо хоча б різку відповідь правителю Мілана, який погрожуючи, домагався, щоб Кардано перейшов на службу до герцога – племінника правителя. Міланець вважав, що тиранічні закони можна порушувати, тиранів – убивати, подібно до того, як проганяють хвороби, хоча вони також допущені Богом.

Уславлення людини, гуманізм. Мета людини, за Кардано, – досягнути природну мудрість: пізнати божественне, з'єднати смертні речі з божественними, піднятися над смертними речами і одержати від Творця все, що може бути вимислено розумом. Кардано славив творчу енергію людини, її прагнення прекрасного. “Немає нічого більшого, як те, що ми створюємо у мраморі, в гіпсі, на полотні чи на папері...”. “Медицина, філософія, геометрія, друкарська справа, машини і все те, що є славного в людині, вигадано завдяки людській підприємливості!” Однак під впливом гіркого життєвого досвіду Кардано висловлювався про людину і як про низьку істоту.

У своїх творах Кардано радив застосовувати гуманні методи виховання дітей (“Манера навчання мусить бути невимушеною, усі предмети, крім грецької та латині, мають застосовуватися легко, із задоволенням. Слідкуй, щоб навчання обов'язково супроводжувалося грою, і розвагами... будь ласкавим до дитини – батько не повинен “розчинятися” у вихователі. Ніколи не бий дитину... Прищеплюй йому огиду до азартних ігор”. Разом з тим, допускав застосування тілесних покарань. Коли молодший син Міланця Альдо, волоцюга і злодій, категорично відмовився стати на чесний шлях, Кардано під час сварки відрубав йому вухо. Виявляється, не можна добре виховати дитину, якщо вона є свідком розгульного життя батька, його азартних ігор.

Гострим соціальним критиком постає Кардано перед нами у деяких своїх творах. “У наш щасливий вік той, хто трудиться, повинен витратити заробіток п'яти місяців, щоб забезпечити себе і свою сім'ю необхідною кількістю пшениці. Що ж їм робити, щоб здобути собі вино, м'ясо, одяг, житло, дрова, масло і сіль? Що їм робити, щоб утримувати дружину і малих дітей? А що буде, коли вони... захворіють...? Чому ж тих, хто вбиває людей голодом, вважають рівними богам? Смерть жахлива і жорстока для всіх, але морити людей голодом ще більш жорстоко і жахливо”. Тому “правильна”

коли попереду була ще майже третина життя. У десятитомнику Кардано, випущеному у 1663 р. в Ліоні, містилось сто тридцять вісім праць, що займали сім тисяч сторінок. І це лише якась частина його творчого здобутку. У 1573 р. сто двадцять своїх рукописів Кардано кинув у вогонь...

Будемо об'єктивними: сучасники Кардано знали його не тільки як людину, що у напруженій праці здобуває шматок хліба (і “безсмертну славу”), – він мав, особливо в молоді роки, сумнівну репутацію гульця, задираки, захоплювався азартними іграми, за що пізніше сам себе засуджував (“я проводив за грою, соромно сказати, цілі дні. Через це, крім втрати часу і сил, я втрачав повагу людей...”).

Критична оцінка прочитаного. У творах Міланець найвище цінував новаторство, оригінальні ідеї. Його слова про Арістотеля: “Він був людиною... і багато в чому помилявся... Отже, якщо йому можна було лишити Платона заради істини, чому ж нам задля неї не відкинути його?”. Істина для Кардано – найвище з того, що може досягнути людський розум, немає нічого відраднішого і більш гідного, як пізнавати її. “Якщо ми діємо як філософи, то істина для нас – як рука; ми повинні ретельно розшукувати не те, що нам хочеться знайти, а те, що існує насправді”. Кардано був у медицині послідовником Гіппократа і Галена, у філософії – Арістотеля, проте він не терпів схоластики, висловлював думки, що суперечили цим авторам.

Релігія – основна опора держави. “Держава зобов’язана стежити за тим, щоб залишилися непорушними догмати про Бога та майбутню кару, які спонукають громадян бути вірними, а солдатів хоробрими”. Філософія “ніколи не може опуститися до нападок на церкву”, “... критикувати церковну практику забороняється під страхом суворої кари”. Однак у своїх роздумах про безсмертя людської душі Кардано був нестійкий.

Засудження релігійних війн. “Коли проявляються релігійні суперечності, люди мстять дітям; убивають інших людей, катуючи або спалюючи їх; забирають їх у рабство, спустошують поля, спалюють міста”.

Вірнопідданий по відношенню до світських і духовних владик.

Одне з його повчань дітям: “Ніколи не роби того, що не є приємним князю”. “Якщо у стосунках з можновладцями або особами вищого стану, особливо заслуженими, хтось із них поводить з

(в описі названо лише ім'я Мігеля Сервета). У книзі є місце, де розглядаються анатоμο-фізіологічні проблеми. Автор вказував, що об'єм легеневої артерії занадто великий, щоб доставляти у легені кров, необхідну лише для їх живлення. Сервет писав, що кров переходить з правого шлуночка у лівий не через отвір, який нібито є у перегородці між передсердями, а “довгим і чудесним” шляхом – по гілочках артерій, через легеневі, а потім через венозні артерії (легеневі вени). Він геніально оцінив значення цього кола кровообігу, названого малим, або легеневим, і процесів, що відбуваються у легеневій тканині, зазначав, що у легенях кров позбувається “сажі”, насичується “свіжим повітрям”, “знову набуває червоного кольору”; у ній утворюється “життєвий дух”, який на думку Сервета, є джерелом усіх рухів організму.

Отже, Сервет доводив, що перегородка між шлуночками серця є непроникною; стверджував, що саме в легенях кров насичується повітрям, і нарешті, спростував думку Галена, що легенева артерія служить для живлення легенів. Це дає підставу вважати Сервета першовідкривачем малого кола кровообігу.

... Схопленого у Женеві слугами інквізиції, Сервета кинули у в'язницю. Він звернувся до Кальвіна зі скаргою на нестерпні умови ув'язнення, однак той не знав жалю. Сервет не зрікся своїх переконань і 27 жовтня 1553 р. вченого спалили разом з тиражем його книги. Все ж три примірники “Відновлення християнства...” було врятовано від вогню. Вони залишалися невідомими понад сто сорок років. У 1694 р. їх віднайшов англійський анатом Вартон. Тоді і виявилось, що у п'ятій книзі трактату є розділ про циркуляцію крові. Один з примірників твору зберігається у Віденській національній бібліотеці.

У Женеві на пагорбі Шампель, на місці страти, стоїть пам'ятник Мігелю Сервету – глибокому мислителю-вільнодумцю, людині благородної душі, безкомпромісного характеру. Тим, хто спалив Сервета, не вдалося зупинити поступ історії, прогрес творчої думки.

Джіроламо Кардано (1501-1576 рр.)

Джіроламо Кардано — італійський математик, лікар, філософ, інженер-винахідник і письменник. Коли з'явився на світ, його батько Фаціо Кардано – доктор права і медицини, “добре обізнаний в математиці”, мав уже п'ятдесят шість років, мати – Клара Мікерті – була на двадцять два роки молодшою. Законним подружжям вони

стали лише в 1525 р. за кілька місяців до кончини Фаціо. “Я народився, вірніше – мене вийняли з лона матері – з кучерявим волоссям і без ознак життя; мене врятувала лише ванна теплою водою”. Уродженець Павії, він завжди вважав себе міланцем. У літературі його часто так і називають: Міланець. Семирічний Джіроламо став слугою батька: супроводжував старого всюди, несучи сумку з паперами, книгами і всім іншим, що необхідно було юристові, який обходив своїх клієнтів. Під час “поширеного і майже безперервного руху вулицями Мілана хлопчик слухав всілякі історії, переважно про чудеса, які розповідав батько. Фаціо навчив малого читати і писати, познайомив з основами математики і астрології”. Такою була початкова освіта Джіроламо. Восени 1515 р. він став студентом Павійського університету. Самостійно вивчав латину. Добре давалися йому риторика, граматики, діалектика, філософія, геометрія, і він при потребі успішно заміняв викладачів цих предметів. Кількарічна перерва у навчанні пов’язана з посиленням військових дій і закриттям університету. З 1524 р. – студент університету у Падуї. Одержав диплом бакалавра. У 1525 р. висунув свою кандидатуру, балотувався і став ректором (за старою традицією на цю посаду обирався студент). У 1526 р. здав екзамен на ступінь доктора медицини – до речі, лише в третьому турі голосування дістав потрібну кількість голосів. Після закінчення навчання практикував у містах Сакко, Мадженті, Караваджо, Галараті. В 1534 р. переїхав до Мілана і поселився з сім’єю (у 1531 р. Джіроламо одружився з 15-річною Лючією Бандарені, яка у 1534 р. народила сина Джамбаттіста) у робітничому будинку для бідняків і пілігримів, який утримувався на кошти церковної общини. Практикувати у Мілані не міг, бо не вступив у міську колегію лікарів, а її статут забороняв приймати незаконнонароджених. Руку допомоги подав знатний і освічений міланець Філіппо Аркінто, який добився того, що Джіроламо доручили читати лекції з геометрії, астрономії, арифметики, географії у приватній школі для дітей бідняків, а згодом влаштував лікарем до монахів. При сприянні Аркінто пацієнтами Джіроламо стали кілька міланських багатців. Лікарський авторитет його почав зростати, коли йому вдалося вилікувати каноніка Гадді, що мав шкірну хворобу, з якою не могли справитись міланські лікарі.

У 1539 р. Кардано став повноправним членом колегії лікарів, яка заради цього змінила свій статут: почала приймати у свої ряди і тих, чії батьки законно одружилися і після народження майбутніх

цінів праці Везалія. Коли ж захотів висловити свою точку зору на анатомічні проблеми, то написав коментарі не до книги Везалія, а до підручника “Анатомія” Мондіно де Луцці (1270–1326 рр.), який дотримувался поглядів Галена, в тому числі помилкових, і був підданий сміливій критиці з боку Леонардо да Вінчі. Саме через свою відірваність від анатомії Кардано-медик, на думку його найавторитетнішого біографа Анджело Белліні, поступався перед тогочасними лікарями-анатомами – Везалієм, Фракастором та іншими.

Варто зупинитися на деяких рисах (позитивних і негативних) характеру Міланця.

Великий працелюб і бібліофіл. Ще у п’ятнадцятирічному віці Джіроламо поставив перед собою мету “увічнити своє ім’я”, причому “не в багатстві чи в неробстві, не в почестях, не у високих посадах...”. Він вирішив “досягти безсмертя”, покладаючись не на фортуна, а на працю; почав писати твори, знаходячи відпочинок у музичних заняттях (чудово грав на лютні), грі у кості та за шахівницею. Працездатність Кардано була дивовижною. “Я абсолютно не можу втрачати час...”; “їдучи верхи, і споживаючи їжу, і лежачи в ліжку, і під час неспання, я завжди щось обмірковував”, “у мене постійні тільки роздуми”; “схильний до постійних роздумів, я часто обмірковую багато речей, не стільки грандіозних, як іноді нездійснених, і при тім міркую про два предмети відразу”. Хоча він нарікав на свою слабу пам’ять, через що змушений був втрачати багато часу на численні виписки, на записи чуток і розповідей очевидців. Постійно допрацьовуючи свої рукописи, Кардано проте не завжди досягав їх належної досконалості, лишаючи в них “високе з низьким, невикінчене з викінченим, цікаве з недоладним”. Для того, щоб “просуватися вперед, не затримуючись, прямо до мети”, необхідно дуже багато читати, “ковтаючи” за якихось три дні по цілому величезному тому. Це не тільки порада іншим – сам Кардано був бібліофілом, про що свідчать посилання у його книгах на Архімеда, Арістотеля, Гомера, Платона, Птолемея, Гіппократа, Горация, Плутарха, Вергілія, Плінія, Ювенала, Галена, Альберта Великого, Авіценну; згадки про праці голландського математика і лікаря Фрізія, швейцарського натураліста Геснера, французького натураліста Рондле, німецьких математиків Шонера, Штіфеля, Клавія та багатьох інших. А написав Кардано, за його словами, “так багато і про такі різноманітні речі, що навряд чи хтось зміг би прочитати мої твори, навіть якби він присвятив цьому все життя”. Так говорив він тоді,

гою моїх міркувань і роздумів, хоча і в цьому відношенні я прагнув домогтися всього, чого тільки можливо мені домогтися”. Він признавався, що керувався не тільки “доказами розуму”, скільки “даними досвіду”.

За словами Кардано, серед його досягнень в теорії медицини є такі: “... я визнавав істинне співвідношення і послідовність критичних днів” (тобто кризисів хвороби), “відкрив способи лікування подагри і загальні принципи лікування гарячок”; “відкрив спосіб приготування проносних ліків з непроносних медикаментів”, “засоби проти черевної водянки, які не тільки позбавляють хворого від неї, а й настільки зміцнюють його, що він того ж дня, коли прийняв ці засоби, може ходити”; “я з’ясував також, як, лікуючи якийсь один орган тіла, ми можемо встановити причини захворювань і способи лікування інших органів...”; “я вказав правильний спосіб оперування киля”; “написав найдосконаліше дослідження про сечу”; “... я детально писав про “французьку” хворобу і коротко описав прийоми лікування хвороб, які найтяжче піддаються лікуванню: падучої, божевілля, сліпоти...; прийоми лікування затверділих наривів, нетримання сечі, різного роду захворювань суглобів, каміння в нирках, колік, геморою та інших, всього до п’яти тисяч”.

Деякі історики медицини відмічають, що Кардано вмів лікувати пневмонію і туберкульоз, першим запропонував метод навчання глухонімих (схожий на брайлевський) і метод навчання сліпих, висловив припущення, що збудниками хвороб є живі організми. Вказують, що Міланець писав про зв’язок інфекції у соматичних порожнинах з бешиховим запаленням, називають його провісником вчення про локалізацію функцій у мозку, що він першим припускав можливість утворення катаральних виділень безпосередньо в носових та гортанних порожнинах (всупереч думці Гіппократа і Галена), а також можливість переливання крові. Є твердження, що Кардано успішно лікував астму, що раніше за Фракасторо описав тиф. В одній з книг Міланець писав, що медики лікували хворобу як звичайний кір. Тим часом кір уражає звичайно юних і буває у хворого лише один раз, а *morbus pulicaris* уражає людей різного віку, причому може багаторазово спостерігатися у однієї і тієї ж людини.

Проте більшість істориків внесок Кардано в теорію медицини вважають досить скромним, пояснюючи це, зокрема тим, що він не займався активно анатомією, бо “жахався трупів”, хоча і високо

лікарів. У 1543-1550 рр. читав лекції то у Міланському, то у Павійському університетах, з березня 1562 р. – професор Болонського університету. У травні 1563 р. його обрали почесним громадянином Болоньї, чим Джіроламо дуже пишався. У жовтні 1571 р. переїхав до Риму, де практикував до 1575 р. Тут і помер.

Спочатку його поховали у римській церкві Св. Андрія, потім перевезли прах у Мілан, у сімейний склеп.

Джіроламо став лікарем всупереч волі батька, який вважав більш престижною професію юриста. До того ж Фаціо читав у Мілані лекції з цивільного права, міг би передати синові цю посаду за спадковістю. Та Кардано-молодший був непохитним у своєму виборі. “Медицина, – напише він згодом, – однаково придатна для всієї земної кулі; вона опирається на докази більш ясні і менш залежні від думки окремих людей”. Медицина – “божественна річ”, яка “звільняє не тільки тіло від хвороб, а й душу від забобонів”. І Міланець “грунтовно вивчав... медицину і теоретичну, і практичну...”.

Видатний лікар XVI ст. Кардано знав собі ціну. “Ніхто із лікарів не міг би похвалитися, що він повернув здоров’я хворому, якого я визнав невиліковним, а з іншого боку, я поставив на ноги багатьох хворих, від лікування яких інші лікарі відмовилися”, – читаємо в його спогадах. В іншому місці сказано конкретніше: “У Мілані, Болоньї, Римі я відновив здоров’я більш як ста хворим, визнаним безнадійними”. Серед його пацієнтів були люди різних національностей, професій і верств, в тому числі французи, іспанці, англійці, шотландці, бельгійці, єпископи, кардинали, каноніки, герцоги, юристи, лікарі, трактирники, аптекарі, теслярі, купці, “благородні дами”, убогі люди. І Кардано пишався, що за п’ятдесят один рік практики припустився лише трьох помилок.

Слава про талановитого лікаря Кардано досягла Риму, поширилася за межі Італії. За твердженням деяких біографів, він лікував Папу Григорія XIII (1502–1585 рр.). Принагідно відмітимо, що інший

Папа, Павло III, через одного з кардиналів у 1546 р. передав Кардано своє запрошення читати у Римі лекції з математики. Обіцяючи Міланцю, образно кажучи “золоті гори”, намагалися заманити його до себе на службу датський король Христіан III, французький король Генріх II, французький маршал Шарль Бріссаку (через італійця Луїджі Біраго, командира піхоти французького короля), Джон Гамільтон – архієпископ Сент-Ендрюса, духовної столиці Шотландії; тридцять тисяч дукатів щорічно обіцяв правитель Мілана, якщо Кардано до кінця своїх днів служитиме у його племінника, герцога Мантуї... Та Кардано відхиляв ці пропозиції: не хотів покидати батьківщину, котра була одним з центрів медичної науки і культури, прагнув бути далі від політичної та релігійної боротьби та чвар. У Данію, наприклад, відмовився переїздити, пославшись на “холод і вологість” у цій країні та на “значну різницю у таїнствах і вченні” датської церкви “порівняно з римською”. Стати рабом герцога Мантуї не побажав тому, що “краще померти, ніж прийняти безчестя”.

Медичні погляди і рекомендації Кардано запозичив з творів класиків – Гіппократа, Галена і астрологічної медицини. Від Гіппократа – увага до деталей (“... обставини нашого життя часто залежать від найнезначніших причин”), уповання на допомогу природних сил організму (“у всіх випадках добре, якщо можна використати як ліки – час”), розуміння важливості зовнішніх умов (“вогонь і вода, приміщення, де лежить хворий, охайність, тиша, присутність друзів сприяють успіху лікування”), належна увага до дієти і загальнофізичної гігієни. Наслідування Галена – у застосуванні способів і засобів протилежної дії. Проілюструвати вплив давньогрецького і давньоримського лікарів можна, згадавши, як Кардано лікував архієпископа Джона Гамільтона, що страждав від нападів утрудненого дихання. На думку його особистого лікаря, причиною хвороби був “холодний і мокрий мозок” архієпископа. Прибувши до хворого, Міланець впродовж сорока днів спостерігав за ним, вивчав його характер і спосіб життя і відкинув цей діагноз. Встановив, що Гамільтон – людина запальна, дратівлива, довго сидить за письмовим столом, фізичною працею не займається, їсть багато, спить мало. Внаслідок цього у нього підвищена температура мозку. Слід її знизити. Досягти цього можна, очистивши тіло і мозок від шкідливих речовин з допомогою дієти, медичних процедур і режиму. Щоб запобігти утворенню в організмі шкідливих речовин, Кардано рекомендував їжу легку і холодну, курячий бульон, ячмінний відвар,

суп із черепахи, молоко від ослиці, яку слід годувати квітками троянди і листям мальви та буряків. “Очищенню мозку” сприяє прикладання до вінцевого шва мазі з грецької смоли, гірчиці, корабельного дьогтю, меду. Підтриманню постійної температури мозку служитиме душ (випливання холодної води на голову, попередньо помиту у гарячій воді). Інші приписи: дворазове харчування, щоденні прогулянки верхи, чергування праці і відпочинку, лягати спати не раніш як через півтора години після вечері, тривалість сну сім-десять годин; не виходити на вулицю в дощову, спекотну погоду; не нюхати троянди, від чого нагрівається мозок; спати не на перині (розігрівається хребет і тепла речовина потрапляє в мозок), а на шовковому матраці; наволочка подушки повинна бути не шкіряна, а льняна, у подушці не пух, а подрібнена солома. Змінивши спосіб життя відповідно до цих рекомендацій, Гамільтон відчув значне полегшення. Після цього Кардано залишався зі своїм пацієнтом ще п’ять тижнів...

Від Галена успадкував Міланець також віру в чудеса, в пристрій (рос. “сглаз”), в причину (рос. “порча”): зачарований блідне, сумує, часто плаче; у замороженого “січеться волосся і обламуються нігті, він багато говорить, страждає від неспанья”; віру в зцілюючі властивості дорогоцінного каміння: яшма зупиняє кровотечу, корал сповільнює пульс, сапфір допомагає при чумі тощо.

Кардано-астролог передав Кардано-лікаря прийоми “металотерапії”: золотом “править” Сонце, яке переливає в нього частину своїх властивостей; з іншого боку, в людському організмі Сонце асоціюється з серцем; отже, золота пластинка, покладена на серцеву вену, вгамовує головний біль, а в передсердній ділянці – биття серця; срібло – це місячний метал, а Місяцю відповідає мозок; тому ліки зі сріблом рекомендуються епілептикам і меланхолікам і так далі. “Металотерапію” радилося застосовувати тоді, коли відповідна планета має найбільший вплив.

Кардано-практик враховував психічний стан хворих. Бо ж “людина – не що інше, як її мозок”; якщо мозок розладнаний, то і все інше в поганому стані”; “страх, пригнічений настрій, гнів викликають такі наслідки, від яких хворий гине навіть тоді, коли хвороба цілком виліковна”.

Усвідомлюючи слабкість тогочасної теорії медицини, Міланець визнавав: “Мені дуже рідко можна було б похвалитися тим, що якесь лікування було здійснено і вдало завершено мною з допомо-

У 1574 р. доктор Очко одружився з багатою вдовою Ельжбетою Обромбальською, дочкою сідляра Станіслава, матір'ю трьох малолітніх дітей. Це докорінно змінило його матеріальне становище.

Варшав'яни дуже поважали доктора медицини та філософії, вважаючи його провідним лікарем. У 1576 р. його призначили придворним лікарем короля Стефана Баторія з окладом 200 золотих щорічно і чотири золотих на харчування.

У 1582 р. лікар Очко “з огляду на родинні обставини та через слабе здоров'я” залишатися при дворі не міг і отримав довічну пенсію 300 золотих щорічно за “особливу прямоту думки, силу науки та велику тямущість, безліч праць і за те, що на нього чигали небезпеки під час деяких воєнних походів”.

Доктор медицини Войцех Очко належав до філантропів: на добродійні заходи не шкодував грошей; його щедрість підкреслювали сучасники. Зокрема, він подарував під будівництво лікарні велику ділянку землі.

За кілька років до смерті, а саме 1596 р., лікар Очко, який встиг до того часу одвояти, одружився вдруге – з Ядвігою Умецькою, дочкою Анджея Умецького, бургомістра Варшави. Проте цей шлюб, так як і перший, був бездітним.

Войцех Очко належав до видатних лікарів своєї епохи. Він написав велику наукову працю про сифіліс. Книга, названа “Пшимет, або Придворна недуга”, була результатом багаторічної праці вченого-лікаря. Вона побачила світ у 1581 р. у Кракові. Написана не латинською мовою, як це було прийнято, а польською, тому тривалий час була невідома широкому загалу європейських медиків.

Друга книга, написана Очком теж польською мовою, видана у Кракові 1578 р. Король вислав Очка до Яворова на Львівщині, аби він склав опис цілющих джерел. Перебування там було надто коротким, й Очко не зміг дати детального звіту про яворівські джерела. Замість звіту він написав працю про мінеральні джерела взагалі. Під такими джерелами він розумів води, “які із земних глибин виходять і виділяють гарячу пару”.

Крім цих книжок, лікар Войцех Очко написав низку наукових праць латинською мовою, проте жодна з них не збереглася. Про одну з таких праць “Опис цілющих трав”, видану у Кракові в 1581 р., відомо, що в ній було перелічено цілющі рослини, поширені в Польщі, а також подано способи їх застосування у медицині.

У грудні 1599 р. (чи січні 1600 р.) Очко, перебуваючи проїздом у Любліні, раптово помер. Двоюрідний брат доктора Очка Вінцентій

У 1543 р. в Базелі (Швейцарія) з'явилася праця Везалія “Про будову людського тіла”, що складалася з семи книг, розкішно ілюстрована таблицями і сотнями гравюр, виконаних Стефаном фон Калькаром. До виходу праці автор заручився привілеєм на право її друкування від французького короля і від Венеціанського сенату.

Мати Везалія, Елізабета, яка завжди виявляла турботу про сина, домоглася такого привілею від самого імператора “Священної Римської імперії” Карла V. Перебуваючи в Базелі у зв'язку з випуском твору, Везалій влаштував там кілька анатомічних демонстрацій, виготовив скелет людини. Подарований ним Базельському університету, цей скелет зберігається там і нині.

У творі, написаному на основі фактів, точно встановлених при розтині трупів, спростовувалися догми Галена, що тринадцять століть гальмували розвиток анатомії. Завдяки застосуванню наукового методу експериментального дослідження, Везалій вперше правильно описав найважливіші системи органів людини, став основоположником наукової анатомії. Забігаючи наперед, зазначимо, що друге видання праці Везалія (з цінним доповненням і зауваженням про анатомію хворих органів) вийшло у світ 1555 р. Впродовж двох століть воно було і найбільш достовірним посібником для студентів і лікарів.

У своєму творі Везалій встановив близько двохсот неточностей і помилок Галена. Вони пояснювалися тим, що Гален судив про структуру людського тіла на основі тих даних, які черпав при розтині тварин: мавп, собак та інших. Виступивши проти пануючої тоді схоластичної традиції, проти сліпої віри в “галенізм”, Везалій викликав незадоволення з боку присяжних учених, серед яких були і визнані авторитети. Чи не найлютішим ворогом Везалія став його колишній викладач Якоб Сільвій. Він домігся заборони автора твору у катівню інквізиції. Образливими словами називав свого учня, писав навіть, що той “отрує повітря в Європі”. Вимагав від Везалія публічного вибачення за образу пам'яті Галена. “Везалій включається в боротьбу за торжество нової анатомії. Він уже не стільки професор для студентів, скільки діяльний пропагандист свого вчення”. “Організовує анатомічні демонстрації в Падуї, Пізі, Болоньї. Його полемічний дар яскравий, його докази бездоганні. З надзвичайним ентузіазмом він запрошує до секційного стола своїх опонентів і критиків”. Під час шабашу злостивців залишається стриманим і благородним. “Я не маю від чого відрікатися, – писав він у

листі-відповіді Сільвію. – Я не навчився брехати. Ніхто більше за мене не цінує все те добре, що є у Галена, але коли він помиляється, я поправлю його. Я вимагаю зустрічі з Сільвієм біля трупа, тоді він зможе переконатися, на чиему боці правда”. Та Сільвій належав до тих, у кого злість висушила глузд. Джіроламо Кардано, який у 1552 р. зустрічався у Парижі з цим анатомом, згадував: “Він дихав ненавистю до Везалія і зажадав від мене цілком несправедливої речі, а саме, щоб я став його ворогом”. Рішуче відкидаючи звинувачення у відсутності шанобливості до Галена, Везалій підкреслював, що великий римлянин сам виступав проти догматизму, рабського наслідування авторитетів. Відомий бо його заклик: “Той, хто читатиме цей трактат (твір “De usu partium”), перш ніж висловитися “за” або “проти” тверджень, повинен буде перевірити факти своїми очима. Бо спостереження об’єктів усуває недоліки опису”. “Гарячі суперечки захоплюють тисячі допитливих умів. Протягом 1543–1544 рр. ім’я Везалія оточено славою, його з триумфом зустрічає молодь, але підступи явних і прихованих ворогів не припинялися... На шляху Везалія поступово виникла стіна відчуження. Якщо в Італії йому вдалося відстояти свої позиції, то у Франції, Бельгії, Швейцарії верх взяли ненависники нової анатомії”.

Пригнічений своїм безсиллям і самотністю, усвідомлюючи безнадійність нерівної боротьби проти невігластва, Везалій спалив свої рукописи і переїхав з Італії на батьківщину. Та вороги не вгамувалися. Книгу Везалія було визнано богохульною, від Карла V чекали на указ перевірити її. Не можна сказати, що всесильний імператор цілком не піддався натиску догматиків, однак, будучи покровителем науки і культури, запросив Везалія у Мадрид на посаду третього лейб-медика. З 1556 р. Везалій на службі іспанського короля Філіпа II. У цей час він за науку ледь не поплатився життям. За однією з легенд, наприкінці 1563 р. Везалій одержав дозвіл від сім’ї однієї дами, яка померла, зробити розтин її тіла. При розтині був присутній брат покійної. Коли Везалій перерізав ребра, і щоб вийняти серце, відігнув їх, серце раптом почало битися. Видовище було страшне, особливо для людини, не знайомої з медициною. Це дало привід іспанській інквізиції заарештувати вченого. Його врятувала лише прихильність імператора: смертний вирок замінили вигнанням – паломництвом до Єрусалиму до гробу Господнього. На зворотньому шляху великий анатом загинув, нібито під час корабельної катастрофи. Поховано його на грецькому острові Занте.

знаючи що й думати, за що йому призначене таке покарання. Він чув гудіння дзвонів, пронизливі крики, постріли, які лунали не лише в місті, а й навіть у королівських покоях. У цей день почалася різанина гугенотів, відома в історії як Варфоломійська ніч. Паре був гугенотом, але Карл IX зробив для нього виняток і врятував його життя.

Помер Амбруаз Паре у 1590 р.

Войцех Очко (1537 – 1600 рр.)

Войцех Очко був одним з видатних медиків. Його життя від народження до самої смерті минало в золотий вік Ягеллонів, в епоху розквіту польської науки, літератури та культури, що їх представляли такі знаменитості, як Микола Коперник, Микола Рей, Клеменс Яницький, Анджей Фріч-Моджевський, Мартин Кромер та багато інших.

Войцех Очко народився у багатій родині варшав’янина, яка дала країні декількох відомих особистостей. До них належали брат Войцеха, Ростислав – варшавський вікарій і бакалавр вільних наук, двоюрідний брат Вінцентій – гнєзненський канонік, доктор медицини та філософії.

Початкову й середню освіту Войцех Очко здобув у Варшаві, попередню вищу – у Краківській академії, де його удостоїли диплома бакалавра вільних наук. У 1562 р. Войцех Очко повернувся з Кракова до Варшави, де викладав у кафедральній школі. Був магістром школи Варшавської колегії протягом трьох років.

Природне покликання Войцеха Очка – медицина й філософія. За сприянням свого начальства і за допомогою брата Ростислава Войцех Очко виїхав до Італії, щоб вивчати медицину та філософію. Глибокі знання в галузі медицини та філософії він отримав у Падуанському університеті, а удосконалював їх в університетах Іспанії та Франції.

У 1569 р. Войцех Очко з дипломом доктора медицини та філософії повернувся до рідної Варшави. Так він здійснив свою заповітну мрію, оволодівши науковими висотами у царині медицини і філософії.

Духовні представники Варшавського капітулу привітно зустріли молодого вченого й подарували йому “для проживання, використання та володіння без оплати мита” кам’яний будинок, що належав лікарні костелу святого Мартина на Півній вулиці. За це Очко зобов’язався лікувати бідних хворих у лікарні та “панів з капітулу”.

анатомії, фізіології і навіть внутрішніх недуг, хоч і не був лікарем. Усі твори Паре писав французькою мовою, їх згодом перекладали латиною і кількома європейськими мовами, завдяки чому автор став широковідомим.

І все ж найбільше досягнення Паре – це застосування перев'язування кровоносних судин під час операції.

Хірурги його часу добре вміли зупиняти невеликі кровотечі: вони стискали рану губкою чи сухим шматком полотна, іноді просякнутим цілющим засобом. Але в разі сильної кровотечі, особливо під час ампутування кінцівок, цей спосіб був малоефективним. Помітивши, що кров згортається при високій температурі, хірурги почали застосовувати для операцій розпечені до червоного ножі, а потім ввели навіть спеціальний інструмент для припікання ран.

Для заможних людей такі інструменти робили зі срібла чи золота, але це допомагало не завжди, і багато операцій закінчувалося смертю пацієнта від втрати крові.

Якийсь невідомий хірург ввів у практику систему занурення куки відразу ж після ампутації у киплячу смолу. Ця варварська процедура відразу ж припиняла кровотечу, але не кожна людина могла її стерпіти, тому цей спосіб пізніше відкинули, а замість нього почали перев'язувати оперовану кінцівку трохи вище від майбутнього місця операції, але варто лише було зняти джгут, як кровотеча поновлювалась, і пацієнти вмирили. У разі удачі й припинення кровотечі післяопераційна рана заживала погано, тому що відбувалося омертвіння затиснутої ділянки кінцівки.

Паре застосував винайдений ним новий спосіб. Він надрівав шкіру трохи вище від місця операції, оголював великі кровоносні судини і перев'язував їх ниткою. Під час операції кровоточили лише дрібні судини, які Паре підв'язував під час самої операції.

Знаменита нитка Амбруаза Паре зробила повний переворот в операційній техніці, урятувала пацієнтів від кровотеч, її застосовують і сьогодні.

У 1552 р. Амбруаза Паре прийняли на королівську службу при дворі Генріха II, і відтоді він вірно служив усім королям династії Валуа. За життя скористався доброзичливістю короля. Так, 24 серпня 1572 р. у помешкання великого цирульника вбіг королівський гонець, який приніс наказ, щоб Паре негайно прибув до короля. Карл IX особисто закрити свого хірурга в гардеробній кімнаті на ключ і наказав йому сидіти тихо. Паре провів там цілу ніч, не

Тернистий життєвий шлях геніального фламандця є однією з яскравих ілюстрацій сповненого гіркоти вислову Генріха Гейне: “Де велика людина відкриває свої думки, там і Голгофа”.

Після смерті Везалія вороги продовжували кампанію його дискредитації, вдаючись до всіляких фальсифікацій, ревізії праць, спекуляції на фактах його життєпису. У Римі злісній критиці Везалія піддав професор Євстахій, який претендував на звання некоронованого короля анатомії. Закликаючи повернутися назад до Галена і Гіппократа, він проголошував, що краще помилятися з Галеном, ніж іти поруч з його противниками. У Падуї нападки на Везалія з 1565 р. організував Фабрицій із Аквапанденте. Пасквіль на Везалія, просякнутий отрутою, пише Пікколоміні. Біограф Инграссіас, який іменував Везалія родоначальником і королем анатомії (1892 р.), через деякий час перекреслив усі його заслуги, став на захист Галена. Не на висоті виявився Каспар Баугін. У своїй книзі про будову людського тіла (1590 р.) він відводив Везалію перше місце серед анатомів. А у другому виданні тієї ж книжки (1597 р.) намагався “спростувати” свого кумира, захищав Галена.

Таке ставлення догматиків і схоластів до праці Везалія не було для нього несподіванкою. Завдовго до виходу книги він передбачав: “Сикофанти націлять свої списи, а також пронизають жалами свої язики, будучи одержимими до наклепу... Очевидно, такі списоносці повинні бути приречені на презирство. Вони ніколи не повернуться обличчям до вільного духу з більш гідними задумами”. У кількох рядках – убивча характеристика ворогів вільної думки, “цензорів ересі”, які й чути не хочуть “про ті здатності, що нами управляють”, а “набридають мені галеновим описом” і “ніколи ані на волосок не відступають від нього”. Це один з численних прикладів полемічного дару Везалія.

Для короткої характеристики праці “Про будову людського тіла...” у семи книгах звернемося до монографії В.В. Купріянова, який зі щирою любов'ю і об'єктивно розповідав про Везалія, а цю працю назвав “безконечно життєвим твором справжнього людського генія”.

Перша книга – це керівництво з остеології (розділ анатомії, що вивчає будову, розвиток і зміни кісткового скелета) та артрології (розділ медицини, що вивчає суглоби та їх захворювання). Описано весь скелет, включаючи зуби, хрящі (у тому числі хрящі носа, вуха, гортані), нігті, компактну речовину кісток, виділено губчасту або печеристу речовину; є вихідна класифікація суглобів (рухомі, мало-

рухомі), звертається увага на комбіновані суглоби; розкривається роль хребта і доцільність будови його з багатьох хребців. Однак, у складі крижів виділено шість хребців (іноді п'ять, тобто стільки, скільки їх є насправді). Груднина, за Везалієм, складається з трьох частин, хоча на малюнку скелета є сім сегментів.

Для нього цілком очевидно, що у осіб обох статей з кожного боку по дванадцять ребер, іноді по тринадцять і дуже рідко по одинадцять. “А думка черні, ніби мужчини на одному боці позбавлені якогось ребра і жінка... переважає мужчину на одне ребро, просто смішна”.

У книзі чимало міркувань у дусі Галена, що пояснюється рівнем знань тієї епохи. Наприклад, Везалій вважав, що через комірки решітчастої кістки в мозок проникають запахи, а з мозку просочується слиз при нагромадженні його у великій кількості або при ураженні мозку. Не знав Везалій відмінностей між молочними і постійними зубами, тому вважав, що з залишених коренів можуть вирости нові зуби. Шви черепа, здавалось йому, призначені для виходу непомітних випаровувань з мозку.

Везалій перший точно охарактеризував і зобразив клиноподібну і нижньощелепну кістки черепа. У нижньощелепній кістці виявив пазуху. Встановив, що нижня щелепа є непарною кісткою.

Нижню носову раковину і леміш він не розглядав як самостійні кістки, а приєднував їх до решітчастої кістки. Не вдалося йому виявити стремінце.

Друга книга присвячена в основному міології. На шістнадцяти оригінальних таблицях зображено м'язи (до Везалія таблиці м'язів у посібниках з анатомії не зустрічались). Розглядаються зв'язки, до яких Везалій відносить різноманітні фасціальні утворення (слово “фасція” для оболонки, що оточують м'язи, Везалій не вживав, хоча і виявив поверхневу фасцію, що відділяє підшкірно-жировий шар від м'яза), міжкісткові перетинки, синовіальні оболонки сухожилля і лише іноді істинні зв'язки суглобів. Така класифікація зв'язок існувала до XVIII ст.

Спростовані уявлення тих анатомів-галеністів, які не відрізняли сухожилля від нервів. Правильно, що маса м'язової тканини є “головною частиною м'яза”, завдяки якій він скорочується, проте сказано, що для роботи м'язів потрібні доставка “життєвого духу” по нервах, живлення м'язів кров'ю, що надходить по венах, і “відновлення природженої теплоти” м'язів, що досягається з допомогою артеріальної крові.

З часу повсюдного поширення вогнепальної зброї, тобто з рубежу XIV і XV ст., кращим засобом для лікування вогнепальних ран вважали киплячу олію. Кульові рани в ті часи погано піддавалися лікуванню, у багатьох випадках вони ставали джерелом гангренозного зараження крові, причину якого бачили в отруєнні. На думку тодішніх лікарів, вогнепальні рани були гірші за колоті чи рубані, завдані холодною зброєю, бо в рану разом з кулею проникає отруйна порохова сажа. Проти цієї отрути вживали киплячу олію, яку цирульники намагалися якомога глибше влити в рану. Біля намету військового хірурга завжди горіло вогнище, на якому висів казанок із киплячою олією.

Цілком зрозуміло, що ту саму систему лікування вогнепальних ран спочатку застосовував і Паре. Але він як виконуючий обов'язки військового лікаря і як учасник воєнних подій переконався, що існує більш раціонально-гуманний метод лікування таких ран – це звичайна пов'язка. Можливо, що й іншим цирульникам під час воєнних дій забракло киплячої олії, проте, мабуть, жоден з них не мав спостережливості, властивої Паре.

Використовуючи досвід дворічних спостережень, Амбруаз Паре видав книжку про вогнепальні рани, в якій описав спосіб їх лікування. Він відкинув теорію про отруйну дію продуктів спалювання пороху, але вказав, що небезпека вогнепальних ран полягає у глибокому проникненні кулі у тканину людського тіла й сильному їх пошкодженні. Він категорично виступав проти застосування олії при лікуванні ран.

Книжка Паре, видана до того ж не латинською, а французькою мовою, викликала надзвичайне обурення. Але незважаючи на це, вогнища біля наметів військових хірургів почали зустрічатися дедалі рідше і через кілька років зникли зовсім.

Це не єдине наукове досягнення Паро. Він був здогадливим і здібним хірургом, який умів робити висновки із спостережень. Паре написав багато наукових праць не лише з питань хірургії, а також

голова у людського зародка має більше частин, ніж у дорослого, встановив різницю у будові кровоносної системи у них.

Фаллопій докладно описав м'язи обличчя, піднебіння і вуха, зубні альвеоли і носові кістки, показав майже повну анатомічну картину вуха, докладно зупиняючись на барабанній перетинці, присінках, півколових каналах, завитку та його спіральній пластинці. До речі, саме Фаллопій назвав барабанною перетинкою мембрану між зовнішнім вухом і середнім. Ім'я ученого носить хід у скроневої (вискової) кістці, через який проходить лицевий нерв – n. facialis.

Результати своїх препаратів Фаллопій виклав у працях “Анатомічні спостереження” (Венеція, 1561 р.) і “Збірник творів з гінекології” (1606 р.), які значаться у бібліотечному фонді Андрея Крупинського.

Амбруаз Паре (1516 – 1590 рр.)

У середні віки хірургія, як, зрештою, і вся медицина, перебувала переважно в руках ченців. Скликаний 1215 р. ІV Лютеранський собор заборонив духовенству займатися хірургією на тій підставі, що, мовляв, християнська церква проти проливання крові. Тому хірургію виділили з медицини, і вона перейшла до рук цирульників. Навіть через 300 років після собору, коли в Англії уже існувала корпорація лікарів і на медичну практику треба було мати дозвіл королівської колегії, цех хірургів отримав “привілей” об'єднання з цехом цирульників. Сталося це на прохання придворного хірурга Томаса Вікера на зламі XV і XVI ст. І, незважаючи на те, що Томас Вікер багато років був головним хірургом великої лондонської лікарні, автором першого англійського підручника “Анатомія людського тіла”, він усе життя був членом цеху цирульників та хірургів. На щастя, позбавлення хірургів учених ступенів не припинило розвитку цієї галузі медицини.

У той час, коли Вікер працював в Англії, у Франції жив Амбруаз Паре, якого справедливо називають батьком сучасної хірургії.

Паре народився у родині дрібного ремісника і з малих літ став учнем цирульника у місті Анжі на північному заході Франції. Коли Паре виповнилося сімнадцять років, він прийшов у Париж і вступив на практику до лікарні Отель-Дьє. Дев'ятнадцятирічним юнаком отримав права майстра і став військовим цирульником. Брав участь у багатьох військових походах, набув величезної практики в оперуванні поранених.

Точно і детально описано м'язи кінцівок, шік, шелеп, язика, гортані, носа, губ, живота та їх роботу, вказано м'язи, що приводять у рух очне яблуко. Рух їжі по кишечнику пов'язаний з функціями м'язових елементів шлунка і кишок. Вперше обґрунтовується положення про відмінність довільних і мимовільних рухів. Деякі м'язи (латеральний, крилоподібний, потиличний, дзьобоплечовий, м'якого піднебіння та інші) не згадані. Грудний м'яз, хоча і зображений на таблицях, але інтерпретується неправильно. Це пояснюється, зокрема, тим, що Везалій іноді описував м'язи, не маючи перед собою препарату чи малюнка.

У *третьій книзі*, де описано кровоносні судини і частково залози, найбільше недоліків. Вони зумовлені тим, що Везалій не розумів кровообігу і цей процес трактував у дусі Галена. Проте детально описано артерії і вени, не лишаються прихованими закони розгалуження артерій, шляхи обхідного кровообігу. Вказано, що артерія, яка йде від серця до легенів, занадто велика, щоб виконувати лише таку функцію як живлення легені. Привертають увагу Везалія і особливості будови судинної стінки. Вени для нього – це судини, по яких кров йде від печінки до периферії. Поряд з ними артерії несуть від серця до периферії кров, насичену життєвим духом. Везалію було невідомо, яким чином закінчуються найтонші судинні трубки. Серце вважав звичайним внутрішнім органом, а не центром судинної системи і тому його опис не включено у дану книгу.

Як у першому, так і в другому виданнях твору заперечена наявність клапанів у венах, хоча в 1547 р. Канано твердо заявив про їх існування.

Везалій допускав з'єднання артерій головного мозку з синусами твердої оболонки; не сумнівався у варіабельності вен: “Серед маси людей навряд чи знайдеш двох з однаковим розгалуженням вен”.

Кровообіг плода не описано, проте Везалій знає пупкові артерії, які після народження стають пустими. На таблицях показано місця впадання печінкових вен у нижню порожнисту вену.

Серед залоз автор книги виділив так звані кров'яні залози, що не мають вивідних протоків, і залози з такими протоками, у яких фільтруються рідини із крові для постачання органів живильними речовинами.

Везалій бачив лімфатичні вузли – брижі і назвав їх залозами. Селезінка, на його думку, очищає кров від “меланхолійного соку”.

У *четвертій книзі* викладені дані з анатомії периферійних нервів і спинного мозку. Пояснена різниця між руховими і чутливими

нервами. Описано сім пар, як у Галена, черепномозкових нервів і тридцять пар спинномозкових, восьмий спинномозковий нерв не враховано. При цьому Везалій застеріг, що насправді черепномозкових нервів більше як сім пар: слід виділити нюховий нерв, третя пара є фактично подвійна (“Поблизу корінця п’ятої пари інша пара, невідома тим, хто займається анатомією”). Проте Везалій зауважив, що не збирається “відступати від старого рахунку мозкових нервів”.

Нервовий стовбур іноді розглядав як суцільне, а частіше, як трубку, по якій циркулює життєвий дух.

Периферійні нерви тулуба, рук і ніг описані правильно. Напевно, вперше описано оболонки нервових стовбурів. Там, де є відхилення від думки Галена, Везалій зауважив: “... не полінуйся, дуже тебе прошу, перевірити його опис”. Він впевнений у своїй правоті, бо дослідив на трупах кожний великий нерв, що є незаперечною заслугою анатома.

П’ята книга містить дані з анатомії органів травлення, виділення і розмноження. Підшлункова залоза розглянута як м’яка підстилка для шлунка, печінка – як “майстерня” густої крові.

Скритиковано вчення Галена про п’ятидольну печінку (у тварин печінка справді має кілька ізольованих долей, у людини ж долі печінки зрослені).

Точно описано положення стравоходу у грудній порожнині. Глотку Везалій не виділив, вважаючи, що стравохід починається “від кінця піднебіння”. На його думку, призначення мигдаликів в тому, щоб виробляти слину і вологу з тим, щоб не висихали стравохід і гортань.

Правильно визначено форму і положення шлунка. Переконливо пояснено доцільність великої довжини тонкої кишки для всмоктування їжі.

Везалій полемізував з галеністами щодо ролі селезінки, призначення якої тоді ніхто не знав. Еразістрат вважав, що вона “створена даремно”. Існувала думка, що селезінка – “винуватиця сміху”. Арабським лікарям здавалося, що з її допомогою охолоджується серце. Не визначив роль цього органа і Везалій. Він допускав, що селезінка бере участь у травленні, виділяючи з крові надмір вологи для доставки в шлунок, що своїм жаром вона сприяє перетравленню їжі.

При дослідженні нирок Везалія цікавив, насамперед, шлях току крові – для нього було ясно, що у нирках артеріальна кров очи-

Андрей Крупинський мав його універсальну бібліографічну працю “Загальна бібліотека” (т. 1-2; 1545–1555 рр.), де описано півтори тисячі творів, що вийшли латинською, грецькою та єврейською мовами. “Навіть не віриться, що всю цю величезну роботу могла виконати одна людина, яка жила бідно, мала слабе здоров’я і померла (від чуми) на п’ятдесятому році життя”.

Найважливішим твором Генсера вважається енциклопедія тварин, останній том якої з’явився після смерті автора. Обсяг праці – близько 4500 сторінок убористого друку.

У ній вміщено близько тисячі ілюстрацій, виконаних автором та різними художниками. Генсер-енциклопедист вивчив і узагальнив усе, що було написано про тварин його попередниками і сучасниками, аналізуючи наведені ними фактичні дані і міркування. У кожному томі багато цінних спостережень автора, який, до речі, мав власну колекцію тварин. “Яка це тяжка і нудна річ – зіставляти твори різних авторів, щоб звести їх до певної єдності, нічого не пропустити і уникнути повторень, знає тільки той, хто сам пізнав це”, – писав Генсер.

Через два століття після смерті Генсера вийшла в світ його двотомна ботанічна праця (“*Conradi Genseri Opera botanica*”), що містила 1500 малюнків рослин.

Габріель Фаллопій I (1523 – 1562 рр.)

Фаллопій – італійський анатом, хірург, акушер. Був ще дуже молодим, коли йому довірили кафедру анатомії у Феррарі, згодом його запросили до Пізи і нарешті в 1551 р. – до знаменитої Падуанської медичної школи.

Після Везалія Фаллопій вніс найбільший вклад у розвиток дослідження людського тіла. Займався вивченням жіночого статевого апарату, розвитку людського зародка і його судинної системи.

Фаллопій виявив канали, що з’єднують матку з яєчниками (так звані “фаллопіїв труби”). Він перший звернув увагу на те, що

Завдяки дотриманню таких принципів лікар здобуде право повторити вслід за Везалієм слова: “Я всіма своїми силами прагнув до того, щоб у цій справі, заповітній і найтяжчій, принести користь найбільшому числу людей”.

Консерватори і реакціонери були безсилі спростувати нове вчення, не могли вигадати таку перепону, яка б зупинила його переможну ходу. “Воно проникло у всі галузі медицини. Хірурги озброювалися скальпелями і прямували в анатомічні зали... Через сто років після смерті Везалія наукова анатомія міцно стала на ноги”.

Успіхи нової медицини невіддільні від безцінної творчої спадщини Везалія.

Везалій прожив без кількох місяців п'ятдесят років. Менше як піввіку. Так мало! І це тим більше сумно, що він не встиг випустити принаймні ще одну книгу, де за його словами, мав намір описати “розтини, особливо придатні для розпізнавання захворювань і обговорення всього медичного мистецтва”. Можливо, припускають дослідники, матеріали до цієї книги загинули в полум'ї разом з іншими рукописами анатома. Та застосуємо для виміру тривалості (і цінності) його життя мірку, запропоновану Міланцем. Кардано вважав, що коротке життя є довгим, якщо воно наповнене прекрасними діяннями: той жив мудро, довго і щасливо, хто використовував кожну мить для створення речей, які довічно зберуть пам'ять про їх автора. Погодьмося ж з Кардано. Хоча б тому, щоб легше було усвідомлювати, яким тернистим був життєвий шлях Андрія Везалія.

Наприкінці зазначимо, що трактат Везалія “Про будову людського тіла...”, який був у бібліотеці А.Крупинського, став джерелом для написання праці “Наука про людське тіло” обсягом п'ятсот сторінок, виданої у Львові в 1775 р.

Конрад Генсер (1516 – 1565 рр.)

Конрад Генсер – швейцарський лікар, природознавець, лінгвіст, бібліограф. Університет закінчив у рідному місті Цюриху. З 1537 р. – професор у Лозанні, з 1541 р. – лікар у Цюриху.

Генсер – автор капітальних праць з різних галузей знань. Він написав п'ятитомну “Історію тварин” (1551–1587 рр.), твір “Про копаліни”, перекладав античних авторів, випустив книги “Митридат”, де, між іншим, перелічено усі відомі тоді сто тридцять мов, і “Пилат” – про гори.

щається від надлишку рідкої частини. У порожнині нирок він не знаходив кров'яної і сечової пазух, про які писали галеністи. Ниркових каналців Везалій не бачив, хоча Фаллопій і Євстахій вказували на їх наявність.

Викладаючи анатомію чоловічих статевих органів, Везалій відмічав трубчасту будову яєчка, описав передміхурову залозу, насінні міхурці, уник помилки Галена при характеристиці печеристих тіл. У жінок, що народжували, спостерігав жовте тіло у яєчнику. Вказував, що матка (цей термін в нього об'єднує також піхву і труби) є дворогою у тварин, а не у жінки. Правильно уявляв плаценту. Признавався, що не має ясної уяви з багатьох питань, що стосуються утворення і розвитку плода, і переносив на майбутнє розмову на цю тему.

У шостій книзі описано органи грудної порожнини. Із захопленням говорилося про серце, що здійснює свої безперервні і невтомні рухи незалежно від нашої волі. Випереджуючи Гарвея і Галлера, Везалій написав про відсутність отворів у перегородці між шлуночками. А можливо, допускав він, отвори такі маленькі, що їх не видно. Передсердя вважав пазухами вен. Однак праве і ліве вушко серця описав точно. Виявив у серці м'язові перекладини, до яких прикріплюються м'язові зв'язки. На малюнках правильно зображено всі судини, що проходять до серця і починаються від нього. Однак легневих вен тільки дві. Вінцевий венозний синус серця розглядав як гілку порожнистої вени. Артеріальна протока не згадана. Розрізнені дві камери серця – за Галеном.

Сьома книга присвячена анатомії головного мозку і органів чуття. Хоча при її написанні Везалій не мав достатньо фактів про конструкцію головного мозку, та не було ще тоді і фізіологічних дослідів щодо його функцій, – все ж основні частини цього органу описані правильно. Відомі на цей час дані про його анатомію добре систематизовані, перевірені Везалієм. Йому відомі стовбур мозку, мозочок, ніжки мозку, чотиригорбкове тіло і мозолисті тіла, зорові горбки, великі півкулі, епіфіз і гіпофіз.

Везалій виправляв помилки тих анатомів, які переносили дані анатомії мозку тварин на людину. Так, він вказував, що межею мозочка є задня черепна ямка. Інші анатоми закріплювали всю потиличну ділянку черепа, що є типовим для биків, корів, овець. Виділив Везалій кору великих півкуль, відмітивши, що по краю на зрізі є жовтувата або попелясто-сіра смужка, розташована завжди

на однаковій відстані від поверхні звивин (сіра або коркова речовина), першим описав і внутрішню білу речовину головного мозку.

Високо оцінюючи значення головного мозку як вмістилища розуму, начала чутливості і довільного руху, цілком очевидний вплив мозку на життєві функції Везалій пояснював з допомогою гіпотетичного життєвого духу, який дає силу органам чуттів, викликає рух м'язів, є імпульсом для актів працюючої душі.

Не вдалося Везалію скинути ярмо гіпотези про поширення по нервах нематеріальних речовин – духів, ефірів, флюїдів тощо. Ця гіпотеза панувала в науці XVI-XVIII ст., у її полоні перебували Декарт і Ньютон, Галлер і Мальпігі, Бурхаве і Гофман. Розкритикував її лікар Д.І. Іванов.

Описане у сьомій книзі око – це око тварини. Людського ока Везалій ніколи не розтинав і признавався, що йому не відомо, як проходить процес зору. Не вніс він нічого нового і в анатомію органа слуху.

У цю книгу перекладачі анатомії Везалія включили як главу дев'ятнадцятий додатковий розділ “Про деякі вівісекції”. У ньому йшлося про досліди, які Везалій проводив на ссавцях – живих собаках, мавпах, свинях. Найбільш різноманітними були досліди на нервовій системі тварин. Туге перев'язування нервового стовбура на кінціві викликало параліч м'язів. Після перев'язування спинного мозку зезала чутливість, припинялися рухи в дистальних частинах тіла. Руйнування речовини головного мозку у собак спричинялося до випадання м'язових рухів і розладу чутливості. Стискання або розтин (розсічення) поворотних нервів призводило до зникнення голосу.

Викликаючи пневмоторакс, Везалій відмічав припинення дихальних рухів легень.

Коли він виймав з матки собаки майже доношений плід з оболонками, цуценя гинуло від ядухи. При розрізаній оболонці – лишалося живим. Звідси Везалій зробив правильний висновок, що тканинне дихання плода відбувається за рахунок крові материнського організму.

Наведені приклади свідчать, що Везалій був цілеспрямованим і вмілим експериментатором; він став основоположником функціонального напрямку в анатомії, бо завжди цікавився функціями органів і систем, розумів нерозривну єдність форми, суті (будови) і функцій.

Академік І.П. Павлов назвав твір Везалія “першою анатомією людини в новітній історії людства”, це анатомія, яка “не повторює

тільки вказівки і думки давніх авторитетів, а спирається на роботу вільного дослідницького розуму”.

Анатомічну підготовку Везалій розглядав як одну із заporук успішного лікування, підкреслював, що анатомія призначена “для збереження людського здоров'я” і повинна вважатися “найміцнішою основою всього лікарського мистецтва”. Ця вимога робить особливу честь Везалію, якщо згадати, що навіть у знаменитого Парацельса, новатора у практичній медицині, і у його прихильників анатомія викликала презирство, бо, мовляв, це “мужицький метод”, негідні вправи фокусників. Везалій висміював лікарів, які не бажали вивчати анатомію, тобто відсторонилися від найважливішої галузі медицини. “Навіть найбільш обдаровані з медиків, – писав він, – почали доручати слугам те, що мали робити власноручно...”. Чужі Везалію анатоми-схоласти, “самозадоволені прометеї”, що сидять на високих кафедрах, “ухиляючись від розтинів”.

Значення праці Везалія важко переоцінити. Вона стала фундаментом наукової медицини, озброїла клініку, допомогла утвердитись порівняльній анатомії, ембріології, фізіології, патологічній анатомії та іншим наукам.

І нині твір “Про будову людського тіла...” сприймається як великий заповіт двадцятивосьмирічного генія наступним поколінням медиків.

Основні складові цього заповіту:

- **не довіряти сліпо авторитетам, яких би висот не сягнули вони;**
- **наукове пізнання завжди має ґрунтуватись на досвіді, спостереженні, практиці;**
- **професія медика вимагає постійного горіння, ретельності, послідовності, стійкості, мужності;**
- **усі, хто займається лікарським мистецтвом, повинні наслідувати “настійні вимоги природи і розуму і докладати до лікування і власну руку”;**
- **лікар зобов'язаний боротися за зцілення хворого навіть тоді, коли ця боротьба здається безнадійною.**

Гіппократ і гіппократики вважали, що ураження мозку і кишечника є смертельними. Професор Везалій переконував слухачів, що навіть при найтяжчих пораненнях слід надавати невідкладну допомогу, учив на трупах накладати шви (із тонкого шовку) на кишечник. Очевидно, він, учасник франко-німецької війни, повернув до життя не одного солдата, чие життя уже висіло на волоску.

ли аудиторію, бо, мовляв, усе, чого навчає Мальпігі, – нісенітниця. Або такий випадок. На замський будинок вченого напали замасковані факультетські професори-анатоми у супроводі фанатиків, теж у масках. Вони побили 61-річного Мальпігі, а в кімнатах вчинили спустошливий погром...

А кілька років перед тим, очевидно, від рук якогось злостивця запалала вілла вченого. Під час пожежі згоріла більша частина майна, а також багато рукописів, мікроскопів, цікавих наукових матеріалів.

Та згодом Болонья, яка завдала Мальпігі стільки образ і горя, поставила йому у стінах університету пам'ятник.

Фрідріх Гофман (1660 – 1742 рр.)

Фрідріх Гофман – німецький лікар, філософ і математик. Медицину вивчав у Ієнському університеті, де в 1683 р. одержав ступінь доктора; удосконалювався в Лейдені (Голландія) у Германа Бурхава і у англійського природознавця Бойля. З 1694 р. – професор клінічної медицини університету в Галле, де провів більшу частину життя. У 1709-1712 рр. – лейб-медик при Прусському королівському дворі в Берліні.

Гофман різко виступав проти погляду Штала, що функції організму підлягають душі, проти зведення ролі лікаря біля ліжка хворого фактично до ролі пастора. Він розвинув “динамічне” вчення про

рух в організмі (крові, травних соків тощо) як основу здоров'я. Припинення ж руху, закупорка спричиняють захворювання. Рух, або “тонус” організму, за Гофманом, регулюється нервовими флюїдами (ефіром), скупченими у мозкових шлуночках, звідки нерви розносять їх по всьому організму. При збільшенні притоку флюїдів до певних частин організму настає патологічний спазм, інакше кажучи – агонія. Між деякими органами існує взаємозв'язок у вигляді “симпатії”: між нервовою і травною системами, між маткою і грудною залозою тощо. Рухи в організмі, як

поставив йому пам'ятник, який донині стоїть у Любліні, у дворі Бернардинського монастиря.

Каспар Баугін (1560 – 1624 рр.)

Каспар Баугін – швейцарський ботанік, анатом і фізіолог, молодший брат відомого флориста XVI ст. Йогана Баугіна. Освіту здобував у Падуї, Монпельє, Парижі, Базелі. Різнобічний ерудит і знавець давніх мов, деякий час був професором грецької мови. З 1588 р. викладав у Базельському університеті анатомію і ботаніку, а з 1614 р. завідував кафедрою клінічної медицини. Крім того, був архіатром – головою міської колегії лікарів. Баугін – автор ґрунтовних праць з анатомії людини і систематики рослин. З його іменем пов'язаний термін “*valvula Bauhini*”, ним описана заслінка при впадінні клубової кишки у товсту. Баугін займався також удосконаленням анатомічної термінології, головним чином в міології.

Значною мірою він сприяв усуненню хаосу, який панував у ботаніці, де одна і та ж назва у різних країнах приписувалась різним рослинам. Застосував, хоча не завжди послідовно, бінарну номенклатуру, що полегшило пізнання та інвентаризацію рослинного світу. Адже до Ліннея багато натуралістів позначали рослинні види описово, кількома термінами (іноді кількість термінів сягала двох десятків).

Однак, якщо Баугін давав порівняно ясні характеристики видам і при цьому добре підмічалися ознаки, що відрізняють один вид від іншого, то виявлення і характеристика того, що об'єднувало різні роди, були утрудненими. Баугін, наприклад, добре описував зонтичні, які включають 18 родів, але часто погано розрізняв систематичні групи, вищі за рід, і тому в одній групі опинилися морські водорості та губки, ряска і мох, хвощі і злаки тощо.

Андрей Крупинський мав такі праці Баугіна: “Про будову людського тіла” (1590 р.), “Театр анатомічний” (1695 р.), “Вступ до науки про пульс”.

Вільям Гарвей (1578 – 1657 рр.)

Вільям Гарвей – англійський лікар, один з основоположників наукової фізіології та ембріології. Народився у Фолькстоні в сім'ї багатого купця. Курс медицини слухав у Кембріджі, потім закінчив Падуанський університет, де у 24-річному віці став доктором медицини. Повернувшись в Англію, був професором хірургії, анатомії і фізіології в Лондоні, головним лікарем лікарні Св. Варфоломея, лейб-медиком королів Якова I і Карла I. З 1607 р. – член Королівської колегії лікарів.

Ще в 1616 р. в одній з лекцій Гарвей говорив, що кров “кружляє” в тілі.

Трохи згодом він зробив запис: “З будови серця видно, що кров переноситься в аорту через легені... Очевидно, що вона переходить із артерій у вени... Звідси, напевно, і безперервний коловий рух крові, який відбувається внаслідок биття серця”.

Вчений продовжував пошуки, нагромаджував доказ за доказом правильності своїх поглядів. Адже першоджерелом справжнього знання Гарвей завжди вважав спостереження і дослід. “Немає нічого вищого і більш давнього за авторитет природи, – писав він. – Анатомі повинні вчитися і вчити не з книг, а препаруючи, не з догматів ученості, а в майстерні природи...” Визнаючи і Арістотеля, і Галена, і інших корифеїв науки, він закликав не заспокоюватися на їх відкриттях, вірити у власні творчі сили, щоб не применшувати “гостроту нашої думки” і “не погасити світильник, який вони нам залишили”.

Гарвей вивчив анатомію і простежив рухи серця і крові у 60 різних тварин – ссавців, птахів, ящірок, жаб, риб, раків тощо. Він бачив “серце, що б'ється”, розмір якого не більший за шпилькову головку, і у зародку курчати на четвертий день висиджування. “Провівши численні вівісекції, я відкрив функції серця і його роль у тварин, спостерігаючи факти, а не штудіюючи різних авторів”, – з гордістю підкреслював Гарвей.

У 1628 р. вийшов у світ невеликий твір Гарвея “Анатомічні дослідження руху серця і крові у тварин”. У ньому було лише 72 сторінки і кілька ілюстрацій. Але, за словами Галлера, це була “Золота книжечка”, де все вражало: і новий погляд на роботу серця, і нове вчення про циркуляцію крові, і значною мірою – нові методи дослідження.

Згадана праця про відкриття великого кола кровообігу була зустрінена з неприхованою ворожістю. Единбурзький професор Примроз випустив спрямований проти Гарвея трактат, у якому з єхидством

що найтонші бронхіоли закінчуються такими міхурцями, які оточені кровоносними судинами. “Шляхом ретельних досліджень, – писав Мальпігі одному з друзів, – я виявив, що вся маса легень, які висять на судинах, що виходять з них, складається з дуже тонких і ніжних плівок. Ці плівки, то напружуючись, то зморщуючись, утворюють багато міхурців, схожих на соти вулика. Вони розташовані так, що безпосередньо зв'язані як між собою, так і з дихальним горлом і утворюють в цілому взаємозв'язану плівку. Найкраще це видно у легенях, взятих у живої тварини”. Мальпігі помітив також, що найтонші артерії розташовані поряд з найтоншими венами, одна капілярна сітка – поряд з іншою, причому правильно вказав, що повітря у кровоносних судинах відсутнє. Стінки капілярів настільки тонкі, що кисень легко проникає з них до клітин тканини. Бідна на кисень кров після цього надходить до серця. Мальпігі перший виявив червоні кров'яні тільця у кровоносних судинах брижі людини, що незабаром підтвердили інші вчені – Ян Свамердам (1658 р.), Антоні ван Левенгук.

Мальпігі не тільки завершив теорію кровообігу, а й привернув увагу вчених до вивчення залоз. Він перший довів, що жовч виробляється не у жовчному міхурі, а в печінці, яку вважав складно сконструйованою залозою, що жовчний міхур є лише запасним резервуаром крові, що жовч, надходячи в кишечник, відіграє важливу роль у процесі травлення.

З допомогою мікроскопа Мальпігі відкрив “клубочки” нирок, тільця селезінки, а також сечові трубочки (“каналчики”).

Мальпігі належить відкриття смакових сосочків язика, пігментного шару шкіри у хребетних, дотикових тілець у шкірі, у назвах яких увічнено ім'я дослідника.

Неоціненний вклад Мальпігі вніс у збагачення ботанічних знань. Він, зокрема, докладно і вдало описав структуру квіток, вивчив мікроскопічні “мішечки” (клітини) і “трубки” (судини) рослинної тканини, тобто відкрив клітинну будову рослин, хоча значення клітин не оцінив.

Мальпігі критично ставився до авторитетів минулого, враховуючи їх помилки та примножуючи їх незаперечні здобутки. Життя Мальпігі було отруєно заздрістю і ворожим ставленням представників канонізованої науки, різного роду пристосуванців, невігласів. Вони вперто цькували цього подвижника науки. Якимось під час лекції з'явився один з його противників і вимагав, щоб студенти залиши-

Сиденгам підтвердив єдність природи того, що в його часи називалось у жінок істерією, а у чоловіків – іпохондрією. Їх причину вбачав у надто тривалому збудженому стані крові, в розладі її тону. “Істерія, – писав Сиденгам, – це Протей, який приймає незліченну кількість видів, хамелеон, який без кінця змінює свої кольори”. Дослідник чітко відмежовував істерію від епілепсії за її психопатологічним змістом.

Проповідниками ідей Сиденгама за межами Англії були Бурхаве і Галлер. Промовляючи з кафедри ім'я Сиденгама, Бурхаве неодмінно знімав свій професорський берет.

Після Сиденгама лікування починали з встановлення діагнозу, проводили із застосуванням відповідних засобів і під наглядом лікаря. Ці принципи Сиденгама лежать в основі успіхів сучасної медицини. У бібліотеці Крупинського була докторська дисертація Сиденгама “Медичні спостереження за гострими захворюваннями”.

«In omne aegum pobilis», тобто “Славний на всі віки”, такий напис був на могилі Сиденгама у церкві Св. Якова, зруйнованій гітлерівською бомбою. Його називають Гіппократом XVII ст., батьком англійської медицини. І він, Томас Сиденгам – талановитий лікар-клініцист, невтомний вчений-гуманіст, заслужив таку високу оцінку своїх нащадків.

Марчелло Мальпігі (1628 – 1694 рр.)

Марчелло Мальпігі – італійський лікар, анатом і натураліст, один із засновників мікроскопічної анатомії, член Лондонського королівського товариства. Закінчив Болонський університет, де в 1653 р. одержав ступінь доктора медицини. Був професором в університетах Болоньї, Пізи, Мессіни, лейб-медиком Папи Інокентія XII.

У 1661 р. у трактаті про анатомічне дослідження легень Мальпігі перший описав волосиноподібні судини, тобто капілярний кровообіг. Цьому передувало відкриття легених міхурців (у жаби). Він зауважив,

писав: “Стародавні лікарі не знали кровообігу, але вміли лікувати хвороби”. Недругом Гарвея, та ще й високопоставленим, виявився і авторитетний анатом Жан Ріолан-молодший, професор анатомії і декан медичного факультету, лейб-медик короля. Коли Гарвей ознайомив його зі своїми дослідженнями, той приголомшено сказав: “Багато ти висловив дурниць, ще більше брехні”.

Не краще відгукнувся про зроблене Гарвеєм відкриття Патен, наступник Ріолана. Саме Патена їдко висміяв Мольєр в “Удаваному хворому”. У цій комедії зображено новоспеченого лікаря Тому Діафуаруса, який ніколи не відзначався “ні полум’яною уявою, ні блискучим розумом”. Батько Томи пишається тим, що його син має “добре розвинену здатність дітонородження”, “сліпо вірить нашим давнім учителям і не бажає навіть слухати про так звані відкриття... стосовно кровообігу...”. Тома написав трактат проти послідовників цієї теорії і хотів подарувати його Анжеліці – дівчині, в яку закоханий. Анжеліка відмовилась прийняти такий презент, назвавши його “цілком непотрібною річчю”. Про обмеженість Томи свідчить і те, що він не знайшов для Анжеліки іншої забави, як запросити її “на розтин жіночого трупа”.

Відома також зухвала заява вчених-консерваторів про те, що вони воліють краще помилятися з Галеном, ніж визнавати циркуляцію крові за Гарвеєм.

Називаючи серце основою життя і сонцем мікрокосму, подібно до того як Сонце можна назвати серцем світу, Гарвей чітко підсумував наслідки своїх спостережень: “Таким чином, кров тече по артеріях з центру на периферію, а по венах від периферії до центру у великій кількості. Ця кількість крові більша від того, що могла б дати їжа, а також від того, що потрібно для живлення тіла. Отже, треба зробити висновок, що у тварин кров перебуває в коловому і постійному русі. І, звичайно, рух серця і діяльність, що виявляється як пульс, – одне й те ж саме”. Рух серця охоплює одночасно ліву і праву частини. Починається він з “систоли” (скорочення) передсердь, звідки кров надходить у шлуночки; потім відбувається систо-

ла шлуночків і кров виштовхується у дві великі артерії – в аорту, через яку надходить у всі частини тіла (велике коло кровообігу) і в легеневу артерію, через яку вона проходить у легені (мале, або легенево коло кровообігу). Потім настає пауза, під час якої шлуночки і передсердя розширені (“діастола”).

Гарвею було відомо, що швидкість руху крові залежить від таких чинників, як вік, сон чи безсоння, харчування, ступінь напруження людини при виконанні роботи, стан її духу, темперамент. Дуже впливають на діяльність серця душевні переживання: “горе, радість, надія, хвилювання, що збуджує розум...”.

Оцінюючи “Анатомічні дослідження...”, великий російський фізіолог І.П. Павлов писав, що цим твором закладено “фундамент новому розділу точного людського знання – фізіології тварин... Праця Гарвея не тільки рідкісної цінності плід його розуму, а й подвиг його сміливості і самовідданості”.

Проте у вченні Гарвея не вистачало ще кількох ланок: яким чином кров, ідучи від серця через великі і малі артерії до всіх частин органів, потрапляє, нарешті у вени, а з вен знову до серця? Де перехід від артерій до вен? Гарвей не користувався мікроскопом і, зрозуміло, не міг помітити комплексу дуже тонких, волосиноподібних судин (“капілярів”), що являють собою закінчення артерій і початок вен. Цю важливу частину системи кровообігу, а саме з’єднання артерій з венами, буде відкрито італійцем Марчелло Мальпігі.

Слід відмітити, що Гарвей не знав і не міг знати, яку роль в організмі відіграють легені. Наука тоді ще не мала жодної уяви про кисень і газообмін, зв’язаний з діяльністю цього органа. Досить невиразно висловлювався Гарвей про роль печінки, про травлення.

У 1651 р. Гарвей надрукував трактат “Дослідження розвитку тварин”, де об’єктом дослідження були переважно курка і косуля. На фронтиспісі латинського видання книги зображено Юпітера, який тримає у руці яйце з написом: “Ex ovo omnia” – “Все з яйця”. Цими словами ознаменовано відкриття, яке відтоді відоме в біології у такому ж формулюванні.

Обидві згадані праці Гарвея були в бібліотеці Крупинського.

Галілео Галілей (1546 – 1642 рр.)

Галілей, уродженець міста Пізи, належав до знатної флорентинської родини. Батько Галілея, Вінченцо, був відомим музикантом. Галілей увійшов в історію науки як великий італійський астроном,

Завдяки винятковій гостроті клінічного зору і глибині мислення Сиденгам побачив крізь схожість симптомів їх відмінності за суттю і за етіологією. Одне і те ж захворювання має неоднаковий перебіг у людей різної конституції, різного віку і навіть у різні пори року.

Сиденгам – один з небагатьох учених XVII ст., які чітко розрізняли гострі і хронічні захворювання. Гострі, хоча й не всі, він пов’язував з шкідливими атмосферними впливами, сезонними циклами в природі, хронічні – з порушенням гігієнічного режиму і спадковості. За його образним поясненням, “гострі – від Бога, хронічні – від нас самих”. Причину затяжних хвороб Сиденгам вбачав переважно у проникненні в атмосферу шкідливих земних випаровувань. Він завжди говорив про конкретні медико-географічні і медико-топографічні умови, відкидаючи вплив зірок та інших астральних факторів. Наполегливим був Сиденгам у пропаганді фармакотерапії. Всупереч такому впливовому противнику, як Лауер – лейб-медик Карла II, йому вдалося впровадити при лікуванні малярії ввезену з Південної Америки кору хінного дерева. Популярним став і його лауданум.

Багато займався Сиденгам вивченням інфекційних захворювань. Він дав детальну характеристику скарлатини (диференціювавши її від кору і дифтерії), грипу; описав епідемію 1678 р., відмітив нетиповий перебіг грипозної пневмонії і особливості дизентерії 1669–1672 рр.

Значні здобутки Сиденгама у дослідженні ревматизму, який він виділив з багатьох суглобових недуг. Велику боротьбу довелося витримати Сиденгаму з приводу запропонованого ним прохолодного режиму лікування віспи. Тріумфом для нього був випадок, коли внесений у холодну мертвецьку хворий молодого віку ожив і хотів навіть піти додому. В істотних рисах раціональна симптоматична терапія віспи за Сиденгамом зберігає своє значення і нині.

Великий внесок зробив Сиденгам у вивчення нервово-психічних захворювань. Серед сучасників йому не було рівних у мистецтві знаходити спільну мову з хворим, вдихнути в нього бадьорість, підкріпити його сили вмільм поєднанням загальних і специфічних терапевтичних засобів. Він успішно лікував малокрів’я препаратами заліза, подагру – дієтою і гімнастикою, опій рекомендував при поносах і як заспокійливий засіб. З різнорідної групи хорей та судорог Сиденгам виділив ревматичну “малу хорею” (1686 р.), відому тепер як хорея Сиденгама.

окремо надруковані трактати про подагру і водянку, різні відповіді провінційним лікарям про ревматизм, цингу, віспу, істерію та інше. Потім видано “*Schedula monitoria de novae febris ingressu*” (Лондон, 1686 р.), де гостро критикується зловживання потогінними засобами. Локк опублікував листи Сиденгама про туберкульоз, ниркову коліку, апоплексію, манію, плеврит, геморої, астму, аменорею, аборт, епілепсію породіль. Збірники різного змісту під назвою “*Opuscula*” один за одним виходять в Амстердамі, Женеві, Франкфурті, Лейдені, Единбурзі (1683–1686 рр.). Все це було справжньою енциклопедією практичної медицини XVII ст., що ґрунтувалася на спостереженнях біля ліжка хворого.

Сиденгам пішов далі за Гіппократа, приділяючи увагу, насамперед, типовому, симптомам захворювання. Вони виявляються в строкатих картинах, але в кожному є провідні ознаки, що дозволяють розпізнавати окремі форми. Гіппократ писав історію хворих, Сиденгам – історію хвороби. “Природа у створенні хвороб, – зазначав він, – однакова і постійна”. Ті ж явища, які були характерні для захворювання Сократа, спостерігаються і у хворобі простака.

За Сиденгамом, як і за Гіппократом, хвороба є боротьбою людської природи з хвороботворним началом. Симптоми захворювання визначаються його властивістю (основні симптоми), реакціями цілющих сил організму (акцидентальні симптоми), лікарською терапією (штучні симптоми). Найважливіше завдання лікаря – допомогти організму, що захворів, перебороти хвороботворне начало, підтримати і піднести життєві сили хворого.

Як і Гіппократ, Сиденгам вважав, що “природа – найкращий лікар усіх хвороб”. Хворіє весь організм. Могутня захисна реакція організму – гарячка. Завдяки їй у багатьох випадках можнавилікуватися і без втручання лікаря. “Жодне лікування, – застерігав Сиденгам, – до постановки діагнозу недопустиме”. Кожну хворобу слід і можна описати з точністю, з якою ботанік описує рослини. “Своїм описом подагри, ревматизму, плевриту, кору, скарлатини і хореї Сиденгам дав зразкові за своєю закінченістю симптоматичні характеристики, до яких і зараз по суті мало що можна додати”. Серед артритів він розрізняв суглобовий ревматизм, при цьому відмічав молодий вік хворих, сезонність (осінь) загострення хвороби при летючості ураження суглобів і таких симптомах, як біль, почервоніння, припухлість. Подагру Сиденгам виділив як окреме захворювання, відмінне від ревматизму.

математик, фізик, механік, філософ, винахідник, один з основоположників природознавства. Вчений також любив музику й живопис, його вважали знавцем літератури. Він писав вірші, був широко знаний своєю мистецьки витонченою мовою, красу якої мимоволі відчував кожен, кому пощастило читати його “Діалоги” та “Розмови”: у них гармонійно злиті глибина наукової думки, багата книжкова ерудиція, дослідницький дух теоретика й тонко розвинуте відчуття природи, яке давало авторові змогу підніматися до вершин мистецької творчості.

Галілей був товариським, любив бувати в колі вчених, художників, поетів, шанував простих людей, співчував бідним... Таким змальовує його учень Вівіані.

Геніальний учений цінував свій час. Це видно зі слів: “Я вважаю, що краще відкрити якусь просту істину, аніж довго сперечатися про найскладніші питання, не вирішивши їх і не знайшовши ніякої істини”.

Галілей не був ні агностом, ні атеїстом. Будучи людиною по-своєму релігійною, він вважав, що і філософію (під нею він розумів усезнання) можна збагнути лише одним, а це одне – Бог. Оскільки людське знання ґрунтується на вмінні розшифрувати письмена гігантської книжки, тобто природи, воно наближає нас до джерела “усякого світла і всякої істини, до Божого всезнання”. Що стосується науки, то вона – продукт точного спостереження та експерименту, що перевіряє спостереження, очищає чуттєві сприйняття від помилкових нашарувань; це акт світлого розуму, який створює наукові істини. Ось чому Галілей вважав, що має право сказати: “Пізнання причин одного якогось факту дає нам можливість зрозуміти інші явища, не звертаючись до досвіду”.

Вершиною наукової творчості Галілея вважають час його професорської діяльності в Падуанському університеті (1592–1610 рр.). До цього періоду належать його винаходи: прилад для визначення сили пульсації артерії, гігроскоп для визначення вологості повітря, перший термометр (термоскоп) і телескоп.

Першим твором Галілея, що приніс йому славу, був “Зоряний (небесний) вісник”, виданий 1610 р. латинською мовою. Цей вісник повідомляв про деякі астрономічні відкриття Галілея.

За допомогою удосконаленого телескопа Галілей відкрив на Місяці гори і моря. Місяць визнано Галілеєм не “великим світилом”, а супутником Землі, який світиться не власним, а відбитим від Сонця світлом. Та й не тільки Місяць: телескоп Галілея показав, що Венера і Марс зовсім не зірки, а такі ж планети, як і Земля.

Якось Галілей спрямував свій телескоп на одне з найгарніших сузір’їв – Оріон. Неозброєним оком у ньому видно вісім зірок, а Галілей нараховував їх понад 80.

Телескоп Галілея продовжував обмацувати різні ділянки неба. Виявляється, що Венера, як і Місяць, має різні фази, які свідчать про її обертання навколо Сонця. Нарешті дещо цілком сенсаційне: на Сонці є плями! З’явившись біля одного його краю, вони поступово пересуваються до другого краю, потім ховаються, а через певну кількість днів знову з’являються. А це незаперечний доказ того, що Сонце обертається навколо своєї осі, роблячи один оберт протягом приблизно 28 днів. Після такого відкриття Галілей вигукнув: “Сонце – блиск Всесвіту, краса небес, диво природи, розподільувач часу”.

Всі астрономічні відкриття Галілея опубліковані в його працях “Зоряний вісник”, “Діалоги”, “Розмови”. Ці наукові розвідки є в описі бібліотеки Андрея Крупинського.

Галілей – один з останніх представників італійського Відродження. У ньому живі основні тенденції тієї епохи: прагнення до знань, віра в силу вільного від забобонів і традицій розуму, любов до краси. Він весь під владою науки. Він хоче її не лише для себе, не лише для обранців, але й для усіх хоч трохи допитливих людей. Його завдання – не лише відкривати наукові істини, а й закріплювати їх у свідомості мас, популяризувати науку, подавати її народові у зрозумілій і водночас цікавій формі.

У 1611 р. на Великдень Галілео Галілей на запрошення Ватикану прибув до Риму. Йому, високодостойному гостеві, Папський двір влаштував урочистий прийом.

У 1637 р. геніального вченого спіткало велике горе – він осліп. А 8 січня 1642 р. обірвалась життєва нитка великого Галілея. У 1737 р. була виконана його остання воля: прах ученого перенесли до Флоренції у церкву Санта-Кроче, де він був похований поруч з Мікеланджело.

жаючи на напади подагри, яка мучила його майже тридцять років. З цим же почуттям він вступив у поєдинок з епідемією чуми, яка охопила англійську столицю (1665 р.). В останні 15 років свого життя Сиденгам, незважаючи на скромні гонорари своїх небагатих клієнтів, заробляв більше, ніж будь-хто з лондонських лікарів. Його практика мала феноменальний успіх.

Раніше за інших Сиденгам зрозумів велике значення доброго настрою і для лікаря, і для хворого. Коли молодий медик запитав у нього, які книги допоможуть йому найшвидше оволодіти лікарським мистецтвом, Сиденгам відповів: “Читайте “Дон-Кіхота”. Це хороша книга, я досі читаю її з великим задоволенням”. Молодий лікар образився, але Сиденгам не жартував. Хворим на істерію він приписував на ніч кілька крапель опію і кілька рядків із згаданого роману Сервантеса. Таким чином, Сиденгам був провісником не тільки психотерапії, а й бібліотерапії.

Один із заповітів Сиденгама: **лікар повинен лікувати хворого так, як він, лікар, бажав би, щоб лікували його самого.** Другий заповіт полягає в тому, що **лікареві слід “іти до ліжка хворого. Тільки там можна вивчити хворобу”.**

Сам Сиденгам подавав приклад вірності цим заповітам. Весь день він присвячував огляду хворих. Завдяки йому чимало молодих лікарів захопилися практичною медициною. Серед них – Джон Локк, який став добровільним асистентом і секретарем Сиденгама. Сучасна медицина зобов’язана Локку тим, що записи знаменитого медика стали начерками книг, виданих і перевиданих у всіх передових країнах того часу ще за життя Сиденгама.

Його літературна спадщина невелика за обсягом – 22 назви. У найбільш повному однотомному виданні (Лейпціг, 1827 р.) лише 572 сторінки.

Перша праця Сиденгама “Methodus curanti febres proprias observantionibus superstructa”, присвячена різним видам гарячок і віспи, вийшла одночасно у Лондоні і Амстердамі (1666 р.). Це видання витіснило з лікарського ужитку посібник Вілліса “Therapeutica rationalis”. У лондонському перевиданні (1668 р.) додано працю про чуму. Третє видання названо “Observationes medicae circa morbum acutorum historiam et curationem” (1676 р.). Історичний огляд охоплював ціле тисячоліття і становив епоху у вивченні епідемій. За цю працю Кембріджський університет присудив 52-річному Сиденгаму докторський ступінь. У наступне видання (1685 р.) увійшли раніше

на має і виняткові душевні здібності: найвище організованому мозку відповідає найрозвиненіша психіка – душа, пронизана світлом розуму, а тому і безсмертна.

Андрей Крупинський мав основну працю Вілліса – “Анатомія мозку, до якої додається опис нервів та їх дії” (Лондон, 1664 р.).

Томас Сиденгам (1624 – 1689 рр.)

Томас Сиденгам – англійський лікар, основоположник клінічної медицини. Народився в сім'ї сільського есквайра (есвайр, сквайр (англ. esquire від лат. scutarius – щитonosець) – почесний титул у Великобританії у ранньому середньовіччі – зброносець лицаря) з Південної Англії (містечко Уанфорд Ігл). Навесні 1642 р. вступив до Оксфорда, де вивчав вільні мистецтва – загальноосвітні дисципліни. Незабаром Оксфорд став ареною громадянської війни між королівською армією і республіканцями. Три роки з невеликими перервами Томас воював як рядовий кавалерист кромвелівських військ. Повернувшись наприкінці 1646 р. у звільнений від роялістів Оксфорд, він вирішив стати лікарем. Рішення він прийняв біля ліжка тяжкохворого брата, полковника Вільяма Сиденгама, що був правою рукою Олівера Кромвелля. Вільяма лікував досвідчений Джон Кокс. Він читав юнакові-доглядальникові імпровізовані лекції, і ці бесіди та й життєвий досвід рано змушнілого в боях студента допомогли йому зрозуміти, наскільки далека університетська рутинна медицина від потреб хворих і поранених.

У 1649 р. Томасу вручили диплом бакалавра медицини, він став членом Оксфордської лікарської колегії “Всіх святих”. Свої знання удосконалював у Монпельє. Особливо цікавили його в цей період питання гігієни. Через рік приїхав у Лондон, працював на посаді, пов'язаній з відповідальністю за санітарний стан міста. У 1663 р. Томасу, серйозно хворому, довелося скласти екзамен на ліцензіат, щоб зберегти за собою право практикувати в Лондоні. Почуття морального обов'язку змушувало його постійно трудитися, незва-

Санторіо Сантаріно (1561 – 1636 рр.)

Санторіо – італійський лікар, учений, фізіолог і анатом, учень Галілея, представник ятромеханіки в медицині.

Санторіо народився у Венеції. Медичну освіту і ступінь доктора отримав у Падуанському університеті. Доктор Санторіо понад чотирнадцять років був придворним лікарем у королівстві Польща та професором Краківського університету. Санторіо відвідав також медичні центри Хорватії та Угорщини. Після повернення на батьківщину очолив кафедру теоретичної і практичної медицини в Падуанському університеті (1611–1636 рр.).

Санторіо і Галілей сконструювали три прилади, які винайшов Галілей: прилад для визначення сили пульсації артерії, гігроскоп для визначення вологості повітря та термометр. Санторіо запропонував також хірургічні інструменти для трахеотомії і для усунення каміння із сечового міхура.

Німецький учений Юнгіус – учень Санторіо – прославив свого вчителя за те, що він на підставі гіпотез давньогрецьких філософів Демокріта (460–370 рр. до н.е.) та Епікура (341–270 рр. до н.е.) змінив усю теоретичну і практичну медицину.

Санторіо приблизно 30 років вивчав обмін речовин в організмі людини у спеціально сконструйованій камері, зважуючи себе до і після приймання страви. У медичній науці то були перші спроби вивчити обмін речовин у людському організмі. У результаті своїх дослідів він дійшов висновку, що оскільки між речовинами, спожитими організмом і виділеними ним, враховуючи і зміни в масі, немає відповідності, то можна говорити про випаровування речовин шкірою та легеньми. Грунтуючись на цих спостереженнях, він вважав, що захворювання виникають у разі порушення цього процесу. Для лікування недуг він рекомендував потогінні засоби, купелі.

Санторіо одним з перших висловив думку, що в живому організмі весь час відбувається процес оновлення. Особливо інтенсивно проходить він у дітей та

юнаків, про що свідчить еластичність їх тканин. З віком вони стають щільнішими, твердішими і дедалі менше здатними до оновлення. З припиненням цього процесу настає смерть.

Результати своїх досліджень Санторіо виклав у книжці “Статична медицина” (1614 р.), яка в перекладах виходила друком англійською (1704, 1707, 1723 рр.), французькою (1722 р.) та німецькою (1736 р.) мовами. Варто відзначити, що ця праця є одним з далеких джерел сучасної експериментальної біології та медицини.

Книжка Санторіо “Статична медицина” є в описі бібліотеки професора Андрея Крупинського.

Томас Бартолін (1616 – 1680 рр.)

Томас Бартолін – датчанин за походженням, знавець не тільки анатомії і фізіології, а й математики, філософії, архітектури. Освіту здобував в університетах Копенгагена, Лейдена, Падуї і Базеля.

Томас Бартолін сприяв поглибленню вчення Гарвея про кровообіг. Відкриття ним лімфатичної системи, вивчення молочних шляхів та встановлення ролі грудної протоки (її він відкрив трохи пізніше, ніж Пекке, але незалежно від останнього) – все це полегшувало подальше вивчення взаємозв'язків між кровоносною і лімфатичною системами.

Серед праць Бартоліна, що входили до фонду бібліотеки А.Крупинського, – “Історія медицини”, “Основи анатомії”.

Гаспар Бартолін (1655 – 1738 рр.)

Гаспар Бартолін – син Томаса – фізик, анатом, фізіолог. З 1671 р. навчався в Копенгагенському університеті, де одержав ступінь доктора філософії, потім три роки в університетах Голландії, Франції, Італії і Німеччини. У 1678 р. став доктором медицини.

Гаспар Бартолін відкрив велику протоку під'язикової слинної залози, протоку підшлункової залози, названу бартоліноюю, залозу, що зволожує своєю секрецією піхву жінки (відома в анатомії як бартолінова залоза).

Гаспар Бартолін встановив також важливий фізіологічний факт: здат-

ність м'язів скорочуватися незалежно від подразнень, що виходять з нервової системи.

Основна праця Г. Бартоліна “Різноманітні анатомічні вправи” (1675 р.) була в бібліотеці А. Крупинського.

Томас Вілліс (1621 – 1675 рр.)

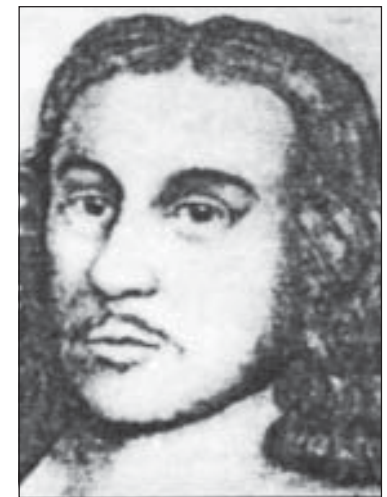
Томас Вілліс – англійський анатом і лікар, учень Гарвея. Освіту отримав в Оксфордському університеті, де з 1660 р. займав кафедру натурфілософії. У 1666 р. переїхав до Лондона.

Один з найталановитіших медиків Англії, Вілліс поєднував практичну роботу лікаря з діяльністю вченого. Його ерудиція виявилася у ряді його відкриттів. Будучи переконаним послідовником Гарвея, він дав відносно точну картину скорочення шлуночків і передсердь серця, виміряв швидкість руху крові, блискуче на той час описав будову мозку, його судинну систему, зокрема виявив артеріальне коло в основі головного мозку, а також одинадцятку пару черепно-мозкових нервів – додатковий нерв (так називається тому, що він змикається з десятим черепним нервом, віддаючи йому деякі свої волокна).

Вілліс перший спробував встановити зв'язок певних функцій з окремими частинами мозку. Звичайно, визначення Вілліса були досить примітивними і помилковими: наприклад, центр життєво важливих функцій тіла – дихання, серцевої діяльності, перистальтики кишків – він вмістив у мозочок, пам'яті – у звивини головного мозку, інстинкту – в зоровий горбик.

Однак уже те, що Вілліс взагалі вирішив аналізувати, розділяти на складові частини суму функцій головного мозку і шукав їх джерела в окремих ділянках мозку, досить знаменно і дозволяє поставити ім'я Вілліса поряд з іменами найбільших учених-дослідників.

Завдяки численним розтинам Вілліс знав, що нервово-мозковий апарат у різних тварин розвинений неоднаково: так, у людини його будова винятково складна, тому люди-

вав способи боротьби з чумою овець і корів та пропагував щеплення проти віспи серед швейцарців.

Помер від раку шлунка. Останніми його словами були: “Він уже не б’ється”. Галлер мав на увазі свій пульс – його він відчував до фатального моменту.

Коротко про основні заслуги Галлера перед медициною:

– вивчив механізм дихання і спростував точку зору, згідно з якою при диханні легені скорочуються і знову розширюються, внаслідок чого простір між ними і грудною кліткою наповнюється повітрям, яке потім звідти виходить. Насправді ж простір між грудною кліткою і легенями надзвичайно вузький і повітря в ньому немає – там міститься лише трохи рідини. Щоб переконатися в цьому, Галлер зробив під водою розтин грудної порожнини живої тварини. Якби там було повітря, воно вийшло б назовні, однак бульбашки не з’явилися. Галлер переконався, що при вдиху легені розширюються пасивно, під дією натягу м’язів грудної клітки і діафрагми, активні ж рухи власне легень відсутні. Грудна порожнина розширюється і видовжується завдяки діяльності м’язів; легені пасивно розтягуються при збільшенні об’єму грудної порожнини і так само пасивно зменшуються (спадуються) при зменшенні її об’єму: це і є вдих і видих.

Дослідити ж хімію дихання Галлеру не вдалося, хоча він припустив, що легені всмоктують з повітря і передають у кров щось надзвичайно важливе для організму – це “щось” Галлер називав “селітрою”;

– дав фізіологічне пояснення виникнення мовлення і голосу;

– доповнив учення Гарвея, уточнивши зв’язок різних органів системи кровообігу, зокрема встановив, що пульс артерій і капілярів відповідає скороченням серця. Він вивчав вплив перегріву організму (гарячки) на роботу серця і судин, вплив опійної настойки і різних ліків. Галлер обгрунтував важливе відкриття: у нормі більшість капілярів закрита; кровносна система має багато резервів, необхідних для перерозподілу крові у різні моменти діяльності організму;

– висловився про автоматику серця. Вийнявши з тіла невеликої тварини серце, він спостерігав, як певний час воно продовжувало битися або починало знову працювати під впливом якогось подразнення, наприклад при дотику пінцета. Галлер переконався, що серце б’ється незалежно від діяльності центральної нервової системи, головного і спинного мозку і що впродовж усього життя воно безперестанку працює за рахунок власної енергії – під дією сили, що міститься у самому серці;

вважав Шталь, відбуваються за законами механіки. Флюїди Гофмана і “аніма” Шталя – по суті одне і те ж, але перебіг життєвих процесів вони розуміли по-різному, що стало причиною гострої дискусії між вченими.

При лікуванні хворих Гофман широко застосовував дієту, кровопускання, мінеральні води. Він запропонував лікарські засоби: краплі, бальзам, еліксир, яким присвоєно його ім’я.

У бібліотеці Крупинського були три твори Гофмана: “Ідея універсальної механічної медицини” (1693–1694 рр.), “Рациональна медична систематика” (1718–1740 рр.), збірка фізико-медичних праць (1748–1753 рр.).

Георг Ернест Шталь (1660 – 1734 рр.)

Георг Шталь – німецький хімік і популярний лікар свого часу, був лейб-медиком короля Пруссії. Він не любив анатомії, вважав її непотрібною і навіть шкідливою (“Навіщо нам заглиблюватись в деталі анатомічних структур? Навіщо тлумачити про якісь м’язові волокна і фізичні закони, що відкриваються в їх діяльності?”). Однак, за словами А. Галлера, Шталь зробив багато цінного в анатомії внутрішніх органів, відкривши анастомози між судинами матки і очеревини. Зв’язок між структурою і функціями розумів лише як зв’язок між знаряддям і тією ціллю, в ім’я якої він створений. “Життя людини, – писав Шталь, – не що інше, як життя людської душі”. “Цілком очевидно, що саме ціль зумовлює будову тіла”. Ціль же диктується чимсь вищим, позаматеріальним, надматеріальним, стимулюючим, контролюючим, цілеспрямованим, а саме – душею.

Дана теорія дістала назву “анімізму” (аніма – душа) і мала багато прихильників у Німеччині, Англії, Франції, Іспанії. З часом замість душі основою життя почали вважати особливу життєву силу. Новий напрям одержав назву “віталізм” (лат. vita – життя). Шталь був фанатично переконаний, що сама матерія, тілесна субстанція не спроможна здійснювати рухи. Її рушієм є душа, яка формує тіло, владарює над ним. Душа здатна скороченням волокон викликати прискорення або сповільнення потоку крові, спричинити гарячку. Гарячка – вищий прояв душі, вона є корисною, тому що допомагає зменшити щільність крові і видалити шкідливі речовини, зокрема шкідливу вологу. Тому гарячку не слід пригашувати лікувальними засобами. У лікуванні Шталь рекомендував вичікувальний метод. Лікаря він порівнював із священником: його основна роль

— підтримувати добродетельність у чисто релігійному значенні цього слова. Проти кожної хвороби душа нібито розвиває пристосовницькі рухи. Душа є єдиною причиною рухів людського тіла, вважав Шталь, вона “першоджерело не тільки фактів інтелектуального порядку, а й усього життєвого процесу”. Цей процес за Шталем, не є суто фізико-хімічним: жива природа має низку специфічних особливостей, що відсутні у природі неживій, неорганізованій. Таке твердження об’єктивно суперечило панівному тоді механістичному світогляду. Дихання, на думку Шталя, може не тільки охолоджувати кров, а й нагрівати її. Тому він рекомендував кровопускання навіть при запорах. У 70-річному віці він зробив собі сто друге кровопускання.

У чотиринадцятому творі А. Галлера “Бібліотека медика-практика” дано перелік 250 праць Шталя. Деякі з них згадуються в описі бібліотеки Крупинського.

Герман Бурхаве (1668 – 1738 рр.)

Герман Бурхаве – голландський лікар, ботанік і хімік. Народився у Форхауті, передмісті Лейдена (Голландія), де його батько, за походженням фламандець, був пастором.

З 1684 р. Герман почав слухати в Лейденському університеті лекції з філософії, риторики, латинської, грецької, старосєврейської і халдейської мов, а також з природничої історії, математики, фізики.

У 1690 р. Бурхаве одержав ступінь доктора філософії і приступив до вивчення богослов’я, медицини і хімії. У 1693 р. став доктором медицини. З 1701 р. – лектор теоретичної медицини Лейденського університету. У 1709 р. йому присвоєно звання професора медицини і ботаніки і він очолив кафедру цих дисциплін. З 1718 р. читав курс хімії, з 1720 р. – практичної медицини. У 1725 р. Паризька академія наук обрала його своїм членом-кореспондентом, а в 1728 р. – дійсним членом. Двічі (1714 р. і 1730 р.) обирався ректором університету. У 1730 р. його обрано членом Лондонського королівського товариства.

Лише три місяці не дожив Бурхаве до 70 років. Він помер у Лейдені від хвороби серця.

Бурхаве ввів у практику удосконалений термометр, застосовував при дослідженнях лупу. У своїй діяльності спирався на досягнення хімії, анатомії, фізіології. Талановитий лікар Бурхаве ретельні спостереження біля ліжка хворого поєднував з пошуками анатомо-фізіологічного обґрунтування діагнозу і терапії. Під його керівництвом

художниками і ним самим. Понад 600 експериментів на ссавцях, птахів, амфібій і рибах провів Галлер разом зі своїми учнями в анатомічному театрі. Аудиторії і вежа біля міських воріт стали колись першою науковою школою в Європі – школи анатомів, акушерів, ембріологів і фізіологів, до складу якої входили 73 особи – випускники Геттінгенського університету: німці, швейцарці, голландці, англійці, французи, угорці, шведи, уродженці Прибалтики. Під керівництвом Галлера вони виконували і докторські дисертації, і невеликі анатомічні та дослідні праці з різних ділянок медицини.

У 1739 р. Галлера призначили радником провінції Ганновер. 30-річний іноземець став фаворитом канцлера і короля Георга II. Це викликало заздрість навіть у його колег і стало одним з приводів для критики відкриттів та теорій Галлера. Ця критика особливо посилилась після виходу в світ чотирьох томів коментарів (1743 р.) до підручника Г. Бурхаве “Установлення медицини”, в яких вперше з’явилися ідеї про подразливість і чутливість як основні властивості живої матерії.

У 1748 р. англійський король Георг II, відвідавши Геттінген і переконавшись, що стараннями Галлера університет має міцну основу, призначив ученого своїм радником і лейб-медиком. Австрійський імператор подарував йому дворянство – і 40-річний натураліст став бароном імперії. Університети Англії та Голландії почали запрошувати Галлера на роботу. Шовіністично ж настроєні професори вимагали, щоб він залишив Геттінген. Це місто з його поганим кліматом, безконечними інтригами професорів, з виснажливою працею стало Галлеру чужим. До того ж посилювалась туга за батьківщиною. І влітку 1753 р. Галлер з сім’єю (з третьою дружиною мав восьмеро дітей) повернувся до Швейцарії.

Даремно король Англії надсилав листи в Берн з проханням вплинути на втікача. Галлер відмовився повернутися в Геттінген або переїхати в Оксфорд, де йому пропонували кафедру. Однак він погодився бути куратором Геттінгенського університету, керувати створеною ним Академією наук і бути редактором “Геттінгенської газети наукових подій”. Ці обов’язки Галлер виконував заочно впродовж 17 років. У Берні працював лікарем.

У 1758 р. Галлер з сім’єю переїхав у містечко Роше, де впродовж семи років очолював соляні копальні. Одночасно вивчав джерела мінеральних вод, шукав корисні копалини, сіяв бобові рослини для поліпшення пасовищ, обстежував торф’яні болота, аналізував

він описував у журналі “Храм Гельвеції”. Старанність і талант молодого лікаря помітили і побудували для нього невелике приміщення анатомічного театру, де Галлер міг не тільки розтинати трупи померлих, а й проводити досліди на тваринах.

Змолоду Альбрехт був відданий науці до самозабуття. У книзі Гуго Гляузера наводиться такий цікавий приклад. Заклучні рядки однієї з праць Галлер писав якраз тоді, коли йому треба було іти під вінець. Довелося силоміць відірвати жениха від письмового стола і буквально змусити вести свою наречену до вівтаря...

У 1736 р. Галлеру, завдяки добрій характеристиці, яку дав йому Бурхаве (“він буде великим ученим-медиком Європи”), довірили професуру в університеті Геттінгена.

Успіхи на науковій ниві були затьмарені нещасним випадком: при в'їзді в місто його візок перекинувся і придушив дружину – матір трьох дітей. Через декілька днів вона померла. Сумом з цього приводу пройнята елегія Галлера “На смерть Маріанни”. Через чотири роки, під час пологів загинула друга дружина Галлера. Своє горе молодий професор лікував наполегливою працею. В університеті він викладав анатомію, фізіологію, медицину і ботаніку. При підтримці Мюнхаузена, канцлера Ганновера, Галлер організував Королівське наукове товариство. Вежу біля міських воріт переобладнав під анатомічний театр, заснував ботанічний сад і бібліотеку при університеті, яка згодом налічувала 200 тисяч томів.

Висока ерудиція, цілеспрямованість, колосальна працездатність, знання багатьох мов, організаторські здібності сприяли тому, що 29-річний професор став науковим лідером молодого Геттінгенського університету, який почав працювати у 1734–1735 рр. і від інших університетів відрізнявся відсутністю рутини, схоластики. Галлер прагнув освоїти все прогресивне, що уже було нагромаджено передовими університетами Європи. Він пам'ятав, як І.Дювернуа читав анатомію людини студентам-медикам у Тюбінгені за малюнками і лише один раз за два роки зробив розтин трупа. Галлер відкидав знайомство майбутнього лікаря з рослинним світом за малюнками з підручників або засушеними листками у гербарії. Він організував екскурсії молодих медиків у поле і ліс Ганновера, їздив з ними у північні зони Німеччини, де вивчав рослинність дюн і приморських місцевостей, допомагав їм працювати у ботанічному саду університету. За 17 років роботи професором він ретельно проанатомував 360 трупів, опублікувавши сім томів “Анатомічних малюнків”, виконаних місце-

твом Лейденська клініка здобула світову славу. Серед учнів Бурхаве були німецький фізіолог А. Галлер, засновник віденської клінічної школи Г. Ван Світен.

Медичні твори Г. Бурхаве тривалий час були посібниками при підготовці лікарів у всіх університетах Європи.

Г. Бурхаве – автор написаної латинською мовою двотомної класичної праці “Основи хімії” (Лейден, 1732 р.), яка багато разів перевидавалася і була перекладена англійською, французькою, німецькою, російською та іншими мовами. Перший том присвячено “історії та теорії хімії, її значенню у фізиці, медицині і техніці”. У другому томі розповідається як з рослин, тварин і мінералів приготувати препарати. Особливу цінність для сучасників Бурхаве та й для багатьох наступних поколінь учених мав докладний опис способів приготування препаратів для лікувальних цілей – із зазначенням кількості вихідних речовин, об'єму посуду, тривалості нагрівання тощо. Адже в ті часи аптекарі, а часто і самі лікарі, виготовляли не тільки прості хімічні речовини (нашатирий спирт, соляну і азотну кислоти та інше), а й складні лікарські суміші. За описом технології, поданим у книзі Бурхаве, ліки міг виготовляти навіть недосвічений лаборант-початківець.

Цікаво, що великий російський вчений М.В. Ломоносов, проходячи курс наук у Марбурзькому університеті, поряд з іншими підручниками з хімії придбав і “Основи хімії” Бурхаве. На цей твір він часто посилався у своїх працях.

В описі бібліотеки Крупинського, крім “Основа хімії”, вказано такі твори Г. Бурхаве: “Порадник лікарям”, “Афоризми, що стосуються розпізнавання та лікування хвороб”, “Історія страшної хвороби”, “Історія хвороб”, “Хвороби нервів”, “Хвороби очей”.

Принагідно відмітимо, що Г. Бурхаве перший у Голландії почав читати лекції про очні хвороби.

Хвилюючі рядки присвячено Герману Бурхаве у дитячій повісті Мері Мене Додж “Срібні ковзанці”. З бесіди двох юних героїв тво-

ру голландця Ламбурта та його англійського приятеля Бона дізнаємося, що майбутній “великий лікар, натураліст, ботанік та хімік” у 16 років залишився безпритульним сиротою, “без копійки, без освіти і без друзів”, але він “був працьовитий та стійкий і так прагнув знань, що вибився на дорогу й став одним з найученіших людей Європи...”. “...Всі великі люди домагалися честі бачити цього знаменитого професора...”. Лікарською практикою він надбав великого добра для себе, але любив говорити, що бідняки – кращі його пацієнти. Вся Європа любила й поважала його. Він здобув таку славу, що один китайський мандарин адресував листа до нього таким чином: “Знаменитому Бурхаве, лікареві в Європі”. І лист без усяких перешкод дійшов до адресата.

У Лейдені вченому споруджено пам’ятник з написом “Salutifero Voerhaavii genio sacrum” (“Присвячується геніальному зцілителю Бурхаве”).

Бернардино Ромацціні (1633 – 1714 рр.)

*Набагато краще попередити недугу,
аніж лікувати її, – подібно до того,
як краще завчасно випередити бурю
і врятуватися від неї, ніж застати
її в дорозі.*

Бернардино Ромацціні

Італійський учений, лікар, основоположник гігієни праці та професійної патології, Бернардино Ромацціні був одним з відомих представників епохи яскравих подій і великих відкриттів. Він жив і творив у період бурхливого розвитку наук та великих зрушень у розвитку суспільства.

Багаторічна практична діяльність, виняткова спостережливість та глибина наукового мислення дали змогу лікареві-вченому закласти основи професійної патології і професійної гігієни. Ромацціні був високоерудованим ученим і досвідченим лікарем-клініцистом. Він започаткував професійну патологію.

Бернардино Ромацціні народився неподалік Модени (Північна Італія) у містечку Карпі. Спочатку він вчився на батьківщині, а потім протягом трьох років – у Пармському університеті, де вивчав філософію, а пізніше медицину. У 1659 р. Ромацціні отримав ступінь доктора медицини.

почав вивчати старогрецьку, латинську, німецьку, старосєврейську мови (рідною мовою в сім’ї була французька), у десять років склав граматику халдейської мови. При цьому багато читав, писав вірші, займався перекладами. Твори юного поета загинули під час випадкової пожежі.

У 1723 р. Альбрехт залишив батьківщину і прийшов у Тюбінген, де вступив на медичний факультет університету і серйозно зайнявся анатомією людини і ботанікою. Однак, зрозумівши, що тут ні у кого вчитися (одні професори мали убогі знання, інші не мали здібностей), у 1725 р. прибув до Лейдена, де став студентом університету, окрасою якого був Герман Бурхаве. У нього Альбрехт вивчав ботаніку і фізіологію, у Б. Альбіна – анатомію людини. Вирішив присвятити себе медицині. У віці 19 років захистив докторську дисертацію, у якій довів помилку, допущену одним з професорів у Галле (заперечив “відкриття” анатомом Кошвіцем нової протоки слинної залози у людини).

Удосконалював свої знання у Кембріджі та Оксфорді, познайомився з санітарно-гігієнічною службою Англії, з 1727 р. працював лікарем у паризькій лікарні “Шаріте”. Під впливом лекцій Ж. Вінслоу зацікавився проблемами акушерства, гінекології, ембріології та аналізом причин вродливості у тварин і людини.

У 1728 р. у Галлера з’явилося бажання зайнятися також анатомією людини. Він купив за десять франків труп, який вийняли з могили, і хотів його анатомувати. Вважаючи це нечестивством, господар квартири доніс у поліцію. Галлер, щоб не потрапити на галери і не бути кілька років прикутим до сидіння, змушений був утекти з Парижа до Базеля. Тут він успішно керував боротьбою з епідемією чорної віспи.

З 1729 р. Галлер – окружний старшина у Берні, муніципальний лікар, бібліотекар. З метою поширення знань іноземних мов серед молоді, зміцнення роботи видавництва, сприяння розвитку наук і культури країни організував філологічну семінарію.

У лікарні Галлеру доводилося приймати пологи. Траплялися випадки народження дітей з вадами розвитку. Свої спостереження

про значення експерименту для прогресу медицини, про важливість використання фізики і хімії для клінічних робіт, про необхідність навчання майбутніх медиків не тільки в аудиторії, лабораторії, а й біля ліжка хворого;

– брошура “Про користь гіпотез” (1751 р.) на захист книги Ж.Бюффона “Історія природи” від нападків схоластів;

– книга “Про подразливість та чутливість частин тіла тварин” (1751 р.), де наводяться наслідки експериментів Галлера та його учнів;

– вісім книг з анатомії судин, внутрішніх органів і мозку (1754 р.);

– чотири томи “Мемуарів про подразливі і чутливі частини тіла тварин” (1756–1760 рр.);

– вісім томів “Елементів фізіології людського тіла” обсягом 4000 сторінок, де є посилання на 13000 праць (1757–1766 рр.);

– три томи досліджень з ембріології і причин вродливості у тварин (1765 р.);

– тритомна праця “Рослинність Швейцарії” (1768 р.);

– “Бібліотека ботанічна”, “Бібліотека анатомічна”, “Бібліотека хірургії”, “Бібліотека медико-ботанічна” (по два томи кожна, їх мав А. Крупинський), чотиритомна “Бібліотека медика-практика” (1772 р.).

У “Бібліотеці анатомічній” є відомості про праці 7200 лікарів, що займалися анатомією; у “Бібліотеці медика-практика” – відомості про 11700 лікарів, які залишили по собі друковані праці, а також про 200 анонімних авторів;

– два томи праць, присвячених народній медицині Швейцарії і два томи лекцій з судової медицини (1774 р.),

– приблизно 200 статей і заміток з анатомії, фізіології, ембріології та антропології, надрукованих у чотирьох додаткових томах “Енциклопедії” Дідро і Робіне (1775-1777 рр.).

Популяризації науки служили рецензії, реферати і замітки Галлера. За сорок років напруженої рецензентської діяльності він опублікував 9300 відгуків на підручники, дисертації, монографії, причому не тільки природничо-наукового характеру: більш як 1000 його рецензій оцінюють романи, повісті, драми, твори історичного і філософського змісту. Галлер листувався з 1080 кореспондентами. Відомо 13000 його власноручних листів, написаних латинською, французькою, німецькою, англійською та іншими мовами.

Народився Альбрехт Віктор у сім’ї адвоката Великої Ради Бернської республіки. Змалку вундеркінд Альбрехт був напрочуд працьовитим. У п’ятирічному віці вже вмів читати і писати, з дев’яти років

Ромацціні вдосконалював свої знання у шпиталях Риму під керівництвом відомого професора Антоніо Россі. Набуваючи великого лікарського досвіду, він протягом кількох років працював міським лікарем в общинах Каніно, Модене, Каса Фарнезе та інших, проте, захворівши важкою формою пропасниці, повернувся до рідних у Карпі.

Після одужання Ромацціні посилено вивчав твори класиків медицини, а вільний від занять час присвячував лікарській практиці. Незабаром він завоював широку популярність як досвідчений лікар не лише в рідному місті, а й у Модені, куди переселився у 1671 р.

Після реорганізації у Модені Інституту Святого Карла в університет Ромацціні обрали професором медицини і впродовж трьох років він читав курс практичної медицини. Віденська Академія наук обрала Ромацціні почесним членом і вручила “третьому Гіппократові” вітальну адресу (другим, очевидно, вважали Галена). З 1682 р. професор Ромацціні керував кафедрою теоретичної медицини в Моденському університеті.

У 1700 р. академіку Ромацціні виповнилося 67 років. Сенат Венеціанської республіки запросив його зайняти кафедру клінічної медицини, в Падуанському університеті, якою керував перед цим професор-патологоанатом Сантаріо Санторін. Як відомо, цей заклад був кращою академічною школою і провідним медичним центром Європи.

Ромацціні започаткував на кафедрі традицію – ознаменувати щорічні університетські урочистості особливими актовими промовами. Першу блискучу промову про успіхи медицини в XVII ст. Ромацціні виголосив на урочистому засіданні 12 грудня 1700 р. Широка слава, різнобічна наукова й педагогічна діяльність Ромацціні привернули увагу до нього вчених з усіх кінців Європи. Чимало вчених листувалося з ним.

В останні роки життя професор Ромацціні захворів на прогресуючий склероз судин та катаракту. 5 листопада 1714 р. – у день,

коли йому виповнився 81 рік, у нього стався крововилив у мозок, від якого він помер. Відомий професор Падуанського університету Джованні Батіста Моргані зробив розтин тіла померлого Ромацціні й детально описав патологічні зміни. В Падуї, на могилі професора Ромацціні стоїть мармурове погруддя, а на батьківщині у Карпі – пам'ятник.

Академік Віденської академії наук, професор Бернардино Ромацціні створював свої фундаментальні праці у зрілі роки. Першу з них він написав, маючи 47 років. У ній описані недуга і смерть Магдаліни – дружини маркіза Мартеллоні (1680 р.).

Ромацціні протягом багатьох років вивчав працю робітників різних професій, ремісників. Він спостерігав за ними безпосередньо в шахтах, майстернях, кузнях.

Результати багаторічних досліджень він узагальнив у славнозвісній праці “Міркування про недуги ремісників”, яка вийшла у світ 1700 р. У ній він описав понад 60 професійних захворювань. Вчений вважав своїм обов'язком і закликав лікарів сприяти поліпшенню життя “тих, хто важкою працею створює цінності, якими користуються люди”. Наскрізно у книзі є ідея професора Ромацціні про залежність хвороб від впливу умов довкілля. Ось що він пише у передмові: “... Якраз у майстернях ремісників, котрі в цьому розумінні є школами, де можна навчитися, я постарався роздобути відомості... про те, як попередити недуги, на які звичайно хворіють ремісники, і як їх лікувати”.

Праця професора Ромацціні “Міркування про недуги ремісників”, написана ним на шістдесят сьомому році життя, увічнила ім'я славнозвісного вченого. Вона стала настільною книгою для лікарів багатьох країн. За життя автора книга витримала шість видань і впродовж 250 років була випущена різними мовами світу близько 30 разів.

Професор Бернардино Ромацціні знаходив час і для занять художньою літературою, фізикою, природознавством. У 1716 р. у Женеві вийшло у світ його “Повне зібрання праць з медицини та фізики”. Певний інтерес становить його праця “Роздуми про охорону здоров'я державців”. Він вивчав також проблеми довголіття, здоров'я і захворювання окремих груп населення.

Ім'я професора Бернардино Ромацціні популярне і в наш час. У багатьох країнах – США, Італії, Голландії, Норвегії, Фінляндії, Швеції та інших – створені товариства ромацціністів. Так Бернардино Ромацціні зайняв почесне місце серед великих діячів медичної науки.

тя “знаменитого доктора де Ламетрі”. Пруський король Фрідріх II зразу ж надав йому посаду придворного лікаря та свого особистого читця, а незабаром призначив його членом Академії наук.

Жюльєн Ламетрі – лікар і філософ – здобув свободу, про яку до того і мріяти не міг. Він зустрічався з людьми, з якими відверто ділився своїми думками. У Берліні Ламетрі опублікував такі філософські праці: “Людина – рослина”, “Анти-Сенека”, “Досвід про свободу висловлювання думок”, “Система Епікура”, “Тварини – більше, ніж машини”, “Людина – більше, ніж машина”, “Маленька людина з довгим хвостом”. Усе це було написано за три роки (1748–1751 рр.).

Під час обіду у свого пацієнта – французького посла в Берліні Тирконелля, Ламетрі несподівано – на сорок другому році життя, помер.

Відомий актор Голландії Дезорме, з яким Ламетрі познайомився ще у Фландрії і провів біля нього останні дні життя, писав про Ламетрі як про людину, “чиї знання вселяли надію у хворих, а життєрадісність була відрадою для здорових”. Шляхетний, людський, щирий, він охоче творив добро, був чесною людиною і великим вченим-лікарем.

Вольтер про Ламетрі: “...Я дуже вірю у Ламетрі. Нехай мені покажуть іншого учня Бурхаве, котрий має більший, ніж він, розум і писав краще від нього про проблеми медицини”.

Ламетрі за 17 років свого творчого життя переклав французькою мовою шість великих праць Германа Бурхаве й видав близько 30 власних книжок. Ламетрі немає, але дух ученого живе в його працях.

Альбрехт Віктор Галлер (1708 – 1777 рр.)

Альбрехт Віктор Галлер – швейцарський натураліст, лікар, фізіолог і ембріолог, філософ і письменник, почесний член багатьох академій наук. Працездатність і продуктивність Галлера були просто-таки фантастичними. Його літературна спадщина включає 740 книг і статей з анатомії, ботаніки, геології, гінекології, теоретичної і судової медицини, фармакології, фізіології, ембріології. Назвемо деякі з творів цього подвижника науки:

– чотири томи коментарів до підручника Г.Бурхаве “Установлення медицини” (1739–1743 рр.);

– підручник “Основи фізіології людини” (1747 р.), де систематизовано його концепцію про подразливість і чутливість;

– двотомне видання обсягом 1112 сторінок “Методи Бурхаве з вивчення медицини” (1751 р.). Тут узагальнено положення Бурхаве

Рішуча боротьба з таким сумним станом вітчизняної медицини – ось із чого почав Ламетрі, повернувшись до Сен-Мало після дворічного перебування у Лейдені. Щоб перенести на французький ґрунт найновіші досягнення медицини, він переклав французькою мовою і опублікував один за одним найважливіші твори свого вчителя Германа Бурхаве. Водночас практикував як лікар і проводив дослідницьку діяльність як учений.

Уже в перший рік лікарської діяльності Ламетрі видав “Систему пана Германа Бурхаве стосовно венеричних недуг”. До перекладу праці Бурхаве про венеричні хвороби він додав “Розмірковування перекладача про походження природи та лікування цих недуг”. Далі переклав і видав шість праць свого вчителя. У 1738 р. вийшли друком його власні “Листи” про мистецтво збереження здоров’я та продовження життя.

Усі ці переклади привернули до себе увагу, розійшлися ще за життя Ламетрі декількома виданнями й суттєво сприяли прогресу медицини в країні. Але особливо цікавою з наукового погляду є його ґрунтовна праця “Міркування стосовно практичної медицини” (1743 р.). Вона містить детальний опис 111 історій хвороб (переважно його власних пацієнтів), спостереження за перебігом різних хвороб та наслідків після застосування лікувальних засобів.

Авторитет лікаря Ламетрі швидко зростає. Про нього як про досвідченого лікаря-ученого знала вся Франція. Невипадково в 1742 р. провінційний лікар Ламетрі отримав у Парижі почесну й високооплачувану посаду полкового лікаря королівської гвардії. Цей факт свідчить про те, що незважаючи на молодість, Ламетрі створив про себе певне позитивне враження у медичному світі і як лікар, що з успіхом практикує, і як автор наукових праць.

Як військовий лікар, Ламетрі брав участь у битві при Діттингені (1743 р.), в облозі Фрайбурга (1744 р.), у бою при Фонтенуа (1745 р.). Здавалося, що у Ламетрі є усі підстави для росту і “вінка з лавру”.

Проте Ламетрі за характером борець і не обмежувався боротьбою за подолання кризи у вітчизняній медицині. Рутинери й невігласи – медичний радник короля Людовика XV і декан Паризького медичного факультету, які підтримували старі закони в медицині, маючи високі медичні посади, 9 липня 1746 р. домоглися через парламент суворого рішення проти вченого – смертної кари. Ламетрі змушений був втікати до Голландії. У 1747 р. йому довелося виїхати в Німеччину. Берлінська газета повідомила про прибут-

Жак Вінслоу (1669 – 1760 рр.)

Жак Вінслоу – французький анатом, дійсний член Французької академії наук. За походженням датчанин. Теологічну і медичну освіту отримав у Голландії. У 1705 р. очолив кафедру анатомії у Сорбонні. Автор численних праць з різних розділів медицини: “Анатомічний виклад структури людського тіла”, “Спостереження за тканинами і клапанами серця” (іх мав А. Крупинський) та інших. Зокрема Вінслоу описав сальниковий отвір, морфологію серця і серцеві клапани, кровообіг плода. Окремі органи він вивчав не ізольовано від інших, а в природному стані – в тілі. Цей метод справив велике враження на Гарвея.

Вінслоу – ініціатор побудови Паризького анатомічного театру (1745 р.).

Джованні Батіста Морганьї (1682 – 1771 рр.)

Джованні Батіста Морганьї – італійський лікар, анатом і хірург, один з основоположників патологічної анатомії. Високообдарований від природи, Морганьї у 19-річному віці одержав ступінь доктора філософії і доктора медицини. Займав кафедру анатомії у Болонському (з 1706 р.) і впродовж 59 років – кафедру практичної медицини в Падуанському (з 1711 р. і до кінця життя) університетах. Автор праць з анатомії, історії медицини, з археології і філології.

Морганьї став знаменитим відразу – після виступу з доповіддю (1705 р.) про свої відкриття в анатомії гортані, органів розмноження і великих судин. Йому належить та-

кож відкриття анатомічних подробиць у щитоподібній залозі, у черепних кістках та у багатьох інших органах. Один з його співвітчизників говорив: “Якби Моргані називав кожний відкритий ним анатомічний об’єкт своїм іменем, то приблизно третина частин людського тіла дістала б назву Моргані”.

Та найбільше вчений цікавився патологічними змінами у різних частинах тіла. Зібрані про це дані Моргані узагальнив у шеститомному дослідженні “Про місцезнаходження і причини хвороб, виявлених анатомом” (Венеція, 1761 р.). Цією фундаментальною працею, що була вінцем наукової діяльності вченого, покладено початок патологічній анатомії, тобто анатомії, яка описує не здорові, а хворі органи та тканини. За свої відкриття Моргані отримав почесні дипломи академії наук Берліна, Лондона, Парижа, Петербурга.

Андрей Крупинський придбав його “Збірку анатомічних записів” (1719 р.) та “Повну збірку творів” (1762–1765 рр.).

Жюльєн Ламетрі (1709 – 1751 рр.)

Немає більшого блага, аніж життя.
Ламетрі

Жюльєн Ламетрі – французький лікар, філософ, письменник, член Берлінської академії наук (1748 р.). Дитинство Жюльєна минуло у Бретані, у невеликому портовому місті Сен-Мало. Батько його був купцем-судновласником. Мати до заміжжя – власниця крамниці лікарських трав. У цій досить заможній родині народився майбутній вчений, лікар і філософ.

У Сен-Мало не було навчальних закладів, тому юний Жюльєн закінчив кращий у країні Паризький коледж д’Акур. Навчаючись, він проявив гарячий інтерес до природознавства, який надалі вже ніколи не згасав. Здобувши середню освіту, 18-річний Ламетрі вирішив стати лікарем. У Парижі в ті роки жив широко знаних вчений-медик Юно, який викладав на медичному факультеті університету анатомію і хірургію. Поради професора Юно зіграли вирішальну роль у виборі юнаком фаху лікаря.

Медичну та філософську освіту Ламетрі здобув у Паризькому університеті, який у Франції вважали одним з найкращих, але сам він був невисокої думки про отримані ним знання. Ще студентом Жюльєн розумів, що в інших країнах теорія і практика пішли далеко вперед. Повноцінним лікарем, як вважав Ламетрі, можна стати,

лише ознайомившись із найновішими зарубіжними медичними науковими досягненнями. З наукового погляду центром європейської медицини був тоді Лейденський університет, який очолював видатний природодослідник і великий лікар-вчений Європи Герман Бурхаве. Він читав курси лекцій з теорії медицини, хімії, ботаніки, фізіології, загальної і спеціальної патології, хірургії, офтальмології, фармакології і творчо працював у всіх цих галузях. Цей вчений енергійно намагався застосовувати у медичній теорії і практиці досягнення хімії, ботаніки, анатомії та фізіології. Він першим використав у медицині термометр і лупу, далеко просунув уперед практичну медицину. Його вважають першим творцем наукової клініки.

До прославленого Бурхаве у Лейден, у медичну “мекку” XVIII ст., поспішив талановитий і молодий вчений-лікар Ламетрі відразу ж після закінчення медичного факультету Паризького університету (1733 р.). Упродовж двох років лікар Ламетрі з великою старанністю під керівництвом професора Бурхаве в Лейденському університеті та в його клініках поглиблював і вдосконалював свої знання. Лейденський університет для молодого лікаря і філософа став його альма-матер.

Спілкування з Бурхаве мало надзвичайно важливе значення не лише для формування медичних поглядів Ламетрі, а й для становлення його філософських поглядів. Бурхаве відкинув характерні для старої медицини догматизм і схиляння перед авторитетами.

У той же час застарілі традиції, відкинуті Бурхаве та його учнями, продовжували міцно триматися на батьківщині Ламетрі. У Франції викладання на медичних факультетах перебувало під впливом середньовічних словесно-схоластичних методів. Майбутніх лікарів змушували черпати знання переважно з медичних праць багатовікової давнини. Рутину в середовищі французьких медиків була настільки сильною, що багато хто з них вважав нижче своєї гідності робити анатомування трупів.

Додаток 14

**ВИКЛАДАЧІ ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ
імені Андрея Крупинського**

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальна дисципліна, яку викладає
1.	Антоненко Юлія Олександрівна	Медсестринство в офтальмології
2.	Байдала Ольга Дмитрівна	Медсестринство в сімейній медицині
3.	Балко Ярослава Дмитрівна	Мікробіологія, вірусологія та імунологія
4.	Барчук Світлана Володимирівна	Медсестринство при інфекційних хворобах
5.	Бірюшова Тетяна Андріївна	Фізвиховання
6.	Бутеленко (Доморосла) Валентина Петрівна	Основи сестринської справи
7.	Варес Дарія Михайлівна	Техніка виготовлення ортодонтичних та ортопедичних конструкцій в дитячому віці
8.	Весклярова Уляна Павлівна	Педіатрія з доглядом за хворими
9.	Войтюк Оксана Орестівна	Техніка виготовлення знімних протезів
10.	Гнатюк Ірина Олександрівна	Клінічна лабораторна діагностика
11.	Головацька Жанна Євгенівна	Гігієна з основами екології та технікою санітарно-гігієнічних досліджень
12.	Голод Оксана Олексіївна	Англійська мова
13.	Грабова Олена Мирославівна	Стоматологія дитячого віку
14.	Грибальська Ольга Володимирівна	Біонеорганічна хімія
15.	Грицевич Дарія Петрівна	Медична інформатика та обчислювальна техніка
16.	Гуменюк Василь Васильович	Медсестринство в хірургії
17.	Гуменюк Ольга Михайлівна	Техніка виготовлення бюгельних протезів
18.	Дацко Лідія Павлівна	Медсестринство в терапії
19.	Двулят Ірина Степанівна	Клінічна лабораторна діагностика
20.	Джулай Лариса Іванівна	Медсестринство в геронтології та геріатрії

– вказав, як визначити час кровообігу – від серця до органів і знову до серця;

– один з учнів Галлера, виконуючи завдання вчителя, дійшов висновку, що колір крові пояснюється наявністю в ній заліза;

– правильно відмітив, що жовч сприяє емульгуванню (інакше кажучи перетравленню) жирів. Жовч, за Галлером, – “продукт печінки, а не виділення жовчового міхура”. Він встановив це, позбавляючи тварин жовчного міхура, а також проводячи вівісекції, щоб дізнатися, чи у всіх тварин є жовчний міхур, і бачив, що у коня, наприклад, його немає. Згадаймо: першим, хто довів, що жовч виробляється не в жовчному міхурі, а в печінці, був Марчелло Мальпігі;

– у результаті численних дослідів уяснив дії м'язів і нервів, описав властивості м'язових волокон – пружність, скорочення при їх безпосередньому подразненні і при подразненні відповідного нерва. Галлер зібрав багато експериментальних доказів на користь того, що ця внутрішня властивість м'язів пов'язана з еластичністю і сама подразливість залежить від структури органа і складу крові, що живить його. Він перший спостерігав, що уже на ранніх стадіях розвитку ембріонів у птахів і ссавців, ще до вродження нервових волокон у серце, воно ритмічно скорочується. Це відкриття було серйозним ударом по вченню Г. Шталя про “аніма” як вищий регулятор усіх функцій організму; цей регулятор виявляється нібито відразу після народження особини. На вбитих тваринах і на людських трупах Галлер довів, що подразливість скелетних м'язів не щезає після смерті, в той час, як чутливість, властива нервовим елементам, після смерті відсутня. Подразливість міжреберних м'язів і діафрагми забезпечує дихальному апарату відносну незалежність від мозку, можна говорити про його здатність до автоматичності так, як і серця. Стимулами активності таких органів є склад крові, а не накази “аніма”. Подразливість як внутрішня сила і чутливість – це специфічні властивості, що відрізняють живу матерію від неорганічної. Однак Галлеру було невідомо, що в процесі діяльності м'язів відбуваються важливі хімічні процеси. Він не знав про утворення молочної кислоти, про фосфорну кислоту, про джерело м'язової сили, глікоген, що утворюється в печінці з цукру, який відкладається тут з крові;

– численними дослідями з фізіології м'язової і нервової систем обгрунтував закон проведення сигналів по нервовому провіднику і встановив, що перев'язка чи механічне стискання нерва перешкоджає проведенню імпульсу;

– визначив швидкість проведення імпульсу по нервах – 50-60 метрів на секунду. (У ті роки медики були переконані, що швидкість нервових сигналів надзвичайно велика і не може бути вимірною. Через 100 років Гельмгольц і Бакст підтвердили правильність визначення Галлера);

– у рухових актах розрізняв “периферію” і “центр”;
– визначив функції мозочка (підтримання рівноваги тіла і координації рухів);

– вивчив розвиток зародка курчати; однак, відмічаючи недосконалість теорії епігенезу, не зумів оцінити її прогресивної спрямованості і намагався обґрунтувати теорію преформізму.

Відомий Галлер і як письменник – поет і автор повістей. В одному з перших своїх віршів, написаному в 1726 р. під час подорожі Німеччиною, він викрив жорстоку експлуатацію безправних селян феодалами. Поет співчував “нешасному народові”, який “обливається потом, ідучи за плугом”, усі багатства ж привласнює “жорстокий князь”, який має людей за бидло, бачить свою ціль у збереженні убогості народу, що “вмирає з голоду”.

При житті Галлера вийшло 11 видань його збірки “Досвід швейцарських віршів”. У поемі “Альпи” (1728 р.) автор вбачає опору людей у збереженні віри в Бога, бо ця віра допомагає позбутися зла і вад. Ідилічні картини швейцарської природи заважали Галлеру бачити, що молодь змушена була залишати свою батьківщину, сподіваючись знайти кращу долю за кордоном, що навіть талановиті вчені повинні були шукати місця під сонцем в інших країнах. У поемі “Про походження зла” (1734 р.) виникнення його у суспільстві пояснюється недосконалістю самої людини; ця вада заважає сприймати чесноти, проголошені християнством, – тому зло (війни, жорстокість, рабство, обман) проникає в людське суспільство.

Поезія Галлера мала великий вплив на творчість С. Гердера, Ф. Клопштока, Ф. Шіллера. Проте, відмічаючи “силу, глибину і патетичну серйозність” поетичних творів Галлера, Ф. Шіллер зауважував, що в них “всюди поняття переважають над його образами”. Високо цінував Галлера як поета філософ Й. Кант. Гете ж до нього ставився критично.

У 1771–1774 рр. з’явилися політичні повісті Галлера: “Узонго” – про освіченого і миролюбного, мудрого і справедливого монарха з роду Тімуридів, магометанина, що прийняв християнську віру; “Альфред – король англосаксів” – про енергійного короля, що

**КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА**

від 12 жовтня 1998 р. № 1617

Київ

**Про присвоєння Львівському державному медичному
коледжу імені Андрея Крупинського**

Кабінет Міністрів України постановляє:

Прийняти пропозицію Міністерства охорони здоров’я, погоджену з Львівською обласною державною адміністрацією, про присвоєння імені видатного вченого, доктора медицини Андрея Крупинського Львівському державному медичному коледжу і надалі іменувати його – Львівський державний медичний коледж імені Андрея Крупинського.

Прем’єр-міністр України

В. Пустовойтенко

Печатка
Інд. 26

**КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ПОСТАНОВА**

від 26 липня 2001 р. № 887

Київ

**Про внесення зміни до постанови
Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1998 р. № 1617**

Кабінет Міністрів України постановляє:

У тексті постанови Кабінету Міністрів України від 12 жовтня 1998 р. № 1617 “Про присвоєння Львівському державному медичному коледжу імені Андрея Крупинського” слова “Львівський державний медичний коледж” замінити словами “Львівський державний медичний коледж імені Андрея Крупинського”.

Прем’єр-міністр України

А. Кінах

Печатка
Інд. 28

Матеріально-технічна база

1. Зміцнити адміністративно-господарську частину, забезпечити профілактику, ремонт приміщень та систем їх функціонування.
2. Підвищити ефективність використання наявних навчальних площ та обладнання.
3. Домогтися розширення бази для зуботехнічного та медсестринського (вечірнього) відділень.
4. Постійно дбати про поліпшення умов навчання та побуту студентів.

Додаток 11

НАКАЗ № 17 МІНІСТЕРСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ Про реорганізацію медичних навчальних закладів

Враховуючи необхідність реорганізації мережі навчальних медичних закладів та відповідно до рішення Міжгалузевої акредитаційної комісії Міністерства освіти України від 24.03.93 протокол № 10/3

НАКАЗУЮ:

1. Визнати з 24.03.93 року зміну назви і статусу Львівського медичного училища на Львівський медичний коледж.
2. Пропонувати начальнику Управління охорони здоров'я Львівської обласної держадміністрації Хобзею М.К.:
 - 2.1. До 1 березня 1996 року привести у відповідність до даного наказу всі нормативні акти, штати керівного, викладацького, навчально-допоміжного, адміністративно-господарського персоналу Львівського медичного коледжу та забезпечити у встановленому порядку перереєстрацію статутних документів.
 - 2.2. Скасувати наказ Управління охорони здоров'я Львівської обласної держадміністрації від 27.07.94 № 318-в "Про правовий статус Львівського медичного колегіуму".
3. Начальнику Головного управління учбових закладів і кадрів Воронок Ю.В. подати до Міністерства освіти інформацію, необхідну для внесення змін до Державного реєстру навчально-виховних закладів України.
4. Контроль за виконанням цього наказу покласти на начальника Головного управління учбових закладів і кадрів Ю.В. Воронок.

Перший заступник Міністра

А.М. Сердюк

заради незалежності батьківщини вступив у боротьбу з феодалами своєї країни, які не бажали виділяти кошти на спорудження флоту для боротьби з загарбниками-сусідами; "Фабій і Катон" – про трагічні події в житті Римської республіки, коли її армії були розгромлені в самій Італії Ганнібалом.

Художня цінність названих повістей невисока, однак значення їх полягає у тому, що основний пафос творів – виховання у читача почуття патріотизму.

Цей стислий огляд творчої діяльності Альбрехта Віктора Галлера допомагає зрозуміти, чому в історію світової науки і культури великий син Швейцарії увійшов як універсальний геній.

Герард ван Світен (1700 – 1772 рр.)

Герард ван Світен – голландський вчений, один з основоположників так званої старої віденської клінічної школи, до якої належав і Андрей Крупинський. Медицину вивчав у Лейдені. У 1725 р. захистив докторську дисертацію. Читав курс практичної медицини в Лейдені, а з 1745 р. – у Відні, куди його запросила австрійська імператриця Марія Тереза для реформи освітньої справи в університеті. Керував тут медичним факультетом. Домігся введення практичних методів навчання з використанням клініки на 12 ліжок. За його ініціативою в університеті було створено ботанічний сад і хімічні лабораторії, переобладнано анатомічний театр. Пізніше ван Світен очолив державний відділ у медико-санітарних справах Австрії. Він перший впровадив лікування сифілісу дозованими розчинами ртуті замість втирання ртутної мазі, яка часто давала токсичні ускладнення.

Ван Світен очолював Віденську академію наук, був лейб-медиком Марії-Терези. Його ім'я носить Лікарське наукове товариство Австрії.

Андрей Крупинський придбав і мав у своїй бібліотеці найважливіший трактат ван Світена – "Коментарі до афоризмів Германа Бурхава про розпізнавання і лікування хвороб".

ДОДАТКИ

Додаток 1

РОЗПОРЯДЖЕННЯ ГУБЕРНАТОРА КОРОЛІВСТВА ГАЛИЧИНА І ЛОДОМЕРІЯ (ВОЛОДОМІРІЯ) ПРО МЕДИЧНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ

Ми, Священної Цісарсько-Королівської і Апостольської Величності губернатор королівства Галичина і Лодомерія, пересвідчилися, що в цьому Королівстві улюблені піддані перебувають у плачевному становищі щодо одержання медичної допомоги. Щоб негайно полегшити пов'язані з цим страждання населення, ми якнайнаполегливіше просили Священну Цісарсько-Королівську і Апостольську Величність подбати про своїх підданих. З цією метою вона призначила крайовими лікарями Андрея Крупинського і Йоганна Спаветі, а їх помічниками – хірургів та акушерів Йоганна Вальца, Франца Огессера і Антоні Кремлера.

Волею Священної Цісарсько-Королівської і Апостольської Величності медична служба в королівстві Галичина і Лодомерія має бути реформована так, як це зробив уже покійний шановний барон ван Світен у 1749 і наступних роках в Австрії, Чехії та інших підлеглих Священній Цісарсько-Королівській та Апостольській Величності країнах. Оскільки, однак, реформа вимагає тривалого часу, ми доручили згаданим вище крайовим лікарям, призначеним на ці посади спеціальним декретом Священної Цісарсько-Королівської і Апостольської Величності, визначити пункти стосовно медичної справи, які є найважливішими в даний час і які можна невідкладно виконати за нинішніх умов. Ті пункти, які вважаємо найкориснішими, доводимо до відома усіх магістратів, лікарів, цирульників, аптекарів, акушерок, оприлюднюючи дане розпорядження:

Пункт перший

Усі лікарі повинні представити державній комісії дипломи, які засвідчують їх медичну освіту, для перегляду і визначення чинності цих документів. При наявності диплома – незалежно від того, який навчальний медичний заклад його видав, – жоден з лікарів не матиме перешкод у своїй роботі. Тим же, хто досі займався лікарською практикою, не маючи диплома, надалі буде заборонено практикувати. Однак їм надається можливість відвідувати лекції лікарів з наступним складанням екзаменів. Якщо на екзаменах вони виявлять належний рівень знань, то матимуть такі ж права, як і дипломовані лікарі.

У тих місцях, де є аптеки, лікарі не мають права продавати або давати хворим ліки власного виробництва.

Добитися дозволу на платне навчання осіб, що прагнуть здобути другу спеціальність.

4. Одержані кошти використовувати для підвищення заробітної плати працівникам училища, стипендій, зміцнення матеріально-технічної бази училища.

5. Удосконалювати систему прийому учнів в училище.

6. Основні принципи побудови національної середньої медичної школи:

- демократизація управління;
- гуманізація та гуманітаризація підготовки середніх медичних кадрів;
- забезпечення належної підготовки з фундаментальних наук;
- перехід до викладання усіх дисциплін українською мовою; виконання Закону України “Про мови”;
- обов'язкове вивчення іноземної мови та основ медичної інформатики й обчислювальної техніки;
- реорганізація методичної служби, удосконалення методичної роботи, атестації викладачів;
- пріоритет загальнолюдських цінностей і моралі, збагачення загальнолюдського національним і національного загальнолюдським;
- рівноправність світоглядних позицій у навчальному процесі, департизація училища;
- поєднання зусиль колективу училища з церквою, культурно-громадськими організаціями, зміст роботи яких відповідає високогуманістичним ідеалам у вихованні молоді;
- студенти можуть активно впливати на діяльність училища, беручи участь у роботі ради училища, Студентського братства та інших громадських організацій.

Кадрова політика

1. Критерії добору кадрів – професійна компетентність, загальна культура, національна свідомість. Чіткий розподіл обов'язків між службовими особами, якісне і своєчасне виконання цих обов'язків.

2. Підтримання в училищі нормального психологічного клімату, соціальної справедливості, духу взаємодопомоги і взаємоповаги, культу знань, піднесення культури взаємин на всіх рівнях роботи.

3. Матеріальне стимулювання творчого доробку викладачів, їх самовдосконалення і саморозвитку.

4. Готовність захищати за будь-яких обставин співробітників і студентів від будь-яких переслідувань за політичними, національними чи релігійними мотивами; безкомпромісний захист на всіх рівнях інтересів училища.

5. Працювати над системою соціального і правового захисту працівників та учнів у ринкових умовах, сприяти впровадженню системи роботи та оплати працівників на основі індивідуальних договорів (контрактів).

**ТЕЗИ ПРОГРАМИ ДІЯЛЬНОСТІ М.Б. ШЕГЕДИН
ПРИ ВИБОРАХ ДИРЕКТОРА ЛЬВІВСЬКОГО
МЕДИЧНОГО УЧИЛИЩА (1991 р.)**

Загальні питання

1. Успіх національно-культурного відродження в Україні залежить від досягнення нею справжньої державності, відродження і розвитку рідної мови, народних звичаїв та традицій і значною мірою – національної середньої спеціальної школи.

2. Головною метою колективу Львівського медичного училища є підготовка висококваліфікованих кадрів середньої медичної ланки для практичної охорони здоров'я у вільній, незалежній і соборній Україні, перетворення училища в один з національних центрів відродження професійного і культурного життя західноукраїнського регіону.

3. Розширення мережі осередків “Просвіти”, матеріальна допомога цим осередкам, а також Асоціації викладачів середніх спеціальних навчальних закладів, сприяння відродженню традицій національної освіти, в тому числі середньої медичної, на території всієї України.

4. Розвиток і зміцнення прямих професійно-культурних контактів з навчальними медичними закладами різних країн.

5. Перехід на двоступеневу підготовку медичних сестер: на першому рівні – загальнопрофесійна (широкого профілю) підготовка цих кадрів – професійно мобільних, здатних до швидкої адаптації в умовах ринку, постійного розвитку науки, техніки, удосконалення системи управління і організації праці (два-три роки), на другому рівні – вища спеціальна підготовка (головні, старші медсестри, керівники структурних підрозділів) з урахуванням замовлень і вимог облздороввідділу та лікувально-профілактичних закладів (один рік).

**Перспективи розвитку і вдосконалення
навчально-виховного процесу**

1. Згуртування усіх демократичних і прогресивних сил училища з метою вирішення актуальних проблем його життя.

2. Згідно з потребами України в спеціалістах відповідного профілю спільно з МОЗ України та Управлінням охорони здоров'я державної адміністрації Львівської області оперативно вносити корективи у плани прийому учнів – і за кількістю, і за спеціальностями.

3. Розширювати підготовку спеціалістів на договірній основі за замовленнями установ і організацій, непідпорядкованих МОЗ України.

Пункт другий

Усе сказане в пункті першому повною мірою стосується цирульників і акушерок. Монастирські аптеки повинні мати ліки тільки для потреб даного монастиря. Якщо ж буде доведено, що ліки продавалися поза його межами, то монастир після триразового попередження втратить право мати свою аптеку. Такий продаж дозволяється лише у тих населених пунктах, де аптеки відсутні.

Принаймні один раз на місяць у кожній аптеці слід проводити ревізію. Особливу увагу при цьому необхідно звертати на якість ліків і санітарний стан приміщень. При виявленні зіпсованих ліків ревізор зобов'язаний негайно знищити їх. Аптека за першим разом має бути попереджена, а за другим – внести грошовий штраф у казну для убогих. Якщо і це не допоможе, аптеку слід закрити на кілька місяців або назавжди – залежно від обставин.

У кожній аптеці в нічний час повинен чергувати працівник, який би міг якнайшвидше виготовити ліки. Якщо лікар встановить, що приписаним ліки виготовлялися довше, ніж можна було, він повинен раз-другий попередити аптекаря, а за третім разом – доповісти керівникові медичної служби.

Аптека має видавати ліки тільки за рецептами, що їх виписали лікарі, прізвища яких йому відомі. Забороняється продавати будь-яку отруту.

Пункт третій

Власники аптек, які не здобули відповідної освіти, повинні мати дипломованого провізора. Надалі наявність диплома буде неодмінною умовою того, щоб стати власником аптеки.

Пункт четвертий

Вельможі можуть тримати при своїх дворах так званих домашніх лікарів, яким, однак, не дозволяється займатися практикою в тих місцях, що обслуговуються іншими лікарями.

Від імені Найяснішого доводимо до відома також, що крайовим лікарям Андрею Крупинському і Йоганну Спавенті підлягають усі лікарі, цирульники, аптекарі, акушерки, їм вони зобов'язані пред'явити для перевірки свої дипломи.

За невиконання вимог, викладених у цьому розпорядженні, винні будуть суворо покарані.

П і д с т а в а : Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 146, оп. 3, спр. 2, арк. 46.

Додаток 2

ВИКЛАД ДОНЕСЕННЯ ПРИДВОРНИЙ ІМПЕРАТОРСЬКІЙ КАНЦЕЛЯРІЇ “ПРО ЗАХОДИ ЩОДО ПОЛІПШЕННЯ МЕДИКО- САНИТАРНОГО СТАНУ ГАЛИЧИНИ”

від 8 червня 1776 р.

У документі відзначено, що важливу роль у розвитку медичної освіти і поліпшенні медико-санітарного стану на західноукраїнських землях відіграють старання Андрея Крупинського, який імператорським декретом від 22 грудня 1772 р. призначений протомедиком краю.

У донесенні повідомляється, що згідно з постановою уряду від квітня 1773 р. почав діяти медичний колегіум, а з жовтня того ж року – акушерський колегіум з польською і німецькою мовами викладання. Серед професорів колегіуму поряд з Андреем Крупинським, названо Йоганна Спаветті, Франца Огессера, Антоні Кремлера, Йоганна Вальца.

Відмічено також турботу Андрея Крупинського про те, щоб кожна громада мала дипломованих акушерок, і вказано, що він вимагав суворо заборонити некваліфікованим особам займатися акушерською практикою.

Підстава: Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаніка АН України, відділ рукописів, ф.59, спр. 173, с. 19-25.

Додаток 3

ФРАГМЕНТ ДОПОВІДНОЇ ГУБЕРНАТОРА ГАЛИЧИНИ ІМПЕРАТОРСЬКІЙ УЧБОВІЙ КОМІСІЇ У ВІДНІ

У 1784 році імператор Йосиф II вибрав для розташування Львівського університету монастир тринітаріїв. У ньому розміщувалися факультети: теологічний, філософський, юридичний і медичний, а також акушерська школа, гімназія, бібліотека.

Підстава: ЦДІА України у Львові, ф.146, оп. 85, спр. 1613, арк. 8-10.

ЗАСТУПНИКИ ДИРЕКТОРІВ З НАВЧАЛЬНОЇ РОБОТИ

Львівська фельдшерсько-акушерська школа:
1939–1941, 1944–1954 рр. – Р.Ю. Сливка

Львівське медичне училище:
1954–1968 рр. – Р.Ю. Сливка
1968–1978 рр. – П.Й. Дорошенко
1978–1987 рр. – М.М. Дутка
1987–1991 рр. – М.Б. Шегедин
1991–1993 рр. – О.М. Гуменюк

Львівський державний медичний коледж імені Андрея Крупинського:
1993 р. по даний час – О.М. Гуменюк

КЕРІВНИЙ СКЛАД ЛЬВІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО МЕДИЧНОГО КОЛЕДЖУ ІМЕНІ АНДРЕЯ КРУПІНСЬКОГО

Директор – доктор медичних наук, доцент, академік Української академії наук національного прогресу, заслужений лікар України, кавалер ордена “За трудові досягнення” **М.Б. Шегедин.**

Заступник директора з навчальної роботи – відмінник освіти України **О.М. Гуменюк.**

Заступник директора з навчально-практичної роботи – заслужений лікар України **С.Д. Орібко.**

Заступник директора з гуманітарної освіти та виховання – кандидат педагогічних наук, заслужений працівник народної освіти України **Х.П. Мазепа.**

Заступник директора з науково-методичної роботи – відмінник освіти України **І.С. Смачило.**

Заступник директора з адміністративно-господарської роботи – **В.Р. Корман**

**АРХІВНІ ДАНІ ПРО ВИПУСК АКУШЕРІВ, ЩО ПРОЙШЛИ
СТАЦІОНАРНИЙ КУРС НАВЧАННЯ У ЛЬВОВІ
в 1773–1939 рр.**

Акушерський колегіум 1773–1784 рр.	100
Акушерська школа при медичному факультеті університету 1784–1805 рр.	210
Акушерська школа при медико-хірургічній студії університету 1805–1875 рр.	1500
Імператорсько-королівська школа акушерок 1875–1918 рр.	1600
Державна акушерська школа 1919–1939 рр.	1000
Всього	4460

**ДИРЕКТОРИ
ЛЬВІВСЬКОЇ ФЕЛЬДШЕРСЬКО-АКУШЕРСЬКОЇ ШКОЛИ**

1939–1941 рр. – С. Мончевський
1944–1945 рр. – Р.В. Бачинський
1945–1954 рр. – А.В. Дубашідзе

**ДИРЕКТОРИ
ЛЬВІВСЬКОГО МЕДИЧНОГО УЧИЛИЩА**

1954–1967 рр. – А.В. Дубашідзе
1967–1991 рр. – А.М. Шершньов
1991–1993 рр. – М.Б. Шегедин
Директор Львівського державного медичного коледжу
1993 –1998 рр. – кандидат медичних наук М.Б. Шегедин
Директор Львівського державного медичного коледжу
ім. Андрея Крупинського з 1998 р. по даний час –
доктор медичних наук М.Б. Шегедин

**СПИСОК (неповний)
ВИПУСКНИЦЬ АКУШЕРСЬКОЇ ШКОЛИ ПРИ МЕДИЧНОМУ
ФАКУЛЬТЕТІ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ 1790–1796 рр.**

Андерстин Христина, Анертин Катерина, Ауорд Леа, Братковська Регіна, Вахін Варвара, Вільднерин Маріанна, Вольфінгерін Юзефа, В'янтковська Маргарита, Гебгардин Катерина, Гошинська Агнія, Гурська Сюзанна, Делане Терезія, Кащицька Сюзанна, Кеснерик Анна, Колин Маргарита, Кучнин Маргарита, Лібенецькін Елізабета, Ліпінська Фрідеріка, Маріотин Тереза, Нецька Бобос, Смичевичова Іванна.

Підстава: ДАЛО, ф.26, оп. 22, спр. 2507, арк. 12 зв.

**СПИСОК (неповний)
МАГІСТРІВ АКУШЕРСТВА – ВИПУСКНИКІВ МЕДИЧНОГО
ФАКУЛЬТЕТУ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ 1791–1798 рр.,
ЩО ПРОХОДИЛИ ПРАКТИКУ В АКУШЕРСЬКІЙ ШКОЛІ**

Арбесбауер Леопольдус, Крон Іоаннес, Манлярд Петрус, Менніх Еммануель, Нечасек Каролус, Ольбрехт Маркус, Пляшовський Христофор, Райнспергер Франціскус, Вайхард Юзефус, Саамюллер Антоніус, Свідерський Якобус, Скібінський Матіас, Фіалькевич Міхаель, Хайлич Ігнатіус, Хенніг Фрідерікус, Цьоллер Фрідерікус, Шварц Альбертус, Ягнер Ісидорус.

Підстава: ДАЛО, ф. 26, оп. 22, спр. 2507, арк. 12 зв.

**СПИСОК (неповний)
ВИПУСКНИКІВ ЛЬВІВСЬКОЇ АКУШЕРСЬКОЇ ШКОЛИ
1800–1900 рр.**

Агті Сара, Альбуцкер Текля, Альтер Брайндель, Антон Марія, Антонович Ванда, Антоняк Христина, Бабеяк Юлія, Баньківська Доміцела, Барбар Моріц, Барбач Рейзя, Бардах Ігте, Барк Естер, Барстин Брандель, Бачес Гітла, Бачинська Агнешка, Бачинська Доміцела, Берлінська Розалія, Веронська Аполлонія, Бегляйтер Фрадель, Белецька Агнешка, Белецька

Францішка, Бжозовська Юлія, Билинська Антоніна, Бія Текля, Бозер Марія, Бонерт Францішка, Борейко Антон, Бромович Софія, Бухшталь Ривка, Бучек Емілія, Вагнер Анна, Вайхінгер Христофор, Вишневська Єва, Вюрц Анна, Геккер Юлія, Гельб Марія, Гладик Регіна, Гладішевська Розалія, Гора Барбара, Грубер Францішка, Гурська Катерина, Давидовська Ельжбета, Добровольська Реліція, Енгель Антоніна, Ерліх Фейге, Зенткевич Юлія, Зих Аполлонія, Зонне Роза, Зубрицька Анна, Калиновська Кароліна, Кастнер Єва, Келлер Гитля, Келлер Францішка, Кіфер Розалія, Козинська Марія, Кондал Катерина, Клімиш Барбара, Коханська Юзефа, Курняк Олена, Куровська Бальбіна, Курц Андреас, Лабинська Габрієла, Лесневська Валерія, Ливтинович Михайло, Мастер Марія, Маєвська Юзефа, Мелецька Вікторія, Модрицька Марія, Патрашевська Марія, Поточна Маріанна, Пулак Катерина, Рауб Пецілія, Ровисняк Франц, Рор Салі, Рот Кайле, Роттердам Юзефа, Рукер Кароліна, Рутківська Марія, Сокольницька Марія, Старак Ванда, Тума Венцель, Унтер Юдиф, Фіала Софія, Флор Крузель, Франкель Россель, Фрешер Амалія, Фукс Етте, Хааг Марія, Халька Антоніна, Хшановська Марія, Чайкес Ейдел, Червінська Павліна, Чорненька Анна, Чудаковська Ельжбета, Шемордицький Степан, Шпилевич Марія, Штерн Йоганн, Штиль Крузель, Янг Анна.

Підстава: ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 1, спр. 987, арк. 1-5; ф. 146, оп. 85, спр. 1678, арк. 2-27, 74-75.

Додаток 7

СВІДОЦТВО ПРО ЗАКІНЧЕННЯ АКУШЕРСЬКОЇ ШКОЛИ У ЛЬВОВІ, ВИДАНЕ БУЧИНСЬКІЙ АНАСТАСІЇ

Цим документом засвідчуємо, що пані Бучинська Анастасія, галичанка зі Львова, успішно пройшла в акушерській школі при медико-хірургічній студії Львівського університету курс навчання і на державному екзамені одержала високу оцінку – 1-й клас.

Відповідно до академічних законів Бучинська Анастасія відзначалася зразковою поведінкою.

На підтвердження сказаного ми видаємо їй цей документ, підписаний нами і скріплений печаткою медико-хірургічної студії університету.

Львів, 10 жовтня 1811 року.

*ФЕРДИНАНД
ШТЕХЕР ФОН ЗЕБЕНИЦ,
доктор медицини і акушерства,
ординарний професор.*

Підстава: ДАЛО, ф.26, оп. 22, спр. 2363, арк. 3.

СВІДОЦТВО ПРО ЗАКІНЧЕННЯ АКУШЕРСЬКОЇ ШКОЛИ ПРИ МЕДИКО-ХІРУРГІЧНІЙ СТУДІЇ ЛЬВІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ, ВИДАНЕ РОТТЕР ЙОЗЕФІ

Пані Роттер Йозефа, родом із Цешанова (Галичина), 24 квітня 1867 р. була проєкзаменована з акушерства і визнана такою, що відповідає цій посаді.

*Ян Рессіг,
доктор медицини,
крайовий медичний радник і директор;*

*Карл Нагель,
доктор медицини,
професор хірургії і акушерства,*

Підстава: ЦДІА України у Львові, ф. 639, оп. 1, спр. 71, арк. 1.

СВІДОЦТВО ПРО ЗАКІНЧЕННЯ ІМПЕРАТОРСЬКО-КОРОЛІВСЬКОЇ ШКОЛИ АКУШЕРОК У ЛЬВОВІ, ВИДАНЕ ШИДЛОВСЬКІЙ ІОАННІ

Імператорсько-королівська школа акушерок у Львові засвідчує, що Шидловська Іоанна, родом зі Львова, вивчивши відповідні науки, склала 30 липня 1888 р. державний екзамен з акушерства і при цьому виявила такі знання з акушерського мистецтва, що була визнана досвідченою акушеркою...

*Дирекція імператорсько-
королівської школи
акушерок у Львові.*

Підстава: ЦДІА України у Львові, ф. 731, оп. 1, спр. 108, арк. 1.

Навчальний посібник
 М. Шегедин, О. Рузанов
**Львівський державний медичний коледж
 імені Андрея Крупинського**

Редактор *Людмила Данилевич*
 Оформлення обкладинки *Павло Кушик*
 Технічний редактор *Світлана Демчишин*
 Коректор
 Комп'ютерна верстка *Наталія Нижегородова*

Підписано до друку . Формат 60×84/16. Гарнітура Antiqua.
 Друк офсетний. Ум. др. арк. . Обл.-вид. арк. . Папір офсетний.
 Наклад . Зам. .

Оригінал-макет підготовлено у відділі комп'ютерної верстки
 видавництва "Укрмедкнига"
 Тернопільської державної медичної академії ім. І.Я. Горбачевського.
 Майдан Волі, 1, м. Тернопіль, 46001, Україна.

Надруковано у друкарні видавництва "Укрмедкнига"
 Тернопільської державної медичної академії ім. І.Я. Горбачевського.
 Майдан Волі, 1, м. Тернопіль, 46001, Україна.

Свідоцтво про внесення до державного реєстру суб'єктів видавничої справи
 ДК № 348 від 02.03.2001 р.

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальна дисципліна, яку викладає
21.	Дідух Ольга Олегівна	Акушерство
22.	Древко Наталія Василівна	Основи сестринської справи
23.	Дуда Дарія Володимирівна	Техніка виготовлення знімних протезів
24.	Дудок Олена Василівна	Основи сестринської справи
25.	Дунаєв Олександр Михайлович	Медицина катастроф
26.	Дяченко Леся Богданівна	Фізвиховання
27.	Живко Любомира Андріївна	Медсестринство в педіатрії
28.	Жигайло Наталія Ігорівна канд. псих. наук	Основи психології та міжособового спілкування
29.	Жуковська Леся Олексіївна	Техніка виготовлення бюгельних протезів
30.	Журомський Вячеслав Сергійович	Медсестринство в хірургії
31.	Загорянська Тетяна Миколаївна	Основи сестринської справи
32.	Задорецька Ольга Романівна	Анатомія та фізіологія людини з патологією
33.	Зайченко Марія Михайлівна	Медсестринство в дерматовенерології
34.	Заяць Тетяна Іванівна	Техніка виготовлення знімних протезів
35.	Зелінський Андрій Віталійович	Фізвиховання
36.	Капко Марія Миколаївна	Акушерство і гінекологія
37.	Кінаш Володимира Степанівна	Латинська мова
38.	Киричук Галина Іванівна	Медсестринство в педіатрії
39.	Кокот Наталія Володимирівна	Медсестринство в неврології
40.	Колеснікова Тамара Дисонівна	Англійська мова
41.	Конюх Ростислав Іванович	Техніка виготовлення незмінних протезів
42.	Косий Євген Родіонович, канд. мед. наук	Нормальна фізіологія
43.	Косован Надія Євстахівна	Основи анестезіології та реніаматології
44.	Кравців Ванда Володимирівна	Медсестринство при інфекційних хворобах
45.	Красиленко Людмила Никанорівна	Акушерство і гінекологія
46.	Кузик Ірина Ярославівна	Патологічна фізіологія

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальна дисципліна, яку викладає
47.	Куксенко Ірина Василівна	Основи сестринської справи
48.	Кучерепа Наталія Володимирівна	Основи сестринської справи
49.	Лапенко Валерія Миколаївна	Політологія
50.	Лах Ірина Анатоліївна	Основи реабілітації, фізіотерапії, ЛФК і масажу
51.	Левицька Людмила Миколаївна, канд. філ. наук	Основи реабілітації фізіотерапії, ЛФК і масажу
52.	Леус Марія Іванівна	Комунальна гігієна з основами санітарної справи
53.	Лесик-Лісна Оксана Андріївна	Основи сестринської справи
54.	Ліхачова Тетяна Павлівна	Правознавство
55.	Лозинська Світлана Олексіївна	Культурологія
56.	Ляхович Ірина Миколаївна	Дезінфекційна справа
57.	Мазепа Христина Петрівна, канд. пед. наук	Аналітична хімія
58.	Мазуренко Марія Павлівна	Техніка виготовлення незмінних протезів
59.	Манастирська Ольга Степанівна	Клінічні лабораторні дослідження
60.	Маковецька Оксана Миколаївна	Медсестринство в акушерстві та гінекології
61.	Маркіна Наталія Георгіївна	Економіка в охороні здоров'я, маркетинг медичних послуг
62.	Мельник Іван Григорович	Німецька мова
63.	Мисак Оксана Тимофіївна	Анатомія і фізіологія людини з патологією
64.	Мицик Ярослав Дмитрович	Військово-медична підготовка
65.	Музика Оксана Іванівна	Основи сестринської справи
66.	Назар Наталія Семенівна	Основи сестринської справи
67.	Назар Орест Юрійович	Гігієна праці та виробнича санітарія
68.	Назар Світлана Леонідівна	Техніка виготовлення бюгельних протезів
69.	Ненчук Тетяна Степанівна	Українська мова (за професійним спрямуванням)
70.	Нужна-Акуліч Тетяна Олександрівна	Медсестринство в дерматовенерології
71.	Окс Наталія Леонідівна	Обстеження і оцінка стану здоров'я людини

ЗМІСТ

Розділ 1. Зародження, становлення і розвиток медичної освіти на західноукраїнських землях “Collegium medicum”. Акушерський колегіум (1773–1784 pp.).....	5
Акушерська школа при Львівському університеті (1784–1875 pp.)	12
Імператорсько-королівська школа акушерок у Львові (1875–1918 pp.)	16
Державна акушерська школа у Львові (1919–1939 pp.).....	18
Львівська фельдшерсько-акушерська школа (1939–1954 pp.)	19
Львівське медичне училище (1954–1993 pp.)	22
Львівський державний медичний коледж (1993–1998 pp.)	26
Львівський державний медичний коледж імені Андрея Крупинського (1998–2003 pp.)	36
Присяга випускника Львівського державного медичного коледжу імені Андрея Крупинського	94
Життєписи директорів та викладачів, які працювали у Львівському медичному коледжі у різні періоди його діяльності	95
Розділ 2. Джерела знань.....	125
Особиста бібліотека протомедика галичини професора Андрея Крупинського	125
Велетні античної медицини та філософії	127
Вчені-лікарі Візантії	152
Вчені-лікарі Китаю	154
Арабські вчені-лікарі	159
Медицина країн Західної Європи та її славетні вчені в IX-XVIII століттях	171
Додатки	260
Бібліографія джерел	284
Вітчизняна і зарубіжна наукова література	285

31. Венциан. Николай Коперник: Краткий биографический очерк. – М., 1940.
32. Поль Таннери. Исторический очерк развития естествознания в Европе: Пер. с франц. – М.-Л., 1934.
33. Естествознание и медицина в эпоху Возрождения // Фельдшер и акушерка. – 1989. – № 10.
34. Ибрагимов Ф.И., Ибрагимова В.С. К 440-летию со дня рождения великого фармаколога Китая Ли Ши Чжена // Фармакология и токсикология. – 1956. – № 6.
35. Сорокин Ю.Э., Попугало В.М. Медицина и врачи арабских халифатов. – М., 1986.
36. Пихцелаури Г.З. Рамаччини – выдающийся профилактик XVII века // Клиническая Медицина. – 1964. – № 11.
37. Бессмертный Б.С. Фракасторо и его роль в истории учения об инфекциях // Микробиология, эпидемиология и иммунология. – 1946. – № 6.
38. Чикин С.Я. Древнегреческие врачи-философы Алкмеон и Эмпедокл // Советская медицина. – 1987. – № 8.
39. Сорокина Т.О. Эпидемии в средние века // Фельдшер и акушерка. – 1988. – № 2.
40. Зубов В.П. Санторио. К 400-летию со дня рождения // Вопросы истории естествознания и технологии. – 1962, вып. 13.
41. Античные философы. – Изд-во Киев. уни-та.
42. Вязменский Э.С. Из истории древней китайской биологии и медицины / Труды истории естествознания и технологии. – М.: 1965.
43. Arneth Alfred. Geschichte Maria Theresias. – Wien, 1863-1879. – Т. I-X.
44. Theresianisches Gesetzbuch. – Wien, 1792. – Т. IV.
45. Balzer Oswald. Historia ustroju Austrii. – Lwyw, 1899.
46. Finkel i Starzycki. Historia Uniwersytetu Lwowskiego. – Lwyw, 1894.
47. Finkel Lugwik. Memoryal Pergena. – Kwartalnik historyczny, 1900.
48. Hecker. Geschichte derneuren Heilkunde. – Berlin, 1839.
49. Lozinski. Galiciana. – Lwyw, 1892.
50. Puschmann. Die Medicin in Wien wahrend der letzten 100 Jahre. – Wien, 1884.
51. Chodynicky Ignacy. Historia miasta Lwowa. – Lwyw, 1829.
52. Wadowski. Wiadomysj o profesorach Akademii Zamojskiej. – 1900.
53. Szumowski Wladyslaw. Galicyja pod wzgldem medycznym. – Lwyw, 1907.
54. Szumiwski. PoczNetki szkoiy medycznej we Lwowie // Tygodnik lekarski. – 1906. – № 24-25.
55. Zieleniewski M. Notatki do historyi akuszeryi w Polsce // Tygodnik lekarski. – 1861.
56. Zubszycy Dyonizy. Kroniky miasta Lwowa. – Lwyw, 1844.
57. Zbior wiadomosci do historyi sztuki lekarskiej w Polsce. – Poznac, 1839. – Т. I
58. Dr. Stanislaw Lempicki. Jan Zamoyski Protektor Medycyny i medykuw. – Lwyw, 1921.
59. S.Orgelbrand. Encyklopedia Powszechna. – Warszawa, 1839, 1898. – Т. I.

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальна дисципліна, яку викладає
72.	Олійник Романна Іванівна	Латинська мова
73.	Олянишен Ірина Степанівна	Анатомія людини
74.	Орібко Світлана Данилівна	Педіатрія
75.	Оринчук Альвіна Миколаївна	Філософія та політологія
76.	Панкевич Марія Станіславівна	Медична генетика
77.	Пасічнюк Лідія Йосифівна	Фармакологія з медичною рецептурою
78.	Певний Роман Олександрович	Англійська мова
79.	Перетятко Марія Йосифівна	Фармакологія з медичною рецептурою
80.	Подносова Людмила Миколаївна	Медсестринство в терапії
81.	Поцюрко Наталія Теодозіївна	Медсестринство в педіатрії
82.	Рибак Раїса Василівна	Техніка лабораторних робіт
83.	Рибчич Світлана Адамівна	Гінекологія
84.	Саяк Неоніла Опанасівна	Медична біологія, медична паразитологія
85.	Семененко Ольга Ярославівна	Німецька мова
86.	Семенюта Марина Матвіївна	Анатомія та фізіологія з патологією
87.	Середа Мирослава Петрівна	Медсестринство в педіатрії
88.	Смачило Іванна Семенівна	Клінічна лабораторна діагностика
89.	Смолікевич Надія Романівна	Англійська мова
90.	Снядецький Орест Юрійович	Зуботехнічне матеріалознавство
91.	Стечишин Степан Степанович	Безпека життєдіяльності
92.	Сойка Лариса Дмитрівна	Біохімія
93.	Ульянець Любов Василівна	Техніка виготовлення незнімних протезів
94.	Федорович Уляна Михайлівна	Мікробіологія, вірусологія та імунологія
95.	Халавка Оксана Анатоліївна	Французька мова
96.	Хохрякова Людмила Володимирівна	Основи сестринської справи
97.	Храпко Ніна Сергіївна	Медсестринство в педіатрії
98.	Цегелик Галина Володимирівна	Мікробіологія з основами імунології та технікою мікробіологічних досліджень
99.	Цьолко Тетяна Юріївна	Медсестринство в педіатрії
100.	Чернюк Галина Дмитрівна	Медсестринство в терапії

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Навчальна дисципліна, яку викладає
101	Чорненька Роксолана Святославівна	Основи сестринської справи
102	Шаблій Неля Михайлівна	Медсестринство в хірургії
103	Шавала Ольга Теофілівна	Медсестринство в терапії
104	Шашков Юрій Ігорович	Епідеміологія з медичною паразитологією
105	Шегедин Марія Броніславівна, д-р. мед. наук	Клінічне медсестринство в терапії
106	Шегедин Юрій Іванович, канд. мед. наук	Клінічна патогістологія
107	Шикула Христина Юріївна	Мікробіологія з основами вірусології та імунології
108	Шуляр Ірина Анатоліївна	Медсестринство в терапії
109	Шумелда Василь Маркович	Фізвиховання
110	Шустакевич Софія Федорівна	Медсестринство в хірургії
111	Юристовська Наталія Ярославівна	Основи психології та міжособового спілкування

ВИКЛАДАЧІ, ЩО ПРАЦЮЮТЬ ПОГОДИННО ТА ЗА СУМІСНИЦТВОМ

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Наукова ступінь, вчене звання	Навчальна дисципліна, яку викладає
1.	Амбарова Лариса Іванівна	кандидат медичних наук, доцент	Гістологія, цитологія, ембріологія
2.	Андрющенко Віктор Петрович	доктор мед.наук, професор	Клінічне медсестринство в хірургії
3.	Асіїв Любослава Василівна	кандидат філологічних наук	Українська мова (за професійним спрямуванням)
4.	Баїк Оксана Львівна	кандидат біологічних наук	Медична біологія, паразитологія та генетика
5.	Барська Марина Леонідівна	кандидат біологічних наук,	Біологічна хімія
6.	Беднарська Лідія Михайлівна	кандидат хімічних наук	Фізична та колоїдна хімія
7.	Бензель Леонід Васильович	кандидат фармацевтичних наук, доцент	Фітотерапія

ВІТЧИЗНЯНА І ЗАРУБІЖНА НАУКОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд из Виллановы. Салернский кодекс здоровья: Перевод с лат. Ю.Р. Шульца. – М.: Медицина, 1964.
2. Большая медицинская энциклопедия. – Изд. третье. – М.: Советская энциклопедия, 1974–1984. Т. 2-9, 13-15, 22-23.
3. Верхратський С.А. Історія медицини. – Київ: Вища школа, 1974.
4. Глязер Г. Исследователи человеческого тела от Гиппократ до Павлова. Перевод с нем. – М.: Медиздат, 1956.
5. Голованов Я. К. Этюды об ученых. – Изд. второе, доп. – М.: Молодая гвардия, 1976.
6. Гутер Р. С., Полунов Ю.Л. Джироламо Кардано. – М.: Знание, 1980.
7. Данте Аліґ'єрі. Божественна комедія. – К.: Дніпро, 1976.
8. Довженко О.Р., Довженко В.Р. Тропою старих тайн. – Львов: Каменяр, 1968.
9. Додж Мері Мепс. Срібні ковзанці: Переклад з англ. М. Івченка. – К.: Держ. вид-во України, 1929.
10. Жданов Д.А. Леонардо да Винчи – анатом. – М.-Л.: Медвидав, 1955.
11. Заблудовский П.Е. Два века патологической анатомии // Клиническая медицина. – 1962. – Т. 40, № 4.
12. Зубов В.П. Леонардо да Винчи. 1452–1519. – М.-Л.: Изд-во АН СССР, 1962.
13. Ибн Сина. Канон врачебной науки. – Ташкент, 1895.
14. История немецкой литературы. В 3-х т. – М.: Искусство, 1985. – Т. I.
15. Куприянов В.В. Андрей Везалий в истории анатомии и медицины. – М.: Медицина, 1964.
16. Лункевич В.В. От Гераклита до Дарвина: Очерки по истории биологии. – М.: Учпедгиздат, 1960. – Т. I.
17. Мейер-Шгейнег Т., Зудгоф К. История медицины. – М.: 1925.
18. Меркулов В.Л. Альбрехт Галлер. – Л.: Наука, 1981.
19. Мольер. Мнимый больной. Полн. собр. соч. в 4-х т. – М.: Искусство, 1967. – Т. 4.
20. Мультиановский М. П. История медицины. – М.: Медицина, 1967.
21. Персон С.А. Основоположник клинической медицины Томас Сиденхем // Клиническая медицина. – 1955. – № 11.
22. Петров Б.Д. От Гиппократ до Семашко: преемственность идей: Очерки и портреты. – М.: Медицина, 1990.
23. Петров Б.Д. Ибн Сина (Авиценна). 980–1037. – М.: Медицина, 1980.
24. Петров Б.Д. История медицины. – М., 1954. – Т. I
25. Погодин С.А., Раскин Н.М. Герман Бурхаве // Химия и жизнь. – 1969. – № 11.
26. Советский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1980.
27. Шидфар Б.Я. Ибн Сина. – М.: Наука, 1981.
28. Федоровский Г. Шеренга великих медиков: Пер. с пол. – Варшава, 1975.
29. Адамчевский Я. Николай Коперник и его эпоха. – Варшава, 1972.
30. Бордзинский К. О Копернике. – Прага, 1865.

БІБЛІОГРАФІЯ ДЖЕРЕЛ

Центральний державний історичний архів (ЦДІА) України у Львові, ф. 78, оп. 1, спр. 1, арк. 1-16; спр. 3, арк. 1; спр. 4, арк. 1-8; спр. 5, арк. 1-51; спр. 7, арк. 1-21; ф. 131, оп. 1, спр. 695, арк. 1-29; ф. 146, оп. 1, спр. 7, арк. 1-10; спр. 100, арк. 1-29; оп. 3, спр. 2, арк. 46; спр. 5, арк. 39.

Державний архів Львівської області (ДАЛО), ф. 26, оп. 12, спр. 444, арк. 6-17; спр. 469, арк. 9-13.

Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника НАН України, відділ рукописів, ф. 59, спр. 153, арк. 1-17, 19-64; відділ рідкісної книги (розпорядження губернатора Антоні Пергена 1773–1783 рр.; праці Андрія Крупинського).

ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 869, 1228, 1247, 1572, 2167; оп. 12, спр. 444, арк. 17-42; спр. 468, арк. 16-18; оп. 22, спр. 2340, арк. 1-6; спр. 2363, арк. 3, 13; спр. 2419, арк. 7; спр. 2607, арк. 12-13.

ЦДІА України у Львові, ф. 146, оп. 59, спр. 220, арк. 12-27; оп. 66, спр. 1002, арк. 11-19; 50-53; оп. 85, спр. 933, арк. 9-14; спр. 1044, арк. 1-134; спр. 1050, арк. 89-90; спр. 1052, арк. 1-156; спр. 1609, арк. 1-27; спр. 1610, арк. 3-23; спр. 1613, арк. 8-10; спр. 1678, арк. 1, 26, 27, 74, 75, 98; ф. 639, оп. 1, спр. 143, арк. 5-6.

ДАЛО, ф. 88, оп. 1, спр. 9, арк. 1-9; спр. 45, арк. 1-2.

ЦДІА України у Львові, ф. 52, оп. 1, спр. 987, арк. 1-12; ф. 146, оп. 53, спр. 1139, арк. 1-3; оп. 59, спр. 222, арк. 7; оп. 66, спр. 1002, арк. 27, 31-36, 48, 72; спр. 1003, арк. 40, 77-78, 90-95; спр. 1005, арк. 41-42; ф. 567, оп. 1, спр. 16, арк. 1-75; ф. 639, оп. 1, спр. 89, арк. 1; спр. 143, арк. 8-9, 50-53; спр. 144, арк. 11, 14; спр. 150, арк. 1-64; спр. 151, арк. 1-8; ф. 739, оп. 1, спр. 108, арк. 1.

ДАЛО, ф. 1, оп. 9, спр. 2872, арк. 1-125; ф. 26, оп. 5, спр. 1283, арк. 1-16; спр. 1779, арк. 1-3; ф. 88, оп. 1, спр. 45, арк. 1-3; спр. 46, арк. 1-2; спр. 70, арк. 1-5.

ЦДІА України у Львові, ф. 206, оп. 1, спр. 351, арк. 1.

ДАЛО, ф. Р-3093, оп. 1, спр. 1, арк. 2, 4, 7; спр. 2, арк. 1-24; спр. 8, арк. 1-21; спр. 11, арк. 1-28; спр. 44, арк. 1-8; спр. 23, арк. 1-14; спр. 27, арк. 1-30; спр. 31, арк. 1-21; спр. 37, арк. 1-32; спр. 49, арк. 13, 19-31.

ДАЛО, ф. Р-3093, оп. 1, спр. 55, арк. 1-36; спр. 58, арк. 1-33; спр. 63, арк. 1-33; спр. 67, арк. 1-25; спр. 74, арк. 1-12; спр. 136, арк. 1-59; спр. 151, арк. 1-64; спр. 166, арк. 1-57; спр. 172, арк. 1-62; опр. 179, арк. 1-60; спр. 189, арк. 1-59; спр. 223, арк. 1-84.

ДАЛО, ф. 26, оп. 5, спр. 342, арк. 1-10; спр. 369, спр. 1247; спр. 1779; спр. 1283. ЦДІА України у Львові, ф. 639, оп. 1, спр. 58, арк. 17-19.

ЦДІА України у Львові, ф. 78, оп. 1, спр. 2, арк. 1-26.

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Наукова ступінь, вчене звання	Навчальна дисципліна, яку викладає
8.	Бевз Василина Петрівна	кандидат медичних наук, доцент	Громадське здоров'я та громадське медсестринство
9.	Богуцький Ігор Степанович		Медсестринство в онкології
10.	Боровець Тарас Євгенійович		Релігієзнавство
11.	Вашук Всеволод Васильович	кандидат медичних наук	Хірургія
12.	Вовк Володимир Іванович	кандидат медичних наук, доцент	Патологічна анатомія
13.	Ветренко Тамара Володимирівна	доктор мед.наук, професор	Патологічна фізіологія
14.	Вісьтак Марія Володимирівна	кандидат фізико-математичних наук	Біофізика, інформатика та медична апаратура
15.	Вдович Світлана Михайлівна	кандидат педагогічних наук	Українська мова (за професійним спрямуванням)
16.	Громнацька Наталія Миколаївна	кандидат медичних наук	Громадське здоров'я та громадське медсестринство
17.	Гришко Роман Юліанович	кандидат медичних наук	Сучасні методи діагностики
18.	Гринчишин Наталія Іванівна		Методи клінічних лабораторних досліджень
19.	Гринчишин Володимир Дмитрович		Українська мова (за професійним спрямуванням)
20.	Дудок Василь Васильович	кандидат медичних наук, доцент	Гістологія з технікою гістологічних досліджень
21.	Ємчик Любов Федорівна	кандидат педагогічних наук, доцент	Біофізика, інформатика та медична апаратура
22.	Засанська Галина Михайлівна		Гігієна харчування
23.	Зайченко Ярина Олександрівна		Шкірні та венеричні хвороби
24.	Карпа Марія Степанівна		Клінічна лабораторна діагностика
25.	Кміт Ярослав Михайлович	кандидат педагогічних наук	Біофізика

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Наукова ступінь, вчене звання	Навчальна дисципліна, яку викладає
26.	Когут Світлана Ярославівна		Основи педагогіки
27.	Клевцова Марія Дмитрівна		Іспанська мова
28.	Крупка Неля Омелянівна		Гігієна та екологія з гігієнічною експертизою
29.	Кураш Петро Дмитрович	кандидат фармацевтичних наук, доцент	Медичне та фармацевтичне товарознавство
30.	Куц Олег Олегович	кандидат медичних наук, доцент	Клінічне медсестринство в хірургії
31.	Лаповець Любов Євгенівна	кандидат біологічних наук	Клінічна лабораторна діагностика
32.	Лемішко Борис Богданович	кандидат медичних наук	Громадське здоров'я та громадське медсестринство
33.	Лерчук Ірина Юрійвна		Медсестринство в психіатрії
34.	Маковецька Оксана Миколаївна		Медсестринство в неврології
35.	Малик Оксана Романівна		Судова медицина
36.	Малерик Христина Іванівна		Гістологічна техніка
37.	Мартинюк Іван Онуфрійович	кандидат медичних наук, доцент	Громадське здоров'я та громадське медсестринство
38.	Мисаковець Олексій Григорович	кандидат біологічних наук, доцент	Нормальна фізіологія
39.	Нанівська Галина Романівна		Англійська мова
40.	Ольхова Ольга Василівна		Анатомія людини
41.	Панчишин Світлана Володимирівна		Методологія науково-дослідної роботи
42.	Пластунов Борис Анатолійович	кандидат медичних наук, доцент	Гігієна і екологія з гігієнічною експертизою
43.	Пелик Андрій Степанович		Громадське здоров'я та громадське медсестринство

ГОСПОДАРСЬКИЙ ПЕРСОНАЛ

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Посада
1.	Бенкевич Андрій Михайлович	слюсар
2.	Буйна Ігор Іванович	двірник
3.	Вітер Володимир Антонович	столяр-тесляр III розряду
4.	Готь Роман Степанович	швейцар
5.	Ілечко Михайлина Олексіївна	прибиральниця
6.	Канарський Валерій Антонович	швейцар
7.	Козак Орест Степанович	сторож
8.	Левко Катерина Петрівна	прибиральниця
9.	Магіровська Марія Йосифівна	прибиральниця
10.	Ноджак Ольга Миколаївна	прибиральниця
11.	Павліш Ярослав Степанович	слюсар-електромонтер V розряду
12.	Рондяк Катерина Миколаївна	прибиральниця
13.	Стасюк Володимир Петрович	прибиральник
14.	Убогий Ярослав Богданович	прибиральник
15.	Шиян Микола Семенович	сторож
16.	Шиян Олександра Іванівна	прибиральниця
17.	Юрчук Ольга Антонівна	прибиральниця

АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКИЙ ПЕРСОНАЛ

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Посада
1.	Вінярська Олена Федорівна	бухгалтер (касир)
2.	Гаврада Ярослава Іванівна	головний бухгалтер
3.	Дзеса Дарія Орестівна	завідуюча бібліотекою
4.	Дрималовська-Рудюк Леся Іванівна	старший інспектор відділу кадрів
5.	Кобилянська Олеся Мар'янівна	головний спеціаліст з охорони праці
6.	Кунта Наталія Іванівна	бухгалтер першої категорії
7.	Ломага Іванна Іванівна	бухгалтер
8.	Ліщинська Михайлина Михайлівна	бухгалтер
9.	Малецька Катерина Іванівна	провідний бухгалтер
10.	Пановик Марія Олегівна	старший інспектор відділу кадрів
11.	Сухарина Тетяна Володимирівна	бухгалтер
12.	Ткачук Єва Володимирівна	секретар навчальної частини
13.	Шпак Тетяна Василівна	інспектор відділу кадрів

ДОПОМІЖНИЙ ПЕРСОНАЛ

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Посада
1.	Абрамова Валентина Іванівна	телефоністка II категорії
2.	Головацький Євген Іванович	технік
3.	Гоменюк Віра Іванівна	бібліотекар
4.	Єдинак Лідія Євгенівна	комірник
5.	Ковальчук Ірина Василівна	оператор електронно-обчислювальної техніки
6.	Костик Леся Іванівна	телефоністка II категорії
7.	Кривоніс Марія Ярославівна	архіваріус
8.	Мудрак Петро Богданович	водій
9.	Огонченко Уляна Вікторівна	оператор електронно-обчислювальної техніки
10.	Ониськів Лідія Степанівна	бібліотекар
11.	Онисько Ірина Костянтинівна	юриконсульт
12.	Самвелян Олена Яківна	перекладач-дактилолог
13.	Синеок Валерій Кімович	перекладач-дактилолог
14.	Трач Любов Вікторівна	практичний психолог
15.	Тичківська Олена Євгенівна	оператор копіювальної та розмножувальної техніки
16.	Уткін Володимир Олександрович	водій I класу
17.	Щадило Зіновія Василівна	перекладач-дактилолог

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Наукова ступінь, вчене звання	Навчальна дисципліна, яку викладає
44.	Петрів Роман Миколайович		Медсестринство в онкології
45.	Порохновець Леся Євгенівна	кандидат медичних наук	Клінічна лабораторна діагностика
46.	Поспішіль Юрій Олексійович	доктор медичних наук, професор	Патологічна анатомія
47.	Пострагіна Діна Петрівна	кандидат медичних наук, доцент	Косметологія
48.	Свистун Юрій Діонізович	кандидат медичних наук, доцент	Біологічна хімія з біохімічною діагностикою
49.	Склярів Олександр Якович	доктор медичних наук, професор	Біологічна хімія з біохімічною діагностикою
50.	Скиба Галина Євгенівна		Хвороби вуха, горла, носа
51.	Сярчинська-Желізко Олександра Василівна		Медсестринство в хірургії
52.	Рібун Тетяна Миколаївна		Медсестринство в гінекології
53.	Різнюк Світлана Степанівна	кандидат медичних наук, доцент	Рентгенографія зубів та щелеп
54.	Роговський Юрій Данилович		Шкірні та венеричні хвороби
55.	Танчин Ігор Андрійович	кандидат медичних наук, доцент	Анатомія людини
56.	Ткаченко Костянтин Кирилович	кандидат економічних наук	Основи економічної теорії
57.	Трубич Наталія Яремівна		Сучасні методи діагностики
58.	Тимків Марія Зенонівна		Соціальна медицина і організація охорони здоров'я
59.	Фартушок Надія Володимирівна	кандидат хімічних наук, доцент	Біологічна хімія з біохімічною діагностикою
60.	Федечко Йосип Михайлович	кандидат медичних наук, доцент	Мікробіологія, вірусологія та імунологія з мікробіологічною діагностикою

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Наукова ступінь, вчене звання	Навчальна дисципліна, яку викладає
61.	Федорович Іван Павлович	кандидат біологічних наук, доцент	Біологічна хімія з біохімічною діагностикою
62.	Федорів Ольга Тимофіївна	кандидат медичних наук, доцент	Хірургічна стоматологія
63.	Філіпська Тетяна Антонівна		Хірургічна стоматологія
64.	Чавс Стефанія Дмитрівна		Медсестринство в професійній патології
65.	Шабаліна Людмила Іванівна		Економіка охорони здоров'я, маркетинг медичних послуг
66.	Ших Оксана Мирославівна		Історія України, основи економічної теорії

ЛАБОРАНТИ

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Кабінети, лабораторії
1.	Басараба Ольга Іванівна	нормальної фізіології
2.	Борушак Христина Степанівна	аналітичної хімії
3.	Брошак Олександра Михайлівна	мікробіології з основами імунології
4.	Буренков Василь Євдокимович	ливарної
5.	Ганець Марія Петрівна	гістології з методами гістологічних досліджень
6.	Гап'як Іванна Ярославівна	доклінічної практики з терапії
7.	Глушко Галина Михайлівна	нормальної фізіології
8.	Грищевич Орест Орестович	зуботехнічної
9.	Джура Роман Михайлович	терапевтичної стоматології
10.	Зборівська Любов Стефанівна	хірургії
11.	Ільїн Ігор Олексійович	фізвиховання
12.	Ільків Іванна Богданівна	доклінічної практики з терапії
13.	Каламуняк Оксана Степанівна	мікробіології
14.	Красуцька Марія Богданівна	методів клінічних лабораторних досліджень
15.	Кутянська Уляна Ярославівна	доклінічної практики з основ сестринської справи
16.	Кожина Тетяна Борисівна	клінічної біохімії

№	Прізвище, ім'я та по батькові	Кабінети, лабораторії
17.	Дрималовська Любомира Іванівна	епідеміології
18.	Любінська Оріся Іванівна	методів клінічних лабораторних досліджень
19.	Макар Любомира Володимирівна	гігієни харчування та гігієни дітей та підлітків
20.	Мацура Ірина Мирославівна	доклінічної практики з основ сестринської справи
21.	Моран Ірина Володимирівна	доклінічної практики з основ сестринської справи
22.	Олексів Ольга Ігорівна	медичної інформатики та обчислювальної техніки
23.	Пашко Валентина Михайлівна	мікробіології
24.	Пелещин Мирослава Орестівна	методів клінічних лабораторних досліджень
25.	Пізнак Леся Василівна (зовнішній сумісник)	гігієни праці
26.	Похила Анна Вікторівна	комісія гуманітарних і соціально-економічних дисциплін
27.	Пришляк Анастасія Миколаївна	клінічної стоматології
28.	Проць Наталія Миколаївна	доклінічної практики з педіатрії
29.	Савицька Уляна Миронівна	методичного
30.	Квасниця Віра Василівна	мікробіології
31.	Сиванич Наталія Ярославівна	медичної біології
32.	Сидор Богдана Маркіянівна	господарської частини
33.	Сидорович Наталія Павлівна	методичного
34.	Скакун Ольга Онуфріївна	методичного
35.	Скочилис Марія Степанівна	мікробіології
36.	Сухомлин Тамара Миколаївна	доклінічної практики з хірургії, педіатрії та основ сестринської справи
37.	Таратула Іванна Іванівна	лабораторія методів клінічних лабораторних досліджень
38.	Телефанко Ірина Степанівна	доклінічної практики з хірургії
39.	Тригуб Галина Олександрівна	с/г лаб.досліджень
40.	Ціцюра Надія Миколаївна	фармакології
41.	Чума Людмила Ярославівна	медичної біології та генетики
42.	Шафран Річард Казимирович	технічних засобів навчання